

หลังม่านเหล็กสหภาพโซเวียต: พัฒนาการทางการเมือง การต่างประเทศ
และเศรษฐกิจ จากเลนินถึงกอร์บาชอฟ

**Behind the Iron Curtain of the Soviet Union: Its Political, Foreign Relations,
and Economic Developments from Lenin to Gorbachev.**

นฤมิตร สอดสุข

Naruemit Sodsuk

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลงานวิจัยเรื่อง “รัสเซียใหม่และคู่ทางความสัมพันธ์กับไทย” ซึ่งเน้นกล่าวถึงพัฒนาการของสหภาพโซเวียตด้านการเมือง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจ จากการสถาปนาการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ในสมัยวลาดิมีร์ เลนิน ค.ศ.1917 จนถึงระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลายในสมัยมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ ค.ศ.1991 บทความนี้มุ่งชี้ให้เห็นความพยายามในการปฏิรูปโซเวียตในรัฐบาลสมัยต่างๆ ในภาพรวม ทั้งในสมัยนิกิตา ครุสชอฟ อเล็กเซ โคซีกิน เลียวนิด เบรชเนฟ ยูริ อันโดรปอฟ และคอนสแตนติน เซอร์ เน็นโก

อย่างไรก็ตาม ข้อวิเคราะห์สำคัญที่มีต่อนโยบายเปิด-ปรับของกอร์บาชอฟ ภายใต้้นโยบายกลาสนอสต์และเปเรสตรอยกา ในการประยุกต์ระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมและระบบการเมืองประชาธิปไตยของตะวันตกไปปรับใช้พร้อมกันก็คือพบว่าในท้ายที่สุดได้นำไปสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถยึดกุมสภาพการนำการปฏิรูปจากความขัดแย้งแตกแยกทั้งภายในพรรคคอมมิวนิสต์ รัฐบาล และมวลชนไว้ได้ กระทั่งเกิดการปฏิวัติประชาธิปไตย ทั้งในยุโรปตะวันออกซึ่งเป็นเสมือนรัฐบริวาร และในอดีตสหภาพโซเวียต ซึ่งได้พัฒนาไปเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย และประเทศเครือรัฐเอกราชต่อมาในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ระบอบคอมมิวนิสต์โซเวียต นโยบายกลาสนอสต์และเปเรสตรอยกา รัสเซียใหม่

AN ABSTRACT

As part of a research project entitled “New Russia and Its prospects for Expanded Relations with Thailand,” the aim of this article is to study the political, foreign relations and economic developments of the Soviet Union from its establishment as a communist regime in Vladimir Lenin’s period in 1917 to its collapse in Mikhail Gorbachev’s period in 1991. The research emphatically sums up the governments’ attempts to restructure the nation from the periods of Nikita Khrushchev, Alexie Kosygin, Leonid Brezhnev, and Yure Undropov, to Constantin Chernenko.

However, an analysis of Gorbachev’s implementation of an economic restructuring and political reform as evident in his *Glasnost* and *Perestroika* (openness and restructuring) revealed that this project eventually caused the collapse of the Soviet Union. The collapse was inevitable as a result of the government’s failure in dealing with the conflicts within the communist party, the government circle, and the masses over the direction of the restructuring policy. The failure finally led to a democratic revolution both in Eastern Europe which had been under the Soviet influence for quite some time. States that had formally been part of the Soviet Union later developed into the Russian Federation and Commonwealth Independent States (CIS).

Key words: Soviet communism, Glasnost and Perestroika, New Russia

หลังม่านเหล็กสหภาพโซเวียต: พัฒนาการทางการเมือง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจจากเลนินถึงกอร์บาเชฟ

นฤมิตร สอดสุข*

ประเทศรัสเซียเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศที่มีระบอบการเมืองผันผวนมากอย่างน่าอัศจรรย์ โดยเฉพาะได้เปลี่ยนผ่านทั้งจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไปสู่ระบอบสาธารณรัฐแบบคอมมิวนิสต์ และก้าวไปสู่ระบอบเสรีประชาธิปไตยในปัจจุบัน สังคมรัสเซียต้องเผชิญกับอุปสรรคปัญหาและความยากลำบากอย่างเหลือคณานับ กว่าที่จะโค่นล้มระบอบการเมืองการปกครองเก่าในแต่ละยุคสมัยไปได้ ไม่ว่าจะเป็น ระบอบกษัตริย์อันทรกษัตริย์พล จนแม้กระทั่งระบอบคอมมิวนิสต์อันมากด้วยพลังแห่งอำนาจ แน่แน่นอนว่า ผู้ครองอำนาจของระบอบเก่าต้องพยายามดิ้นรนต่อสู้อย่างถึงที่สุด ในอันที่จะธำรงรักษาอำนาจไว้ให้ยาวนาน ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ขณะที่ระบอบใหม่ซึ่งพยายามจะเข้าไปแทนที่ ก็ย่อมต้องทุ่มพลังทำลายอำนาจรัฐเดิม อย่างเต็มกำลังกว่าจะบรรลุผล

หลังจากพรรคบอลเชวิคสามารถโค่นล้มราชบัลลังก์ของพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 (Nicholas II) ลงได้ ต่อมาได้พยายามผลักดันแนวทางการพัฒนาประเทศตามอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์อย่างต่อเนื่อง ทั้งในลักษณะของการสลับผลัดเปลี่ยนไปมาระหว่างแนวทางที่เน้นการปฏิวัติทั้งภายในและต่างประเทศ โดยการเผชิญหน้ากับโลกเสรีอย่างรุนแรง กับแนวทางที่มุ่งปฏิรูปทั้งภายในและต่างประเทศ โดยการประสานร่วมมือกับโลกเสรีอย่างสันติ เป้าหมายสำคัญในการดำเนินนโยบายดังกล่าวก็เพื่อหวังผลให้ก้าวไปสู่สังคมคอมมิวนิสต์ในอุดมคติ ทั้งของสหภาพโซเวียตและของโลกนั่นเอง ทว่าในท้ายที่สุด สังคมคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตก็มิต้องล่มสลายไปในบัดดล

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตจากลัทธิคอมมิวนิสต์ไปสู่ลัทธิเสรีนิยมประชาธิปไตยของ สหพันธรัฐรัสเซียในปี พ.ศ. 2534 มีที่มาจากเหตุปัจจัยสำคัญทั้งภายในและภายนอกหลายประการ อันที่จริง สาเหตุต่างๆ มีค้ำมุลมาอย่างต่อเนื่องยาวนานพอควรก่อนหน้า โดยมีรากเหง้าของปัญหาใหญ่อยู่ที่ความ เป็นสังคมปิดของสหภาพโซเวียต เป็นประการสำคัญ นั่นคือเกิดจากการยึดหลักการชี้นำรวมศูนย์จากส่วน กลางโดยรัฐ ไม่ว่าจะเป็นหลักการแบบประชาธิปไตยรวมศูนย์ (Democratic Centralism) หรือหลักการ วางแผนเศรษฐกิจส่วนกลาง (Centrally Planned Economy) ก็ตาม ยิ่งประชาชนขาดโอกาสมีส่วนร่วม ทางการเมืองอย่างทั่วด้าน จนกระทั่งเกิดการผูกขาดอำนาจและ

*อดีตรองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปัจจุบันอาจารย์พิเศษหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชานานาชาติ) รัสเซียศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อำนาจ ตลอดจนขาดการรวมพลังเอกชน เข้าร่วมการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ระบอบคอมมิวนิสต์ค่อยประสิทธิภาพลงทุกขณะ¹

แม้ต่อมาผู้นำสหภาพโซเวียตเช่นมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) จะไหวตัวผลักดัน ปฏิรูปนโยบายเปิด-ปรับตามแนวทางกลาสนอสต์ (Glasnost) และเปเรสตรอยกา (Perestroika) ด้วยการ หยิบยืมหลักการประชาธิปไตยเสรีและเศรษฐกิจทุนนิยมเข้าไปประยุกต์ใช้ ทว่าก็ไม่ทันกาลอันนำไปสู่การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์โซเวียตในที่สุด

เมื่อศึกษาย้อนไปในอดีตก็พบว่ามีการปรับปรุงสังคมนิสต์มาาก่อนแล้วเป็นช่วงๆ ดังนั้นจึงจะแบ่งช่วงตอนวิเคราะห์ทั้งก่อนและหลังการปรับปรุงเป็น ระยะต่างๆ ดังนี้คือ (1) ยุคก่อตั้งรัฐบาลคอมมิวนิสต์ก่อนการปรับปรุง (2) ยุคการปรับปรุงก่อนสมัยกอร์บาชอฟ (3) ยุคการปรับปรุงสมัยกอร์บาชอฟและ (4) สรุปวิเคราะห์สภาพการณ์ด้านการเมือง การต่างประเทศ และเศรษฐกิจสหภาพโซเวียต

ก. ยุคก่อตั้งรัฐบาลคอมมิวนิสต์ก่อนการปรับปรุง เหตุที่การปฏิวัติโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของรัสเซียภายใต้สังคมนิสต์เป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2460 นั้น เป็นผลโดยตรงจากการวาง ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของวี.ไอ.เลนิน (V.I. Lenin) สาธุศิษย์คนสำคัญของคาร์ล มาร์กซ (Karl Marx) ประมาจารย์ผู้ให้กำเนิดลัทธิคอมมิวนิสต์ นั้นคือเลนินได้ปรับกลยุทธ์โดยมิได้รอคอยให้สังคมนิสต์สุกงอม จนถึงขั้นตอนที่ทุนนิยมเสื่อมโทรมสูงสุด กระทั่งชนชั้นกรรมาชีพได้รวมตัวกันลุกฮือขึ้นโค่นล้ม ทว่าเลนิน ได้นำเสนอให้มีการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตขึ้นมาขึ้นนำการปฏิวัติ ภายใต้การนำของปัญญาชนที่เป็น นักปฏิวัติอาชีพ โดยมีชนชั้นผู้ใช้แรงงานเป็นฐานกำลัง

ลักษณะเด่นของระบบรัฐ เศรษฐกิจและสังคมแบบเลนิน² คือเป็นรัฐที่ปกครองและบริหารภายใต้การชี้นำของพรรคคอมมิวนิสต์ในนามของระบบ “เผด็จการโดยชนชั้นกรรมาชีพ” (Dictatorship of the Proletariat) โดยที่พรรคคอมมิวนิสต์ทำการผูกขาดอำนาจการปกครองเพียงพรรคเดียวเหนือรัฐ ขณะที่ใน ทางเศรษฐกิจจะมีการระดมทรัพยากรทุกอย่างมาเป็นของส่วนรวมที่มีการวางแผนส่วนกลางบนพื้นฐานของระบบกรรมสิทธิ์สังคมนิยม โดยมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเร่งรัด เฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนา อุตสาหกรรมเป็นหลักมากกว่าเกษตรกรรม การเน้นพัฒนาเมืองมากกว่าชนบทและอุตสาหกรรมหนักมาก กว่าอุตสาหกรรมเบา ฯลฯ เพื่อหวังผลให้เกิดความเจริญก้าวหน้า นับเป็นการดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์ เร่งรัดการสร้างสรรค์สังคมนิยมของเลนิน (Lenin Strategy of Socialist Transformation) ส่วนด้านสังคม รัฐที่ถูกชี้นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์จะกำหนดมาตรการจำกัดควบคุมความคิด และพฤติกรรมของมวลชน สอดคล้องกับแนวนโยบายแห่งรัฐสังคมนิยมตามอุดมการณ์แบบมาร์กซอย่างเข้มงวดกวดขัน

1. โปรดดู Nicholas, V. Riasanovsky, **A History of Russia**. (U.S.A.: Oxford University Press, 1993),

T. Khachaturov, **The Economy of the Soviet Union Today**. (Moscow: Progress Pub, 1977), Gregory, P.R. and Stuart, R.C., **Soviet Economic Structure and Performance**. (New York: Harper & Row, 1981), และ Morris Bornstein (ed.), **The Soviet Economy: Continuity and Change** (U.S.A.: Westview Press, 1981)

2. โปรดดู ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. “วิกฤตการณ์ของสังคมนิยมโซเวียต: บทวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ สังคมนิยม,” **วารสารธรรมศาสตร์**. 12 (มีนาคม 2526); 88-89. และ ประทุมพร วัชรเสถียร, **กลาสนอสต์-เปเรสตรอยกา กอร์บาชอฟปฏิรูป** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532); 14-17.

ส่วนด้านนโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียตนั้น ตามทฤษฎีของเลนินเห็นว่าสงครามระหว่างประเทศเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งในระดับระหว่างประเทศนายทุนด้วยกัน ด้วยการแย่งชิงอาณานิคม เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จนนำไปสู่สงคราม และในระดับระหว่างค่านายทุนกับค่างานจ้าง ด้วยการประหัตประหารกันอย่างรุนแรงระหว่างรัฐนายทุนกับรัฐกรรมมาชีพ กระทั่งไม่ฝ่ายใดก็ฝ่ายหนึ่งจะต้องชนะในที่สุด³

อย่างไรก็ตาม ต่อมาเลนินได้ทำการปรับปรุงบางประการด้วยการประกาศใช้ “นโยบายเศรษฐกิจแบบใหม่” (New Economic Policy-NEP) ในปี พ.ศ. 2464 เพื่อช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนา เนื่องจากเกิดการต่อต้านไม่ให้ความร่วมมือจากชาวนา ซึ่งรู้สึกว่าการกดขี่ของนโยบายดังกล่าวจึงยอมปรับให้มีธุรกิจเอกชนระดับย่อยได้ อาทิ ชาวนาสามารถมีที่ดินและขาย ผลผลิตของตนได้ และเอกชนสามารถประกอบธุรกิจทำการผลิตสินค้าขนาดย่อมของตนได้ เป็นต้น มาตรการดังกล่าวของเลนินถือได้ว่าเป็นความพยายามในการปรับปรุงตามความจำเป็นและเห็น เหมาะสม เพื่อผลักดันให้เกิดสังคมใหม่ในอุดมคติตามแนวคิดของมาร์กซนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ต่อมา ในสมัยโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) ซึ่งครองอำนาจอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2471-2506 สหภาพโซเวียตได้ ดำเนินการปรับเปลี่ยนแนวทางไปสู่การรวมศูนย์อำนาจการบริหารสั่งการเชิงเผด็จการเข้มข้นมากขึ้น โดยที่ระบบรัฐการแบบสตาลินมีลักษณะเฉพาะตัวคือ พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตได้เข้าไปมีบทบาทเป็น ศูนย์การนำในการกิจต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอย่างเข้มงวดกวาดขันยิ่งกว่าเดิม⁴

สำหรับมาตรการภายในประเทศนั้น รัฐแบบลัทธิสตาลินได้ออกมาตรการควบคุมบริหารอย่างเคร่งครัด จนถึงกับลงมือทำทารุณกรรมฝ่ายปฏิบัติต่อพรรคและรัฐอย่างรุนแรง ขณะเดียวกันก็ใช้มาตรการทางเศรษฐกิจอย่างเข้มงวดเพื่อเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างขนานใหญ่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการแข่งขัน พัฒนากับประเทศทุนนิยม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวนำมาซึ่งการขาดแคลนสิ่งอุปโภคบริโภคในหมู่ประชาชนอยู่โดยทั่วไปจนเป็นที่เดือดร้อนกันถ้วนหน้า ทว่าลัทธิสตาลินเห็นเป็นความจำเป็นที่มวลชนต้องเสียสละเพื่อความมั่งคั่งรุ่งเรืองของชาติ และการก้าวไปสู่ความเป็นมหาอำนาจชั้นนำต่อไป สำหรับมิติทางสังคมก็เกิดการหวาดระแวงเกรงภัยอำนาจมืดของรัฐหากถูกเพ่งเล็งว่าเป็นปฏิปักษ์

ส่วนมาตรการด้านการต่างประเทศ รัฐสตาลินพยายามขยายอิทธิพลเข้าไปสร้างอนุระบบในลักษณะเป็นรัฐบริวารในยุโรปตะวันออก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นฐานอำนาจไว้สกัดทานอิทธิพลและถ่วงคานอำนาจกับกลุ่มประเทศประชาธิปไตยตะวันตก ที่มีสหรัฐอเมริกาและผู้นำร่วมพันธมิตรกลุ่มประเทศยุโรปตะวันตกเป็นแกนนำ แม้บรรยากาศการเผชิญหน้ากันในยุคสงครามเย็นดังกล่าวจะไม่มีสงครามขนาดใหญ่ เนื่องจากประเทศในค่ายทั้งสองต่างมีอาวุธนิวเคลียร์ไว้ในครอบครอง ทว่าโลกก็เกิดความตึงเครียดกันตลอดเวลา

3. นรนิติ เศรษฐบุตร, “สหภาพโซเวียตกับประเทศร่วมค่าย,” ใน เอกสารสอนวิชา มหาอำนาจกับการเมืองโลก (หน่วยที่ 1-8) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2528); 432.

4. ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสโนสตา-เปเรสตรอยกา กอร์บาเชฟปฏิรูป; 17-18.

โดยภาพรวมของรัฐแบบสตาลินจึงเท่ากับว่าได้มีการปรับปรุงไปสู่การเป็นสังคมเปิดแต่อย่างใด ทว่ากลับมีลักษณะของการเผชิญหน้าทางอุดมการณ์ อำนาจ และผลประโยชน์กับโลกเสรีอย่างแข็งขัน รวมทั้งพยายามจะ

เสริมสร้างและขยายอาณาจักรคอมมิวนิสต์ให้มั่นคงสถาพรต่อไป ทั้งนี้เป็นไปตามแนวทางของการปฏิวัติแบบลัทธิ มาร์กซนั่นเอง

ข. ยุทธการปรับปรุงก่อนสมัยกอร์บาเชฟ ก่อนที่สหภาพโซเวียตจะปรับปรุงครั้งสำคัญที่สุดจนนำไปสู่การล่มสลายในสมัยกอร์บาเชฟ ก่อนหน้านั้นก็ได้มีการปรับเปลี่ยนมาแล้วเป็นระยะๆ นับจากยุคหลังสมัยสตาลินอาจแยกพิจารณาได้เป็นสมัยต่างๆ คือ (1) สมัยครุสชอฟ (2) สมัยโคซีกิน (3) สมัยเบรชเนฟ และ (4) สมัยอันโดรปอฟ⁵

1. สมัยครุสชอฟ แม้นิกิตา ครุสชอฟ (Nikita Khrushchev) จะได้ชื่อเช่นกันว่าเป็นผู้ปรับปรุง สหภาพโซเวียต ทว่าก็ได้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนมากนัก โดยได้มีการดำเนินการในระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2497-2507 ผลงานเด่นของครุสชอฟในทางการเมืองจะอยู่ที่ “นโยบายล้มล้างสตาลิน” (De-Stalinization) โดยเฉพาะการยกเลิกมาตรการขจัดกลุ่มที่มีแนวคิดปฏิปักษ์ต่อพรรคและผู้นำ จนถึงขั้นจับกุมคุมขังและทรมานนักโทษการเมือง

การปรับปรุงทางเศรษฐกิจสมัยครุสชอฟเกิดจากความพยายามที่จะแก้ไขปัญหา ซึ่งตกค้างมาจาก สมัยสตาลิน นั่นคือการมุ่งลดการผลิตอาวุธและอุตสาหกรรมหนักและหันมาเพิ่มการผลิตสินค้าอุปโภค บริโภคซึ่งขาดแคลนให้มีปริมาณสูงขึ้น โดยเฉพาะด้านการเกษตรซึ่งสหภาพโซเวียตไม่สามารถพึ่งตนเองได้ จนถึงขั้นต้องนำเข้าธัญญาหารจากประเทศทุนนิยมตะวันตก ทั้งจากสหรัฐอเมริกา แคนาดาและออสเตรเลียเป็นประจำ แนวทางการปฏิรูปเศรษฐกิจของครุสชอฟก็โดยใช้กลยุทธ์แยกสาขาการผลิตทางเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมออกจากกัน ส่วนด้านการเกษตรได้ดำเนินแผนการบุกเบิกทำการในพื้นที่ใหม่เพิ่มขึ้น ควบคู่ไปกับการใช้มาตรการกระจายศูนย์การผลิตทางอุตสาหกรรมไปจากการควบคุมของส่วนกลางเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

ในด้านการต่างประเทศ ครุสชอฟต้องการโอกาสในการปรับปรุงเศรษฐกิจสหภาพโซเวียตให้ฟื้นตัว เพื่อสามารถแข่งขันกับมหาอำนาจทุนนิยมอย่างสหรัฐอเมริกาได้ในระยะยาว ด้วยเหตุนี้ ครุสชอฟจึงดำเนินนโยบายการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Coexistence) เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดกับโลกเสรีโดย เฉพาะสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2499 นั่นคือการประกาศจะไม่ใช้สงครามเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผชิญหน้ากับฝ่ายตรงข้ามทางอุดมการณ์ แต่จะเน้นการติดต่อสัมพันธ์โดยสันติเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ครุสชอฟ ก็มีข้อแม้ว่าต้องไม่ท้าทายหรือทำลายระบอบสังคมนิยมโซเวียต ทั้งในส่วนของสหภาพโซเวียตและรัฐ บริวารในยุโรปตะวันออก ดังตัวอย่างเช่น กรณีที่ส่งกองกำลังองค์การสนธิสัญญาวอร์ซอ (WARSAW PACT) เข้าไปปราบปรามประชาชนที่เรียกร้องประชาธิปไตยในฮังการีในปี พ.ศ. 2499 เป็นต้น

2. สมัยโคซีกิน ในฐานะนายกรัฐมนตรี อเล็กเซ โคซีกิน (Alexei Kosygin) ได้ประกาศนโยบาย ปรับปรุงในนาม “การปฏิรูปลิเบอร์แมน” (Libermann Reform) ซึ่งเกิดจากความริเริ่มของศาสตราจารย์ทางเศรษฐศาสตร์ชื่อลิเบอร์แมน สารสำคัญของการปรับดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่ด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ด้วยการเปิดโอกาสให้กิจการต่างๆ บริหารงานได้อิสระขึ้นและมีความคิดริเริ่มได้มากขึ้น นั่นคือด้านการเกษตรเปิดโอกาสให้เอกชนมีที่ดินส่วนตัวสำหรับเพาะปลูก โดยต้องส่งมอบผลผลิตให้รัฐตามโควตาที่กำหนดตามระบบที่มีการประกันราคาผลผลิตส่วนเกิน ส่วนที่เหลือ

5. ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสโนสตา-เปเรสตรอยกา กอร์บาเชฟปฏิรูป; 35-44.

จึงสามารถส่งขายในตลาดเสรีได้ นอกจากนั้น รัฐยังให้ความสำคัญกับกิจการเกษตรด้วยการเพิ่มการลงทุน เพิ่มค่าจ้างแรงงาน และกระจายอำนาจการตัดสินใจให้กับนารวม (Collective farm) เพิ่มขึ้นด้วย

ส่วนทางด้านอุตสาหกรรม เปิดโอกาสให้โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเบาปรับปรุงแบบแผนการผลิตเสียใหม่นั้นคือแทนที่จะมุ่งผลิตเพียงเพื่อให้พอกับจำนวนตามที่แผนเศรษฐกิจกำหนดไว้เท่านั้น ทว่าให้ ทดลองผลิตโดยยึดกลไกตลาดตามหลักอุปสงค์-อุปทาน ซึ่งยึดกำไรเป็นกลไกตัดสินใจประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามแนวทางทุนนิยม

จากการประเมินวิเคราะห์เศรษฐกิจโซเวียตเท่าที่ผ่านมาพบว่ามียัตราการขยายตัวสูงมากต่อเนื่องมาเป็นเวลาหลายสิบปี นั่นคือมียัตรารายได้ประชาชาติขยายตัวโดยเฉลี่ยสูงถึงประมาณร้อยละ 12 ต่อปี ทว่าแนวโน้มแห่งความยุ่งยากเริ่มปรากฏขึ้นในประมาณช่วงปี พ.ศ. 2488-2500 เนื่องจากมียัตราการเติบโตลดต่ำ ลงอย่างต่อเนื่อง ดังจะได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุต่อไป⁶

3. สมัยเบรชเนฟ เมื่อพิจารณาการดำเนินนโยบายของเลียวนิด เบรชเนฟ (Leonid Brezhnev) ซึ่งครองอำนาจเป็นผู้นำของสหภาพโซเวียตยาวนานกว่า 12 ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2507-2525 แล้ว พบว่าเขาบริหารประเทศแบบเข้มงวดคล้ายกับสตาลิน โดยเฉพาะในด้านนโยบายต่างประเทศ ถือได้ว่า มีลักษณะแข็งกร้าวจนถึงขั้นลงมือปฏิบัติการด้วยอาวุธในหลายกรณี อาทิ การบุกเชโกสโลวะเกีย ในเดือนสิงหาคม 2511 โดยอาศัยกองทัพอากาศสนธิสัญญาวอร์ซอ การสนับสนุนเวียดนามเหนือทำสงครามกับสหรัฐอเมริการะหว่างปี พ.ศ. 2508-2515 และการเข้าไปหนุนหลังเวียดนามอย่างเต็มตัวหลังจากสหรัฐฯ ถอนทหารออกไป รวมทั้งการเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในอัฟกานิสถาน ด้วยการนำกองกำลังทางทหาร เข้าไปโค่นล้มรัฐบาลสำเร็จในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2522

นโยบายและพฤติกรรมด้านการต่างประเทศของรัฐบาลเบรชเนฟดังกล่าวจึงมิได้มีลักษณะของการปรับปรุงแต่เท่ากับเป็นการใช้นโยบายขยายอิทธิพลและอุดมการณ์เผด็จการหน้ากับโลกทุนนิยมโดยตรง อย่างไรก็ตาม เบรชเนฟก็ได้ดำเนินนโยบายด้วยความแข็งกร้าวเพียงด้านเดียว แต่ได้ดำเนินนโยบายโอนอ่อนประนีประนอมกับสหรัฐอเมริกาควบคู่กันไป โดยเฉพาะในช่วงที่สหรัฐฯ ริเริ่มใช้การทูตแบบการผ่อนคลายความตึงเครียด (Détente) กับประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ รูปธรรมของพฤติกรรมดังกล่าวก็คือ การลงนามในข้อตกลงจำกัดอาวุธยุทธศาสตร์ครั้งที่ 1 (Strategic Arms Limitation Talks I - SALT I) กับสหรัฐอเมริกาคือประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ในปี พ.ศ. 2515 และครั้งที่ 2 (SALT II) กับประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ (Jimmy Carter) ในปี พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นประโยชน์ร่วมกัน ด้านความมั่นคงในการลดการแข่งขันด้านกำลังอาวุธ และเพื่อจำกัดหวัระเปิดนิวเคลียร์ที่มีจำนวนมากทั้งสองฝ่าย

การปรับนโยบายต่างประเทศของเบรชเนฟดังกล่าวมีการวิเคราะห์กันถึงเหตุผลเบื้องหลังว่าน่าจะมีที่มาจากเหตุผลด้านปัจจัยภายในทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ นั่นคือผลจากความล้มเหลวด้านผลผลิตทางการเกษตรอย่างมากในช่วง พ.ศ. 2515-2516 ทำให้เบรชเนฟจำต้องยอมเดินตามนโยบาย “การผ่อนคลายความตึงเครียด” กับสหรัฐอเมริกา เพื่อหวัง

6. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, วิฤตการณ์ของสังคมนิยมโซเวียต: บทวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์สังคมนิยม; 90.

จะได้มีโอกาสซื้อธัญญาหารไปบรรเทาความขาดแคลนในประเทศ มิเช่นนั้นอาจเกิดเหตุวุ่นวายภายในขึ้นก็ได้ ไซค์ แต่เท่านั้น สหภาพโซเวียตยังถือเป็นโอกาสชักจูงให้นักธุรกิจอเมริกันหันไปลงทุน ซึ่งก็ย่อมจะเป็นประโยชน์ระยะยาวที่จะได้จากการถ่ายทอดเทคโนโลยี รวมทั้งจากประเทศตะวันตกอื่นๆ ที่เป็นมิตรประเทศของสหรัฐอเมริกาอีกด้วย⁷

นอกจากปัญหาความขาดแคลนผลผลิตทางการเกษตรดังกล่าวแล้ว นับว่าความจำเป็นที่ต้องการเพิ่มขนาดการลงทุนในสหภาพโซเวียต น่าจะเป็นแรงกดดันสำคัญอีกประการที่บีบบังคับให้เบรชเนฟจำต้องปรับนโยบายต่างประเทศ ด้วยเหตุที่ฝ่ายกรมการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตยุคนั้น เห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่ปัญหาการขาดแคลนด้านอุปโภคบริโภคของประชาชนเพิ่มมากขึ้น จึงหันไปจัดสรรทรัพยากรในด้านนี้สูงขึ้นและยอมลดอัตราเพิ่มของการสะสมทุนลงบ้าง ดังนั้นจึงจำเป็นจะต้องหาทางเพิ่มสัดส่วนการลงทุนมาชดเชยส่วนที่ขาดหายไป

ปัญหารากฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโซเวียตที่มีประสิทธิภาพลดลงตามลำดับ เป็นผลจากระบบการผลิตที่ล้าหลัง ขาดการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมทั้งขาดระบบจูงใจที่เหมาะสมเพื่อใช้กระตุ้นประสิทธิภาพการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบกับระบบทุนนิยม และแน่นอนว่าการทุ่มงบประมาณมหาศาลลงไปในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาวุธและกองทัพโดยเฉลี่ยราวปีละ 3.5% เป็นตัวแปรสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อภาระงังกันทางเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียต ตัวเลขอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตนับจากอดีตสะท้อนให้เห็นประเด็นนี้ได้อย่างชัดเจน นั่นคือในยุคสตาลิน-ครุสชอฟ (พ.ศ. 2488-2500) อัตราการขยายตัวของรายได้ประชาชาติยังสูงถึงร้อยละ 12.3 ต่อปี และค่อยๆ ต่ำลงเรื่อยมา จนกระทั่งในยุคเบรชเนฟ ช่วงต้น (พ.ศ. 2508-2513) ลดลงเหลือร้อยละ 7.1 และในช่วงปลายสมัย (พ.ศ. 2519-2523) เหลือเพียงร้อยละ 3.8 ต่อปี⁸

การที่เบรชเนฟยอมร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาตามนโยบายผ่อนคลายความตึงเครียดทำให้เกิดการประนีประนอมปรองดองกับสหรัฐฯ ขึ้นตามลำดับ กระทั่งถึงกับคล้อยตามสหรัฐฯ โดยยอมรับเรื่องหลักสิทธิมนุษยชนในสนธิสัญญาเฮลซิงกิ ซึ่งจัดประชุมขึ้นในประเทศฟินแลนด์ในเดือนสิงหาคม 2518 พฤติกรรมดังกล่าวของสหภาพโซเวียตเท่ากับการยอมรับปรัชญาทางการเมืองของตะวันตก ซึ่งเน้นการให้สิทธิเสรีภาพกับชนทุกหมู่เหล่าที่มีความเชื่อพื้นฐานทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ตาม ภูมิหลังของตน ปัจจัยประการนี้น่าจะมีผลกระทบไม่มากนักต่อการปรับปรุงปฏิรูปต่อมาในสหภาพโซเวียต ด้วยการก้าวไปสู่ลักษณะเปิดกว้างทางประชาธิปไตยมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ⁹

4. สมัยอันโดรปอฟ สหภาพโซเวียตภายใต้การนำของยูริ อันโดรปอฟ (Yuri Andropov) ซึ่งครองอำนาจอยู่ในช่วงสั้นๆ (พ.ศ. 2525-2527) นับว่าไม่มีการปรับปรุงอย่างจริงจังแต่อย่างใด ด้วยภูมิหลังที่เคยเป็นผู้อำนวยการหน่วยสืบราชการลับ เค.จี.บี. (K.G.B.) มานาน ทำให้อันโดรปอฟมีท่าทีในการบริหารประเทศแบบเข้มงวดและแข็งกร้าว ทั้งนโยบายภายในและต่างประเทศ กระนั้น อันโดรปอฟ ก็มีทัศนะเชิงปฏิรูปอยู่บ้าง เนื่องจากเขาเห็นว่าระบบเศรษฐกิจโซเวียตไร้สมรรถนะ โดยเฉพาะในประเด็นการขยายตัวล่าช้า ผลผลิตตกต่ำ และการขาดการประสานในด้าน

7. ชาตรี ฤทธารมย์, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537); 361.

8. G.S. Sarkisyan (ed.), *Soviet Economy-Results and Prospects*. (Moscow: Progress Pub., 1980); 174-180.

9. ชาตรี ฤทธารมย์, นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990; 361-362.

การพัฒนาวัตถุดิบในการผลิต เป็นต้น

เมื่ออันโดรโปฟขึ้นสู่อำนาจใหม่ๆ เขามีความตั้งใจจะปรับปรุงตามแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2524-2528) อย่างจริงจัง ทว่าเขายังต้องถูกต่อต้านอย่างกว้างขวางทั้งจากพรรคคอมมิวนิสต์ นักวิชาการ และนักวางแผนของหน่วยงานวางแผนส่วนกลาง ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้หลักการประชาธิปไตยรวมศูนย์ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงต่อไป เนื่องจากยังคงยึดโยงอยู่กับหลักรวมศูนย์ที่ผูกขาดมากกว่ายึดหลักประชาธิปไตยที่ทรงประสิทธิภาพ ในท้ายที่สุดหลักการของการปฏิรูปก็ถูกหักล้าง โดยยอมปรับแก้เฉพาะข้อบังคับบางประการที่ไม่ใช่สาระสำคัญ

เหตุผลเบื้องหลังของการต่อต้านการปรับปรุงดังกล่าวเกิดจากหลายปัจจัย อาทิ ประการแรก พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตเกรงจะสูญเสียการนำในการควบคุมทิศทางพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรให้เศรษฐกิจสาขาต่างๆ รวมทั้งเศรษฐกิจการทหาร ประการที่สอง หน่วยงานแผนส่วนกลาง กลไกพรรคและรัฐเกรงจะสูญเสียอำนาจในการควบคุมดูแลหน่วยงานระดับล่าง หากกระจายอำนาจวางแผนลงไปสู่โรงงาน นารวม และนารัฐ ประการที่สาม พรรคคอมมิวนิสต์เกรงจะสูญเสียความชอบธรรมในการปกครองประเทศหากเปิดให้มีการปฏิรูปเศรษฐกิจ เนื่องจากอาจก่อให้เกิดบรรยากาศเสรีภาพประชาธิปไตยที่ส่งผลคุกคามหลักการ “พรรคนำ” ในที่สุด และประการสุดท้าย ข้าราชการของสหภาพโซเวียตล้วนยึดติดอยู่กับค่านิยมเชิงอนุรักษย์ที่แก้ไขได้ยาก เนื่องจากผูกพันอยู่กับผลประโยชน์ อำนาจ และเคยชินต่อระบบเก่า โดยเฉพาะในการบริหารงานองค์กรและโรงงาน อุตสาหกรรมของรัฐ ยังขาดการปรับประยุกต์หลักการบริหารธุรกิจสมัยใหม่ ที่คำนึงถึงต้นทุนกำไรตามหลักกลไกแห่งราคาแบบทุนนิยมมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ¹⁰

ค. ยุคการปรับปรุงสมัยกอร์บาเชฟ ถัดจากยุคอันโดรโปฟ สหภาพโซเวียตอยู่ภายใต้การนำของคอนสแตนติน เซอร์เน็นโก (Constantin Chernenko) ในช่วงสั้นๆ หลังจากนั้น สหภาพโซเวียตได้ก้าวเข้าสู่ยุคปรับปรุงครั้งสำคัญในสมัยมิกฮาอิล กอร์บาเชฟในปี พ.ศ. 2528 สภาพการณ์ของระบบสังคมนิยมโซเวียตก่อนหน้านี้ มีเหตุปัจจัยสุกงอมท้าทายต่อการปฏิรูปหลายประการ¹¹ อาทิ ทางด้านการเมือง สมาชิกระดับนำของพรรคมีลักษณะอนุรักษย์ต่อการปฏิรูป และมักนิยมใช้อำนาจแบบผูกขาดแทรกแซง รวมทั้งชี้นำกิจการด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างกว้างขวาง ส่วนในด้านการต่างประเทศสหภาพโซเวียตดำเนินนโยบายผิดพลาดจนเป็นผลให้ต้องสูญเสียทรัพยากรไปเป็นอันมาก แทนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ประเทศด้านที่จำเป็นอื่นๆ นั่นคือการเข้าไปมีบทบาทแทรกแซงการเมืองภายในของอัฟกานิสถานและ เวียดนาม ตลอดจนเป็นปฏิปักษ์ต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนและแข่งขันอาวุธยุทธศาสตร์กับสหรัฐอเมริกา

ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของสหภาพโซเวียตกลับตกต่ำลงมาก นอกจากจะมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจต่ำกว่าร้อยละ 2 ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานานแล้ว ยังมีปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลงบประมาณ ตลอดจนยังขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างกว้างขวางอีกด้วย ขณะที่สภาพสังคมก็เป็นลักษณะสังคม

10. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, วิกฤตการณ์ของสังคมนิยมโซเวียต: บทวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์สังคมนิยม; 98-99.

11. ประทุมพร วัชรเสถียร, กลานอสท์-เปเรสทรอยกา กอร์บาเชฟปฏิรูป; 45-46.

ปิด โดยเฉพาะด้านการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง ตลอดจนการปิดกั้นด้านสื่อมวลชนและข้อมูลข่าวสาร ผลก็คือทำให้ประชาชนขาดความกระตือรือร้น อนุรักษ์และขาดพลังสร้างสรรค์ในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศก็ขาดการพัฒนา ด้วยตระหนักในปัจจัยอุปสรรคของการพัฒนาประเทศดังกล่าว มิคฮาอิล กอร์บาชอฟจึงพยายามหาช่องทางผลักดันให้เกิดการปรับปรุงครั้งสำคัญขึ้นในสหภาพโซเวียต โดยเสนอแนวคิดกลาสนอสต์ (Glasnost) เปเรสตรอยกา (Perestroika) และเดโมคราติยา (Demokratiya) ในฐานะรากฐานสำหรับใช้เป็นแนวทางชี้นำทางความคิด¹²

สำหรับกลาสนอสต์เดิมทีหมายถึง “การเปิด (ปากพูดออกมา)” เพื่อให้ประชาชนผู้เห็นพ้องประกาศสนับสนุน ซึ่งต่อมาใช้ในความหมายสั้นๆ ว่า “การเปิด” (openness) และได้รับการตอบรับให้มีการเปิดกว้างในมิติต่างๆ อย่างกว้างขวาง ส่วนเปเรสตรอยกาแรกทีเดียวหมายถึง “การปรับ (องค์กรเศรษฐกิจสังคมนิยมให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น)” เพื่อให้เกิดการปรับปรุงกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้มีผลิตภาพสูงขึ้น กระทั่งสามารถ ยืนหยัดด้วยลำแข้งตนเองได้ ทว่าต่อมาได้นำไปใช้ในความหมายว่า “การปรับ” (restructuring) โดยมีการผลักดันให้ปรับโครงสร้างด้านอื่นๆ ด้วย อาทิ วิทยาศาสตร์ สื่อสารมวลชนและแม้กระทั่งทางการเมือง และเดโมคราติยา แรกเริ่มต้องการให้หมายถึง “การเปิดโอกาสให้ประชาชนในระดับท้องถิ่น จนกระทั่งระดับ สาธารณรัฐต่างๆ สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองตามแนวทางประชาธิปไตย ในการกำหนดชะตากรรมของบ้านเมืองด้านการตัดสินใจและควบคุมได้มากขึ้น” ทว่าการเปิดโอกาสให้มีผู้แข่งขันทางการเมืองในการสมัครรับเลือกตั้งได้มากกว่าครั้งละ 1 คนภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ ต่อมาได้นำไปสู่การเรียกร้องให้มีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

โดยสรุปแล้ว การ“เปิด-ปรับ”ของ มิคฮาอิล กอร์บาชอฟดังกล่าวครอบคลุมความหมายโดยรวมว่ากลาสนอสต์หมายถึง การเปิดทางการเมืองและสังคมในระดับกว้างและลึก และเปเรสตรอยกาหมายถึงการปรับทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในระดับกว้างและลึกเช่นกัน¹³

สำหรับการเปิดทางการเมืองและสังคมในระดับกว้างและลึกของกลาสนอสต์จะครอบคลุม ทั้งด้านการให้โอกาสประชาชนได้รับข่าวสารจากผู้ปกครองและภายนอกประเทศมากขึ้น ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการและกลไกการปกครองประเทศมากขึ้น และให้มีสิทธิแสดงออกด้านความคิดเห็นต่างๆ มากขึ้น อาทิ การวิพากษ์วิจารณ์ผู้นำและเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือการแสดงออกของศิลปินสาขาต่างๆ โดยเสรี เป็นต้น นอกจากนี้ยังให้โอกาสเดินทางทั้งในและนอกประเทศรวมทั้งติดต่อกับชาวต่างชาติโดยเสรี ให้ชาวรัสเซียและชนชาติอื่นในสหภาพโซเวียตได้รับการปฏิบัติต่อตามหลักการสิทธิมนุษยชน รวมถึงให้โอกาสต่างชาติได้รับข้อมูลข่าวสารหรือแสวงหาข้อมูลเกี่ยวกับสหภาพโซเวียตได้มากขึ้น และที่สำคัญคือมีการเน้นแยกบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ที่มีบทบาทผูกขาดครอบงำออกไปจากกลไกทางการเมืองและสังคมของรัฐ

ส่วนการปรับทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมในระดับกว้างและลึกของเปเรสตรอยกาครอบคลุมในมิติต่างๆ

12. M. Wesley Shoemaker, *Russia and the Commonwealth of the Independent States* 2003. (U.S.A.: Stryker-Post Publications, 2003); 60.

13. ประทุมพร วัชรเสถียร, *กลาสนอสต์-เปเรสตรอยกา กอร์บาชอฟปฏิรูป*; 48.

ดังนั้นคือ ด้านการเมือง ปรับให้พรรคคอมมิวนิสต์มีบทบาทชี้นำกิจการต่างๆ เจริญสร้างสรรค์เพิ่มมากขึ้น และให้สมาชิกมีความคิดสร้างสรรค์ในแนวทางใหม่ไปพร้อมกัน รวมทั้งปรับระบบสังคมนิยมทั้งระบบให้มีความก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพ เพื่อสามารถหลุดพ้นจากความล่าช้า ขาดแคลนและเสื่อมโทรม สำหรับด้านเศรษฐกิจจะปรับทั้งระบบเพื่อให้เกิดการจัดการกิจการด้วยตนเองตามแบบสังคมนิยมที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยให้มีการเลือกตั้งผู้บริหารกิจการต่างๆ ซึ่งคนงานมีสิทธิด้วย ทั้งนี้โดยการจัดระบบรัฐการ ออกจากระบบเศรษฐกิจ เพื่อป้องกันมิให้พรรคและรัฐเข้าไปแทรกแซง

นอกจากนั้นยังจะดำเนินการปฏิรูประบบต่างๆ อย่างทั่วด้าน ทั้งระบบเกษตร-อุตสาหกรรม ระบบการถือครองทรัพย์สินให้เอกชนมีสิทธิส่วนตัวเพิ่มขึ้น ระบบราคการผลิตและการขายให้เป็นไปตามกลไกของตลาด ตลอดจนการควบคุมคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ และปรับปรุงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าสู่ระดับสากล ส่วนด้านสังคมมุ่งเน้นปรับคนให้มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และมีความคิดแบบใหม่ที่ก้าวพ้นไปจากความเป็นอนุรักษนิยมเป็นต้น

ภาพรวมของการปรับปรุงของกอร์บาเชฟในเชิงอุดมคติจึงนับเป็นการเร่งสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นโดยผ่านการปฏิรูปการเมืองและเศรษฐกิจ ด้วยการเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมเป็นอิสระและไม่ถูกครอบงำโดยรัฐหรือพรรคคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการสร้างสังคมนิยมที่มาจากประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ รัฐยังจะต้องเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้าไปมีบทบาทสร้างประสิทธิภาพการผลิตให้กับระบบในลักษณะที่คล้ายคลึงกับประเทศสแกนดิเนเวียที่มีพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยเป็นแกนนำ นั่นคือมีการเน้นการวางแผนและการแทรกแซงทางเศรษฐกิจมหภาค พร้อมกับการวางนโยบายปฏิรูปสังคมโดยผ่านการกระจายความมั่งคั่ง ขณะที่ด้านการผลิตก็ปล่อยให้ธุรกิจเอกชนแข่งขันกันสร้างประสิทธิภาพการผลิต¹⁴

การปรับปรุงสมัยกอร์บาเชฟดังกล่าวได้ส่งผลกระทบในมิติต่างๆ อย่างกว้างขวาง ในที่นี้จะแยก พิจารณาเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ (1) ลักษณะเฉพาะในการดำเนินนโยบาย “เปิด-ปรับ” ของกอร์บาเชฟ (2) อุปสรรคจากการดำเนินนโยบาย “เปิด-ปรับ” ของกอร์บาเชฟ และ (3) ผลกระทบจากการดำเนินนโยบาย “เปิด-ปรับ” ของกอร์บาเชฟต่อต่างประเทศ¹⁵

1. ลักษณะเฉพาะในการดำเนินนโยบาย “เปิด-ปรับ” ของกอร์บาเชฟ ประกอบด้วยมิติสำคัญด้านต่างๆ ดังนี้คือ (1) พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต (2) โครงสร้างของสถาบันและกระบวนการทางการเมือง (3) ระบบเศรษฐกิจโซเวียต และ (4) ระบบสังคมโซเวียต¹⁶

(ก) พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต กอร์บาเชฟประสงค์จะปรับปรุงปฏิรูปตามแนวคิดกลาสนอสต์และเปเรสตรอยกา

14. วรวิทย์ เจริญเลิศ, “การเปิดกว้างและการปฏิรูปในสหภาพโซเวียตยุคกอร์บาเชฟ” ใน เปเรสตรอยกา: จุดเปลี่ยนของเศรษฐกิจการเมืองโซเวียต. นิตยภัฏ นาคสุภา นุชบา คุณาศิริจันทร์ บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, 2533); 30-31.

15. ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสนอสต์-เปเรสตรอยกา กอร์บาเชฟปฏิรูป; 49-56.

16. บัณฑิต เปี่ยมพงศ์สานต์, รัฐเซียยุคเฒ่าจีน บนเส้นทางประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม. (กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์สมาพันธ์จำกัด, 2536); 91-102. และ ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสนอสต์-เปเรสตรอยกา กอร์บาเชฟปฏิรูป; 61-62.

(เปิด-ปรับ) โดยอาศัยกระบวนการตามขั้นตอนของพรรค ซึ่งในความเป็นจริงยังคงมีอุปสรรค ขัดขวางอยู่มาก เนื่องจากสมาชิกพรรคส่วนใหญ่ยังคงเป็นกลุ่มอนุรักษ์ที่ภักดีต่อเบรชเนฟและต่อต้านการเปิด-ปรับด้วยเกรงอิทธิพลของพรรค และผลประโยชน์ส่วนตัวจะเสียไป อย่างไรก็ตาม หลังจากกอร์บาซอฟเข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการใหญ่ของพรรค คอมมิวนิสต์โซเวียตในปี พ.ศ. 2528 เขาได้พยายามผลักดันกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนแนวทางของเขาเข้าดำรงตำแหน่งระดับต่างๆ ในพรรคตามลำดับ นับตั้งแต่ตัวแทนพรรคในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาคในการประชุมใหญ่พรรคระดับชาติ (National Party Congress) ซึ่งจะมีการประชุม ทุกๆ 5 ปี และการประชุมหัวหน้าพรรคระดับชาติ (All Union Conference)

ในระหว่างนั้นกอร์บาซอฟประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องตามลำดับในการสร้างความภักดีจากสภาพรรคให้คัดเลือกคณะกรรมการกลางพรรค (Central Committee) แล้วจึงไปเลือกคณะกรรมการเมือง (Politbureau) และเลขาธิการใหญ่ของพรรคจากคณะกรรมการกลางด้วยตัวเอง กระทั่งในการประชุมใหญ่ ของคณะกรรมการกลางของพรรคครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2531 กอร์บาซอฟสามารถบงการให้คณะกรรมการ กลางแต่งตั้งและขจัดบุคคลที่เขาต้องการเป็นผลสำเร็จ โดยที่ประชุมสภาสูงสุดโซเวียต (Supreme Soviet) ได้ลงมติเลือกกอร์บาซอฟด้วยคะแนนเสียง 1500:0 ให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทนนายอังเดร โกรมีโก (Andrei Gromyko) ซึ่งเป็นผลให้กอร์บาซอฟมีอำนาจสูงสุดในสหภาพโซเวียตทั้งด้านสถาบันพรรคและ สถาบันรัฐบาลในอันที่จะเป็นฐานสนับสนุนการผลักดันนโยบายเปิด-ปรับให้รู้หน้าไป

(ข) โครงสร้างของสถาบันและกระบวนการทางการเมือง ในการปรับปรุงทางการเมืองของสหภาพโซเวียต ประธานาธิบดีมิกไฮล กอร์บาซอฟมุ่งเน้นผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนในแง่สาระและกระบวนการมากกว่าจะเป็นการปรับในระดับโครงสร้างของสถาบัน โดยเฉพาะสถาบันพรรคยังคงไม่เปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนดังกล่าวมุ่งกระทำทั้งในด้านนิติบัญญัติและบริหาร

ด้านนิติบัญญัติมีการปฏิรูปรัฐสภา โดยเปลี่ยนชื่อสถาบันนิติบัญญัติสูงสุดเสียใหม่ว่า สภาประชาชนแห่งโซเวียต (The Soviets of People's Deputies) สภานี้จะมีการเลือกตั้งทุกๆ 5 ปีจากสภาโซเวียตระดับชาติ ระดับรัฐที่ปกครองตนเอง เขตอิสระและสภาท้องถิ่น ตลอดจนสมาคมวิชาชีพต่างๆ โดยจะทำการเลือกตั้ง สภาโซเวียตสูงสุด (Supreme Soviets) และสภาโซเวียตท้องถิ่น (Local Soviets) ในรัฐต่างๆ เพื่อให้ทำหน้าที่ ประชุมอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายจะให้มีความเปิดกว้างมากขึ้น ในด้านการมีส่วนร่วมอภิปราย และตัดสินใจถึงขั้นลงประชามติ มากกว่าเป็น “สภาตรายาง” เช่นในอดีต ที่สำคัญคือการเลือกตั้งสภาในทุกระดับจะใช้ระบบที่มีผู้สมัครรับเลือกตั้งมากกว่า 1 คน และสภาสูงสุดดังกล่าวจะเป็นผู้เลือกตั้งประมุขของรัฐคือประธานาธิบดีซึ่งจะมีวาระจำกัด

ด้านบริหาร มีการปรับเปลี่ยนทั้งกระบวนการบริหารประเทศและวิธีการเลือกตั้ง โดยกำหนดให้ตำแหน่งสำคัญภายในพรรคและรัฐบาลเป็นตำแหน่งที่มีวาระจำกัด และให้เป็นการเลือกตั้งมากกว่าแต่งตั้ง โดยได้มีการทดลองเลือกตั้งแบบมีผู้เลือกตั้งมากกว่า 1 คนในเขตเลือกตั้งท้องถิ่นโดยรวมราวร้อยละ 5

(ค) ระบบเศรษฐกิจโซเวียต มีการเปิดปรับทั้งทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการปฏิรูประบบราคาเพื่อเป็นรากฐานของการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของสหภาพโซเวียตเป็นสำคัญ

ด้านเกษตรกรรมจะปรับรูปแบบและขนาดของที่ดินรัฐและที่นาสหกรณ์ โดยจะเพิ่มจำนวนที่นาสหกรณ์ และที่นาเอกชนให้มากขึ้น รวมทั้งให้อำนาจการตัดสินใจและบริหารแก่ที่นาของรัฐและสหกรณ์เพิ่มมากขึ้น จะสนับสนุนกิจกรรมแบบสหกรณ์ให้มีจำนวนมากขึ้นและเป็นเอกเทศมากขึ้น จะสนับสนุนการเพิ่มผลผลิตจากที่นาของเอกชน การประกันราคาพืชผลทางการเกษตรและยินยอมให้มีการขายในตลาดเสรี หลังจากที่ ชาวนาได้ผลผลิตเกินจำนวนโควตาที่รัฐกำหนด รวมทั้งจะพัฒนาการผลิตทางการเกษตรให้ครบวงจรอีกด้วย

ด้านอุตสาหกรรม มีการประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยวิสาหกิจแห่งรัฐ (Law on State Enterprise) ในปี พ.ศ. 2530 เพื่อปรับปรุงระบบเศรษฐกิจ โดยมีหลักการด้านอุตสาหกรรมและการค้าที่เน้นการผลิตเพื่อขายทำกำไรและให้เป็นไปตามกลไกของตลาด สำหรับอุตสาหกรรมที่เป็นวิสาหกิจของรัฐขนาดใหญ่ให้อำนาจตัดสินใจได้เอง วางแผนการผลิตตามหลักอุปสงค์-อุปทานได้เอง รับผิดชอบฐานะทางการเงินของตนเอง และหากขาดทุนก็ให้ปิดกิจการได้ ให้ต่างชาติเข้าร่วมทุนได้แต่ต้องไม่เกินร้อยละ 49 รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนงานเลือกตั้งผู้บริหารกิจการได้เอง ส่วนด้านเอกชนอนุญาตให้ก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมขนาดเล็กได้เอง

การปฏิรูประบบราคา การที่ระบบเศรษฐกิจโซเวียตเน้นการควบคุมราคาสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อตรึงราคาสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมมิให้สูงเกินไป ทำให้รัฐบาลต้องใช้งบประมาณอุดหนุนและพยุงราคาในปริมาณสูงมากราวปีละ 115 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ด้วยเหตุนี้ กอร์บาซอฟจึงจำเป็นต้องลดภาระทางงบประมาณดังกล่าวลง ด้วยการปฏิรูประบบราคาขายปลีกและขายส่งให้เป็นไปตามกลไกแห่งราคาของระบบตลาดที่แท้จริง โดยที่ผู้ผลิตจะต้องวางแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ทว่าในทางปฏิบัติที่เป็นจริง หน่วยงานวางแผนส่วนกลางของรัฐยังคงทำหน้าที่กำหนดราคาผลิตผลต่างๆ โดยใช้หลักอุปสงค์-อุปทาน แทนการปล่อยให้กิจการต่างๆ กำหนดราคาเองตามอำเภอใจ

(ง) ระบบสังคมนิยม การเปิด-ปรับด้วยการให้เสรีภาพกับสื่อมวลชนในการนำเสนอข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุหรือโทรทัศน์แทนที่จะถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดยรัฐเช่นในอดีต ทำให้มีการนำเสนอข่าวทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างกว้างขวาง อันเป็นผลให้เกิดความกระตือรือร้นตื่นตัวในการรับข่าวสารมากขึ้นทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เฉพาะอย่างยิ่ง ด้านข่าวต่างประเทศได้มีการ เสนอข่าวเกี่ยวกับโลกเสรีตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาอย่างเปิดเผยและบ่อยครั้งขึ้นมาก ขณะที่ยุค สงครามเย็นในอดีตมีทำที่เป็นปฏิกิริยาต่อกันทางอุดมการณ์ ด้วยทำที่ดังกล่าวทำให้มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึก คิดของประชาชนต่อระบบทุนนิยมปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ขณะเดียวกัน การเสนอข่าวเกี่ยวกับบทบาทการ เข้าไปมีส่วนยุ่งเกี่ยวกับกิจการภายในของอัฟกานิสถาน อันเป็นเหตุให้ทหารโซเวียตต้องถูกส่งไปรบและเสียชีวิตที่นั่น ทำให้ประชาชนได้รับทราบความเคลื่อนไหวใกล้ชิดและเกิดปฏิกิริยาตามมา

นอกจากนั้น ประธานาธิบดีกอร์บาซอฟยังสั่งให้ปล่อยนักโทษการเมืองอย่างขนานใหญ่และยกเลิกการกักบริเวณผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นศัตรูของรัฐและยินยอมให้เดินทางออกนอกประเทศได้ เช่น อังเดร ซาคฮารอฟ (Andrei Sakharov) ส่วนผู้ที่เอาใจออกห่างรัฐบาลก็ยินยอมให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ผ่านสื่อมวลชนได้ แม้กระทั่งยอมให้เอกชนตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือได้ รวมทั้งยอมอนุญาตให้เผยแพร่วรรณกรรมที่เคยถูกห้ามตีพิมพ์เผยแพร่ในอดีตได้ด้วย เช่น นวนิยายเรื่อง “ดร.ชีวาโก” (Doctor Zhivago) ของบอริส ปาสเตอร์แนค (Boris Pasternak) หรือละครของ

มิกฮาอิล ชาตโรฟ (Mikhail Shatrov) ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์ความล้มเหลวของลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงเรื่อง “เผด็จการแห่งหิริโอตดัปปะ” (Dictatorship of Conscience) ก็ได้รับอนุญาตให้นำออกแสดงได้ เป็นต้น¹⁷

ภาพรวมโดยสรุปของการเปิด-ปรับด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ นับว่ามีเป้าหมายเพื่อความสำเร็จในการพัฒนาประเทศเป็นสำคัญ ทั้งนี้โดยพยายามสร้างสมาชิกพรรคและนักการเมืองให้เป็นข้าราชการที่มีศักยภาพแบบมืออาชีพในมิติต่างๆ ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การค้า วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและอื่นๆ การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ของงานมากกว่ายึดติดในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ของประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ นับเป็นมิติใหม่ของการเปิด กว้างไปสู่การปฏิรูปอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในสหภาพโซเวียต

2. อุปสรรคจากการดำเนินนโยบายเปิด-ปรับของกอร์บาชอฟ ความพยายามในการปรับปรุงปฏิรูปของประธานาธิบดีกอร์บาชอฟที่ประสงค์จะให้บรรลุผลอย่างแท้จริงต้องประสบกับอุปสรรคสำคัญในด้านต่างๆ ดังนี้คือ (1) อุปสรรคทางอุดมการณ์และการเมือง และ (2) อุปสรรคทาง เศรษฐกิจ¹⁸

ก. อุปสรรคทางอุดมการณ์และการเมือง ปัญหาสำคัญทางการเมืองในการปรับปรุงที่นำไปสู่ การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์โซเวียตสมัยกอร์บาชอฟ ในท้ายที่สุดแล้วมีสาเหตุหลักประการ สำคัญดังนี้ คือ (1) อุปสรรคด้านความขัดแย้งทางอุดมการณ์การปฏิรูป และ (2) อุปสรรคด้านความขัดแย้งทางหลักการแห่งอำนาจ

(1) อุปสรรคด้านความขัดแย้งทางอุดมการณ์การปฏิรูป การปรับปรุงสหภาพโซเวียตของกอร์บาชอฟโดยภาพรวมนับเป็นการออกแบบที่กล้าหาญทีเดียว ด้วยการลงมือปรับปรุงตรงหัวใจของปัญหาที่พรรคคอมมิวนิสต์ ทว่ามาตรการดังกล่าวกลับส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจเก่าในระดับนำของพรรค ซึ่งไม่ประสงค์จะเปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก มาตรการดังกล่าวเท่ากับเป็นการเพาะศัตรูทางการเมืองไว้จำนวนหนึ่งที่รอคอยโอกาสพลัดพลั้งเพื่อจะลุกขึ้นมาซ้ำเติม จนกระทั่งปรากฏผลเป็นรูปธรรมในการก่อรัฐประหาร โค่นล้มรัฐบาลกอร์บาชอฟในเดือนสิงหาคม 2533 ต่อมา ไข่แต่เท่านั้น บุคคลกลุ่มนี้ยังหมายรวมถึงบรรดาเหล่าข้าราชการของสหภาพโซเวียตที่มีจำนวนมากถึงเกือบ 20 ล้านคน ผู้ซึ่งชินชอยู่อยู่กับระบบผูกขาดรวมศูนย์อำนาจการบริหารไว้ในส่วนกลาง และไม่พร้อมจะ กระจายอำนาจไปยังรอบนอกอีกด้วย

แม้ประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟพยายามจะใช้ความสามารถเฉพาะตัวในการประสานแนวทางอุดมการณ์เชิงอนุรักษ์และเชิงปฏิรูปเข้าด้วยกันอย่างค่อยเป็นค่อยไปอย่างสุดความสามารถ แต่ใน ท้ายที่สุดก็ไม่สามารถจะประนีประนอมให้กลมกลืนกันไปได้ เนื่องจากในขณะที่ฝ่ายปฏิรูปภายใต้การนำ ของกอร์บาชอฟต้องการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางประชาธิปไตยทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ในทาง ตรงกันข้าม ฝ่ายอนุรักษ์ต้องการรักษาระบบรวมศูนย์อำนาจไว้ ข้อเสนอแนะเพื่อหาทางออกให้กับการพบ ทางตันในการปรับปรุงของกอร์บาชอฟ จึงก่อให้เกิดการเผชิญหน้ากันทางการเมืองต่อมา ระหว่างฝ่ายปฏิรูปซึ่งเสนอให้ประธานาธิบดีใช้อำนาจตาม

17. โปรคดู สัญชัย สุวังบุตร, ปัญญาชนหลังม่านเหล็ก ประวัติศาสตร์วรรณกรรมโซเวียต ค.ศ.1917 – 1991: เลนินถึงกอร์บาชอฟ. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เนชั่น, 2540): 205-222.

18. M. Wesley Shoemaker, *Russia and the Commonwealth of the Independent States* 2003; 63.

รัฐธรรมนูญเข้าแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจโดยตรงอย่างฉับพลันกับฝ่ายอนุรักษ์ซึ่งกลับเสนอให้ผลักดันแนวทางอนุรักษ์ต่อไป จนกระทั่งนำไปสู่การทำรัฐประหารโดยคณะทหารต่อมา แต่ก็ต้องประสบกับความล้มเหลว

อย่างไรก็ตาม แม้มikhail Gorbachev พยายามประนีประนอมทางการเมืองกับฝ่ายอนุรักษ์ แต่เขาก็มีจุดหมายที่ต้องการปฏิรูปการเมืองอย่างจริงจังด้วย ดังนั้น นอกจากในช่วงแรกเขาจะเน้นให้มีการส่งผู้สมัครเข้าแข่งขันในนามพรรคคอมมิวนิสต์ได้มากกว่า 1 คนแล้ว ต่อมาเขายังพยายามผลักดันให้เป็นระบบสังคมนิยมประชาธิปไตยมากขึ้น ด้วยการเปิดโอกาสให้พรรคการเมืองต่างๆ สามารถส่งผู้สมัครเข้าแข่งขันกับพรรคคอมมิวนิสต์ได้ โดยเป็นไปตามหลักการของระบบพรรคการเมืองแบบหลายพรรค (Multi-Political Party) ในระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม 2533¹⁹

กระนั้นก็ตาม ในที่สุด Gorbachev ก็ต้องพ้นจากตำแหน่งไปก่อนครบวาระ ทั้งๆ ที่สามารถฝ่าวิกฤตจากการถูกรัฐประหารปี พ.ศ. 2533 ไปได้ก่อนหน้านี้ก็ตาม สาเหตุสำคัญอันเป็นที่มาของรัฐประหารดังกล่าว เกิดจากอุปสรรคทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยที่ฝ่ายต่อต้านกล่าวอ้างว่าการก้าวไปสู่ตลาดเสรีก่อให้เกิด ความเห็นแก่ตัว การเอารัดเอาเปรียบ และความแตกแยกในชาติ ในขณะที่มีการมองต่างมุมว่าชนวนปัญหา น่าจะอยู่ที่ฝ่ายอนุรักษ์ ซึ่งเห็นว่า Gorbachev ขอมอบอำนาจให้สาธารณรัฐต่างๆ มากเกินไปมากกว่า

(2) อุปสรรคด้านความขัดแย้งทางหลักการแห่งอำนาจ นโยบายเปิด-ปรับของประธานาธิบดี Gorbachev มิได้มีผลต่อการปฏิรูปภายในประเทศและในกลุ่มประเทศสังคมนิยมยุโรปตะวันออกเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อบรรดาสาธารณรัฐทั้ง 15 แห่งที่รวมตัวกันเป็นสมาพันธ์ในนามสหพันธ์สาธารณรัฐ (Federal Republics) กับสาธารณรัฐรวม 9 แห่งเพื่อรวมตัวกันในรูปแบบใหม่ตามสนธิสัญญาสหภาพฉบับ ใหม่ (New Union Treaty) ที่จัดร่างขึ้น อย่างไรก็ดี เนื่องจากกลุ่มอนุรักษ์ไม่เห็นด้วยในหลักการด้านความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างศูนย์กลางอำนาจมอสโกกับสาธารณรัฐต่างๆ เมื่อประกอบเข้ากับความไม่ลงรอยกันในด้านอื่นๆ จึงเป็นชนวนนำไปสู่การก่อรัฐประหารโค่นล้ม Gorbachev ต่อมาแต่ไม่สำเร็จ

หลักการสำคัญที่ฝ่ายปฏิรูปของ Gorbachev เตรียมทำความตกลงกับสาธารณรัฐทั้ง 9 แห่งประกอบด้วยหลักการให้ความเป็นอิสระจากรัฐบาลกลางซึ่งถูกรอบงำโดยพรรคคอมมิวนิสต์ จนถึงขั้นก้าวไปเป็นรัฐอธิปไตยที่สามารถมีสถานทูตของตนเองในต่างประเทศได้ ทั้งนี้เพื่อโอกาสในการพัฒนาประชาธิปไตยตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจให้รุ่งเรือง โดยที่สามารถจะรื้อฟื้นและรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้ยั่งยืนต่อไป นอกจากนั้นยังมีข้อตกลงให้สหภาพยึดกฎกติกาเดียวกัน ในเรื่องสัญชาติของประชาชน ระบบเงินตรา ระบบงบประมาณ ระบบภาษีและระบบธนาคารกลาง ทั้งนี้โดยให้แต่ละสาธารณรัฐมีอำนาจจัดเก็บภาษีของตนเองและส่งให้รัฐบาลกลางจำนวนหนึ่ง ควบคู่ไปกับให้สามารถจัดตั้งตลาดเศรษฐกิจและระบบตุลาการของตนเองได้ในอนาคต รวมถึงให้ร่วมกันรับผิดชอบในการจัดการปัญหาสำคัญๆ เช่น การร่างรัฐธรรมนูญใหม่ การจัดทำงบประมาณของสหภาพและการป้องกันประเทศ เป็นต้น²⁰ อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดหลักการดังกล่าวก็ไม่ได้ได้รับการยอมรับ

19. M. Wesley Shoemaker, *Russia and the Commonwealth of the Independent States* 2003; 64-65.

20. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, *รัสเซียยุคยeltsin บนเส้นทางประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม*; 97.

ด้วยความขัดแย้งหลักดังกล่าว ท้ายที่สุดได้นำไปสู่การรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลกอร์บาเชฟในเดือนสิงหาคม 2534 โดยที่ก่อนหน้านี้ไม่นาน หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์นิยมทั้ง 4 คน ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีวาเลนติน ปาฟลอฟ (Valentin Pavlov) รัฐมนตรีมหาดไทย ประธานเคบีและรัฐมนตรี กลาโหม ต่างออกมาแสดงความไม่เห็นด้วยกับ สหสัญญาฉบับใหม่ เนื่องจากการมอบอำนาจให้แก่ สาธารณรัฐต่างๆ มากเกินไป ซึ่งก็นับว่าสอดคล้องกับทัศนะของ ผู้ก่อการรัฐประหาร ทว่าการก่อการรัฐประหารดังกล่าวก็ต้องล้มเหลวต่อมา ทั้งนี้เนื่องจากบอริส เยลต์ซินสามารถนำ การต่อต้านจนประสบความสำเร็จในที่สุด

ผลที่ตามมาหลังจากหลักการดังกล่าวถูกปฏิเสธก็คือ กลุ่มผู้นำทั้ง 3 สาธารณรัฐของอดีต สหภาพโซเวียต อัน ประกอบด้วยรัสเซีย ยูเครน และเบลารุสได้รวมตัวกันประชุมก่อตั้งเป็นเครือรัฐเอกราชหรือซีไอเอส (Commonwealth of the Independent States-CIS) โดยรวบรวมบรรดาสาธารณรัฐทั้งหลาย ยกเว้นรัฐจอร์เจียเข้าร่วมด้วย ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2534 เป็นต้นไป ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดอำนาจควบคุมของรัฐบาลกลางโซเวียตอย่างสิ้นเชิง

สำหรับหลักการสำคัญของเครือรัฐเอกราชดังกล่าวในเบื้องต้นประกอบด้วย การประสานร่วมมือกันทาง เศรษฐกิจระหว่างประเทศของมวลสมาชิก การแสวงหาหนทางในการวางนโยบายร่วมกันในเรื่องการต่างประเทศ การ ป้องกันประเทศ การเงินการคลัง การคมนาคมขนส่งและการโยกย้ายถิ่นฐานของประชาชน นอกจากนั้นยังมี วัตถุประสงค์เฉพาะกรณีเพื่อป้องกันมิให้รัฐยูเครนแยกตัวออกไปอย่างโดดเดี่ยว อันจะเป็นการสร้างความตึงเครียดอย่าง มากระหว่างยูเครนกับรัสเซียอีกด้วย²¹

ข. อุปสรรคทางเศรษฐกิจ ปมประเด็นที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการปรับปรุงเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตใน สมัยกอร์บาเชฟสามารถวิเคราะห์ได้ว่าจะเกิดจากปัจจัยสำคัญต่างๆ ดังนี้ คือ (1) อุปสรรคด้าน ความสับสนทาง นโยบาย และ (2) อุปสรรคด้านความขัดแย้งในการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

(1) อุปสรรคด้านความสับสนทางนโยบาย ประเด็นสำคัญในการปรับปรุงทางเศรษฐกิจของกอร์ บาเชฟในช่วง 6 ปี (พ.ศ.2528-2534) ที่ถูกโจมตีไม่เฉพาะจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงฝ่ายปฏิรูปด้วยก็คือ ข้อกล่าวหาที่ว่ามีการวางแผนและดำเนินนโยบายเศรษฐกิจอย่างสับสนปนเปมากร ดังปรากฏในการนำเอา “แผนปฏิรูป 500วัน” เพื่อก้าวไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดของชาตาลินหรือแผนชาตาลิน (Shatalin Plan) ไปผสมกับแผน ปฏิรูปแบบอนุรักษ์ของอดีตนายกรัฐมนตรีนิโคไล ริชคอฟ (Nikolai Ryzhkov) หรือ “แผนริชคอฟ” (Ryzhkov Plan) ใน เดือนกันยายน 2533 ปมประเด็นที่ถูกโจมตีถึงความเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติก็คือ ข้อขัดแย้งระหว่างข้อเสนอของชาตา ลินที่ให้ทำการปฏิรูปแบบฉับพลัน (Shock Therapy) ในขณะที่ฝ่ายริชคอฟต้องการให้รักษาระบบวางแผนส่วนกลาง แบบเดิมไว้ โดยให้ปรับเอาระบบตลาดเข้าไปผสมบ้าง²²

21. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, รัสเซียยุคเยลต์ซิน บนเส้นทางประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม; 104. และ M.Wesley Shoemaker, *Russia and the Commonwealth of the Independent States* 2003; 74-75.

22. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, รัสเซียยุคเยลต์ซิน บนเส้นทางประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม; 94-95. และ Ed A. Hewett, “The New Soviet Plan,” in *The Soviet System in Crisis A Reader of Western and Soviet Views*, Alexander Dallin and Gail W. Lapidus (eds.), (U.S.A.: Westview Press, 1991); 383-398.

แม้แนวทางดังกล่าวจะล้มเหลวลง มิคาอิล กอร์บาชอฟก็มิได้ละความพยายาม เขายังคงมุ่งหมายที่จะปรับปรุงเศรษฐกิจสหภาพโซเวียตบนพื้นฐานของการผสมผสานแนวทางอนุรักษและปฏิรูปเข้าด้วยกันต่อไป ในช่วงก่อนหน้าการประชุมสุดยอดของประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำกลุ่มจี 7 (Group of 7-G7) ในเดือนมิถุนายน 2534 กอร์บาชอฟก็ได้ให้การสนับสนุนทั้งแผนปฏิรูปเศรษฐกิจของนักเศรษฐศาสตร์กริโกรี ยาฟลินสกี (Grigory Yavlinsky) ซึ่งอาศัยหลักของชาตาลินควบคู่ไปกับ “แผนต่อต้านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ” ของนายกรัฐมนตรีวาเลนติน ปาฟลอฟ

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ในเชิงปฏิบัติจะพบว่า เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากอีกเช่นกัน ที่จะนำเอาแผนของยาฟลินสกีซึ่งกอร์บาชอฟมอบหมายให้ร่างไว้เสนอต่อผู้นำกลุ่มจี 7 มาผนวกรวมเพื่อปฏิบัติร่วมกับแผนของปาฟลอฟ เหตุผลสำคัญเนื่องจากว่าขณะที่แผนปฏิรูปของยาฟลินสกีเน้นการกระจายอำนาจทางการเมืองอย่างกว้างขวาง ผสมกับการใช้ระบบตลาดเสรีอย่างริบเร่ ด้วยการแปรรูปรัฐวิสาหกิจอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสร้างระบบราคาเสรีควบคู่กับการใช้หลักการประกันสังคมสำหรับกลุ่มแรงงาน ในทางตรงกันข้าม แผนอนุรักษของปาฟลอฟกลับเน้นการควบคุมอำนาจโดยส่วนกลาง กระนั้นก็ตามก็ยังมิได้ละทิ้งหลักการบางอย่างที่ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องกัน โดยเฉพาะเห็นควรให้มีการปฏิรูปราคาให้เสรีขึ้นในปี พ.ศ. 2535 ด้วยการยินยอมอนุญาตให้บริษัทธุรกิจโซเวียตมีสิทธิ์ซื้อดอลลาร์ได้ ดำเนินการให้เงินรูเบิลเป็นสกุลเงินที่สามารถแลกเปลี่ยนได้อย่างเต็มที่ มีการตั้งธนาคารกลางที่เป็นอิสระ มีการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งมีการเปิดระบบให้ต่างประเทศเข้าไปลงทุนได้

ในท้ายที่สุด เมื่อนำแผนดังกล่าวไปเสนอจึงไม่ได้รับการยอมรับจากผู้นำกลุ่มจี 7 แต่อย่างใด ด้วยต่างเชื่อว่าเป็นแผนผสมที่มีหลักการขัดแย้งกันในตัว และยากจะปฏิรูปเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง

(2) อุปสรรคด้านความขัดแย้งในการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ นอกจากการขัดกันไปในแนวทางการปรับปรุงปฏิรูประหว่างกลุ่มอนุรักษกับกลุ่มปฏิรูปในเชิงนโยบายแล้ว อีกประเด็นหนึ่งที่ขัดแย้งกันคือเรื่องการรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศทางเศรษฐกิจ ว่าควรจะรับหรือไม่ และในปริมาณมากน้อยเพียงใด สำหรับแผนปฏิรูปของยาฟลินสกีเสนอให้ขอรับความช่วยเหลือจากโลกตะวันตกในวงเงินประมาณ 20 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อปี ซึ่งมีมูลค่าสูงราว 0.6% ของรายได้ประชาชาติประเทศอุตสาหกรรม ทั้งนี้ต้องช่วยเหลือต่อเนื่องกันรวม 4 ปี จึงจะสามารถช่วยให้เศรษฐกิจโซเวียตรอดพ้นจากหายนะได้ หลักการดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากประธานาธิบดีกอร์บาชอฟเป็นอย่างดี

ในทางตรงกันข้าม แผนของนายกรัฐมนตรีปาฟลอฟกลับไม่ให้ความสำคัญกับความช่วยเหลือจากตะวันตก ทว่าเน้นให้ “แผนต่อต้านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ” ต้องยืนอยู่บนลำแข้งของตนเอง นั่นคือด้วยการเน้นให้ศูนย์กลางอำนาจรัฐซึ่งมีพรรคคอมมิวนิสต์ชี้นำเป็นฝ่ายควบคุมระบบเศรษฐกิจต่อไป โดยที่กระบวนการและขั้นตอนการปฏิรูปไปสู่ตลาดเสรีต้องกระทำภายในขอบเขตอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ประเด็นสำคัญที่กลุ่มนี้มุ่งเน้นคือตลาดเสรีต้องอยู่ในการควบคุมดูแลของรัฐด้วย นอกจากนี้ กลุ่มอนุรักษยังมีความเคลงใจในความช่วยเหลือจากตะวันตก โดยเฉพาะต่อสหรัฐอเมริกาซึ่งถือว่าเป็นศัตรูทางอุดมการณ์ ด้วยเกรงไปว่าจะไปตกหลุมพรางสหรัฐฯ ที่มุ่งหวังเข้าไปครอบงำในบั้นปลาย

3. ผลกระทบจากการดำเนินนโยบายเปิด-ปรับของกอร์บาชอฟต่อต่างประเทศ จุดประสงค์สำคัญในการดำเนินนโยบายดังกล่าวของประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟนอกจากมุ่งหวังจะสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐคอมมิวนิสต์ตลอดจนการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมแล้ว แน่แน่นอนว่าเขายังหวังจะได้รับเกียรติภูมิและอิทธิพลบารมีของสหภาพโซเวียตในระดับระหว่างประเทศกลับคืน²³ ในที่นี้จะแยกพิจารณาถึงผลกระทบในกรณีสำคัญดังนี้คือ (1) ผลกระทบต่อมิตรประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก และ (2) ผลกระทบต่อมหาอำนาจ

(ก) ผลกระทบต่อมิตรประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก นโยบายเปิด-ปรับของกอร์บาชอฟในนโยบายที่สัมพันธ์กับประเทศในค่ายสังคมนิยม มีลักษณะเปิดกว้างยอมรับเอกราชอธิปไตยในการตัดสินใจทางการเมืองอย่างอิสระของตนเอง²⁴ หลักการดังกล่าวนี้แตกต่างจาก “หลักการ เบรชเนฟ” (Brezhnev Doctrine) อย่างตรงกันข้าม เนื่องจากหลักการเบรชเนฟสงวนสิทธิ์ที่จะเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของกลุ่มประเทศสังคมนิยม โดยเฉพาะในยุโรปตะวันออกที่ถือเป็นเสมือนรัฐบริวารในทุกกรณี

จากอดีตที่สหภาพโซเวียตใช้กลไกต่างๆควบคุมประเทศยุโรปตะวันออก ทั้งองค์กรภาครัฐ พรรคคอมมิวนิสต์ องค์กรสนธิสัญญาออร์ซอ องค์กรความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (โคมิคอน) และหน่วยสืบราชการลับเค.จี.บี. เมื่อกอร์บาชอฟผ่อนคลายและหาทางยกเลิกมาตรการคุมเข้มดังกล่าว ในระยะแรก บางประเทศก็หันรับแนวคิดปรับปรุงปฏิรูปของกอร์บาชอฟ อาทิ ฮังการีและโปแลนด์ แต่บางประเทศก็ต่อต้าน อาทิ โรมานีเย เชโกสโลวาเกียและเยอรมนีตะวันออก เป็นต้น ทว่าในที่สุดกระแสความเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตย และต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์ก็แพร่กระจายไปทั่วยุโรปตะวันออก จนกระทั่งนำไปสู่การล่มสลายของประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในยุโรปในระยะใกล้เคียงกันในปี พ.ศ. 2532 และต่อเนื่องมาถึงสหภาพโซเวียตในปี พ.ศ. 2534 ประเทศดังกล่าวประกอบด้วยอัลเบเนีย บัลแกเรีย เชโกสโลวาเกีย เยอรมนีตะวันออก ฮังการี โปแลนด์ โรมานีเยและยูโกสลาเวีย

การล่มสลายของประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกดังกล่าวมีลักษณะหลากหลายต่างกันไป อาทิ โปแลนด์เปลี่ยนแปลงภายในกรอบของระบบรัฐสภา ฮังการีล่มสลายจากอำนาจเบ็ดเสร็จของพรรค คอมมิวนิสต์เอง เยอรมนีตะวันออก บัลแกเรียและเชโกสโลวาเกียล่มสลายจากระดับรากหญ้าของขบวนการประชาชน และ โรมานีเยล่มสลายจากการนองเลือดด้วยการลุกขึ้นสู้ของขบวนการประชาชน เป็นต้น²⁵

การที่ประเทศสังคมนิยมในยุโรปตะวันออกปรับเปลี่ยนระบอบการเมืองการปกครองไปเป็นแบบเสรีประชาธิปไตยดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ความมั่นคงของสหภาพโซเวียตมากพอควร นั่นคืออาณาบริเวณที่สหภาพโซเวียตเคยยึดถือเป็นเขตปราการด้านอิทธิพลระบบทุนนิยมต้องสูญสลายไป ทว่ากลับเป็นผลดีเชิงงบประมาณในแง่ที่ช่วยให้สามารถลดรายจ่ายด้านการทหารและความมั่นคงไปได้มาก

23. Peter Hauslohner, “Politics Before Gorbachev: De-Stalinization and the Roots of Reform” in *The Soviet System in Crisis A Reader of Western and Soviet Views*, Alexander Dallin and Gail W. Lapidus (eds.), (U.S.A.: Westview Press, 1991); 58.

24. Mikhail Gorbachev, *To Make Working People's Life Fuller and Richer*. (Moscow: Novosti Press Agency Publishing House, 1987); 11.

25. ประทุมพร วัชรเสถียร, *สังคมนิยมล่มสลายในยุโรปตะวันออก: การเปลี่ยนแปลงในโลกคอมมิวนิสต์และผลกระทบต่อประเทศไทย*. (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538); 43-45.

(ข) ผลกระทบต่อมหาอำนาจ นอกจากสหภาพโซเวียตจะเป็นปฏิปักษ์กับสหรัฐอเมริกาในฐานะที่อยู่ต่างขั้วอุดมการณ์กันแล้ว กับสาธารณรัฐประชาชนจีนก็มีความขัดแย้งกันทั้งในแง่อุดมการณ์ อำนาจ และผลประโยชน์ เช่นเดียวกัน ทว่าเมื่อคอร์บาชอฟมุ่งเน้นจะปรับปรุงทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจภายในของสหภาพโซเวียต ดังนั้นจึงได้กำหนดนโยบายต่างประเทศด้วยการกำหนดกลยุทธ์ผ่อนคลายความตึงเครียด และผ่อนคลายการเผชิญหน้ากับมหาอำนาจ โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน ทั้งนี้เนื่องจากต้องการผันแปรงบประมาณทางทหารไปใช้ในโครงการปฏิรูปเปิด-ปรับภายในนั่นเอง ในที่นี้จะแยกพิจารณากรณีสำคัญดังนี้คือ (1) สหรัฐอเมริกา และ (2) สาธารณรัฐประชาชนจีน

(1) สหรัฐอเมริกา ท่าทีของสหภาพโซเวียตที่มีต่อสหรัฐอเมริกาในสมัยคอร์บาชอฟนับว่าปรับเปลี่ยนไปในภาพรวม นั่นคือแม้มีคฮาอิล กอร์บาชอฟจะมีทัศนะต่อบทบาทของสหรัฐอเมริกาว່ายังคงมีการแผ่ขยายอำนาจและสร้างความตึงเครียดในบางภูมิภาคของโลก ทว่าโซเวียตกลับพร้อมปรับท่าทีที่จะหาทางเจรจาแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน เช่น การหาทางเจรจาเพื่อแก้ไขปัญหาในภูมิภาคต่างๆ อย่างสันติ หรือการร่วมถอนทหารและลดกำลังอาวุธ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นประธานาธิบดีกอร์บาชอฟยังไม่ได้ประณามสหรัฐฯ ว่าเป็นผู้ก่อความตึงเครียดแต่ฝ่ายเดียวเช่นผู้นำโซเวียตในอดีต รวมทั้งยังถึงกับยอมรับในความผิดพลาดของการดำเนินการทางการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในบางโอกาสอีกด้วย

ตัวอย่างการปรับท่าทีของกอร์บาชอฟก็เช่นหลังจากเข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตในปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา เขาได้มีโอกาสนัดประชุมสุดยอดกับประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน (Ronald Reagan) ถึง 4 ครั้ง จนทำให้สามารถทำข้อตกลงจำกัดอาวุธนิวเคลียร์พิสัยไกลและพิสัยกลาง ในยุโรปเป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2530 ขณะที่ยังมีปัญหากลดอาวุธที่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ในอีก 2 ระบบ เนื่องจากยังรอตกลงกันในหลักการและรายละเอียดบางประการ นั่นคือระบบอาวุธยุทธศาสตร์พิสัยไกลข้ามทวีป (Inter-Continental Ballistic Missile-ICBM) และระบบการริเริ่มป้องกันทางยุทธศาสตร์ (Strategic Defense Initiative-SDI หรือ Star War)²⁶

ในทางปฏิบัติ ประธานาธิบดีกอร์บาชอฟจำเป็นต้องพิสูจน์ให้สหรัฐอเมริกาในฐานะมหาอำนาจชั้นนำของโลกเห็นถึงความจริงใจในการปรับนโยบายต่างประเทศ และสภาพความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยว่ามีความต่อเนื่อง ยั่งยืนเพื่อสันติภาพของโลกร่วมกัน มิเช่นนั้นคงจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากสหรัฐฯ เนื่องจากเกรงไปว่าอาจเป็นเพียงยุทธศาสตร์ที่ประสัจจะหาโอกาสไปแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจภายในเท่านั้น และหวังจะรอโอกาสกลับมาบีบคั้นบทบาทเช่นในอดีตอีก

(2) สาธารณรัฐประชาชนจีน แม้สหภาพโซเวียตจะสังกัดอยู่ในค่ายคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่ด้วยความขัดแย้งกันในหลายด้านทำให้จีนตัดสินใจแยกตัวจากค่ายโซเวียตในสมัยครุสชอฟตอนช่วงต้นทศวรรษที่ 2500 นอกจากความขัดแย้งกันเรื่องปัญหาชายแดนแล้ว ฝ่ายจีนยังไม่พอใจนโยบายและอุดมการณ์ของโซเวียตในฐานะผู้นำค่ายโลกคอมมิวนิสต์ โดยถือว่าเป็นลัทธิสังคมนิยมจักรวรรดินิยม (Social Imperialism) ในการส่งออก

26. ประทุมพร วัชรเสถียร, กลาสนอสต์-เปเรสตรอยกา กอร์บาชอฟปฏิรูป; 76-78.

ปฏิวัติที่พร้อมจะส่งกำลังทหารรุกรานเข้าไปปฏิบัติการด้วยอาวุธในต่างแดน ซึ่งฝ่ายจีนถือว่าเป็นการละเมิดอธิปไตยชาติอื่น

แม้จีนกับโซเวียตต่างก็สนับสนุนประเทศในอินโดจีนต่อสู้กับสหรัฐฯ ในสงครามเวียดนามในช่วง พ.ศ. 2508-2518 แต่ทั้งสองฝ่ายต่างขัดแย้งและแข่งขันกันอยู่ในที่ รวมทั้งความขัดแย้งกันในช่วงหลังสงครามเวียดนามที่ฝ่ายโซเวียตหนุนเวียดนามเข้าไปมีบทบาทในกัมพูชา ขณะที่ฝ่ายจีนหนุนเขมรสามฝ่ายต่อต้านเวียดนาม และแม้ว่าในช่วงปลายสมัยเบรชเนฟโซเวียตจะพยายามหาทางคืนดีกับจีนแต่ก็ยังไม่เป็นผล

ความพยายามของประธานาธิบดีกอร์บาชอฟที่จะปรับนโยบายต่างประเทศเพื่อหาทางปรองดองกับจีนต่อมาต้องเผชิญกับเงื่อนไขที่ฝ่ายจีนตั้งไว้ล่วงหน้า 3 ประการสำคัญ²⁷ อย่างไรก็ตาม ในที่สุดกอร์บาชอฟก็ค่อยๆ ดำเนินนโยบายไปเป็นลำดับกระทั่งสามารถบรรลุข้อตกลงดังกล่าวได้ นั่นคือ ประการแรก โซเวียตได้ถอนทหารออกจากอัฟกานิสถานหมดในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2532 ประการที่สอง โซเวียตได้ถอนทหาร (50,000 คน) และรถถัง (850 คัน) ออกจากมองโกเลียหมดในระหว่างวันที่ 15 พฤษภาคม 2532 ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม 2533 นอกจากนี้ โซเวียตยังได้สัญญาว่าจะลดจำนวนจรวดเอส เอส-20 (SS-20) ที่ติดตั้งตามชายแดนจีน-โซเวียตให้เหลือน้อยลง และประการสุดท้าย โซเวียตพยายามโน้มน้าวให้เวียดนามยอมอ่อนข้อต่อข้อเสนอสันติภาพที่สมาคมอาเซียนและประชาคมโลกร่วมกันสร้างขึ้นในกัมพูชา

การคืนดีระหว่างจีนกับโซเวียตดังกล่าวเป็นผลกระทบโดยตรงจากการดำเนินนโยบายเปิด-ปรับของกอร์บาชอฟ ขณะที่ประโยชน์ร่วมกันที่จะเกิดขึ้นก็น่าจะได้อีกด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาประเทศและการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างกัน ซึ่งย่อมจะส่งผลดีต่อสันติภาพในโลกและภูมิภาคที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในทวีปเอเชียอีกด้วย

นโยบายปรับปรุงรูปของมิคาอิล กอร์บาชอฟดังกล่าวมีผลกระทบต่อต่างประเทศดังกล่าวทั้งต่อกลุ่มสังคมนิยมและมหาอำนาจ สำหรับนโยบายต่างประเทศในกลุ่มสังคมนิยม สหภาพโซเวียตยังคงยืนยันจะเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับประเทศในกลุ่มสังคมนิยมต่อไป แต่ยอมรับความจริงของความล้มเหลวทางเศรษฐกิจภายใน และยุติการกล่าวอ้างความเป็นต้นตำรับหรือตัวแบบของการพัฒนาประเทศตามแนวทางสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ในฐานะที่เป็นผู้นำกลุ่มสังคมนิยมซึ่งมุ่งจะปฏิวัติโลกให้เป็นคอมมิวนิสต์สมบูรณ์แบบอีกต่อไป ใช่แต่เท่านั้น กอร์บาชอฟยังปรับนโยบายต่างประเทศต่อประเทศนอกกลุ่มด้วยท่าทีใหม่ที่มีความสัมพันธ์ฉันท์มิตรภายใต้เงื่อนไขของโลกปัจจุบัน ทั้งนี้โดยไม่วางตนเป็นผู้นำของขบวนการปฏิวัติสากล (International Revolutionary Movement) เพื่อเรียกร้องกดดันให้มีการปฏิวัติทางชนชั้นอีกต่อไป

แนวอุดมการณ์ที่ปรับใหม่ของสหภาพโซเวียตดังกล่าวนำไปสู่การลดบทบาทด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งลดการส่งสมอาวุธลงมาจากเดิม และใช้กลยุทธ์ใหม่ด้วยการอาศัยหลักการพึ่งพาซึ่งกัน และกันกับประเทศทั้งในกลุ่มสังคมนิยมและนอกกลุ่ม ทั้งนี้โดยการเล่นบทบาทยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ในฐานะทั้งผู้ให้และผู้รับไปพร้อมกัน

27. เขียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541); 462.

นโยบายต่างประเทศภายใต้การนำของประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟโดยรวมแล้ว จึงแสดงให้เห็นได้ประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรมถึงความพร้อมที่จะปรับปรุงคอบคูลไปกับนโยบายการบริหารประเทศภายในอย่างเข้มแข็งชัดทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับค่ายโลกเสรีและค่ายสังคมนิยมด้วยกัน อันประกอบด้วยมาตรการสำคัญคือ การตกลงยินยอมประนีประนอมกับค่ายโลกเสรีด้วยการกำจัดอาวุธยุทธศาสตร์ขนาดกลางกับสหรัฐอเมริกา รวมทั้งยอมตกลงจำกัดอาวุธธรรมดาในยุโรปกับองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือหรือนาโต (North Atlantic Treaty Organization-NATO) การพยายามประสานรอยร้าวกับค่ายสังคมนิยมด้วยการยินยอมโอนอ่อนผ่อนตามเงื่อนไขของจีนเพื่อหวังคืนดี รวมทั้งการยอมปรับเปลี่ยนนโยบายสำคัญเพื่อลดความเป็นปฏิปักษ์กับทั้งสองค่าย ด้วยการถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน และการยอมรับเงื่อนไขการแก้ปัญหาแก้มพูชาโดยสันติวิธี

จ. สรุปวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการเมือง การต่างประเทศสหภาพโซเวียต และเศรษฐกิจ หากจะวิเคราะห์ความสำเร็จหรือล้มเหลวของสหภาพโซเวียตกันแล้ว คงต้องยอมรับว่ามีความสำเร็จ ในแง่ที่สามารถจัดปิดเป่าปัญหาความเหลื่อมล้ำและไม่เสมอภาคเป็นธรรม โดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจได้ในระดับที่น่าพึงพอใจระดับหนึ่ง แต่จุดอ่อนหรือความล้มเหลวจะอยู่ที่ประเด็นปัญหาโครงสร้างอำนาจ ทางการเมืองเป็นสำคัญ นั่นคือแม้ในแง่หนึ่งอาจพิจารณาได้ว่าโครงสร้างของการรวมศูนย์อำนาจรัฐไว้ที่ ศูนย์กลางแบบประชาธิปไตยรวมศูนย์จะมีผลดี ที่สามารถก่อให้เกิดการรวมพลังชี้นำการปฏิบัติและพัฒนา ประเทศให้ดำเนินไปอย่างมีเอกภาพ แต่ทว่าภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวกลับกลายเป็นจุดอ่อนที่นำไปสู่ความล้มเหลวในระยะยาว เนื่องจากเกิดการผูกขาดสังคมนิยมและการมีส่วนร่วมอย่างทั่วด้านของมวลชนตามหลักการประชาธิปไตย เงื่อนไขดังกล่าวจึงกลายเป็นจุดอ่อนให้เกิดลักษณะเผด็จการของชนชั้นนำในพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งในท้ายที่สุดได้นำไปสู่การขาดประสิทธิภาพในเชิงบริหาร เพราะขาดการตรวจสอบ ถ่วงดุล และการแข่งขันเปิดกว้างอย่างเป็นธรรม

ในท้ายที่สุด จุดอ่อนดังกล่าวก็ได้กลายเป็นจุดดับในฐานะที่เป็นกลไกนำไปสู่การถือเอาถือเราและกีดกันฝ่ายตรงข้ามโดยถือเอาเป็นศัตรูและเหมารวมว่าเป็นปฏิปักษ์ปฏิวัติของชนชั้นนายทุนกลุ่มพี แทนที่จะน้อมนำเอาจุดแข็งของทุนนิยมในเรื่องเสรีภาพประชาธิปไตยที่มีลักษณะเปิดกว้างสร้างสรรค์ เพื่อ ประยุกต์ใช้กับระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์อุดมคติให้บังเกิดผล ดังนั้น เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับระบอบ ทุนนิยมโดยรวมแล้ว จึงต้องยอมรับในแง่การพัฒนาเชิงเศรษฐกิจว่ามีลักษณะอ่อนด้อยกว่า อย่างน้อยก็ในแง่ ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ ในขณะที่ด้านสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชนก็กลับขาดหายไปด้วยเช่นกัน

ด้วยการผูกขาดอำนาจมาอย่างต่อเนื่องราว 70 ปี โดยผ่านการต่อสู้ระหว่างแนวทางปฏิวัติซึ่งมุ่งเผชิญหน้ากับชนชั้นนายทุนและประเทศทุนนิยม กับแนวทางการปฏิรูปซึ่งหาทางประนีประนอมกับชนชั้นนายทุนและประเทศทุนนิยม ท้ายที่สุดแล้ว ระบอบคอมมิวนิสต์โซเวียตก็ต้องถึงกาลอวสาน เนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จในการพยายามที่จะประทะประทั้งปรับปรุงโดยสันติวิธี จากการหาทางปรับนโยบายต่างประเทศหันไปปรองดองคืนดีกับมหาอำนาจและประเทศอื่นๆทั่วโลก ทั้งนี้เพื่อปูช่องทางไปสู่ความร่วมมือกับระบอบเสรีประชาธิปไตยของโลกเสรีในการฟื้นฟูประเทศ

หากวิเคราะห์การปรับปรุงระหว่างสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนในเชิงเปรียบเทียบกันแล้วจะพบว่า ฝ่ายจีนภายใต้การนำของเติ้งเสี่ยวผิงเลือกยุทธศาสตร์การปฏิวัติด้วยการเปิด-ปรับด้านเศรษฐกิจในการนำระบบ

การตลาดของทุนนิยมเข้าผสมเป็นด้านหลัก ขณะที่ใช้การปิด-ปรับด้านการเมืองที่ยังคงผูกขาดชี้นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีนต่อไป ทว่ามีการปรับตัวให้เปิดกว้างมากขึ้นบางระดับ อันเป็นเหตุให้จีนยังคงความเป็นรัฐคอมมิวนิสต์อยู่จนปัจจุบัน ในทางตรงกันข้าม การปรับปรุงของประธานาธิบดี มิคาอิล กอร์บาชอฟกลับเปิด-ปรับทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจไปพร้อมกัน จนกระทั่งได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการเรียกร้องเอกราชแยกตัวไปก่อตั้งสาธารณรัฐอิสระต่างๆ มากมาย รวมทั้งประเทศที่เปรียบเสมือนรัฐบริวารในยุโรปตะวันออกก็แยกตัวเป็นเอกราชประชาธิปไตยไปตามๆ กัน ด้วยเหตุนี้ การปรับปรุงของกอร์บาชอฟตามนโยบาย “เปิด-ปรับ” หรือกลาสนอสต์-เปเรสตรอยกาจึงได้กลายเป็นตำนานไปในที่สุด สหภาพโซเวียตใหม่ในนามสหพันธรัฐรัสเซียภายใต้การกุมบังเหียนของประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) จึงต้องเผชิญกับมรสุมที่โหมกระหน่ำอย่างไม่ขาดสาย เพื่อที่จะฟันฝ่ารัฐนาวาลำใหม่ให้แล่นไปสู่จุดหมายแห่งความเป็นประเทศประชาธิปไตยที่เปิดกว้างเฉกเช่นนานาอารยประเทศในโลก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เขียน ธีระวิทย์. นโยบายต่างประเทศจีน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ชาติรี ฤทธารมย์. นโยบายต่างประเทศของสหภาพโซเวียต 1945-1990. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗

นรนิติ เศรษฐบุตร. “สหภาพโซเวียตกับประเทศร่วมค่าย.” ใน เอกสารการสอนวิชา มหาอำนาจกับการเมืองโลก

หน่วยที่ ๑-๘. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๒๘: ๔๓๒.

ประทุมพร วัชรเสถียร. กลาสนอสต์-เปเรสตรอยกา กอร์บาชอฟปฏิรูป. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. สังคมนิยมล่มสลายในยุโรปตะวันออก : การเปลี่ยนแปลงในโลกคอมมิวนิสต์และผลกระทบ

ต่อประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. “วิกฤตการณ์ของสังคมนิยมโซเวียต: บทวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์สังคมนิยม.”

วารสารธรรมศาสตร์. ๑๒ (มีนาคม ๒๕๒๖) : ๘๘-๙๕.

_____. รัสเซียยุคเยลต์ซินต์ บนเส้นทางประชาธิปไตยหรืออำนาจนิยม. กรุงเทพฯ: บริษัท

สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด, ๒๕๓๖.

สัญญา สุวังบุตร. ปัญญาชนหลังม่านเหล็ก ประวัติศาสตร์วรรณกรรมโซเวียต ค.ศ. ๑๙๕๑: เลนินถึงกอร์บาชอฟ.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นาคร, ๒๕๔๐.

ภาษาอังกฤษ

Bornstein, Morris (ed.). **The Soviet Economy: Continuity and Change.** U.S.A. : Westview Press, 1981.

Gorbachev, Mikhail. **To Make Working People's Life Fuller and Richer.** Moscow: Novosti Press

Agency Publishing House, 1987.

Hauslohner, Peter. "Politic Before Gorbachev: De-Stalinization and the Roots of Reform." in **The Soviet System in Crisis A Reader of Western and Soviet View**. Dallin Alexander and Lapidus, W.

Gail (eds.). U.S.A.: Westview Press, 1991: 58.

Hewett, A. Ed. "The New Soviet Plan." in **The Soviet System in Crisis A Reader of Western and Soviet Views**. Dallin, Alexander and Lapidus, W. Gail (eds.). U.S.A.: Westview Press, 1991: 383-398.

Khachaturov, T. **The Economy of the Soviet Union Today**. Moscow: Progress Pub.; 1977.

Riasanovsky, V. Nicholas. **A History of Russia**. U.S.A.: Oxford University Press, 1993.

Sarkisyants, G.S. (ed.). **Soviet Economy – Results and Prospects**. Moscow: Progress Pub.; 1980.

Shoemaker, M. Wesley. **Russia and the Commonwealth of the Independent States 2003**. U.S.A.: Stryker – Post Publications, 2003.

โบสถ์คริสเตียนนิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซีย

Russian Orthodox Church

บาทหลวงดเนีย วรณะ

Dnai Wanna

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้นำเสนอข้อมูลพื้นฐานในเบื้องต้นให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะของคริสตศาสนานิกายสำคัญๆ จากนั้นจึงกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของโบสถ์คริสตศาสนาออร์ทอดอกซ์รัสเซียจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการก่อตั้งสาขาในประเทศไทย ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่าเหตุที่นิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซียได้แยกตัวออกไปจากคริสเตียนตะวันตกเป็นเพราะไม่ประสงค์จะอยู่ภายใต้อำนาจของสันตปาปา ซึ่งมีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนกษัตริย์ได้ในสมัยนั้น ทั้งนี้ผู้นับถือนิกายออร์ทอดอกซ์ส่วนใหญ่มีอยู่แต่ในประเทศด้านยุโรปตะวันตก โดยมีนิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซียใหญ่ที่สุด เนื่องจากมีผู้นับถือเฉพาะนิกายนี้ราว 80 ล้านคนจากจำนวนทั้งสิ้นราว 250-300 ล้านคนทั่วโลก ทว่าในแง่ของการที่คริสเตียนตะวันออก ซึ่งอยู่ภายใต้การเมืองการปกครองของมุสลิม แยกตัวออกไปจากคริสเตียนตะวันตกนั้น ในทางปฏิบัติถือกันว่าคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ยึดข้อธรรมนิยมทางศาสนา ที่มีหลักการปฏิบัติและเชื่อมั่นศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างแรงกล้าที่สุดก็ได้ นอกจากนั้นบทความยังได้ให้ข้อมูลจำนวนผู้ศรัทธาเลื่อมใสคริสตศาสนานิกายต่างๆ ไว้ตามลำดับดังนี้คือ นิกายคอทอลิกสูงสุดราว 1,000 ล้านคน นิกายโปรเตสแตนต์รองลงมาราว 500 ล้านคน และนิกายออร์ทอดอกซ์ราว 250-300 ล้านคน รวมทั้งได้นำเสนอรายละเอียดของจำนวนผู้นับถือคริสตศาสนานิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซียทั่วโลกไว้ด้วย

ส่วนกรณีที่มีการอนุมัติให้ก่อตั้งสาขาโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียขึ้นที่กรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกเมื่อ 29 ธันวาคม พ.ศ.2542 นั้น ผู้เขียนได้อธิบายให้เหตุผลไว้ว่าเป็นเพราะฝ่ายรัสเซียเห็นว่า จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งคริสตศาสนิกชนผู้เกี่ยวข้อง ทั้งที่มาประจำพำนักอยู่ในประเทศไทย รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเมืองไทย โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลคริสต์มาสและปีใหม่ ที่ประสงค์จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในช่วงเวลาดังกล่าวด้วย นอกจากนั้นยังมีความเห็นว่าประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน แม้จะขาดช่วงตอนไปในยุคสหภาพโซเวียต โดยที่สังคมพุทธศาสนาของไทยมิได้รังเกียจเคียดจันท์ศาสนาอื่นๆ และให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาอย่างเสรี

อย่างไรก็ดี นอกจากจะมีโบสถ์คริสตศาสนานิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซียในไทยรวม 3 แห่งที่กรุงเทพฯ ชลบุรี และราชบุรีแล้ว ในปัจจุบันยังมีการจัดตั้ง “มูลนิธิชาวคริสต์ศาสนิกชนดั้งเดิมออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทย” ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางสังคมและคริสเตียนออร์ทอดอกซ์อีกด้วย

คำสำคัญ: คริสตศาสนานิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซีย, คริสตศาสนานิกายคาทอลิก, คริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์

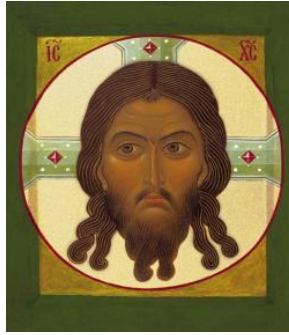
AN ABSTRACT

This article provides basic information on the important sects of Christianity, before going to the story of the Russian Orthodox Church, in the past as well as at present, including the establishment of its branch in Thailand. The author points out that the reason for the separation of the Russian Orthodox Church from Western Christianity lay in its unwillingness to be under the power of the Pope, who had the power even to crown and uncrown kings in those days. Most of the believers in the Orthodox Church live in Eastern Europe, and the Russian Orthodox Church is the largest with approximately 80 million believers out of the total number of the Orthodox faithful of around 250-300 million all over the world. The Orthodox faithful who separated themselves from Western Christianity and were once under Muslim rule admittedly adhere to the religious customs that require the strictest practices and strongest faith in God. In addition, the article provides data on the numbers of believers in the different Christian sects, as follows: around 1,000 million Catholics, 500 million Protestants, and 250-300 million Orthodox faithful. It also supplies details of adherents to the Russian Orthodox Church all over the world.

With regard to the Russian Orthodox Church being authorized to set up its branch in Thailand for the first time on 29 December 1989, the author explains that the initiative was taken by the Russian side that saw benefits for both the relevant Christians who reside in Thailand and Christian tourists who come to the country during the Christmas and New Year time. Those in both categories who want to properly engage in their religious practices during that time can therefore do so. Moreover, it was also reasoned that given the long-standing relations between Thailand and Russia, which were interrupted only during the Soviet period, and the religious tolerance of the Thai people who are mostly Buddhist, the establishment of the Russian Orthodox Church Thailand would testify to both this long relationship and religious freedom in Thai society.

Now apart from three temples of Russian Orthodox Church in Bangkok, Chonburi, and Ratchaburi, there also is the Orthodox Christian in Thailand Foundation, which has been active in providing social and religious support for the Orthodox Christianity.

Key words: Russian Orthodox Church, Orthodox Christianity, Catholic Church, Protestant Church

โบสถ์คริสเตียนนิกายออร์ทอดอกซ์รัสเซีย

บาทหลวงคนัย วรรณะ

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา

คริสต์ศาสนาจัดเป็นศาสนาสากลที่มีจำนวนผู้นับถือมากที่สุดในโลก โดยทั่วโลกมีคริสตศาสนิกชนอยู่กว่า 2,000 ล้านคน¹ ตามหลักการทางศาสนาแล้วคริสต์ศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรัก ด้วยพระเจ้าทรงรักมนุษย์ ทรงรักประชากรของพระองค์ ทรงสร้างสัตว์ต่างๆขึ้นมาเพื่อรับใช้ เป็นอาหารแก่มนุษย์ และทรงให้มนุษย์ลงสู่นรกเมื่อไม่ศรัทธาในพระเจ้า หลักความเชื่อของศาสนาคริสต์นั้นนับถือในพระเจ้าองค์เดียว โดยเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและทุกสิ่งทุกอย่างรวมถึงมนุษย์โดยใช้เวลาเพียง 6 วัน และหยุดพักในวันที่ 7² เมื่อวันที่ 23 เดือนตุลาคม 4004 ปีก่อนคริสตกาล³ พระเจ้าคือพระยาห์เวห์ (พระบิดา) มีพระเยซูคริสต์เป็นศาสดา ศาสนาคริสต์เชื่อในพระเจ้าหนึ่งเดียวซึ่งดำรงในสามพระบุคคล ในพระลักษณะ"ตรีเอกภาพ" หรือ "ตรีเอกานุภาพ" (Trinity) คือ พระบิดา, พระบุตร และพระจิต (พระวิญญาณบริสุทธิ์) มีคัมภีร์คือพระคริสตธรรมคัมภีร์หรือคัมภีร์ไบเบิล (The Bible) ศาสนาคริสต์ ถือว่าศาสนาคริสต์มีรากฐานมาจากศาสนายูดาห์ (หรือศาสนายิว) โดยมีเนื้อหาและความเชื่อบางส่วนเหมือนกัน โดยเฉพาะคัมภีร์ไบเบิลฮีบรู ที่คริสตศาสนิกชนรู้จักในชื่อพันธสัญญาเดิม (The Old Testament) โดยในพระคริสตธรรมคัมภีร์ 5 เล่มแรกจากทั้งหมด 46 เล่มในภาคพันธสัญญาเดิม ที่เรียกว่าเบญจบรรณ/ปญจบรรณ (Pentateuch) ได้รับการนับถือเป็นคัมภีร์ของศาสนายูดาห์และศาสนาอิสลามด้วยเช่นกันโดยในพระธรรมหลายตอนได้พยากรณ์ถึงพระเมสสิยาห์ (Messiah) ที่ชาวคริสต์เชื่อว่าเป็นพระเยซู เช่น หนังสือประกาศกอิสยาห์ บทที่ 53 เป็นต้น⁴

คริสตศาสนิกชนนั้นมีความเชื่อว่าพระเยซูคริสต์เป็นพระบุตรของพระเจ้าที่มาบังเกิดเป็นมนุษย์ จากหญิงพรหมจารีย์ (สาวบริสุทธิ์) โดยฤทธิ์อำนาจของพระเจ้า เพื่อไถ่มนุษย์ให้พ้นจากความบาปโดยการสิ้นพระชนม์ที่กางเขน และทรงฟื้นขึ้นมาจากความตายในสามวันหลังจากนั้น และเสด็จสู่สวรรค์ประทับเบื้องขวาพระหัตถ์ของพระบิดา ผู้ที่เชื่อและไว้วางใจในพระองค์จะได้รับการอภัยโทษบาป และจะเข้าสู่การพิพากษาในวันสุดท้ายเหมือนกับทุกคน แต่แทนที่การถูกพิพากษาให้ตกนรกจะเป็นการพิพากษาเพื่อรับบำเหน็จรางวัลแทนในวันสิ้นโลก (Armageddon) และได้เข้าสู่พระราชัยสวรรค์ แต่ถ้าผู้ใดไม่เชื่อจะถูกปรับโทษหลังความตาย

ศาสนาคริสต์ถูกแบ่งให้เป็นนิกายต่างๆ ตามพื้นที่ วัฒนธรรม และความคิดของผู้นำทางจิตวิญญาณ ในขณะนั้นโดยมีนิกายที่มีผู้นับถือมากที่สุด 3 นิกายคือ

1. นิกายโรมันคาทอลิก ชื่อนิกายนี้แปลว่าสากล (universal) เป็นนิกายดั้งเดิมที่ยึดมั่นในหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์ เคารพพระนางมารีย์และนักบุญต่างๆ ภายในโบสถ์ของนิกายนี้จะมีรูปบูชาพระเยซูคริสต์ พระแม่มารีย์ และนักบุญต่างๆ มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่นครรัฐวาติกัน มีพระสันตะปาปาเป็นประมุข ทั้งนี้สืบทอดมาตั้งแต่สมัยอัครทูตกลุ่มแรก โดยถือว่านักบุญเปโตรหรือนักบุญปีเตอร์คือพระสันตะปาปาพระองค์แรก ซึ่งได้รับการยินยอมจากพระเจ้าให้ปกครองศาสนจักรทั้งมวล และสืบทอดมาถึงสมเด็จพระสันตะปาปาเบเนดิกต์ที่ 16 องค์ปัจจุบันซึ่งเป็นองค์ที่ 265

¹วิกิพีเดียภาษาไทย - ศาสนาคริสต์

² พระธรรมปฐมกาล 2

³ วิกิพีเดียภาษาอังกฤษ - พระธรรมปฐมกาล

⁴ วิกิพีเดียภาษาอังกฤษ - ความแตกต่างระหว่างไบเบิลและอัลกุรอาน

คาทอลิกจะมีนักบวช ซึ่งเรียกว่าบาทหลวง และผู้เทศน์ทำงานให้ศาสนจักรถ้าเป็นชายเรียกว่าบราเดอร์ (brother) หญิงเรียกว่าซิสเตอร์ (sister) ชาวไทยจะเรียกผู้นับถือนิกายนี้ว่า "คริสตัง" ตามเสียงอ่านภาษาโปรตุเกสของผู้เผยแพร่ยุคแรกๆ ปัจจุบันมีผู้นับถือนิกายนี้ประมาณ 1,000 ล้านคน นิกายนี้ถือว่าบาทหลวงเป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้าและมนุษย์ (ตัวแทนพระเจ้าในโลกนี้)⁵

2. นิกายออร์ทอดอกซ์ ชื่อนิกายนี้แปลว่าเชื่ออย่างถูกต้อง (correctly believing)⁶ ผู้นับถือส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในประเทศด้านยุโรปตะวันออก เช่น กรีซ รัสเซีย ยูเครน ตุรกี บัลแกเรีย โรมาเนีย เป็นต้น โดยมีคริสตจักรของตนเองในแต่ละประเทศ และมีพระอัครสังฆราชของประเทศนั้นๆ เป็นประมุข นิกายออร์ทอดอกซ์แยกตัวออกไปจากศาสนจักรตะวันตก เพราะไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจของสันตะปาปาซึ่งมีอำนาจสูงมากกว่ากษัตริย์ในสมัยนั้น (คือมีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอนกษัตริย์ได้) โดยที่มิได้เปลี่ยนแปลงข้อความเชื่อ ข้อความเชื่อของนิกายออร์ทอดอกซ์จะเหมือนกับข้อความเชื่อของนิกายโรมันคาทอลิก คือมีอัครบิดรเป็นประมุข นิกายออร์ทอดอกซ์ยังมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า คริสตจักร (หรือศาสนจักร) ตะวันออก มีศาสนิกชนรวมกันประมาณ 250-300 ล้านคน ในจำนวนนี้คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งรัสเซียเป็นคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก

3. นิกายโปรเตสแตนต์ นิกายนี้แยกตัวมาจากนิกายโรมันคาทอลิกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นนิกายที่ถือว่าศรัทธาของแต่ละคนที่มีต่อพระเจ้าสำคัญกว่าพิธีกรรม ซึ่งยังแตกย่อยออกเป็นหลายร้อยคณะ เนื่องจากมีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับพระคัมภีร์ และการปฏิบัติในพิธีกรรม นิกายนี้ไม่มีนักบวช เชื่อว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพระเจ้าได้ โดยมีต้องอาศัยบาทหลวง และถือว่าพระเยซูได้ทรงไถ่บาปแก่ศาสนิกชนทุกคนไปเมื่อถูกตรึงกางเขนแล้ว นิกายนี้มีเพียงไม้กางเขนเป็นเครื่องหมายแห่งศาสนาเท่านั้น มีผู้นับถือรวมกันทุกนิกายย่อยประมาณ 500 ล้านคน โดยทั่วไปชาวไทยจะเรียกผู้นับถือนิกายนี้ว่า "คริสเตียน" ตามกลุ่มมิชชันนารีอเมริกัน ในประเทศไทยมีผู้นับถือนิกายนี้ 4 นิกายย่อย

ศาสนาคริสต์ได้เข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2052 พร้อมกับมิชชันนารีในสมัยอยุธยา โดยบาทหลวงคนแรกชื่อบาทหลวงพอล (Paul)⁷ ส่วนมิชชันนารีที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดในหมู่คนไทยคือหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) ผู้นำแท่นพิมพ์เข้ามาในประเทศไทยเป็นคนแรก ส่วนหมอแมคคอมมิค (Mc Cormic) ผู้เทศน์ตัวแก่ประชาชนในเมืองเชียงใหม่ และตั้งโรงพยาบาลแมคคอมมิคในเมืองเชียงใหม่ไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากนัก ปัจจุบันคริสตจักรโปรเตสแตนต์ในไทยทั้งหมดมีจำนวนสมาชิกร่วมกันประมาณ 100,000 คน รวมกับคาทอลิกประมาณ 260,000 คน (ในปี พ.ศ. 2546) โดยมีคริสตจักรต่างๆ กระจายกันอยู่ทั่วประเทศเช่น คริสตจักรความหวัง คริสตจักรใจสมาน คริสตจักรสามัคคีธรรมกรุงเทพฯ คริสตจักรร่มเย็น คริสตจักรสืบสัมพันธวงศ์ คริสตจักรน้ำพระทัย คริสตจักรสะพานเหลือง

⁵ <http://www.catholicthailand.com/catholic-article/view.php?page=1&id=16>

⁶ Lace, William W. Christianity. San Diego, CA: Lucent Books, Inc., 2005 - *Orthodox* translates from the Greek to mean "correctly believing" or "correctly glorifying" (from the adjective *orthos* = correct, right and the verb *dokein* = seem (to be the case) and thus by extension "believe" or the noun *doxa* = belief)

⁷ http://www.fahkramchurch.org/shadowplay_1/examples.html

คริสตจักรไมตรีจิต คริสตจักรเทียนสว่าง คริสตจักรอิมมานูเอล คริสตจักรพระพร เป็นต้น ซึ่งการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยสามารถกระทำได้โดยการตั้งศูนย์ศาสนาคริสต์ต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันมีการจัดตั้งไปแล้วกว่า 2000 ศูนย์⁸

นิกายออร์ทอดอกซ์คืออะไร

ก่อนอื่นคงต้องมาทำความรู้จักความเข้าใจทั่วไปเกี่ยวกับโบสถ์นิกายออร์ทอดอกซ์กันก่อนว่าประวัติศาสตร์และเรื่องราวเกี่ยวกับโบสถ์คริสเตียนนั้นเริ่มเกิดขึ้นอย่างไร นั่นคือใน 50 วันจากที่พระวิญญาณบริสุทธิ์จากพระเจ้าเสด็จมาสถิตในวันเทศกาลเพ็นเทคอสต์ (เทศกาลของชาวคริสเตียนซึ่งตรงกับสัปดาห์ที่ 7 หลังวันอีสเตอร์ อันเป็นการระลึกถึงการที่พระเยซูคริสต์ทรงเสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อพบเหล่าสาวกของท่าน) และจุดนี้เองเมื่อเหล่าคณะทูตที่ร่วมกันอยู่ในที่เดียวในวันเทศกาลเพ็นเทคอสต์ ในทันใดนั้นก็มิเสียงมาจากฟ้าเหมือนเสียงพายุกล้าสั่นก้องทั่วตึกที่พวกเขานั่งอยู่นั้น มีเปลวไฟสีฐานเหมือนลิ้นปรากฏแก่เขาทุกคน ซึ่งพวกเขาเหล่านั้นก็ประกอบด้วยพระวิญญาณบริสุทธิ์จากพระเจ้าที่ประทานแก่พวกเขา พระวิญญาณบริสุทธิ์จึงตั้งต้นพูดภาษาอื่นๆ ตามที่พระวิญญาณทรงโปรดให้พูด และนี่เองที่เป็น การเริ่มต้นประวัติศาสตร์ของโบสถ์คริสเตียน

พระเจ้าทรงประทานพระวิญญาณบริสุทธิ์แก่เหล่าสาวก

ในการเริ่มต้นประวัติศาสตร์ของโบสถ์คริสเตียนนั้น มีเพียงหลักคำสอนของพระเจ้าที่เป็นไปในทางเดียวกัน และกับความเลื่อมใสศรัทธาอันแรงกล้าของผู้นับถือคริสเตียน กับทางตรงกันข้ามของการกระทำทารุณของพวกยิวนอก ริดที่คอยกีดกันและกลั่นแกล้ง รวมทั้งจากผู้ปกครองของโรมันในสมัยนั้น จากนั้นเรื่อยมา ในคริสต์ศักราช 312 ซึ่งเป็น ปีการปกครองของกษัตริย์คอนสแตนตินมหาราช ก็ได้ประกาศให้มีอิสรภาพในการนับถือศาสนาคริสเตียน

⁸ <http://www.catholicthailand.com/catholic-article/view.php?page=1&id=16>

หลังจากเวลาผ่านไป เหล่าผู้นำและสาวกของคริสเตียนก็เริ่มต้นที่จะพัฒนาระบบคำสอนของโบสถ์คริสเตียนให้เป็นระบบเดียวกัน โดยนำหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์และเหล่าสาวกของท่านมาเขียนไว้เป็นกฎในหนังสือเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติของโบสถ์คริสเตียน จากการเริ่มต้นที่เหล่านักบุญได้นำหลักคำสอนของพระเยซูมาบันทึกไว้เป็นหนังสือ และพวกเขาต้องการที่จะรักษาหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์ไว้ โบสถ์คริสเตียนได้มีการรวบรวมหลักธรรมและคำสอน โดยเหล่านักบุญคริสเตียนจากทุกหัวระแหง รวมทั้งผู้นำทางศาสนาของคริสเตียนได้มีการประชุมสภาสังคายนาศรีจักรปรึกษาตามสถานที่สำคัญ พวกท่านเหล่านี้มีความเลื่อมใสและศรัทธาอันแรงกล้า และในครั้งนั้น เหล่านักบุญของคริสตจักรได้ร่วมเป็นวัตถุประสงค์เดียวกันของโบสถ์คริสเตียนได้ 7 ครั้ง อยู่ได้ 787 ปี

จากนั้นเรื่อยมา ผู้นำบาทหลวงคริสเตียนได้ชุมนุมกันเพื่อเขียนวินัยศาสนาเพื่อใช้ในคริสตจักร และการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหลักคำสอนนี้เองที่ยับยั้งการแสวงหาสิ่งอื่นของประชาชนคริสเตียน ซึ่งบางครั้งออกนอกกฎ “ผู้แสวงหาลัทธิอื่นผู้นั้นกำลังแสวงหาความหลงผิด” บังเกิดเหตุที่ไม่คาดคิดขึ้น เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองมุสลิมได้ทำให้คริสต์เตียนตะวันตกและคริสเตียนตะวันออกเริ่มปลีกตัวออกจากกัน ทั้งที่ก่อนหน้านี้ทั้งสองฝ่ายใช้หลักธรรมคำสอนที่สร้างขึ้นมาร่วมกันมาก่อน เพราะว่าฝ่ายคริสเตียนตะวันออกนั้นอยู่ภายใต้การเมืองของมุสลิม แต่ตลอดเวลาที่แยกจากกันนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคริสเตียนตะวันออกและคริสเตียนตะวันตกนั้นยังแนบแน่นสัมพันธ์ดังที่เคยเป็นมา

ต่อมา การแบ่งแยกครั้งยิ่งใหญ่ก็เกิดขึ้นกับชาวคริสเตียนใน ค.ศ. 1054 ระหว่างคริสเตียนตะวันตก (คาทอลิก) และคริสเตียนตะวันออก (ออร์ทอดอกซ์) ด้วยปัญหาทางด้านการเมืองหลักวินัยคำสอน และอำนาจการปกครองเขตศาสนา อย่างไรก็ตาม คริสตจักรตะวันออก (ออร์ทอดอกซ์) นั้นยังคงเชื่อที่จะยึดมั่น ไม่เคยและไม่มีการเปลี่ยนหลักวินัยที่มีมาแต่ดั้งเดิมเริ่มต้น และไม่มีการเปลี่ยนหลักคำสอนของพระเยซูคริสต์ รวมทั้งเหล่าสาวกของท่านในประวัติศาสตร์ โบสถ์คริสเตียนตะวันออกได้ใช้ชื่อว่า “ออร์ทอดอกซ์” ซึ่งแปลว่า ความดั้งเดิม จนถึงทุกวันนี้ คนไทยบางคนคิดว่า ธรรมเนียมปฏิบัติแบบเก่าของคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ และธรรมเนียมปฏิบัติของคริสเตียนคาทอลิกและโปรเตสแตนต์นั้นเหมือนกันและไม่แตกต่างกัน แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่ได้เป็นอย่างที่คิด ข้อธรรมเนียมทางศาสนาที่มีหลักการปฏิบัติและเชื่อมั่นศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างแรงกล้านั้นคือ คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ ซึ่งเขียนเป็นภาษารัสเซียว่า (Pravoslavnaya) แยกออกได้เป็นสองคำ (Православная) คำแรกคือ (Pravo) คือ ความถูกต้อง (Slavonia) คือ การสรรเสริญ ความหมายรวมกันก็คือ “การสรรเสริญที่ถูกต้อง” นับเป็นเวลากว่า 2,000 ปีแล้วที่โบสถ์คริสเตียนนิกายออร์ทอดอกซ์ยังสรรเสริญในพระเกียรติของพระเจ้าผู้ช่วยให้มนุษย์พ้นบาปจากการทำชั่ว เพื่อพระวิญญาณบริสุทธิ์ได้สถิตกับเรา

⁹ Статья «Ортодоксия» <http://www.chesterton.ru/orthodoxy/index.html>

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในเวลานี้ ที่ซึ่งพระเยซูคริสต์ใช้เป็นสถานที่เทศนาเหล่าสาวกของท่าน และเป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงปรากฏพระวรกายต่อเหล่าสาวกของพระองค์ หลังจากที่พระองค์ทรงเสด็จสวรรคตได้ 3 วัน และทรงเสด็จฟื้นคืนชีพตามคำทำนายของพระเจ้า ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเยรูซาเลมประเทศอิสราเอล

คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ทั่วโลกในเวลานี้

คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ในเวลานี้ประกอบด้วย 15 ผู้นำสงฆ์ของแต่ละโบสถ์ทั่วโลกที่มีสถานะเป็นเอกภาพในตนของแต่ละประเทศ ซึ่งมีหลักคำสอนและจุดประสงค์ที่เป็นศูนย์กลางเดียวกัน ผู้นำสังฆราชของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ของประเทศนั้นๆ สามารถตัดสินใจที่จะกระทำการในพิธีกรรมต่างๆ ได้ แต่ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนหลักคำสอนของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมได้ เนื่องจากแต่ละผู้นำสงฆ์ของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ของแต่ละประเทศนั้น จะต้องอยู่ในวัตถุประสงค์ของหลักคำสอน วินัยสงฆ์และการปฏิบัติแบบเดียวกัน ตัวอย่างจากกิจการอัครทูตสามารถอ่านได้จากพระคริสตธรรมคัมภีร์

ผู้นำสงฆ์ของคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ที่ประจำคริสตจักรของแต่ละประเทศทั่วโลกมีดังนี้¹⁰

1. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งกรุงคอนสแตนติโนเปิล เมืองอิสตันบูล ประเทศตุรกี
2. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งแอนติออก ซึ่งเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรไบแซนไทน์โบราณ
3. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งอเล็กซานเดรียแห่งนครอียิปต์
4. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งเยรูซาเลม ประเทศเยรูซาเลม
5. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งรัสเซีย ประเทศรัสเซีย
6. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งเซอร์เบีย อยู่ทางตะวันออกของประเทศยูโกสลาเวีย ซึ่งปัจจุบันเป็นประเทศเซอร์เบีย
7. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งโรมาเนีย ประเทศโรมาเนีย
8. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งบัลแกเรีย ประเทศบัลแกเรีย
9. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งจอร์เจีย ประเทศจอร์เจีย
10. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งไซปรัส อยู่ทางตอนใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน หมู่เกาะไซปรัส

¹⁰ Научно-богословский портал. <http://www.bogoslov.ru/text/192554.html>

11. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งกรีซ ประเทศกรีซ
12. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งโปแลนด์ ประเทศโปแลนด์
13. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งสาธารณรัฐเช็ก
14. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งสโลวาเกีย ประเทศสโลวาเกีย
15. คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งอเมริกัน ประเทศสหรัฐอเมริกา

คริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งประเทศรัสเซียนั้น เป็นคริสตจักรที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาคริสตจักรทั้งหมดทั่วโลก เมื่อศตวรรษที่ 17 คริสตจักรออร์ทอดอกซ์รัสเซียและคริสตจักรออร์ทอดอกซ์อื่นๆ นั้นประสบกับปัญหาสงคราม แต่รัสเซียเป็นประเทศเดียวที่ไม่ได้ถูกยึดครองจากลัทธิศาสนาอื่น และคริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งรัสเซียก็ยังได้ให้ความช่วยเหลือแก่คริสตจักรออร์ทอดอกซ์ประเทศอื่นๆ ที่ประสบกับปัญหาทางเสถียรภาพที่ไม่มั่นคงเรื่อยมา อันเป็นที่มาของสมญานามที่ประเทศรัสเซียได้รับว่า “ประเทศแห่งผู้ใจบุญ”

พระอัครสังฆมราชของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์จากแต่ละประเทศชุมนุมร่วมกัน ที่กรุงเบรลเสม ประเทศ อิสราเอล ปี ค.ศ. 1995

คริสต์ศาสนิกชนออร์ทอดอกซ์ทั่วโลกในเวลานี้

ปัจจุบันประมาณกันว่ามีเหล่าผู้ที่ศรัทธาในศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์กระจายอยู่ทั่วโลกราว 250 ล้านคน โดยส่วนใหญ่แล้วอาศัยอยู่ในประเทศดังต่อไปนี้:¹¹

ประเทศรัสเซีย 80 ล้านคน	ประเทศจอร์เจีย 2 ล้านคน
ประเทศยูเครน 20 ล้านคน	ประเทศมาซิโดเนีย 1 ล้านคน
ประเทศโรมาเนีย 19.8 ล้านคน	ประเทศไซปรัส 5.5 แสนคน
ประเทศกรีซ 9 ล้านคน	ประเทศเลบานอน 3.7 แสนคน
ประเทศเซอร์เบีย 8 ล้านคน	ประเทศซีเรีย 3 แสนคน
ประเทศบัลแกเรีย 6 ล้านคน	ประเทศโปแลนด์ 1 ล้านคน
ประเทศเบลารุส 6 ล้านคน	ประเทศอัลเบเนีย 165,000 คน
ประเทศมอลโดวา 3 ล้านคน	ประเทศสโลวาเกีย 80,000 คน
ประเทศเอสโตเนีย 100,000 คน	ประเทศออสเตรเลีย 1 ล้านคน
ประเทศเคนยา 400,000 คน	ประเทศแคนาดา 680,000 คน
กลุ่มประเทศเบเนลักซ์ 67,000 คน	ประเทศเยอรมนี 660,000 คน
(เบลเยียม, เนเธอร์แลนด์, และลักเซมเบิร์ก)	ประเทศบราซิล 180,000 คน
ประเทศฟินแลนด์ 58,000 คน	ประเทศฝรั่งเศส 150,000 คน
ประเทศอียิปต์ 18,000 คน	ประเทศอาร์เจนตินา 140,000 คน
ประเทศอิสราเอลและจอร์แดน 15,000 คน	ประเทศสวีเดน 94,000 คน
ประเทศสาธารณรัฐเชค 10,000 คน	ประเทศเม็กซิโก 75,000 คน
ประเทศตุรกี 5,000 คน	ประเทศอิตาลี 32,000 คน
ประเทศชิลี 70,000 คน	ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ 23,000 คน
ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ 38,000 คน	ประเทศสหรัฐอเมริกา 5 ล้านคน

¹¹ The world factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>

อารามสถานของคริสเตียนออร์โธดอกซ์แห่งหนึ่งในประเทศรัสเซีย
โบสถ์ (Novgorod) อยู่ในระหว่างช่วงศตวรรษที่ 15-17

ประวัติความเป็นมาของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซีย

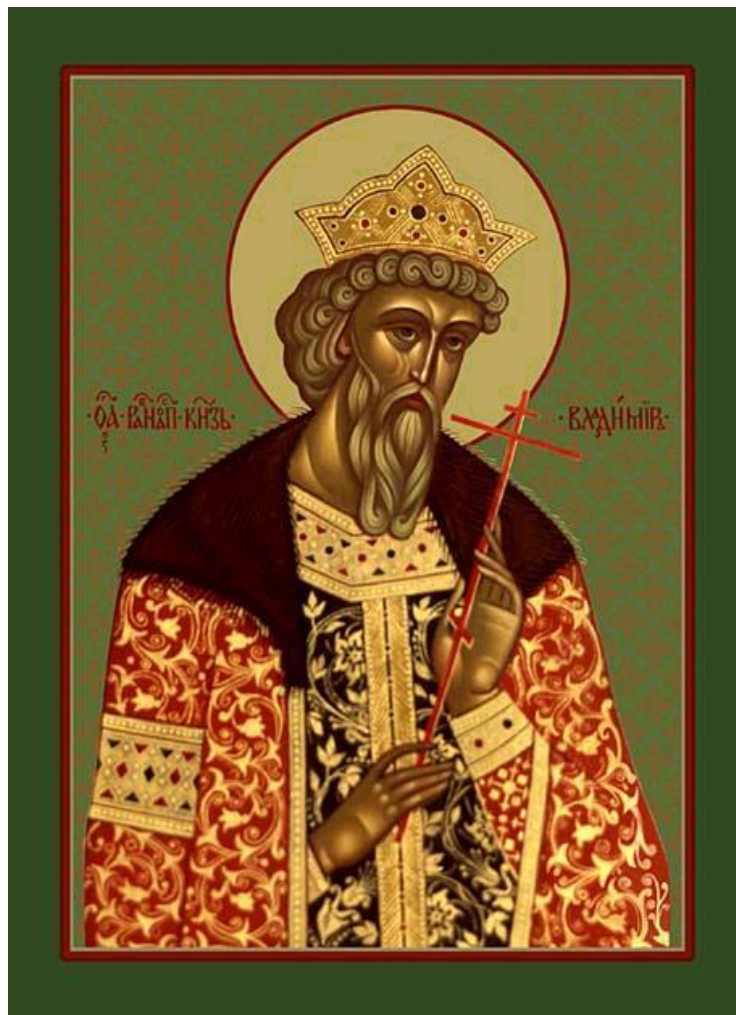

สัญลักษณ์รูปเคราฟของนักบุญแอนดรูว์ (St. Andrew the First Called) ท่านเป็นองค์แรกที่พระเยซูทรงเลือกเป็นสาวกของพระองค์

โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียมีอายุมานานกว่าหนึ่งพันกว่าปีมาแล้ว ตามประเพณีที่สืบทอดกันมา นักบุญแอนดรูว์ (St. Andrew) เป็นองค์แรกที่พระเยซูคริสต์ทรงเรียกมาเป็นสาวก ในขณะที่กำลังเทศนาเรื่องราวของพระเยซูคริสต์ และได้หยุดที่ภูเขาเกียฟเพื่ออวยพรเมืองเกียฟ

ในอนาคต ข้อเท็จจริงก็คือ รัสเซียมีรัฐทางศาสนาคริสต์ที่ทรงพลังอยู่ท่ามกลางเหล่าเพื่อนบ้านของตน นั่นคือ อาณาจักรไบแซนไทน์ (The Byzantine Empire) ได้มีส่วนช่วยเผยแผ่ศาสนาคริสต์เข้าไปในรัสเซียเป็นอย่างมาก ส่วนทางตอนใต้ของรัสเซียได้รับการอวยพรด้วยงานของนักบุญซีริล (St. Kirill) และนักบุญเมโธดิอุส (St. Methodiius)¹² ที่เปรียบได้กับผู้เผยแผ่ธรรม และผู้เป็นเสมือนแสงสว่างแก่ชาวสลาฟ ต่อมาในปี ค.ศ. 954 เจ้าหญิงโอกลาแห่งเกียฟ (Princess Olga of Kiev) ได้รับศีลล้างบาป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ปูทางสำหรับเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของชนชาวรัสเซีย โดยมีการโปรดศีลล้างบาปให้แก่เจ้าชายวลาดีมีร์ (Prince Vladimir) และประเทศรัสเซียในปี ค.ศ. 988

¹²ЖИТИЕ КОНСТАНТИНА-КИРИЛЛА <http://old-ru.ru/03-42.html>

เจ้าชายวลาดีมีร์ผู้โปรดศีลล้างบาปให้แก่ประชาชนชาวรัสเซียครั้งแรก ในปี ค.ศ. 988

ในยุคก่อนทาร์ตาร์ (Pre-Tartar) ของประวัติศาสตร์โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ รัสเซียเคยเป็นศาสนสถานมณฑลๆ หนึ่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับเขตศาสนาแห่งนครคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) อัครสังฆราชที่ได้รับการแต่งตั้งจากเขตศาสนาแห่งนครคอนสแตนติโนเปิลในหมู่ชาวกรีก แต่ในปี ค.ศ. 1051 อัครสังฆราชอิลลาริออน (Metropolitan Illarion) ชาวรัสเซียโดยกำเนิด ผู้ซึ่งได้รับการศึกษาในสมัยนั้นคนหนึ่ง ก็ได้รับการแต่งตั้งให้ปกครองเขตสังฆมณฑลเอง

โบสถ์หลายแห่งเริ่มสร้างขึ้นในศตวรรษที่ 10 นี้ อารามก็เริ่มพัฒนาขึ้นในศตวรรษที่ 11 นักบุญแอนโธนีแห่งคูหา (St. Anthony of the Caves) ได้นำประเพณีต่างๆ ของการจัดอารามแบบอาธอนีเยนเข้าไปในรัสเซียในปี ค.ศ. 1051 ท่านได้ก่อตั้งอารามแห่งคูหา (Monastery of the Caves) อันลือเลื่องขึ้นที่เมืองเคียฟ ซึ่งได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาในสมัยรัสเซียโบราณ หลายอารามมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อประเทศรัสเซีย การรับใช้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่อารามเหล่านี้ได้ทำไว้ให้แก่ประชาชนชาวรัสเซีย นอกเหนือจากงานด้านจิตวิญญาณที่บริสุทธิ์แล้วก็คือเป็นศูนย์กลางหลักของการศึกษา โดยเฉพาะมีหลายอารามที่ได้รับการบันทึกไว้ในจดหมายเหตุหลายเล่มเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญๆ ในชีวิตชน

ชาวรัสเซีย ความรุ่งเรืองในอารามเหล่านี้ได้แก่ภาพวาดเกี่ยวกับผู้เป็นเจ้า และศิลปวรรณคดี มีผลงานทางเทววิทยา ประวัติศาสตร์ และวรรณกรรมที่มีผู้แปลเป็นภาษารัสเซียอยู่มากมาย

ในศตวรรษที่ 12 ในยุคที่มีความแตกแยกในระบบศักดินา โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียยังคงเป็น เจ้าของอุดมการณ์ด้านความสามัคคีของชนชาวรัสเซียซึ่งทำการต่อต้านการปกครองที่ยึดอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง และความขัดแย้งในระบบศักดินาในหมู่ ราชวงศ์รัสเซีย (แม้จะมีการบุกรุกเข้ามาของทาร์ทาร์ ซึ่งถือเป็นความโชคร้ายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ปรากฏขึ้นกับประเทศรัสเซียในศตวรรษที่ 13) ก็ไม่สามารถทำลายล้างโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ รัสเซียได้ ทางโบสถ์ได้ช่วยปลอบใจแก่ชาวรัสเซียในสถานการณ์ที่เลวร้ายนั้นให้ดีขึ้น อีกทั้งยังได้มีส่วนช่วยในด้าน วัตถุและศีลธรรมที่สำคัญต่อการดำรงไว้ซึ่งเอกภาพทางการเมืองของประเทศรัสเซีย เสมือนเป็นผู้ค้ำประกันชัยชนะใน อนาคตที่มีต่อผู้บุกรุก

นครรัฐต่างๆ ของรัสเซียที่แตกแยกเริ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันรอบๆ กรุงมอสโก ในศตวรรษที่ 14 คณะ บาทหลวงของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียจึงแสดงบทบาทสำคัญต่อไปในการฟื้นฟูให้รัสเซียเป็นหนึ่งเดียว พระสังฆราชชาวรัสเซียที่เด่นๆ ได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางช่วยเหลือทางด้านศีลธรรมและกำลังใจแก่เชื้อพระวงศ์รัสเซีย นักบุญอัครสังฆราชอเล็กซิส (Alexis, ค.ศ. 1354-1478) ก็ได้ประทานความรู้แก่เจ้าชายดิมิทรี ดอนสโกอี (Prince Dimitry Donskoy)¹³ ซึ่งนับว่าท่านเหมือนกับนักบุญอัครสังฆราชโจนาส (Jonas, ค.ศ. 1448-1471) ในยุคต่อมา ที่ได้ใช้อำนาจหน้าที่ช่วยให้เจ้าชายแห่งมอสโกปิดเป่าความขัดแย้งในระบบศักดินาออกไปจนหมดสิ้น และผนึกความเป็น เอกภาพของรัฐไว้ได้ รวมทั้งเจ้าชายเซอร์จิอุสแห่งราโดเนซ (St.Sergius of Radonezh) ผู้ถือสันโดษแห่งคณะรัสเซียก็ได้ ถวายพระพรแด่เจ้าชายดิมิทรี ดอนสโกอี ให้ต่อสู้ในการรบที่โกโว (Kulikovo) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการประกาศ อิสระภาพของรัสเซียจากผู้รุกราน

อารามทั้งหลายได้มีส่วนช่วยอย่างมากในการรักษาไว้ซึ่งความมีจิตสำนึกแห่งความเป็นชาติรัสเซียและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในยุคที่ทาร์ทาร์เข้าไปยึดครอง และในช่วงเวลาที่อิทธิพลตะวันตกแพร่ระบาด ดังเห็นได้จาก ศตวรรษที่ 13 ที่มีการก่อตั้งโปคาเยฟ ลอรา (Pochayev Laura) อารามแห่งนี้และเจ้าอาวาสอีอาน (Ioann) ได้พิทักษ์รักษา ความเป็นออร์ทอดอกซ์ไว้เป็นอย่างมาก ในดินแดนทางภาคตะวันออกของรัสเซีย พบว่ามีการสร้างโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ขึ้นถึง 180 แห่งในช่วงจากศตวรรษที่ 14 ถึงกลางศตวรรษที่ 15 ในรัสเซีย ตามเหตุการณ์สำคัญใน ประวัติศาสตร์ของบาทหลวงรัสเซียโบราณก็คือการสร้างอารามและโบสถ์พระตรีเอกานุภาพ (Trinity Monastery) โดย นักบุญเซอร์จิอุสแห่งราโดเนซ (ราวปี ค.ศ. 1334) ซึ่งในโบสถ์แห่งนี้ได้แฝงภาพวาดน้าอัสจรรยเกี่ยวกับพระประวัติของ พระเยซูคริสต์ไว้ โดยมีนักบุญแอนดรูว์เป็นผู้พัฒนาขึ้น

เมื่อประกาศตนเป็นอิสระจากผู้รุกรานแล้ว รัสเซียก็ผนึกกำลังกันและคณะสงฆ์ออร์ทอดอกซ์ก็ทำเช่นกัน ต่อมาในปี ค.ศ. 1448 ไม่นานนักก่อนที่อาณาจักรไบแซนไทน์จะล่มสลาย โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซีย ก็ได้เป็น อิสระจากสังฆนายกแห่งคอนสแตนติโนเปิล และได้มีการก่อตั้งสภาสังฆนายกขึ้นในรัสเซียในปี ค.ศ. 1448 และมอบ

¹³ Кучкин В. Святитель Алексий, Дмитрий Донской и Сергий Радонежский в канун Куликовской битвы // Церковь, общество и государство в феодальной России. М., 1990, стр. 120—121

ตำแหน่งอัครสังฆราชแห่งมอสโกและรัสเซียทั้งหมด โดยได้ประกาศอิสรภาพให้โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซีย
เป็นอิสระจากสังฆนายกของคริสตจักรคอนสแตนติโนเปิลของกรีซในปี ค.ศ. 1589

สาสน์ประกาศอิสรภาพที่ให้โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียได้เป็นอิสระจากสังฆนายกของคริสตจักร
แห่งคอนสแตนติโนเปิลของกรีซในปี ค.ศ. 1589

พระอัครสังฆราชคีริล Kiril ของคริสตจักร
ออร์ทอดอกซ์แห่งสังฆมณฑลกรุงมอสโก
ประเทศรัสเซียของคปัจจุบัน

พระอัครสังฆราชอเล็กซีที่ 2 ของคริสตจักร
ออร์ทอดอกซ์แห่งสังฆมณฑลกรุงมอสโก
ประเทศรัสเซียของคก่อน (สวรรคตแล้ว)

คริสตศาสนจักรออร์ทอดอกซ์ (ศาสนจักรแห่งกรุงมอสโก) ศาสนจักรแห่งเซนต์นิโคลัสผู้ศักดิ์สิทธิ์สังฆราชแห่งดินแดนลิเบีย ในราชอาณาจักรไทย เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม ค.ศ. 1999 สภาสังฆ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์แห่งกรุงมอสโกในประเทศรัสเซียได้เปิดแถลงการณ์เกี่ยวกับการเปิดโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียในกรุงเทพฯ แห่งราชอาณาจักรไทยถึงเหตุผลในการเลือกประเทศไทย

เมื่อ ปี ค.ศ. 1988 พระอัครสังฆราชอเล็กซีที่ 2 Alexy II แห่งโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียได้รับจดหมายจากประชาชนออร์ทอดอกซ์ชาวรัสเซียและชาติอื่นที่อาศัยและทำงานอยู่ในประเทศไทย ว่าพวกเขาต้องการที่จะมีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับศาสนาบ้าง ซึ่งเป็นปรารถนาของชาวคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ ส่วนเหตุผลอื่นก็คือนักท่องเที่ยวชาวรัสเซียกว่า 100,000 คนต่อปีที่เข้ามาประเทศไทยเพื่อพักผ่อนในช่วงที่รัสเซียประสบกับฤดูหนาว ซึ่งตรงกับเทศกาลปีใหม่และเป็นเทศกาลคริสมาสต์ของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ (ตรงกับวันที่ 7 มกราคม ของทุกปี) นั้น พวกเขาไม่สามารถจะมีพิธีบริการทางศาสนาของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์เหมือนกับคริสเตียนนิกายอื่น เพราะในขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีคริสตศาสนจักรนิกายออร์ทอดอกซ์แม้แต่ที่เดียว เมื่อสภาสังฆ์ของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียได้ตระหนักถึงปัญหานี้ ประกอบกับรำลึกถึงความสัมพันธ์ระหว่างสยามและรัสเซียในศตวรรษที่ 19 ที่ผ่านมา อันเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างกษัตริย์ของไทย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระจักรพรรดินีโคลัส โรมานอฟที่ 2 (Nicholas Romanov II) ผู้ซึ่งเป็นที่เคารพอย่างยิ่งของชาวรัสเซียออร์ทอดอกซ์คริสเตียน รวมทั้งเป็นภาพสัญลักษณ์ที่เคารพอันศักดิ์สิทธิ์ของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ในปัจจุบัน

ยิ่งไปกว่านั้น ชาวคริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียในประเทศไทยเคารพในระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างสูง ที่ยอมรับและไม่มองข้ามศาสนาอื่น อีกทั้งทางโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ยังรู้ซึ่งเป็นอย่างมาก เกี่ยวกับชาวพุทธและก็ได้มองข้ามในหลักศาสนาของชาวพุทธแต่อย่างใด ซึ่งศาสนาพุทธนั้นก็เป็นที่นับถือของชาวรัสเซียในบางกลุ่มเหมือนกันในประเทศรัสเซีย โดยแท้จริงแล้วนั้น ประเทศรัสเซียเป็นประเทศคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ ซึ่งทางสภาสังฆ์หรือกฎหมายของรัสเซียก็ได้กีดกันศาสนาพุทธแต่อย่างใด และระหว่างผู้นับถือชาวคริสเตียนออร์ทอดอกซ์และผู้นับถือศาสนาพุทธในรัสเซียก็ไม่เคยมีปัญหาความขัดแย้งต่อกันทั้งในอดีตและในปัจจุบัน จะมีก็แต่ความสัมพันธ์และนับถืออันดีต่อกันตลอดมา เราชาวคริสเตียนออร์ทอดอกซ์หวังเป็นอย่างยิ่งว่า 80 ปี ที่ผ่านมาของลัทธิคอมมิวนิสต์ในรัสเซียจะเป็นเรื่องที่จบสิ้นไปแล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 และจะไม่มาทำลายความสัมพันธ์ระหว่างเราชาวรัสเซียและประชาชนชาวไทย

УКАЗ
СВЯТЕЙШЕГО ПАТРИАРХА
МОСКОВСКОГО И ВСЕЯ РУСИ

ПРЕСВЯТЫЙ СИНЕДРОНЪ
ПРАВИТЕЛЬ СЛАВЯНО-УКРАИНСКИХЪ
БЛАЖЕННЫХЪ РУССКО-ПЕЧЕРСКИХЪ ПИИ

Въсправляя Святѣйшій Синодъ и въсправляющій Святѣйшій Патриархъ
отъ 26 января 1894 года, Журналъ № 178.

СЛУШАЛИ: Дѣла, Представленные Министромъ Синодальныхъ Дѣлъ
Евдокимъ, Предводителемъ Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ
Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ

ПОСЛАВЛЯЮЩИ: Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ
Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ
Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ

Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ Синодальныхъ Дѣлъ

УПРАВЛЯЮЩИЙ Дѣлами
СВЯТЕЙШЕГО ПАТРИАРХА
СВЯТЫХЪ РУССКО-ПЕЧЕРСКИХЪ ПИИ

С. В. А. 2
3/1. 1894

เอกสารประกาศการแถลงการณ์เปิดโบสถ์คริสต์นอกรั้ววัดอักษิณในกรุงเทพฯ
ลงพระนามโดยองค์พระอัครสังฆราชอเล็กซี ที่ 2 ของรัสเซีย

สถานที่เริ่มแรกที่ใช้เป็นศาสนสถานของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทยโดยที่ยังไม่ได้รับการปรับปรุงในเวลาเริ่มต้น

ชาวไทยคงเข้าใจถึงโศกนาฏกรรมอันยิ่งใหญ่ของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียและเหล่าประชาชนชาวรัสเซียที่พบกับความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ในเวลานั้น เมื่อโบสถ์อารามเป็นจำนวนมากถูกทำลาย แม้ว่าบาทหลวงหลายองค์และประชาชนคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ได้ถูกสังหารและถูกกักขังโดยเหล่าคอมมิวนิสต์ แต่ก็ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนเหล่าประชาชนจากความเชื่อมั่นและความศรัทธาอันแรงกล้าของพวกเขาที่มีต่อพระเจ้าได้ อย่างไรก็ดี ต่อมาได้มีการแต่งตั้งผู้แทนบาทหลวงของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียประจำประเทศไทย โดยที่ผู้แทนบาทหลวงองค์นี้เคยประจำวัดอยู่ที่จังหวัดยาโรสลาฟมาก่อน ทั้งนี้หลังจากการแถลงการณ์ให้เปิดโบสถ์ คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทยเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม ค.ศ. 1999 ที่ผ่านมาแล้ว ผู้แทนบาทหลวงองค์นี้จึงได้รับการประทานพรจากพระอัครสังฆราชอเล็กซีที่ 2 Alexy II ของรัสเซีย

ท่านบาทหลวง Oleg Tcherepanine กับพิธีบัพติศมา (พิธีล้างบาป) สำหรับทารกแรกเกิด

พิธีสำหรับวันอีสเตอร์ (วันที่พระเยซูคริสต์ทรงฟื้นคืนชีพหลังเสด็จสวรรคตได้ 3 วัน) ที่โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียในกรุงเทพฯ กับประชาชนคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ที่อาศัยและทำงานในประเทศไทย

ในเวลานี้ คริสตศาสนจักรออร์ทอดอกซ์แห่งเซนต์นิโกลัสผู้ศักดิ์สิทธิ์แห่งดินแดนลิเชียได้จัดตั้งขึ้นที่ กรุงเทพมหานครแห่งราชอาณาจักรไทย กับเหล่าผู้ศรัทธาคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทย พวกเขามีใจเป็นอย่างยิ่งที่จะได้มีศาสนสถานในการสวดต่อพระเจ้า เพราะโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์นั้น เปรียบเสมือนบ้านของพระเจ้าที่พวกเขาศรัทธาในการประกอบพิธีทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นพิธีล้างบาป พิธีสมรส หรือพิธีสำหรับผู้ถึงแก่อนิจกรรมเหล่านี้ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าศาสนสถานแห่งคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทยนั้น จะไม่ยิ่งใหญ่เหมือนกับโบสถ์ที่มีศิลปะอันงดงามของโบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์ในรัสเซีย แต่เหล่าประชาชนคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ของเรา ก็พอใจเป็นอย่างยิ่งต่อการได้มีส่วนร่วมในพิธีการสวดภาวนาต่อพระเจ้าในสถานแห่งพระเจ้าในจิตวิญญาณอันมีความศรัทธาของพวกเขา

คริสตจักรออร์ทอดอกซ์ในนามแห่งนักบุญนิโกลัสผู้ศักดิ์สิทธิ์ ที่กรุงเทพมหานคร

เป็นเวลายาวนานกว่า 11 ปีของการยื่นหัตถ์การทำงานและการสวดอธิษฐานของปวงชนชาวคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทย และหลังจากที่ได้ผ่านการตรวจสอบโดยหน่วยงานของกระทรวงมหาดไทยเป็นเวลาประมาณ 7 เดือน โบสถ์คริสเตียนออร์ทอดอกซ์รัสเซียจึงได้รับการจดทะเบียนเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2551 โดยใช้ชื่อว่า **มูลนิธิชาวคริสต์ศาสนิกชนดั้งเดิมออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทย** ซึ่งมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่กรุงเทพมหานคร องค์การนี้มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางสังคมและศาสนาคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ โดยที่คริสตศาสนจักรออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทยนั้นยังคงใช้วินัยและข้อบังคับทางศาสนาที่อยู่ภายใต้สังฆมณฑลกรุงมอสโกประเทศรัสเซีย

นอกเหนือจากนี้ คริสต์ศาสนจักรออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทย ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลและดำเนินการของมูลนิธิชาวคริสต์ศาสนิกชนดั้งเดิมออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทย ยังมีคริสตจักรออร์ทอดอกซ์แห่งใหม่เพิ่มขึ้นอีกดังต่อไปนี้คือ (1) คริสตจักรออร์ทอดอกซ์ในนามแห่งเหล่านักบุญผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่พิททา ชลบุรี และ (2) คริสตจักรออร์ทอดอกซ์ในนามแห่งพระมารดามารีย์พรหมจารีย์เจ้า ราชบุรี

คริสตจักรออร์ทอดอกซ์ในนามแห่งเหล่านักบุญผู้ศักดิ์สิทธิ์ ที่พิททา ชลบุรี

คริสตจักรออร์โธดอกซ์ในนามแห่งพระมารดามารีย์พรหมจรรย์เจ้า ราชบุรี

บทคัดย่อ

บทความนี้ให้ข้อมูลที่มาจากระบบธุรกิจการเมืองในรัสเซียใหม่ที่เกิดจากการที่วิสาหกิจของรัฐยังคงต้องขึ้นต่อการกำกับควบคุมบางประการของกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารโรงงานจึงจำเป็นต้องเสนอแบ่งปันผลประโยชน์บางประการให้กับผู้บริหารกระทรวงเพื่อความสะดวกคล่องตัว อันเป็นที่มาของระบบอุปถัมภ์พึ่งพาหรือคอร์รัปชัน นอกจากนั้น ผู้นำพรรคการเมืองและผู้นำทางธุรกิจส่วนใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญในธุรกิจการเมืองรัสเซีย ยังก่อตัวมาจากองค์กรของพรรคคอมมิวนิสต์ในอดีตอีกด้วย ทั้งนี้โดยคนกลุ่มนี้ต่างพากันฉวยโอกาสเข้าไปครอบครองเป็นเจ้าของหุ้นส่วนใหญ่ของบริษัทจากการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ทั้งๆ ที่ตามเจตนารมณ์แล้วต้องการให้ผู้บริหารและกรรมกรโรงงานร่วมกันเป็นเจ้าของในสัดส่วนร้อยละ 49 ร่วมกับสัดส่วนข้างมากร้อยละ 51 ของรัฐ

นักธุรกิจและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐดังกล่าวได้อาศัยฐานเศรษฐกิจและอำนาจผูกขาดพัฒนาธุรกิจของตนอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นมหาเศรษฐีระดับโลกได้ภายในระยะเวลาอันสั้นเพียง 5 ปี ระหว่างปี ค.ศ. 1992-1997 กล่าวคือ มีทรัพย์สินส่วนตัวมูลค่ากว่า 1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐจำนวนกว่า 10 คน และเพิ่มเป็น 27 คนในปี ค.ศ. 2004 ธุรกิจที่ไม่ค่อยโปร่งใสและซื่อสัตย์เท่าใดนักดังกล่าว อาทิเช่นการเก็งกำไรค่าเงินจากการซื้อขายเงินตราต่างประเทศและสินค้า ในภาวะที่เศรษฐกิจกำลังล่มสลายและอัตราเงินเฟ้อสูง การแสวงหากำไรจากส่วนต่างของราคาสินค้าที่ได้รับสัมปทานราคาต่ำ แต่ส่งไปขายต่างประเทศในราคาสูงมาก และการแสวงหากำไรจากการฉกฉวยกดราคาซื้อหุ้นจากกรรมกรและประชาชนผู้ตกอยู่ในภาวะจำยอมเพราะยากไร้

ต่อมา นักธุรกิจรัสเซียกลุ่มต่างๆ ได้รวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมืองเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกลุ่ม อาทิ พรรคสหภาพรัสเซียพัฒนา (All-Russian Unity) พรรคเศรษฐกิจเสรี (The Party of Economic Freedom) และพรรคแรงงานเสรี (The Party of Free Work) ในปี ค.ศ. 1993 ทั้งนี้ นักธุรกิจต่างพยายามเข้าไปมีอิทธิพลทางการเมืองและระบบอำนาจเพิ่มมากขึ้นตามลำดับในรัฐบาลสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซินซึ่งเน้นปฏิรูปแบบเชียบพลัน (Shock Therapy) ทั้งในรูปการถ้อยแถลง การสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ทางตรง) การสนับสนุนคนของตนให้เป็นสมาชิกรัฐสภา และให้การสนับสนุนพรรคและการจัดทำโฆษณาชวนเชื่อให้แก่พรรคทางสื่อมวลชน

นอกจากนั้น บทความยังได้เสนอภาพแผนภูมิแสดงช่องทางที่กลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจจะเข้าไปมีอิทธิพลในทางการเมืองและระบบอำนาจในรัสเซียใหม่ รวมทั้งตารางแสดงการให้ความช่วยเหลือพรรคการเมืองในการหาเสียงเลือกตั้งของบริษัทและนักธุรกิจในปี ค.ศ. 1999 ไว้ด้วย

คำสำคัญ: นักธุรกิจการเมืองรัสเซีย, การแปรรูปรัฐวิสาหกิจในรัสเซีย, การปฏิรูปเศรษฐกิจแบบเชียบพลัน (Shock Therapy) ประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน

AN ABSTRACT

This article provides information on business-oriented politics in New Russia. This line of politics arose out of the continuing dependence of certain state enterprises on the supervision and control of the related ministries. This dependence resulted in the state enterprise managers having to offer certain benefits to the ministerial administrators in exchange for the latter's favours that would facilitate the operation of the enterprises. This is the origin of the patronage system and corruption in this country. Another aspect of business-oriented politics is the involvement of most political party leaders and leading business figures in this line of politics. This involvement partly evolved from the former communist party organization in which they had been once influential. These people took the opportunity to take hold of large shares of corporations that came into existence as a result of the privatization of state enterprises, even though these corporations had originally been designed such that their management and workers would jointly own 49 per cent of the shares, with the state owning the remaining 51 per cent of the shares.

Businessmen and high-ranking government officials used this economic base and their monopolistic power to quickly develop their businesses and transform themselves into world-class billionaires in a relatively short period of five years, that is, between 1992 and 1997. Initially, there were more than 10 people who each owned assets worth more than US\$1 billion; in 2004 the number of such people rose to 27. Their somewhat dubious and dishonest business activities included speculations on exchange rates and prices of goods during economic difficulties and high inflation, seeking benefits from price differences in case of discount concession goods being exported at very high prices, and reaping profits from purchasing shares at very low prices from workers and people who were compelled to sell their assets because of their poverty.

Later, various groups of Russian businesspeople joined in setting up their own political parties to protect their business interests. These parties include the All Russia Unity, the Party of Economic Freedom and the Party of Free Work, which were all established in 1993. These people attempted to gain increasing political influence and power in Russian politics during the Boris Yeltsin government that focused on shock-therapy reform. The measures they adopted for this purpose include lobbying, running in elections, supporting their own people to obtain seats in parliament, and providing support for political parties such as by subsidizing their media propaganda.

The article also provides a graphic presentation showing the channels through which business interest groups have exerted their political influence in New Russia, and a table displaying the financial support given by corporations and businesspeople to the political parties during their election campaigns in 1999.

Key words: Russian business-oriented politics, shock-therapy economic reform, Boris Yeltsin

ธุรกิจการเมืองในรัสเซียใหม่

รมย์ ภิรมนตรี*

นักธุรกิจรัสเซียทุกคนมีโอกาสเริ่มต้นเรียนรู้และประกอบธุรกิจในปี ค.ศ. 1985 หลังการประกาศนโยบาย “การปรับเปลี่ยน” หรือเปเรสทรอยกา (Perestroika) ของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ซึ่งสาระสำคัญส่วนหนึ่งของนโยบายดังกล่าวคือการปฏิรูปองค์กรต่างๆ ของรัฐบาลและปฏิรูปกฎหมาย ทั้งนี้การปฏิรูปองค์กรของรัฐนั้นมียุทธศาสตร์ที่ต่อเนื่องกันสองประการคือ 1. ปฏิรูปกระทรวงขนาดใหญ่ที่ดูแลด้านการผลิตเครื่องจักร พลังงาน เชื้อเพลิง เกษตร อุตสาหกรรม และอื่นๆ ที่ต้องรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งหมดให้ได้ โดยต้องมีความเชี่ยวชาญและเทคโนโลยีที่ดีสำหรับการพัฒนา และ 2. ใช้ผลผลิตทั้งจากภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรมที่ได้จากการพัฒนาขั้นแรกมาพัฒนาชาติ

ส่วนการปฏิรูปกฎหมายนั้นได้ดำเนินการด้วยการออกกฎหมายใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายปฏิรูปของผู้นำประเทศ ซึ่งประกอบด้วยการออกกฎหมายสำคัญ 4 ฉบับคือ ในปี ค.ศ. 1986 ได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการประกอบกิจการส่วนตัว (Law on Self-employment) กฎหมายเกี่ยวกับสหกรณ์ (Law on Cooperatives) กฎหมายเกี่ยวกับการเช่า (Rent Act) และในปี ค.ศ. 1987 ได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจของรัฐ (Law on State Enterprises)

เหตุผลสำคัญของนโยบายปฏิรูปดังกล่าวคือ การที่ผู้นำประเทศได้ประจักษ์ว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การผลิตในประเทศไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มศักยภาพคือ เทคนิคการผลิตที่ล้าสมัยและการหย่อนยานวินัยการทำงาน รวมทั้งความไม่ทุ่มเทให้กับงานของชาวรัสเซียส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเทคนิคการผลิตนั้นต้องอาศัยการพัฒนาเครื่องจักรให้ทันสมัย ซึ่งต้องใช้ทั้งเวลาและเงินทุนจำนวนมาก แต่การพัฒนาที่สามารถดำเนินการได้เลยคือการพัฒนาคนให้มีวินัยและทุ่มเทกับการทำงาน แรงผลักดันสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้คนซึ่งเป็น 1 ใน 5 ของปัจจัยการผลิต ได้ใช้ศักยภาพของตนออกมาอย่างเต็มที่ อันเป็นนโยบายของนายกรัฐมนตรีนิโคไล ไรซคอฟ (Nikolai Ryzhkov) คือการประกาศใช้ “กฎหมายการประกอบกิจการส่วนตัว” ซึ่งอนุญาตให้ทุกคนสามารถประกอบกิจการส่วนตัวได้ ส่วนในภาคอุตสาหกรรมนั้น ในปี ค.ศ. 1987 ได้มีการประกาศใช้ “กฎหมายว่าด้วยวิสาหกิจของรัฐ” ซึ่งให้อิสระกับวิสาหกิจของรัฐในการบริหารและการผลิต โดยให้ผู้ที่ทำงานในวิสาหกิจนั้นๆ สามารถเลือกผู้บริหารของตนได้โดยตรง และสามารถนำผลผลิตที่เป็นผลกำไรไปจัดการกันเองตามที่ประชาคมของวิสาหกิจนั้นๆ เห็นชอบ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากระบบการผลิต การจัดส่งวัตถุดิบ การขนส่งและจัดจำหน่ายยังอยู่ภายใต้การดำเนินการของกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ จึงทำให้โรงงานหรือวิสาหกิจต้องขึ้นตรงต่อกระทรวงหรือผู้บริหารของกระทรวง ซึ่งโดยรวมแล้วยังมีอำนาจเหนือวิสาหกิจที่ได้สิทธิ์ดำเนินการเป็นเอกเทศ ดังนั้นเพื่อให้การทำงานสามารถดำเนินไปได้ ผู้บริหารโรงงานจำต้องเสนอแบ่งปันผลประโยชน์ของตนให้กับผู้บริหารของกระทรวง ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของระบบธุรกิจการเมืองในรัสเซีย

*อาจารย์ ดร.ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้อำนวยการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สหสาขาวิชานานาชาติ) รัสเซียศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนั้น มีนักธุรกิจส่วนหนึ่งในกลุ่มของนักธุรกิจรุ่นใหม่ได้อาศัยการเป็นผู้บริหารในคณะกรรมการเยาวชนคอมมิวนิสต์ของท้องถิ่น (Moscow State committee of All-Union Leninist Communist Youth Union) หรือการเป็นสมาชิกคณะกรรมการกลางเยาวชนคอมมิวนิสต์ (Central committee of AULCYU) หรือการเป็นสมาชิกคณะกรรมการพรรคคอมมิวนิสต์ท้องถิ่น (Moscow State committee of Communist Party of the Soviet Union) เพื่อเป็นเครื่องมือในการก่อตั้งสหกรณ์ขนาดใหญ่และเข้มแข็ง โดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว ความสัมพันธ์ขององค์กร เงินทุน อุปกรณ์สถานที่ และบุคลากรขององค์กร ในจำนวนนี้ที่สำคัญประกอบด้วยธนาคาร “เมนาเตป” (“Menatep”) ธนาคาร “อินคอมแบงค์” (“Incombank”) ธนาคาร “กลาฟโมสโตรยแบงค์” (“Glavmosstroybank”) เป็นต้น นอกจากนี้ งานวิจัยของสถาบันสังคมวิทยาแห่งรัฐบัณฑิตยสถานรัสเซียยังพบว่าร้อยละ 75 ของผู้นำพรรคการเมือง และร้อยละ 61 ของผู้นำทางธุรกิจได้ก่อตัวมาจากระบบองค์กรของพรรคคอมมิวนิสต์¹⁴

ในปี ค.ศ. 1989 หลังจากที่รัฐบาลรัสเซียได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการเข้ามา 3 ปี ได้มีการสำรวจวิสาหกิจที่เข้าวิสาหกิจรัฐบาลประกอบการว่ามีผลในทางปฏิบัติเพียงใด ซึ่งจากการสำรวจดังกล่าวมีข้อสรุปว่าร้อยละ 70 ของวิสาหกิจมีผลผลิตเพิ่มขึ้น และในปี ค.ศ. 1991 ได้มีวิสาหกิจที่เข้ารัฐ 3,947 แห่ง มีผลผลิตคิดเป็นผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศร้อยละ 14.1 และมีการจ้างงานถึงร้อยละ 11.8 ของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม

ส่วนสหกรณ์นั้นหลังจากประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ ระหว่างปี ค.ศ. 1988-1990 ได้มีสหกรณ์เกิดขึ้นกว่า 245,000 แห่ง ในจำนวนนี้ร้อยละ 86 เป็นสหกรณ์ที่แยกตัวออกมาจากหน่วยงานของรัฐ โดยในเบื้องต้นได้รับปัจจัยการผลิตหลายอย่างจากรัฐ เช่น ทุน วัตถุดิบ อาคารสถานที่ และบุคลากรที่บริหารจัดการ เป็นต้น สหกรณ์ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจด้านพลังงาน-น้ำมัน (ประมาณ 8,200 แห่ง) อุตสาหกรรมยานยนต์ (6,600 แห่ง) และอุตสาหกรรมเคมี (4,300 แห่ง) ตัวอย่างเช่น โรงงาน “ดีนาโม” (Dinamo) ซึ่งได้ตั้งสหกรณ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1988 ต่อมาได้แปรรูป (โดยใช้เงินสหกรณ์ซื้อ) และในปี ค.ศ. 2000 วิสาหกิจได้มีบริษัทในเครือเพิ่มขึ้นอีก 12 แห่ง

ในปี ค.ศ. 1989 รัฐบาลสหภาพโซเวียตนำโดยนิโคไล รีซคอฟ นายกรัฐมนตรีได้มีความคิดที่จะสร้างองค์กรขึ้นมารองรับ และควบคุมการปฏิรูปทางเศรษฐกิจโดยไม่ขัดต่อการเพิ่มประสิทธิภาพของการทำงาน โดยอาศัยแนวทางที่ได้ทดลองมาแล้วในเบื้องต้น ดังนั้นจึงได้มอบหมายให้ เลโอนิด อาบาลคิน (Leonid Abalkin) ประธานคณะกรรมการปฏิรูปทางเศรษฐกิจของรัฐบาลโซเวียต คิดหาวิธีควบคุมเศรษฐกิจแบบการตลาด ซึ่งต่อมาเขาได้ร่างข้อกำหนดบริษัทหุ้นส่วนและบริษัทหุ้นส่วนจำกัด (Provision for joint stock companies and limited liability companies) ขึ้นมาและประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1990

ข้อกำหนดเกี่ยวกับบริษัทหุ้นส่วนและบริษัทหุ้นส่วนจำกัด ได้แบ่งบริษัทหุ้นส่วนออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. บริษัทหุ้นส่วนแบบเปิด (Public corporation - Открытое акционерное общество – ОАО)
2. บริษัทหุ้นส่วนแบบปิด (Closed Joint Stock Company - Закрытое акционерное общество – ЗАО)
3. บริษัทหุ้นส่วนแบบจำกัด (Limited Liability Company - Общество с ограниченной ответственностью – ООО) และ
4. บริษัทหุ้นส่วนของรัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจ (Russian Joint Stock Company – Российское акционерное общество – PAO)

¹⁴ Крыштановская О. Финансовая олигархия в России//Известия. - №4.-10,01,1996

ข้อกำหนดเกี่ยวกับบริษัทหุ้นส่วนและบริษัทหุ้นส่วนจำกัดได้เปิดโอกาสให้มีการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารภายในของกระทรวงและองค์กร ซึ่งระหว่างปี ค.ศ. 1990-1991 มีกระทรวงและองค์กร 20 แห่งได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างมาเป็นวิสาหกิจ สมาคม และวิสาหกิจเครือข่าย (concern) เช่น กระทรวงอุตสาหกรรมก๊าซได้แปรรูปมาเป็นรัฐวิสาหกิจ “ก๊าซโพรม” (RJC “GASPROM”) กระทรวงเคมีเกษตรได้แปรรูปมาเป็นรัฐวิสาหกิจ “อะโกรฮิม” (RJC “Agrokhim”) องค์กรกระจายสินค้าและวัตถุดิบ (State Procurement) ได้แปรรูปเป็นตลาดหุ้น (Stock Exchange) และบริษัทร่วมทุน (Joint Venture) เป็นต้น

ในขณะที่มีการแปรรูปหน่วยงานของรัฐมาเป็นรัฐวิสาหกิจหุ้นส่วนอยู่นั้น หน่วยงานทางการเงินขององค์กรที่ถูกแปรรูปก็ได้แปรรูปตนเองเป็นธนาคารพาณิชย์ เช่น “โพรมราดเทคแบงก์” (“Promradtekhbank”) “เนฟติ-คฮิมแบงก์” (“Nefte-khimbank”) และบนพื้นฐานธนาคารเดิมได้แปรรูปเป็นธนาคารพาณิชย์สาขาของวิสาหกิจ เช่น จากธนาคาร “โพรมสโตรยแบงก์” (“Promstroybank”) ได้แปรรูปเป็นธนาคารเต็มรูปแบบ เช่น “โพรมสโตรยแบงก์ รัสเซีย” (“Promstroybank Russia”) “โพรมสโตรยแบงก์ เซนต์ปีเตอส์เบิร์ก” (“Promstroybank St. Petersburg”) “มัสโคฟสกี เมียจคูนาโรดเนียแบงก์” (“Moskovsky Mezhhreginalny bank”) “มัสโคฟสกี อินดัสเทรียลเนียแบงก์” (“Moskovsky industrialny bank”) เป็นต้น ในปัจจุบันหนึ่งในห้าของธนาคารพาณิชย์รัสเซีย (ในปัจจุบันมี 1,350 แห่ง) เป็นธนาคารที่มาจากการแปรรูปดังกล่าว

ขั้นตอนต่อไปของรัฐบาลในการแปรปรูรัฐวิสาหกิจคือการแปรรูปวิสาหกิจขนาดใหญ่ เช่น โรงงานผลิตรถบรรทุก “คามาส” (“KAMAZ”) วิสาหกิจเดินเรือในทะเลบอลติก (Baltic Shipping Company) โรงงานอากาศยานซาราทอฟ (Saratov Aviation Plant) ทั้งนี้วิสาหกิจเหล่านี้ได้แปรรูปตามมติของคณะรัฐมนตรีโซเวียตในปี ค.ศ. 1990 โดยเริ่มต้นการทดลองที่โรงงาน “คามาส” ซึ่งเป็นโรงงานผลิตรถบรรทุกที่ใหญ่ที่สุดในสหภาพโซเวียต และผลิตรถบรรทุกออกใช้ทั้งในกิจการพลเรือนและกิจการทหารของประเทศสังคมนิยมทั้ง 16 ประเทศทั่วโลก การแปรรูปได้แบ่งหุ้นของบริษัทออกเป็น 2 ส่วนคือ ร้อยละ 51 เป็นของรัฐบาลและร้อยละ 49 เป็นของผู้บริหารและกรรมกรโรงงาน

การแปรปรูรัฐวิสาหกิจดังกล่าวไม่ได้เป็นฐานในการสร้างตลาดเสรีอย่างที่รัฐบาลโซเวียตตั้งใจไว้ แต่เป็นการสร้างฐานทางเศรษฐกิจให้กับกลุ่มนักการเมืองและผู้บริหารโรงงาน ซึ่งในอดีตคือผู้บริหารองค์กรระดับสูงของพรรค ที่ใช้สถานะและอำนาจสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเอง กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้มีความเสี่ยงทางธุรกิจใดๆ เลย พวกเขาใช้ทรัพยากรของหน่วยงาน องค์กรและประเทศสร้างฐานะของตนขึ้นมา ในเบื้องต้นอาจเป็นบริษัทร่วมทุน ธนาคารในเครือ หรือบริษัทหุ้นส่วน ซึ่งพวกเขาใช้ความเป็นผู้บริหารระดับสูงจัดการทุกอย่างได้อย่างง่ายดาย และได้ผลตอบแทนจำนวนมาก จากกิจการที่ใช้การเป็น “คนใน” เข้าถึงแหล่งสร้างผลกำไรได้ดีกว่า “คนนอก” ทำให้รัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่ของประเทศในช่วงต่อมามีบุคคลเหล่านี้เป็นผู้บริหารสูงสุดและมีอิทธิพลต่อรัฐบาล เช่น วิคเตอร์ ชีร์นามียร์ดิน (Victor Chernomyrdin) เรียม เวียคซีเรียฟ (Rem Vyakhirev) (“ก๊าซโพรม”) วลาดีมีร์ โปตานิน (Vladimir Potanin) (“อินเตอร์โรส-โอเนกซิมแบงก์”) ยูรี ลูซคอฟ (Yuri Luzhkov) (“กลุ่มโมสต์”) วลาดีมีร์ วินาเกรดอฟ (Vladimir Vinogradov) (“อินคอมแบงก์”) ยาคอฟ ดูเบเนตสกี (Yakov Dubenetsky) (“โพรมสโตรยแบงก์”) เป็นต้น

หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายแล้ว นักธุรกิจและเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐที่มีฐานทางเศรษฐกิจและอำนาจก็สามารถพัฒนาธุรกิจของตนได้อย่างรวดเร็ว โดยได้ใช้โอกาสและช่องทางต่างๆสร้างความมั่งคั่งให้กับตน จนกลายเป็นมหาเศรษฐีระดับโลกได้ในระยะเวลา 5 ปี (พบว่าจากการสำรวจของวารสารต่างๆ ระหว่างปี ค.ศ. 1992-1997 ประเทศรัสเซียมีมหาเศรษฐีที่มีทรัพย์สินส่วนตัวมูลค่ากว่า 1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ มากกว่า 10 คน และในปี ค.ศ. 2004 จากการสำรวจของวารสาร “ฟออบส์” (“Forbes”) พบว่ารัสเซียมีนักธุรกิจที่มีทรัพย์สินส่วนตัวมูลค่ากว่า 1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ถึง 27 คน) ซึ่งในจำนวนนี้ประกอบด้วย

อันดับโลก	ชื่อ - สกุล	อายุ	มูลค่าทรัพย์สิน (พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)	สัญชาติ/ ประเทศที่พำนัก
21	โรมัน อับราโมวิช (Roman Abramovich)	38	13.3	Russia/United Kingdom
60	มิกฮาอิล ฟรีดมัน (Mikhail Fridman)	40	7.0	Russia, Moscow
60	วลาดีมีร์ ลีซิน (Vladimir Lisin)	48	7.0	Russia, Moscow
84	อเล็กซี ดิริปาสกา (Oleg Deripaska)	36	5.5	Russia, Moscow
94	วิกตอร์ เวคเซลเบิร์ก (Viktor Vekselberg)	47	5.0	Russia, Moscow
107	อเล็กเซย์ มอร์ดาชอฟ (Alexei Mordashov)	39	4.8	Russia, Moscow
117	วลาดีมีร์ โปตานิน (Vladimir Potanin)	44	4.4	Russia, Moscow
117	มิกฮาอิล โปรคารอฟ (Mikhail Prokhorov)	39	4.4	Russia, Moscow
122	วากิต อเล็กปีรอฟ (Vagit Alekperov)	54	4.3	Russia, Moscow
151	วิกตอร์ ราชนิคอฟ (Victor Rashnikov)	56	3.6	Russia, Magnitogorsk
228	บาริส อีวานิชวิลี (Boris Ivanishvili)	49	2.6	France, Paris
258	วลาดีมีร์ เยฟตูเชนคอฟ (Vladimir Yevtushenkov)	56	2.4	Russia, Moscow
272	อเล็กซานเดอร์ อับรามอฟ (Alexander Abramov)	46	2.3	Russia, Moscow
272	วลาดีมีร์ บักดานอฟ (Vladimir Bogdanov)	53	2.3	Russia, Surgut
292	มิกฮาอิล คชาดาร์คอฟสกี (Mikhail Khodorkovsky)	41	2.2	Russia, Moscow
306	กีร์มัน คาน (German Khan)	43	2.1	Russia, Moscow
306	นิคาลัย ตเวียตคอฟ (Nikolai Tsvetkov)	44	2.1	Russia, Moscow
321	ลีโอนิด เฟดุน (Leonid Fedun)	48	2.0	Russia, Moscow
366	อลิเชอร์ อุซมานอฟ (Alisher Usmanov)	51	1.8	Russia, Moscow
413	อเล็กเซย์ कुซมึชอฟ (Alexei Kuzmichov)	42	1.6	Russia, Moscow
413	อเล็กซานเดอร์ เลเบเดฟ (Alexander Lebedev)	45	1.6	Russia, Moscow
413	อิสคานเดอร์ มัคมูดอฟ (Iskander Makhmudov)	42	1.6	Russia, Moscow
437	วลาดีมีร์ อีโอริช (Vladimir Iorich)	46	1.5	Russia, Moscow
437	อีกอร์ ชูชิน (Igor Zyuzin)	44	1.5	Russia, Moscow
507	อีเลียนิ บาตูรินา (Elena Baturina)	42	1.3	Russia, Moscow
548	อันเดรย์ เมลนิเชนโก (Andrei Melnichenko)	33	1.2	Russia, Moscow

548	ซีร์เกย์ โปโปฟ (Sergei Popov)	33	1.2	Russia, Moscow
-----	-------------------------------	----	-----	----------------

ที่มา: www.forbs.com

ความมั่งคั่งของมหาเศรษฐีรัสเซียเหล่านี้ล้วนมีความเป็นมาที่ไม่ซื้อสตัคซ์และโปรง์ไสนัก ซึ่งสามารถลำดับมูลเหตุขั้นต่อมาที่ทำให้บุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสสั่งสมทรัพย์สินซึ่งเป็นมรดกของชาติได้อย่างมหาศาลในระยะเวลาอันสั้นดังนี้

1. การเก็งกำไรค่าเงินจากการซื้อขายเงินตราต่างประเทศและสินค้าในภาวะที่เศรษฐกิจกำลังล่มสลายและอัตราเงินเฟ้อสูง ซึ่งในช่วงเวลาของปี ราคาสินค้าเพิ่มสูงขึ้นถึง 2,600 เปอร์เซ็นต์ และในบางวันอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราเพิ่มขึ้นเกือบหนึ่งในสาม (ในวันที่ 11 ตุลาคม 1994 อัตราแลกเปลี่ยนเงินตราเพิ่มขึ้นจากช่วงเช้าต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ 3,081 รูเบิลเป็น 3,926 รูเบิล)¹⁵ โดยที่กลุ่มนายทุนซึ่งมีธุรกิจครบวงจรทั้งอุตสาหกรรมการผลิต การค้า บริการและธนาคารต่างฉกฉวยโอกาสเอาเปรียบประชาชนที่ยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ

2. การส่งสินค้าวัตถุดิบออกไปจำหน่ายในต่างประเทศในราคาตลาดโลก ในขณะที่ซื้อหรือผลิตจากเหมืองหรือโรงงานที่ได้รับสัมปทานมาในราคาที่ต่ำมาก เช่น การได้สัมปทานบ่อน้ำมันในราคาบาร์เรลละ 4 เซนต์ แต่ขายน้ำมันดิบในราคาบาร์เรลละ 7.1 ดอลลาร์สหรัฐฯ เป็นต้น

3. การขายทรัพย์สินของรัฐ (แปรรูปรัฐวิสาหกิจ) ที่ประชาชนได้ร่วมกันสร้างมา โดยในขั้นแรกเป็นการแปรรูปวิสาหกิจที่สามารถซื้อโดยตราสารหุ้นที่รัฐแจกจ่ายให้ประชาชนทุกคน แต่เนื่องจากความอดอยากยากจนทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องขายตราสารหุ้น ให้กับนักธุรกิจ ในราคาที่ต่ำกว่าราคาที่นักธุรกิจนำมาซื้อวิสาหกิจกว่าสองพันเท่า (ตราสารหุ้นราคา 10,000 รูเบิล นักธุรกิจซื้อมาเพียง 400 รูเบิล) ประกอบกับการประเมินราคาวิสาหกิจที่แปรรูปต่ำกว่าราคาจริงมาก ด้วยการแปรรูปกระทำกันในช่วงเวลาอันสั้นในหมู่ผู้มีอำนาจรัฐกับนักธุรกิจที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน เหตุนี้จึงทำให้รัฐสูญเสียรายได้จากการประเมินราคาที่ต่ำกว่าความเป็นจริงเฉพาะในปี ค.ศ. 1993 มากกว่า 1.6 แสนล้านรูเบิล ตัวอย่างเช่นการแปรรูปโรงไฟฟ้าและโครงข่ายทั้งระบบ ซึ่งราคาตามกำลังการผลิตในยุโรป 3 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แต่ขายไปเพียง 200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เท่านั้น¹⁶

ในปี ค.ศ. 1992 รัฐวิสาหกิจ 46,000 แห่งได้ตกไปอยู่ในการครอบครองของเอกชน ซึ่งต้นปี ค.ศ. 1993 ได้มีการจดทะเบียนสหกรณ์ถึง 400,000 แห่ง บริษัท 200,000 แห่งและบริษัทหุ้นส่วนวิสาหกิจเอกชน 12,000 แห่ง โดยผู้ประกอบการส่วนใหญ่มาจากอดีตผู้อำนวยการวิสาหกิจของรัฐ ในสิ้นปี ค.ศ. 1993 ได้มีการแปรรูปประมาณร้อยละ 70 ของรัฐวิสาหกิจด้านการค้าและบริการ ที่รู้จักกันในนาม “การแปรรูปขนาดเล็ก” (Small-Scale Privatization) ส่วนรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่ 4,800 แห่งได้แปรรูปเป็นบริษัทหุ้นส่วน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 32 ของรัฐวิสาหกิจ เมื่อสิ้น ค.ศ. 1993 ในภาคเอกชนรัสเซียได้มีการจ้างงานกว่า 30 ล้านคนหรือประมาณร้อยละ 50 ของแรงงานของประเทศ¹⁷

¹⁵ Кутузов В.А. и др. Новейшая история России. 1994-2002: Учебное пособие, – М.: 2004. с.446

¹⁶ Независимая газета – 1994. – 10 ноября. – с.4

¹⁷ ข้อมูลการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ฐานข้อมูลกระทรวงทรัพย์สินของรัฐ สหพันธรัฐรัสเซีย ใน <http://www.gov.ru>

ข้อมูลการแปรรูปรัฐวิสาหกิจในรัสเซีย

เวลาดังแต่ต้นปีจนถึงสิ้นปี ค.ศ.	1993	1994	1995	1996	1997	1998
รัฐวิสาหกิจที่แปรรูป	204,998	295,254	126,846	90,778	89,018	88,264
ราคาขายที่ตั้งไว้ (พันล้านรูเบิล)	57	1,859	1,867	2,510	3,230	5,723
ราคาขายได้ (พันล้านรูเบิล)	193	1,611				
รัฐวิสาหกิจที่แบ่งเป็นหุ้น ขายในตลาดหลักทรัพย์	2,376	34,371	24,048	27,040	29,882	30,900
รัฐวิสาหกิจที่ให้เช่า	22,216	41,492	16,826	14,663	14,115	11,885
รัฐวิสาหกิจที่เช่าซื้อ	13,868	30,636	12,806	12,198	11,844	10,413

ที่มา: ข้อมูลการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ฐานข้อมูลกระทรวงทรัพย์สินของรัฐ สหพันธรัฐรัสเซีย

ขั้นตอนที่สองของการแปรรูปรัฐวิสาหกิจยุคประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซินคือ การที่นักธุรกิจให้รัฐบาลนำหุ้นของรัฐวิสาหกิจที่มีผลกำไรสูงมาแลกเปลี่ยนกับการที่พวกเขาให้รัฐบาลกู้เงิน 1.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยมีคาอิล ฮาคาโคฟสกีได้หุ้นส่วนใหญ่ของรัฐวิสาหกิจน้ำมัน “ยูคอส” (“Yukos”) อเล็กซานเดอร์ สมาเลนสกี ได้หุ้นส่วนใหญ่ของรัฐวิสาหกิจน้ำมัน “ซิฟเนฟ” (“Sibneft”) บอริส บิริโซฟสกี และวลาดิมีร์ โปตานินได้หุ้นของรัฐวิสาหกิจน้ำมัน “ซิดานโก” (“Sidanko”) ¹⁸ ทั้งนี้ข้อมูลของบอริส บิริโซฟสกี ยังชี้ให้เห็นว่ากลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ของรัสเซีย 13 กลุ่มครอบครองทรัพย์สินของชาติอยู่เกือบ 50 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งผลผลิตในแต่ละปีของ 13 กลุ่มนี้เท่ากับ 22% ของผลผลิตมวลรวมประชาชาติ หรือประมาณ 208,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ¹⁹

ในส่วนของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจนั้นได้เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1988 โดยมีการก่อตั้งสหภาพสหกรณ์มอสโก (Moscow Union of Cooperatives) และสมาคมวิสาหกิจร่วม (Association of Joint Ventures) เพื่อที่จะหาความร่วมมือระหว่างนักธุรกิจวิสาหกิจร่วมในประเทศ ต่อมาในปี ค.ศ. 1990 ผู้บริหารวิสาหกิจขนาดใหญ่ได้จัดตั้งองค์กรทางการเมืองของตนขึ้นชื่อว่า “สหภาพวิทยาการ-อุตสาหกรรม” (Scientific-Industrial Union) ซึ่งในปี ค.ศ. 1992 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น สหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการ (The Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs) ซึ่งมีอาร์คาดีย์ โวลสกี อดีตกรรมการกลาง พรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต (Arkady Volsky) และอดีตผู้ช่วยผู้นำสหภาพโซเวียต 3 คนคือผู้ช่วยของยูริ อันโดรปอฟ (Yuri Andropov) คอนสแตนติน ชีร์เนียนโก (Konstantin Chernenko) และมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ เป็นประธาน (The central committee of the Communist Party of Soviet Union) เป้าหมายของสหภาพฯ คือการปกป้องผลประโยชน์ของนักอุตสาหกรรมทั้งทางกฎหมายและการประกอบการ โดยตั้งแต่มีการก่อตั้งเป็นองค์กร สหภาพได้แสดงบทบาทออกมาอย่างเด่นชัดและมีอิทธิพลต่อการเมืองสูง ทั้งนี้ในปลายปี ค.ศ. 1992 สหภาพมีสมาชิกประกอบด้วยรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่ 2,130 แห่งและองค์กรด้านอสังหาริมทรัพย์ 39 แห่ง

¹⁸ Леонид Шани. России тайные владыки, или Взгляд «Штерна» на нашу власть. «Профиль». – 1997, № 42. С.17

¹⁹ Черников Г.П., Черникова Д.А. Кто владеет Россией. «Центрполиграф». -1998, с 41.

ในช่วงเวลาดังกล่าวนักธุรกิจรัสเซียทั้งรุ่นใหม่และรุ่นเก่าได้รวมตัวกันตามแนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปทางเศรษฐกิจเป็น 3 กลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องและเอื้อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ด้วยการเน้นเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่สนับสนุนให้มีการปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นแบบการตลาดเสรีที่มีรัฐบาลคอยควบคุม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิชาทหารด้านอุตสาหกรรมทหาร (Military-industrial complex) วิชาทหารด้านเชื้อเพลิงและพลังงาน (Fuel and energy complex) และวิชาทหารการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง โดยรัฐต้องให้การสนับสนุนทางการเงิน สิทธิพิเศษ และสิ่งซื้อ จากสหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการรัสเซีย

ในเดือนกรกฎาคม 1992 สหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการรัสเซียได้ก่อตั้งพรรคการเมืองชื่อสหมวลรัสเซีย “พัฒนา” (All-Russian Union) «Modernization» โดยมีอเล็กซานเดอร์ วลาดิสลาเลฟ (Aleksander Vladislavlev) รองประธานสหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการรัสเซีย และอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของสหภาพโซเวียตเป็นหัวหน้าพรรค โดยมีเป้าหมายที่จะกระตุ้นให้รัฐบาลมีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ และพรรคได้ตั้งกลุ่มที่ทำหน้าที่ดำเนินการทางด้านการเมืองชื่อ “สหประชากร” (Civil Union)

กลุ่มที่ 2 เป็นผู้แทนของผู้อำนวยการวิชาทหารและหัวหน้าหน่วยงานทางด้านการเกษตร กลุ่มนี้มีนโยบายสนับสนุนการปฏิรูปทางเศรษฐกิจของรัฐบาล โดยไม่ต้องการออกไปสู่ระบบการตลาดอย่างเต็มตัว แต่ต้องการให้รัฐบาลเข้าไปสนับสนุนอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมเหมือนเดิม ในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการกลับไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมและต้องการมีอิสระทางด้านการเงินและการบริหาร กลุ่มนี้ประกอบด้วยฝ่ายการเมืองชื่อสหภาพอุตสาหกรรม (Industrial union) สหภาพเกษตรกรรม (Agrarian Union) สหพันธ์ผู้ผลิตสินค้า (Producers Federation) สหภาพเกษตรกรรมรัสเซีย (Agrarian Union of Russia) และพรรคเกษตรกรรมรัสเซีย (Agrarian Party of Russia)

กลุ่มที่ 3 เป็นผู้แทนของนักเสรีนิยม ซึ่งต้องการขจัดปัญหาและอุปสรรคของการปฏิรูปทางเศรษฐกิจในแนวทางที่ให้ธุรกิจเป็นของเอกชน โดยสมาชิกของกลุ่มเป็นนักธุรกิจเอกชนที่เพิ่งเข้ามาประกอบธุรกิจ กลุ่มนี้ได้ก่อตั้งพรรคการเมืองของตนขึ้นในปี ค.ศ. 1992 ชื่อพรรคเศรษฐกิจเสรี (The Party of Economic Freedom) โดยมีคอนสแตนติน บาราโวย (Konstantin Boravoy) นักธุรกิจผู้มีชื่อเสียงเป็นหัวหน้าพรรค และให้พรรคยึดแนวทางเสรีนิยมแบบดั้งเดิมเป็นหลัก

ในปี ค.ศ. 1993 นักธุรกิจรัสเซียได้รวมตัวกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนโดยได้จัดตั้งพรรคการเมืองเสรี (The Party of Free Work) เพื่อเรียกร้องให้ปล่อยเจ้าของกิจการที่ถูกจับกุม และยกเลิกกฎหมายอาญาว่าด้วย “การประกอบกิจการ” ที่จำกัดสิทธิผู้ประกอบการ ซึ่งมีอิวาน กิเวลลิดี (Ivan Kivellidi) นักธุรกิจสหกรณ์ “เดลตา” (Delta) และประธานกรรมการบริหาร “โรสบิสเนสแบงก์” (“Rosbisnesbank”) ที่สำเร็จการศึกษาปริญญาโท จากคณะวารสารศาสตร์มหาวิทยาลัยมอสโกและประกาศนียบัตรทางเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นหัวหน้าพรรค

พรรคแรงงานเสรีเป็นองค์กรทางสังคมองค์กรแรกของนักธุรกิจรัสเซียที่ได้มีบทบาทในการช่วยเหลือนักธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในหลายด้าน เช่น ช่วยในการจดทะเบียนก่อตั้งสหกรณ์ ช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายช่วยลอบบี้ทางการเมืองเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับนักธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ช่วยปกป้องสิทธิพลเมือง

ของนักธุรกิจรัสเซีย เป็นต้น สมาชิกพรรคส่วนใหญ่เป็นผู้อำนวยการโรงงานที่มีความคิดว่าการเมืองเป็นอุปสรรคกีดขวางการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นเพื่อจัดอุปสรรคดังกล่าวพวกเขาจึงต้องลงมาเล่นการเมืองด้วยตนเอง แต่ทว่าบทบาทของพรรคแรงงานเสรีที่มีต่อการเมืองนั้นมีไม่มากนัก ส่วนสหภาพสหกรณ์มอสโกนั้นได้ต่อสู้ทางการเมืองจนสามารถยกเลิกกฎหมายเกี่ยวกับภาษีของเมืองมอสโก ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่สหกรณ์ได้เป็นผลสำเร็จ

ในช่วงเวลาเดียวกันนักธุรกิจแนวเสรีนิยมอีกกลุ่มหนึ่งได้ตั้งองค์กรทางการเมืองแนวเสรีนิยมขึ้นมาชื่อว่า สมาคมวิสาหกิจเอกชนและวิสาหกิจแปรรูปแห่งรัสเซีย (All-Russia Association of Privatised and Private Enterprises) ซึ่งก่อตั้งขึ้นตามแนวความคิดของนักปฏิรูปเอกในช่วงเวลาดังกล่าวของรัสเซียคือยีกอร์ ไกดาร์ (Yegor Gaidar) ซึ่งได้รับเลือกให้เป็นประธานสมาคม โดยมีเจ้าของและผู้บริหารกิจการต่างๆเป็นสมาชิกกว่า 2,000 ราย

หลังจากเอลต์ซินได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในวันที่ 12 มิถุนายน 1991 เขาได้เริ่มดำเนินการปฏิรูปขึ้นในประเทศ โดยสิ่งแรกที่ได้ดำเนินการคือการรับรองสถานะทางเศรษฐกิจและรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายพื้นฐานของประเทศ พร้อมทั้งสร้างเสถียรภาพทางการเมืองให้กับตนเอง ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน 1991 เอลต์ซินได้แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดแรกของตน โดยในเบื้องต้นประธานาธิบดีได้ทำหน้าที่รักษาราชการนายกรัฐมนตรีโดยมีรองนายกรัฐมนตรี 2 คนเป็นผู้ควบคุมดูแลงานในแต่ละด้าน คือ เกนนาดี บูร์บูลิส (Gennady Burbulis) เป็นรองนายกรัฐมนตรีรับผิดชอบด้านการเมือง และยีกอร์ ไกดาร์ เป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจและการคลัง รับผิดชอบด้านการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ

จากนั้นรัฐบาลรัสเซียได้ตัดสินใจดำเนินนโยบายปฏิรูปอย่างรวดเร็วทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยทางด้านการเมืองได้เน้นการรวมอำนาจไว้ที่ฝ่ายบริหาร และทางด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลได้ดำเนินการแปรรูปวิสาหกิจต่างๆ ของรัฐบาลให้เอกชน (privatization) ด้วยการเปิดให้มีการค้าเสรีและปล่อยให้ราคาสินค้าและค่าเงินลอยตัว ซึ่งการปฏิรูปในลักษณะนี้เป็นที่ทราบกันในนาม “การปฏิรูปของไกดาร์” (Gaidar’s reform) ผลจาก “การปฏิรูปของไกดาร์” ได้ทำให้เกิดความตกต่ำทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เพราะในขณะที่ราคาสินค้าสูงขึ้น 10-12 เท่าตัว แต่รายได้ของประชาชนกลับคงเดิมจนทำให้ประชาชนยากจนลงมาก นอกจากนั้น นโยบายการขายวิสาหกิจของรัฐให้เอกชนยังทำให้การผลิตในสายอุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมเบา อุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมทหารตกต่ำลงเป็นอย่างมาก อันเป็นเหตุให้คนส่วนใหญ่ของประเทศเกิดความไม่พอใจการดำเนินการของรัฐบาลอย่างยิ่ง ดังนั้นจึงได้เกิดมีกลุ่มต่อต้านการดำเนินการปฏิรูปของรัฐบาลขึ้นหลายกลุ่ม นอกจากนั้น กลุ่มที่ต่อต้านยังได้รับการสนับสนุนจากรัฐสภา ซึ่งได้ทำหน้าที่พิเศษเป็นองค์กรปกป้องผู้ผลิตของประเทศ

ในต้นปี ค.ศ. 1992 กลุ่มนักธุรกิจและกลุ่มการเมืองที่มีผลประโยชน์เกี่ยวของทางธุรกิจทั้งด้านเกษตรกรรมและด้านอุตสาหกรรม ได้บีบบังคับให้ผู้แทนของกลุ่มตนเข้าร่วมรัฐบาล โดยในการประชุมครั้งที่ 6 ของสภาผู้แทนราษฎร รัสเซีย รัฐบาลได้ถูกสมาชิกสภาฝ่ายค้านอภิปรายถึงความล้มเหลวของการดำเนินการปฏิรูป และถูกบีบบังคับจากองค์กรทางธุรกิจและการเมือง การที่เอลต์ซินได้เปิดโอกาสให้นักธุรกิจที่สำคัญได้ร่วมอภิปรายด้วย จึงทำให้เขาจำต้องปลด บูร์บูลิสออกจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี และแต่งตั้งนักอุตสาหกรรมรายใหญ่ของประเทศขึ้นเป็นรองนายกรัฐมนตรี 3 คน คือ วลาดีมีร์ ชูเมโก (Vladimir Shumeiko) อดีตประธานสภาผู้บริหารบริษัทหลักทรัพย์ “รัส” (Rus

-Ручь) ก็ออร์กีย์ ซิดจา (Georgy Khidzha) อดีตประธานสมาคมวิสาหกิจอุตสาหกรรมเมืองเลนินกราด และประธานกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจเมืองเลนินกราด และวิกเตอร์ ชีร์นามีร์ดิน ประธานคณะกรรมการบริหารบริษัท “ก๊าซโปรม” หลังจากนักอุตสาหกรรมทั้ง 3 ได้เข้าร่วมรัฐบาลแล้ว ในเดือนกรกฎาคม 1992 รัฐบาลที่ถูกลักธุรกิจครอบงำได้กดดันให้ธนาคารกลางอนุมัติสินเชื่อพิเศษแก่ธุรกิจอุตสาหกรรมตามมา

ยีกอร์ ไกดาร์ อดีตรักษาการนายกรัฐมนตรีรัสเซียได้เล่าถึงความกดดันของนักธุรกิจที่มีต่อตนว่า ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 1992 มีผู้อำนวยการวิสาหกิจมาพบตนบ่อยมาก พวกเขาได้เสนอชื่อของพรรคพวกตนเองขึ้นเป็นรัฐมนตรี ถ้าหากตนยอมปฏิบัติตามก็จะได้รับการสนับสนุนทางการเมือง ซึ่งผู้ที่เข้าพบเขาบ่อยที่สุดคือนายอาร์คาดี โวลสกีและสมาชิกในกลุ่ม “สหประชากร” ของเขา²⁰ จากการปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับกลุ่มนักธุรกิจที่มีอิทธิพลทางการเมือง นายไกดาร์จึงไม่ได้รับการรับรองจากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นนายกรัฐมนตรีจากการเสนอชื่อในรอบที่ 3

ในการประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 7 ในเดือนธันวาคม 1992 ผู้แทนราษฎรรัสเซียได้มีมติไม่รับรองการขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของยีกอร์ ไกดาร์ ที่ประธานาธิบดีเอลต์ซินได้เสนอให้สภารับรองถึง 2 ครั้ง ดังนั้นจึงทำให้เอลต์ซินต้องเสนอชื่อวิกเตอร์ ชีร์นามีร์ดิน รองนายกรัฐมนตรีอดีตรัฐมนตรีกระทรวงวิสาหกิจ “ก๊าซโปรม” ซึ่งมีประสบการณ์ด้านการบริหารทั้งองค์กรของรัฐและรัฐวิสาหกิจมาช้านานขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแทน สภาผู้แทนราษฎรจึงได้รับรองความสำเร็จดังกล่าวทำให้ความขัดแย้งขององค์กรบริหารและองค์กรนิติบัญญัติลดลงชั่วคราว เหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้ประธานาธิบดีบอริส เอลต์ซินจำต้องแสวงหาวิถีทางที่จะให้อำนาจบริหารของตนหลุดพ้นจากการควบคุมของรัฐสภาในเวลาต่อมา

จากการที่รัฐบาลได้ให้ธนาคารกลางอนุมัติสินเชื่อพิเศษแก่ธุรกิจอุตสาหกรรม ในเดือนกรกฎาคม 2535 จนทำให้อัตราเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้น และได้เป็นเงื่อนไขให้ฝ่ายค้านใช้เป็นประเด็นโจมตีรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง ต่อมารัฐบาลได้งดให้เงินช่วยเหลือและเข้มงวดกับอุตสาหกรรมที่ได้รับสินเชื่อไปตามที่กองทุนการเงินระหว่างประเทศแนะนำ ทว่าก็กลายเป็นประเด็นใหม่ให้รัฐสภาอภิปรายโจมตีว่ารัฐบาลดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามแบบตะวันตกจนทำให้ประชาชนยากจนลง

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งระหว่างรัฐสภาและรัฐบาลได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นอีกในเดือนตุลาคม 1992 เมื่อรัฐสภาได้ร่วมกับนักการเมืองฝ่ายค้านจัดตั้งองค์กรทางการเมืองในรูปแบบคณะกรรมการในรัฐสภาที่มีชื่อว่า “แนวร่วมกู้ชาติ” (Front Natsionalnaya spaseniya) เพื่อต่อต้านการปฏิรูปแบบช็อก (Shock therapy) และให้เปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาล ต่อมา ประธานาธิบดีเอลต์ซินได้โต้ตอบด้วยการออกกฎหมาย “ว่าด้วยมาตรการปกป้องรัฐธรรมนูญรัสเซีย” เพื่อต่อต้านกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงกันข้ามกับตนและยุบองค์กร “แนวร่วมกู้ชาติ” แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ผลในทางปฏิบัติ

ผลของการใช้นโยบายปฏิรูปที่รุนแรงและรวดเร็วได้ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศต้องตกอยู่ในสถานะที่ยากจน และส่วนหนึ่งได้แสดงออกถึงความไม่พอใจในการปฏิรูปของรัฐบาลด้วยการเคาะหม้อเปล่าเดินขบวนประท้วง อันเป็นการสื่อถึงความยากจนและอดอยากของประชาชนในวันที่ 8 มีนาคม 1993 ซึ่งเป็นวันสตรีสากล

²⁰ Гайдар Е. Дни поражений и побед. М.; Вагриус, 1996. с.218.

การที่ฝ่ายอนุรักษ์มีเสียงข้างมากในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติ และพยายามหาทางลดและถ่วงดุลอำนาจของประธานาธิบดีเยลต์ซิน จนกระทั่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิรูปรัสเซียแบบฉบับพลันของเขา จึงเป็นมูลเหตุที่นำไปสู่การเผชิญหน้ากันเป็นระยะๆ เหตุรุนแรงทางการเมืองเริ่มจากการประท้วงของประชาชน และเพื่อความขัดแย้งระหว่างอำนาจนิติบัญญัติกับอำนาจบริหารได้เกิดขึ้น จึงทำให้รัฐสภารัสเซียได้ร่างรัฐธรรมนูญฉบับของตนขึ้นมา โดยมีสาระสำคัญการให้อำนาจฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภาเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันก็ลดอำนาจประธานาธิบดีลง การดำเนินการดังกล่าวของรัฐสภาได้สร้างความไม่พอใจให้กับประธานาธิบดีเยลต์ซินเป็นอย่างยิ่ง จากนั้นเขาจึงได้ออกแถลงการณ์ทางโทรทัศน์ยุติบทบาทของรัฐสภา พร้อมทั้งออกกฎหมาย “เกี่ยวกับการปกครองประเทศด้วยวิธีพิเศษ” ในวันที่ 20 มีนาคม 1993 ซึ่งต่อมาศาลรัฐธรรมนูญ อัยการสูงสุดและสมาชิกทั้งสองสภาได้ร่วมกันพิจารณาแล้วเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวขัดต่อรัฐธรรมนูญ

การไม่สามารถยุติบทบาทของฝ่ายตรงข้ามได้ ทำให้ประธานาธิบดีเยลต์ซินต้องตกอยู่ในภาวะที่ลำบากอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสภาได้เปิดให้มีการอภิปรายเพื่อถอดถอนประธานาธิบดีออกจากตำแหน่ง(impeachment) แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เมื่อเห็นว่าถูกจำกัดอำนาจและมีความพยายามที่จะปลดตนเองออกจากตำแหน่งโดยรัฐสภา ประธานาธิบดีเยลต์ซินจึงได้ใช้วิธีให้อำนาจและความชอบธรรมจากประชาชน โดยการประกาศให้มีการลงประชามติ (referendum) ใน 3 ประเด็นคือ 1.ไว้วางใจประธานาธิบดี 2.รับรองแนวทางการปฏิรูปของรัฐบาล และ 3.ให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่ ซึ่งผลการลงประชามติส่วนใหญ่ให้ความไว้วางใจและเห็นด้วยกับข้อเสนอทั้งหมดของประธานาธิบดีเยลต์ซิน

ด้วยชัยชนะดังกล่าว ประธานาธิบดีเยลต์ซินจึงได้สิทธิ์อันชอบธรรมในการกำจัดการเมืองของตน ซึ่งเริ่มต้นด้วยการออกกฎหมายหมายเลข 1400 ในวันที่ 21 กันยายน 1993 “ว่าด้วยการปฏิรูปรัฐธรรมนูญอย่างเป็นขั้นตอนในสหพันธรัฐรัสเซีย” ขั้นตอนแรกตามกฎหมายดังกล่าวคือการยุบสภาผู้แทนราษฎรและสภาสูง พร้อมทั้งกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 11-12 ธันวาคม 1993 และในวันเดียวกันนั้น รัฐสภารัสเซียได้เปิดการประชุมสมัชชาสามัญครั้งที่ 9 เพื่อพิจารณากฎีกาของประธานาธิบดีเยลต์ซิน สภาสูงซึ่งนำโดยรูสลาน ฮัสบูราตอฟ (Ruslan Khasbulatov) ประธานสภาและสภาผู้แทนราษฎร ได้มีมติปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวเพราะขัดต่อรัฐธรรมนูญ อีกทั้งมีความเห็นว่าการกระทำของเยลต์ซินเป็นการละเมิดกฎหมาย รัฐสภาจึงได้มีมติปลดเขาออกจากตำแหน่ง และแต่งตั้งอเล็กซานเดอร์ รูตสโกย(Alexander Rutskoy)รองประธานาธิบดีซึ่งอยู่ฝ่ายเดียวกับกลุ่มตนขึ้นเป็นประธานาธิบดีแทน

จากแผนการกำจัดการเมืองของประธานาธิบดีเยลต์ซินได้ทำให้เกิดแผนการต่อต้านและแย่งชิงอำนาจของรัฐสภาและรองประธานาธิบดีขึ้น ในภาวะดังกล่าวการเผชิญหน้าจึงเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น ในวันที่ 22 กันยายน 1993 บอริส เยลต์ซินซึ่งควบคุมกองกำลังของประเทศอยู่จึงได้ใช้กองกำลังติดอาวุธล้อมรัฐสภาที่กำลังมีการประชุม พร้อมทั้งออกคำสั่งให้ผู้ที่อยู่ข้างในออกมามอบตัว แต่ทว่าคำสั่งดังกล่าวไม่ได้รับการตอบสนอง โดยที่ในระหว่างการล้อมรัฐสภา 10 วัน ฝ่ายรัฐสภาซึ่งประกอบด้วยกลุ่มนิคมคอมมิวนิสต์และกลุ่มชาตินิยมได้ใช้สื่อมวลชนกระตุ้นให้ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการปฏิรูปของเยลต์ซินออกมาสนับสนุนกลุ่มตน

ต่อมาเมื่อกลุ่มสนับสนุนของฮัสบูราตอฟและรูสโกยได้พากันออกไปเดินขบวนตามท้องถนนกรุงมอสโก จึงได้เกิดการปะทะกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารซึ่งไม่สามารถตอบโต้ได้อย่างเต็มที่ อันเป็นผลให้กลุ่มผู้เดินขบวนสนับสนุนกลุ่มรัฐสภาสามารถตีฝ่าวงล้อมเข้าไปในรัฐสภาได้ หลังจากเห็นว่าฝ่ายสนับสนุนตนเองมีมากและเข้มแข็งยิ่งขึ้น ฮัสบูราตอฟและรูสโกยได้ออกคำสั่งให้กองกำลังของตนบุกเข้ายึดศาลว่าการกรุงมอสโกและหอส่งสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ “ออสตังคินา” (Ostankino) ซึ่งก็ถูกทหารของประธานาธิบดีเยลต์ซินตอบโต้จนต้องล่าถอยกลับไปที่ยุทธศาสตร์ และถูกจับกุมตัวได้ในที่สุด วิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ดำเนินไป 12 วันจนทำให้มีผู้เสียชีวิต 140 คนและบาดเจ็บกว่า 200 คน

หลัง “วิกฤตการณ์รัฐธรรมนูญ” สงบลง ประธานาธิบดีเยลต์ซินได้ประกาศให้วันที่ 12 ธันวาคม 1993 เป็นวันเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และลงประชามติรับรองรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ฝ่ายประธานาธิบดีได้ร่างขึ้น ซึ่งก็ได้เพิ่มอำนาจให้แก่ประธานาธิบดีเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ผลจากการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคฝ่ายรัฐบาลได้คะแนนน้อยกว่าพรรคฝ่ายค้าน ดังนั้นจึงทำให้คณะผู้บริหารประเทศของเยลต์ซินยังคงมีความยากลำบากในการบริหารประเทศอยู่ เนื่องจากฝ่ายค้านสามารถคุมเสียงส่วนใหญ่ในรัฐสภาได้ จนทำให้เป็นอุปสรรคต่อการออกกฎหมายต่างๆ ที่เสนอโดยประธานาธิบดีและรัฐบาล ดังปรากฏผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสหพันธรัฐรัสเซียวันที่ 12 ธันวาคม 1993 ซึ่งมีผู้มาออกเสียง 58.40% ของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง (โปรดดูตารางเปรียบเทียบ)

ตารางเปรียบเทียบผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสหพันธรัฐรัสเซียวันที่ 12 ธันวาคม 1993

พรรค	คะแนนรวม	เสียงและที่นั่ง
พรรคเสรีประชาธิปไตยรัสเซีย (Liberal Democratic Party)	22.69 %	59 (พรรคฝ่ายค้าน)
พรรคทางเลือกรัสเซีย (Russia's Choice)	15.38%	40 (พรรครัฐบาล)
พรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย (Communist Party of the Russian Federation)	12.35 %	32 (พรรคฝ่ายค้าน)
พรรคเกษตรกร (Agrarian Party)	7.90 %	21 (พรรคฝ่ายค้าน)
กลุ่มการเมือง “สตรีรัสเซีย” (Women of Russian)	8.10%	21 (พรรคฝ่ายค้าน)
กลุ่มยาบลากิ (Yabloko)	7.83%	20 (พรรคฝ่ายค้าน)
พรรคเอกภาพและความปรองดอง (Party of Russian Unity and Concord)	6.76	18 (พรรครัฐบาล)
พรรคประชาธิปไตยรัสเซีย (Democratic Party of Russia)	5.5	14 (พรรคฝ่ายค้าน)

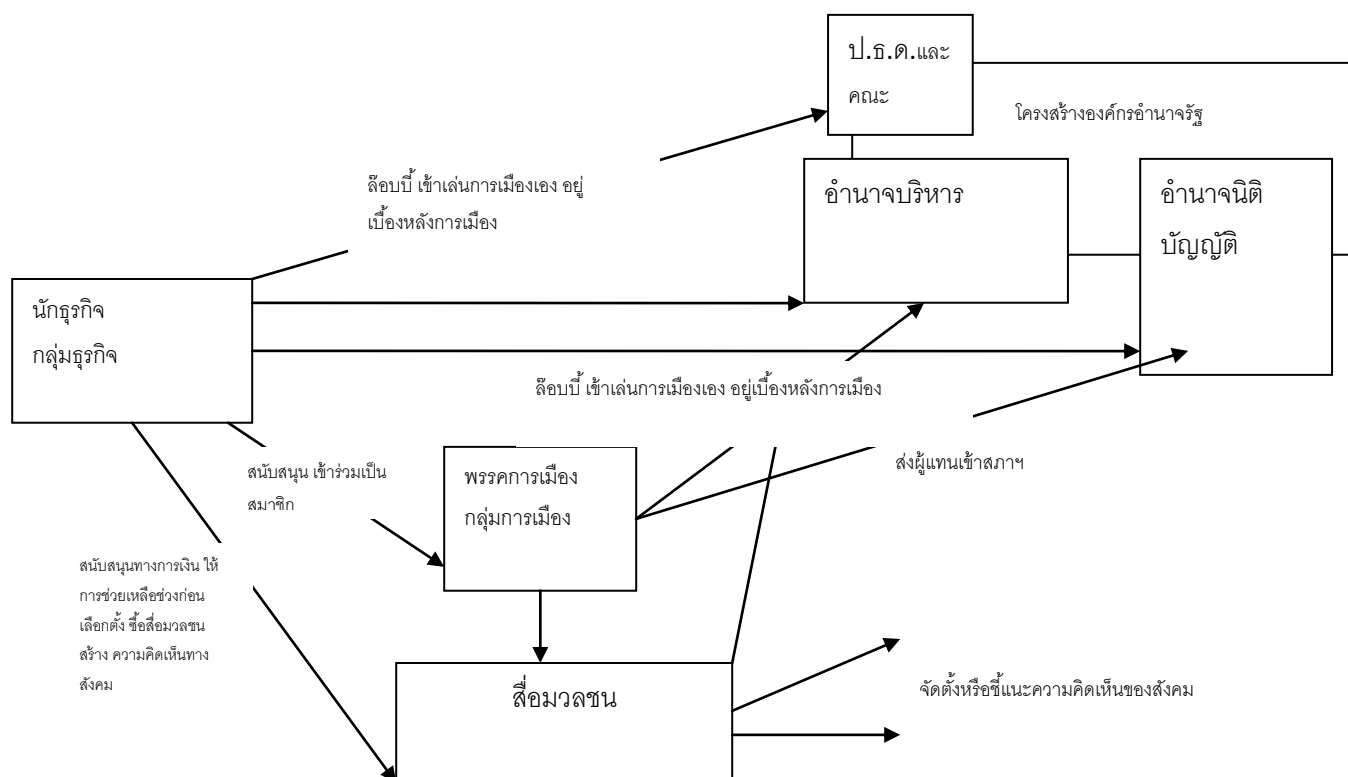
หมายเหตุ: จากบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญรัสเซีย สภานี้มีอายุ 2 ปี

ด้วยตระหนักว่าเสียงสนับสนุนในสภาของคณิน้อย ประธานาธิบดีเยลต์ซินและนายกรัฐมนตรีวิกเตอร์ ชีร์นา มีร์ดิน จึงได้พยายามสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับพรรคฝ่ายค้าน โดยการยินยอมให้มีการนิรโทษกรรมกลุ่มผู้ก่อการใน “วิกฤตการณ์รัฐธรรมนูญ” ตามข้อเสนอของพรรคฝ่ายค้าน จากนั้นฝ่ายรัฐบาลซึ่งนำโดยประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี ได้เสนอให้พรรคการเมืองทุกพรรคในสภาร่วมลงนามใน “ข้อตกลงเกี่ยวกับความปรองดองของสังคม” แต่กลับได้รับการปฏิเสธจากพรรคการเมืองฝ่ายซ้ายและชาตินิยมบางพรรคเช่น พรรคคอมมิวนิสต์ฯ พรรคเกษตรกร และกลุ่มแรงงานรัสเซีย เป็นต้น

จากการวิเคราะห์เสถียรภาพทางการเมืองการบริหารของรัฐบาลเยลต์ซินในช่วงต้นจะเห็นได้ว่ายังขาดความเป็นเอกภาพอยู่มาก แม้ว่าเยลต์ซินจะอาศัยบุคลิกภาพที่เด็ดขาดแข็งแกร่ง ผนวกเข้ากับการสนับสนุนนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจจากประชาชนในวงกว้าง แต่อุปสรรคก็มีมากทั้งจากฝ่ายอนุรักษ์รัฐสภาและความยากลำบากในเชิงปฏิบัติของการปฏิรูป อย่างไรก็ตาม ทั้งๆ ที่ต่อมาเยลต์ซินสามารถชนะศึกเหนือฝ่ายรัฐสภาในการลงประชามติ โดยประชาชนให้การยอมรับการปฏิรูป และสนับสนุนให้มีการเลือกตั้งประธานาธิบดีและสภาผู้แทนราษฎรใหม่ แต่ในท้ายที่สุดพรรคฝ่ายรัฐบาลกลับพ่ายแพ้เลือกตั้งให้กับพรรคฝ่ายค้าน ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพในการบริหารและปฏิรูปเศรษฐกิจของรัฐบาลเยลต์ซินต่อเนื่องไปในระยะยาวหลังจากนั้น ดังภาพสะท้อนที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนต่อมา โดยเฉพาะในกรณีการเปลี่ยนตัวผู้บริหารระดับรองๆ ลงมา ทั้งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีจนนับครั้งไม่ถ้วน

หลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม 1993 ความพยายามของกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจที่จะเข้าไปมีอิทธิพลในทางการเมืองและระบบอำนาจได้เพิ่มสูงขึ้น การดำเนินการของนักธุรกิจเพื่อที่จะเข้าไปมีอิทธิพลในทางการเมืองนั้นได้เพิ่มรูปแบบมากขึ้น โดยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการลอบบี้โดยตรงเท่านั้น เช่น การสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ทางตรง) แต่การสนับสนุนด้านต่างๆ ในทางอ้อมก็มีพฤติกรรมที่หลากหลาย อาทิ ให้คนของตนเองได้เป็นสมาชิกรัฐสภา การให้การสนับสนุนพรรค การจัดทำโฆษณาชวนเชื่อให้แก่พรรคทางสื่อมวลชน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แต่โดยทั่วไปแล้วการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจมักจะดำเนินการร่วมกันในหลายรูปแบบ โดยมีเป้าหมายที่จะเข้าไปมีอิทธิพลในองค์กรอำนาจรัฐในภาคส่วนต่างๆ เป็นหลักซึ่งสามารถเชื่อมโยงให้เห็นเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิแสดงช่องทางที่กลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจเข้าไปมีอิทธิพลในการการเมืองและระบบอำนาจ

ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี ค.ศ. 1993 ได้มีนักธุรกิจที่เห็นความจำเป็นของการทำการเมืองควบคู่ไปกับการทำธุรกิจเป็นจำนวนมาก แต่พรรคและกลุ่มการเมืองของนักธุรกิจได้รับการเลือกตั้งเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่มากนัก คอนสแตนติน บาราไว หัวหน้าพรรคเศรษฐกิจเสรี ได้ให้เหตุผลที่ต้องลงไปเล่นการเมืองว่า “การปฏิรูปทางเศรษฐกิจได้มีการดำเนินการในวงกว้าง แต่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นยังไม่กระตือรือร้น จึงทำให้สถานการณ์ก้าวสู่ขั้นวิกฤติ ทั้งนี้ด้วยเศรษฐกิจไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้โดยปราศจากการสนับสนุนทางการเมือง”²¹ ในการเลือกตั้งปี ค.ศ. 1993 มีพรรคของนักธุรกิจได้รับการเลือกตั้งหลายพรรค เช่น “พรรคแนวร่วม” (Party consolidation) “กลุ่มพัฒนา” (alliance «Transformation» “บล็อกสิงหาคม” (bloc «August») เป็นต้น ซึ่งมีนักธุรกิจได้รับการเลือกตั้ง 40 คน และผู้นำรัฐวิสาหกิจของรัฐ 32 คน พรรคที่ได้เสียงมากที่สุดคือพรรคเกษตรกรรมรัสเซีย โดยได้รับถึง 54 ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี ค.ศ. 1995 นักธุรกิจส่วนหนึ่งได้เห็นว่าไม่มีความจำเป็นต้องลงไปเล่นการเมืองด้วยตนเอง จึงคอยให้การสนับสนุนพรรคการเมืองและนักธุรกิจกลุ่มที่ได้ลงไปเล่นการเมืองเอง โดยกลุ่มที่ลงไปเล่นการเมืองนี้ได้รับการเลือกตั้งเข้าไปในสภาผู้แทนราษฎร 100 คน ซึ่งในจำนวนนี้ 57 คนได้รับการเลือกตั้งจากประเภทบัญชีรายชื่อพรรค และ 43 คนเป็นสมาชิกฯ ที่ได้รับการเลือกตั้งประเภทเขต พรรคการเมืองที่มีนักธุรกิจสังกัด

²¹ Независимая газета. – 1992. -15 мая.

อยู่มากที่สุดคือพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซีย โดยประมาณ 1 ใน 3 ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากนักธุรกิจในสภาฯ มาจากพรรคคอมมิวนิสต์ พรรคอันดับที่ 2 และ 3 ที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากนักธุรกิจมากที่สุดคือพรรคคริสเตียนบ้านเรา และพรรคเสรีประชาธิปไตยรัสเซีย จากจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เพิ่มขึ้นแสดงให้เห็นว่านักธุรกิจมีความตื่นตัวทางการเมืองสูง เนื่องจากมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปมีบทบาททางการเมืองไม่ว่าในรูปแบบใดก็รูปแบบหนึ่ง แต่ผลการเลือกตั้งที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากนักธุรกิจไม่ถึงหนึ่งในสี่ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาผู้แทนราษฎร อีกทั้งพรรคการเมืองที่เขาสังกัดมีหลากหลายก็สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นเอกภาพของบรรดานักธุรกิจทั้งหลาย ซึ่งเหตุผลมาจากความไม่ลงตัวของผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มนั่นเอง

จากความสำเร็จในการใช้สื่อโฆษณาชวนเชื่อในอดีตที่ผ่านมา และที่ได้ปรากฏในต่างประเทศในการหาเสียงเลือกตั้งของนักการเมืองนั้น ทำให้นักการเมืองและนักธุรกิจตระหนักว่าสื่อเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างกระแสสังคมซึ่งมีตัวอย่างที่สำคัญจากการที่ซิลวีโอ เบร์ลุสโคนี (Silvio Berlusconi) นายกรัฐมนตรีประเทศอิตาลีได้ใช้สื่อมวลชนที่ตนครอบครองอยู่สร้างกระแสสังคมสนับสนุนตนจนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง นักธุรกิจและนักการเมืองรัสเซียหลายกลุ่มจึงพยายามซื้อสื่อแขนงต่างๆ มาสังกัดองค์กรของตนจนแทบจะไม่มีสื่อมวลชนอิสระในรัสเซีย โดยสื่อส่วนใหญ่ได้ตกไปอยู่ในการครอบครองของนักธุรกิจ

เป้าหมายหลักในการครอบครองสื่อของนักธุรกิจรัสเซียนั้นคือเป้าหมายทางธุรกิจ และเป้าหมายรองคือเป้าหมายทางการเมือง ในส่วนเป้าหมายทางการเมืองของนักธุรกิจที่ครอบครองสื่อนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญหลายประการตามที่จะได้กล่าวต่อไป แต่ทั้งหลายทั้งปวงนั้นก็เพื่อที่จะตอบสนองต่อผลประโยชน์ทางธุรกิจของตนเท่านั้น กล่าวคือ 1. มีช่องทางที่จะสร้างกระแสความคิดเห็นของนักการเมืองต่อสังคม และเป็นช่องทางให้สังคมนำเสนอความคิดเห็นต่อนักการเมือง 2. สามารถสร้างกระแสกดดันทางการเมืองในกรณีที่ไม่เห็นด้วยกับผู้มีอำนาจทางการเมืองในการตัดสินใจทางการเมืองโดยการนำเสนอแต่กระแสและความคิดเห็นที่ตรงข้ามกับการตัดสินใจนั้น 3. ล็อบบี้ยิงค์กรรัฐเพื่อประโยชน์ของตน 4. ทำลายคู่แข่งทางการเมืองและธุรกิจ (โดยการใส่ร้าย เปิดโปง สร้างเรื่องที่ทำให้คู่แข่งเสียหาย) และ 5. สร้างความนิยมให้บุคคล ส่งเสริมให้มีอำนาจ ให้การสนับสนุนทุกรูปแบบเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้ครอบครองสื่อ

ตารางแสดงการให้การช่วยเหลือพรรคการเมืองในการหาเสียงเลือกตั้งของบริษัทและนักธุรกิจเอกชน ปี ค.ศ. 1999²²

พรรคการเมือง	หน่วยงานที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์	ผู้ให้การสนับสนุน
“รัสเซียบ้านเรา” (Our home - Russia)	“เซนตร์ ปาติติเชสคิกซ์ เทคนาโลยี” (“Sentr Politicheskikh tekhnologiy”) อี. บุนิน (I. Bunin)	“ก๊าซโพรม” (“Gazprom”) “ลูคอยล์” (“LUKoil”)
“ยาบลากอ” (Yabloko)	“ไคยนิย ซาเวียตนิค” (“Tainy Sovetnik”) เอล. เลวิน (L. Levin)	พรรครีพับลิกัน สหรัฐอเมริกา “โมสต์” (“Most”) “ทีไอเอ็ม-กรุ๊ป”

²² Коммерсантъ – Деньги. – 1999. - № 42. – с. 11-13.

	“วิดีโอ อินเตอร์เนชั่นแนล” (“Video International”) ยู. ซาโปล (Yu. Zapol)	(“Tim-gruppa”) “อูเยียแอส รัสเซีย” (“UES Rossiya”) “ยูคอส” (“YUKOS”)
“คอมมิวนิสต์รัสเซีย” (CPRF)	ฝ่ายประชาสัมพันธ์ของพรรค นำโดย วาเลติน กุปซอฟ (Valentin Kuptsov)	“โรสเอ็นเนอร์โกอะตอม” (“Rosenergoatom”) “โรสอะโกรโพรอมสโตรย” (“Rosagropromstroy”) “โคป็นด์” (“Kopynd”) “คัปโพรลักตัม” (“Kapolaktam”) “ดเชียร์ชินสค์ฮิมาช” (“Dzerzhinskhhimash”)
“ปิตูภูมิ-มวลรัส” (Fatherland – All Russia)	“ไอเอ็มอาร์-คอนซัลติง” (“IMR-Konsalting”) “คอนตักต์” (“Kontakt”) “เมียชคูนาโรคเนีย เพรส คลับ” (“Mezhdunarodny press klub”)	“ก๊าซโพรม” (“Gazprom”) “ลูคอยล์” (“LUKoil”) “ซิสเตียมา” (“Sistema”) “โมสต์” (“Most”) “ตาตเนียฟ” (“Tatneft”)
“รวมพลังฝ่ายขวา” (Union of Right Forces)	“ไคย” (“Fond effektivny politiki”) แก. ปาฟลอฟสกี (G. Pavlovsky) “วิดีโอ อินเตอร์เนชั่นแนล” (“Video International”) ยู. ซาโปล (Yu. Zapol) “โกสต์” (“GOST”) เอีย. ออสโตรอฟสกี (E. Ostrovsky)	“ทรานสเนียฟ” (“Transneft”) “ลูคอยล์” (“LUKoil”) “อูเยียแอส รัสเซีย” (“UES Rossiya”) “ซีบีสกี อลูมินีย” (“Sibirskiy aluminiy”)
“เอกภาพ” (Unity)	“วิดีโอ อินเตอร์เนชั่นแนล” (“Video International”) ยู. ซาโปล (Yu. Zapol) “อิมิช-คอนตักต์” (“Imizhd-Kontakt”) “นิโคโล-เอ็ม” (“Nokolo-M”)	“ทรานสเนียฟ” (“Transneft”) “ซิบเนียฟ” (“Sibneft”) “ลูคอยล์” (“LUKoil”) “คราซ” (“KrAZ”)
“ซีรีนอฟสกี” (Zhirinovsky)	“ทวินมีเดีย” (“Twin-Media”)	“บินบังก์” (“BIN-Bank”) “ซารูเบียซเนียฟ” (“Zarubezhneft”) “ลูคอยล์” (“LUKoil”) “คราซ” (“KrAZ”)

การใช้สื่อนักธุรกิจในการช่วยเหลือนักการเมืองหาเสียงเลือกตั้งโดยการประชาสัมพันธ์รูปแบบต่าง ๆ นั้น เป็นที่ทราบกันในวงกว้างว่ามีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง จากข้อมูลในสื่อมวลชนรัสเซียที่มีการรวบรวมไว้²³ ในการหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของผู้สมัครแต่ละคนต้องใช้งบประมาณในการทำประชาสัมพันธ์ถึง 1.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐ²⁴ ส่วนการหาเสียงในการเลือกตั้งประธานาธิบดีนั้น ผู้สมัครแต่ละคนต้องใช้งบประมาณในการหาเสียงถึง 1.5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ²⁵ ซึ่งค่าใช้จ่ายแทบทั้งหมดมีสปอนเซอร์เป็นผู้ออกให้ (ตามที่ได้แสดงไว้ในตาราง) และจะต้องชดเชยคืนในรูปแบบต่างๆหลังจากที่ได้รับการเลือกตั้งแล้ว

สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน

²³ Коммерсантъ – Деньги. – 1999. - № 22. – с. 10.

บทคัดย่อ

บทความนี้ปรับปรุงจากสารนิพนธ์ชื่อเดียวกันของผู้เขียนตามหลักสูตรรัฐศาสติศึกษา คณะศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งผลการศึกษามีสาระสำคัญในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ช่องทางการสื่อสารและเนื้อหาข่าวสารในรัสเซียปัจจุบัน พบว่าในสื่อหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุและนิตยสารเปิดกว้างมากขึ้น ทั้งในแง่ช่องทางการสื่อสารและในแง่เนื้อหาข่าวสาร ตั้งแต่ยุคกลาสโนสต์-เปเรสทรอยกา ซึ่งเป็นยุคเปลี่ยนผ่านในสมัยประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ โดยมีทั้งที่เป็นของรัฐบาลและเอกชน แต่ทว่ายังมีการเข้าไปแทรกแซงบางส่วนจากรัฐอยู่บ้าง

สิทธิและเสรีภาพในการเผยแพร่ข่าวสารของโซเวียต-รัสเซีย พบว่ายุคสหภาพโซเวียตในสมัยเปลี่ยนผ่านนับจากกอร์บาชอฟเป็นต้นมา สื่อมวลชนมีสิทธิเสรีภาพเปิดกว้างมากขึ้นกว่าแต่ก่อนที่อยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดโดยพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต แต่ทว่าสื่อก็ยังตกเป็นเครื่องมือของทั้งผู้นำและนักธุรกิจภายใต้การปฏิรูปการเมืองของกอร์บาชอฟ ขณะที่ในสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้เข้าไปมีบทบาทมากขึ้น โดยมีอิสรภาพระดับหนึ่ง แต่ก็ถูกรัฐบาลปูตินใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการควบคุมอำนาจทางการเมือง

อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเมืองโซเวียต-รัสเซีย พบว่าในยุคสหภาพโซเวียต สื่อมวลชนยังไม่มีอิทธิพลต่อรัฐบาลนัก เพราะรัฐมักนิยมใช้อำนาจทางการเมืองเข้าไปควบคุมและใช้การสนับสนุนด้านงบประมาณเป็นเครื่องมือเพื่อกำกับให้สื่อมวลชนตอบสนองด้านประชาสัมพันธ์เชิงบวกให้กับรัฐบาลและผู้นำมากกว่า แต่ในยุคสหภาพโซเวียตสมัยเปลี่ยนผ่าน สื่อมวลชนมีอิทธิพลเพิ่มขึ้นเพราะมีอิสระในการอภิปรายสนับสนุนหรือโต้แย้งรัฐบาลได้มากขึ้น แต่ก็ต้องอยู่ในกรอบที่จะไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อรัฐบาลเช่นกัน ขณะที่ในสมัยปูตินยึดแนวคิดแบบสื่อมวลชนว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคม ซึ่งเปิดโอกาสให้สื่อนำเสนอข้อเท็จจริงในการสนับสนุนหรือโต้แย้งระบบการเมืองเพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในการตัดสินใจได้ ทว่าในทางปฏิบัติ สื่อกลับไม่มีอิทธิพลมากเท่าที่ควร เพราะรัฐบาลปูตินได้ออกมาตรการและระเบียบกฎหมายอย่างเข้มงวด เพื่อเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐเข้าไปควบคุมการทำงานของสื่อมวลชนภายในประเทศได้เช่นกัน

วิเคราะห์ผลการควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน พบว่าปูตินได้ดำเนินการเข้าไปควบคุมและแทรกแซงสื่อในลักษณะที่เป็นการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของสื่อในหลายลักษณะ โดยเฉพาะในกรณีของนักหนังสือพิมพ์ที่ค่อนข้างมีบทบาทอิสระ อาทิ การสูญหายตัว การโจมตี การกักกันและจับกุม การฟ้องร้องดำเนินคดี และการไม่สืบสวนและการหาข้อเท็จจริง รวมทั้งการฟ้องร้องดำเนินคดีและการสร้างความกดดันต่อสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์ และการไม่อนุญาตหรือสร้างอุปสรรคในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของ

สื่อมวลชน นอกจากนั้น รัฐบาลปูดินยังได้ใช้มาตรการอันหลากหลายเข้าไปควบคุมและแทรกแซง ได้แก่ การใช้สื่อของ รัฐโฆษณาประชาสัมพันธ์ฝ่ายเดียวและกีดกันคู่แข่งทางการเมือง การใช้สื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งให้กับตนเอง การใช้กฎหมายที่มีอยู่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของสื่อในการตีพิมพ์เผยแพร่ข่าวสาร การเตรียมการออกกฎระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต การใช้กฎหมายหมิ่นประมาท การแทรกแซงการนำเสนอข่าวสารของสื่อโดยการให้ข้อมูลด้านเดียว และการตรวจสอบสื่ออย่างไม่เป็นทางการ

ปฏิริยาของนานาชาติที่มีต่อการควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน
พบว่ามิตั้งปฏิริยาจากรัฐบาลและสภาองค์กรของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นไปทั้งในแง่บวกและลบ โดยเห็นว่าสื่อมวลชนรัสเซียมีเสรีภาพพอสมควร แม้รัฐบาลจะเข้าไปแทรกแซงควบคุมอยู่ด้วย นอกจากนั้นยังมีปฏิริยาจากองค์กรแลกเปลี่ยนข้อมูลและการวิจัยนานาชาติหรือไอเร็กซ์ (International Research and Exchange: IREX) ซึ่งเสนอแนะให้รัฐบาลรัสเซียพิจารณาและสนับสนุนให้สื่อมวลชนมีความเป็นอิสระเสรีมากขึ้น โดยมีการเพิ่มความเข้มแข็งมืออาชีพ ทั้งนี้เนื่องจากพบว่าร้อยละของผลการสำรวจดัชนีชี้วัดด้านความยั่งยืนของสื่อมวลชนของรัสเซียหรือเอ็มเอสไอ (Media Sustainability Index: MSI) ลดลง ส่วนปฏิริยาจากสถาบันสิทธิมนุษยชนเฮลซิงกิหรือเฮซเอฟเฮซอาร์ (Helsinki Foundation for Human Rights: HFHR) ซึ่งเป็นองค์กรเฝ้าระวังที่มีบทบาทสำคัญในยุโรปได้กล่าวตำหนิรัสเซียว่า การออกกฎหมายจำกัดสิทธิต่างๆ ของรัฐบาลถือเป็นการบ่อนทำลายสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง การควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซีย

คำสำคัญ: สื่อมวลชนยุคโซเวียต-รัสเซีย, สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนรัสเซีย, การควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซีย, ประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน

AN ABSTRACT

This article has been adapted from the author's Independent Study of the same title, which was undertaken as a partial fulfilment of the Russian Studies Program of the Faculty of Liberal Arts, Thammasat University. The study's main findings are summarized as follows.

Channels of communication and substance of the news in Russia today It was found that both print (newspaper and magazine) and electronic (TV and radio) media have been more open in terms of both the channels through which they gain access to the audience and the contents of the news they propagate since the time of *glasnost* and *perestroika*, which represented the transition period under Mikhail Gorbachev. Despite some interference by the state, the media, both private and state-owned, have had greater freedom of expression.

Rights and freedom of communication and expression in the USSR/Russia The study found that since the transition period of Gorbachev's Soviet Union the media has experienced greater freedom than was the case during the time of tight control by the Soviet Communist Party. However, the media during this time also became the tool of political and business leaders under Gorbachev's reform. Even though under President Putin the electronic media, in particular, assumed a growing role and were to some extent free, the Putin government used it to strengthen its control of political power.

Influence of mass media in Soviet/Russian politics It was found that during the Soviet period the media did not exert much influence over the government, because the state often used its political power to control the media, and, by providing the latter with financial support, used it as a tool for positive public relations campaigns of the government and political leaders. During the transition period the Soviet mass media became more influential, given the greater freedom it enjoyed in expressing its support for or opposition to the government, though it must at the same time operate within the limit of not being detrimental to the government. During the Putin period the idea of mass media with social responsibility was adopted, which provide the latter with opportunities to present facts in support of, or in taking issue with the state – facts that would benefit the people in making their decisions. However, in practice, the mass media did not exert as much influence as it was expected to do, because the Putin government had issued strict measures and regulations allowing the state-sector agencies to control the operation of domestic media.

Analysis of the effects of the control of, and interference with the mass media in Russia during the presidency of Vladimir Putin It was found that Putin undertook to control and interfere with the media in ways which amounted to violating freedom of the press in various respects. In particular, in the case journalists working more or less independently, the abuses include forced disappearance, physical attacks, deprivation of freedom and arrests, lawsuit

abuses, and failure to undertake investigative and fact-finding activities. There were also attempts to exert pressures on and bring court cases against those in the print media, as well as to prevent or obstruct the dissemination of news and information by the mass media. In addition, the Putin government took various measures to control and interfere with the media, including using state-owned media for one-sided public relations in an effort to outperform political competitors; using the mass media as a political tool for electoral campaigns; taking existing legal measures to restrict the rights and freedom of the media to publish and disseminate news and information; preparing rules and regulations on the Internet; using law on libel against the media, interfering in the propagation of news by providing only one-sided information; and engaging in informal press censorship.

International reactions to control of, and interference with, the press in Russia during Vladimir Putin presidency Reactions were found to have come from various sources. Reactions from the U.S. government and Congress were both positive and negative. The United States viewed that the Russian press enjoyed some freedom, despite interference and control by the government. Moreover, there were reactions from the International Research and Exchange (IREX), which recommended to the Russian government that it consider giving support for greater freedom of the press and encouraging it to be more professional. This recommendation was based on the Media Sustainability Index (MSI) that indicated that freedom of the press in Russia was on the decline. The Helsinki Foundation for Human Rights (HFHR), which is an important surveillance organization in Europe, criticized Russia for its issuance of laws limiting the rights and freedoms, including control of and interference with the media, which amounted to serious violation of human rights.

Key words: mass media during the Soviet/Russian period, freedom of Russian press, control of and interference with the media, President Vladimir Putin

สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน

กิตติยา สุระเรืองชัย*

ตามประวัติศาสตร์ของประเทศรัสเซียซึ่งได้มีการเปลี่ยนผ่านจากระบอบสังคมนิยมในสมัยอดีตสหภาพโซเวียตมาเป็นระบอบประชาธิปไตย สิ่งที่โลกกำลังจับตามองกันเป็นอย่างมาก คือเรื่องของสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนในรัสเซีย ซึ่งถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในแวดวงนักวิชาการจากทั่วโลก ดังนั้น การศึกษาถึงความเป็นมาของสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนในรัสเซียตั้งแต่สมัยโซเวียตถึงปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ในสมัยโซเวียตนั้นสื่อถูกควบคุมโดยรัฐอย่างเคร่งครัด โดยที่รัฐบาลมีอำนาจอย่างมากที่จะให้สิทธิและเสรีภาพกับสื่อมวลชนน้อยน้อยเพียงใด ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต ซึ่งมองว่าประชาชนของเขาต้องการที่เลี้ยงคอยคัดสรรข่าวอย่างระมัดระวัง ด้วยการยึดหลักการที่ว่าสื่อมวลชนต้องมีหน้าที่สนับสนุนรัฐบาล และต้องรับใช้รัฐเท่านั้น เหตุนี้จึงทำให้ข่าวสารต่างๆ ส่วนมากที่เผยแพร่ออกมาให้ประชาชนบริโภคมักจะเป็นข่าวในเชิงบวกที่ช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้รัฐบาลโซเวียต จนกระทั่งประชาชนจึงไม่ได้รับข้อมูลและความรู้ที่เพียงพอ

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อหาของสื่อที่นำเสนอแก่ประชาชนจะมีความแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ซึ่งมักจะสะท้อนให้เห็นนโยบายของผู้นำประเทศ เช่น ในสมัยที่โจเซฟ สตาลินบริหารประเทศสื่อจะมีลักษณะอนุรักษนิยม ส่วนในสมัยของนิกิตา ครุสชอฟในช่วงปลายปี ค.ศ. 1950 ถึงต้นปี ค.ศ. 1960 สื่อได้เปิดกว้างมากขึ้นแต่ก็เป็นช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น ทว่าต่อมาในสมัยของลีโอนิด เบเรชนอฟ ก็กลับหันมาใช้นโยบายควบคุมสื่อเหมือนเดิมอีกครั้ง เป็นต้น

การปิดกั้นความรู้และการรับรู้ของประชาชนในโซเวียตดังกล่าว ได้ส่งผลให้นักสื่อสารมวลชนไม่ว่าจะเป็นนักข่าว นักหนังสือพิมพ์ ตลอดทั้งนักวิชาการที่ได้มีโอกาสไปใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศพากันผลักดันเรียกร้องให้เปิดกว้างเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ตลอดทั้งวิพากษ์อย่างรุนแรงในยุคสมัยที่สื่อเปิดกว้างขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวโซเวียตต่างได้รับรู้ว่าโดยแท้จริงแล้ว สิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญนั้นมีแต่เพียงในนามเท่านั้นเพราะไม่ได้รับสิทธินั้นเลยในทางปฏิบัติ

ต่อมาสมัยหลังนโยบายกลาสโนสตัด-เปเรสตรอยกา (Glasnost-Perestroika) หรือนโยบายเปิด-ปรับภายใต้การบริหารประเทศของมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ในช่วงปลายปี ค.ศ. 1980 นอกจากสหภาพโซเวียตจะมีนโยบายเปิดประเทศมากขึ้นแล้ว ยังเป็นยุคของความโปร่งใสอีกด้วย เนื่องจากนโยบายของกอร์บาชอฟได้เปิดกว้างให้ประชาชนได้รับเสรีภาพทางความคิดมากขึ้น และให้สิทธิและเสรีภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแก่สื่อมวลชนเพิ่มมากขึ้นด้วย

บทความนี้จะกล่าวถึงสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ (1) ช่องทางการสื่อสารและเนื้อหาของข่าวสารในรัสเซียปัจจุบัน (2) สิทธิและเสรีภาพในการเผยแพร่ข่าวสารของสื่อมวลชนโซเวียต-รัสเซีย (3) อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเมืองโซเวียต-รัสเซีย (4) วิเคราะห์ผลการควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน (5) ปฏิกริยาของนานาชาติที่มีต่อ

*ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัสเซียศึกษา) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน และ (6) สรุป

1. ช่องทางการสื่อสารและเนื้อหาของข่าวสารในรัสเซียปัจจุบัน สื่อมวลชนรัสเซียในปัจจุบันมีลักษณะเปิดกว้างมากขึ้นทั้งในแง่ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และในแง่เนื้อหาของข่าวสาร (Message) นับตั้งแต่ยุคเปลี่ยนผ่านจากโซเวียตไปเป็นรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซินเป็นต้นมา ทั้งนี้จะแยกพิจารณาเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้ (1) หนังสือพิมพ์ (2) โทรทัศน์ (3) วิทยุ และ (4) นิตยสาร

ก. หนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์ฉบับที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในฐานะที่เป็นหนังสือพิมพ์รายวันขนาดเล็ก (tabloid) ซึ่งจำหน่ายทั่วประเทศรัสเซีย คือ คอมโซมอลสกายา ปราฟดา (Komsomolskaya Pravda: www.kp.ru) มอสโกฟสกี คอมโซมอลเลตส์ (Moskovsky Komsomolets : www.mk.ru) และอาร์กูเมนต์ยิ ฟักตียิ (Argumenty i Fakty: www.aif.ru) โดยที่บทความส่วนใหญ่ในหนังสือพิมพ์เหล่านี้จะเป็นเรื่องบันเทิง การโฆษณาและประชาสัมพันธ์

สำหรับหนังสือพิมพ์คุณภาพซึ่งตีพิมพ์ในรัสเซียมีอยู่หลายฉบับ อาทิ หนังสือพิมพ์เวดโมสตี (Vedomosti: www.vedomosti.ru) ที่ได้รับการตีพิมพ์โดยอินดีเพนเดนท (Independent Media Publishing House) หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้รับการวิพากษ์ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่ปลอดจากผลประโยชน์ทางธุรกิจและการเมืองมากที่สุดฉบับหนึ่งของรัสเซีย อีกฉบับหนึ่งที่น่าสนใจคืออิซเวสเทีย (Izvestia: www.izvestia.ru)

หนังสือพิมพ์รายวันภาษาอังกฤษโดดเด่นที่ตีพิมพ์ในรัสเซีย คือ มอสโก ไทม์ (Moscow Times: www.themoscowtimes.com) โดยได้ร่วมมือกับไฟแนนเชียลไทมส์ (Financial Times) และ วอลล์สตรีทเจอร์นัล (Wall Street Journal) เนื่องจากได้รับการพิจารณาตรวจสอบการตีพิมพ์จากหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงจากทั่วโลกตะวันตก จึงทำให้หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงจากกลุ่มนักธุรกิจ นักบริหาร และชนชั้นกลาง ดังนั้น มอสโก ไทม์ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษรายวันฉบับแรกของรัสเซียที่ตีพิมพ์โดยอินดีเพนเดนท จึงมีกลุ่มผู้อ่านหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นคนต่างด้าว พวกที่ชอบธุรกิจ และชาวรัสเซียที่พูดภาษาอังกฤษได้เป็นหลัก

สำหรับหนังสือพิมพ์คอมเมอร์ซันต์ (Kommersant: www.kommersant.ru) เป็นหนังสือพิมพ์ธุรกิจที่เก่าแก่ที่สุดของรัสเซีย และผู้เป็นเจ้าของคือ บอริส เบรีซอฟสกี (Boris Berezovsky) นักธุรกิจรายใหญ่ของรัสเซีย โดยที่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ถูกนำมาใช้ในการสนับสนุนแนวความคิดทางการเมืองของเขา นอกจากนี้การที่นักหนังสือพิมพ์ของคอมเมอร์ซันต์ มีชื่อเสียงอย่างมากในด้านความเป็นอิสระ จึงทำให้การขยายอิทธิพลของเบรีซอฟสกี ผ่านทางหนังสือพิมพ์ต้องถูกจำกัดโดยภาครัฐตามไปด้วย

นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษรายสัปดาห์ ได้แก่ รัสเซียนเจอร์นัล (Russian Journal: www.russianjournal.com) โดยมีทีมงานส่วนใหญ่เป็นชาวรัสเซีย ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ในระดับภูมิภาคในเมืองสำคัญต่างๆ ของรัสเซียสามารถค้นหาได้ที่รัสเซียนเน็ต (Russia.Net)

ข. โทรทัศน์ โทรทัศน์เป็นสื่อที่มีอิทธิพลมากที่สุดในประเทศรัสเซีย โดยมีสถานีโทรทัศน์หลัก 2 ช่อง ได้แก่ โออาร์ที (ORT) และอาร์ทีอาร์ (RTR) ซึ่งเป็นสถานีโทรทัศน์ที่รัฐเป็นเจ้าของ และมีเครือข่ายครอบคลุมเกือบทั่วประเทศ เหตุผลที่รัฐบาลใช้อ้างเพื่อเข้าไปควบคุมเครือข่ายสถานีโทรทัศน์แห่งชาติที่มีขนาดใหญ่ทั้ง 3 แห่ง ซึ่งรวมเอ็นทีวี (NTV) ด้วย ก็คือ ข้ออ้างที่ว่าการทำงานของข่าวที่เป็นอิสระจะทำให้เกิดผลกระทบที่เป็นผลเสียหายต่อรัฐ ด้วยเหตุนี้

ช่องต่างๆ เหล่านี้จึงล้วนมีความจงรักภักดีต่อผู้เป็นเจ้าของสถานี แต่ทว่ายังได้รับอนุญาตให้มีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้บ้าง ซึ่งนับเป็นสถานีโทรทัศน์ที่แตกต่างไปจากโทรทัศน์ในโซเวียตยุคเก่า (Old Soviet TV)

นอกจากนั้นยังมีสถานีโทรทัศน์ที่รัฐบาลเป็นเจ้าของที่สำคัญอีก 2 สถานีคือ สถานีคัลตูรา-คัลเจอร์ (Kultura-Culture) ซึ่งเป็นสถานีโทรทัศน์ที่ส่งเสริมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมและสถานีโทรทัศน์ของรัฐบาลมอสโก (Channel of Moscow Government) ภายใต้การควบคุมของนายกเทศมนตรีมอสโก คือ ยูริ ลูซคอฟ (Yuri Luzhkov) สถานีโทรทัศน์อื่นๆ ที่เป็นของเอกชน แต่ต่อมากลับถูกรัฐบาลแทรกแซงไม่ทางตรงก็ทางอ้อม อาทิ สถานีโทรทัศน์เอ็นทีวี (NTV) สถานีโทรทัศน์แห่งนี้ เคยเป็นของบริษัท โมสค์กรุ๊ป (Most Group) ซึ่งผู้เป็นเจ้าของคือ วลาดีมีร์ กูชินสกี (Vladimir Gusinsky) แต่เนื่องจากสถานีนี้ได้รายงานข่าวที่ไม่เป็นผลดีกับรัฐบาลรัสเซีย โดยเฉพาะในยุคของประธานาธิบดีปูติน จึงทำให้กูชินสกีถูกตำรวจจับกุมในข้อหาขโมยเงิน จนถูกจำคุกเป็นเวลา 3 วันในปี ค.ศ. 2001 ผู้เป็นเจ้าของรายใหม่เป็นบริษัทยักษ์ใหญ่ที่มีความจงรักภักดีต่อรัฐบาล โดยมีการผลิตรายการซึ่งไม่ได้รับความสนใจเหมือนก่อน เนื่องจากไม่ค่อยมีการวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ปัจจุบันด้านการเมืองและเศรษฐกิจเท่าที่ควร

อีกสถานีหนึ่งที่รัฐบาลเข้าแทรกแซงคือทีวีช่อง 6 (TV-6) สถานีโทรทัศน์แห่งนี้ถูกสั่งปิดเพราะว่าผู้เป็นเจ้าของคือบิรีโซฟสกี (Berezovsky) ซึ่งได้หลบหนีไปอยู่ในประเทศอังกฤษ และเขายังเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์คอมเมอร์ซันต์อีกด้วย นอกจากนี้ เครือข่ายสถานีโทรทัศน์แห่งชาติของเอกชนเพียงรายเดียว คือ สถานีโทรทัศน์ช่อง 6 ก็ยังถูกรัฐบาลเข้าไปแทรกแซงโดยเปลี่ยนชื่อจากสถานีโทรทัศน์ช่อง 6 เป็นสถานีโทรทัศน์ทีวีเอส (TVS) ซึ่งแม้ในทางทฤษฎี สถานีโทรทัศน์แห่งนี้จะได้เป็นเครือข่ายสถานีโทรทัศน์แห่งชาติที่เอกชนยังคงเป็นเจ้าของ แต่ในทางปฏิบัตินั้น สถานีโทรทัศน์ทีวีเอส กลับกลายเป็นตัวแทนหรืออามิเนียของรัฐบาลรัสเซีย โดยถูกแทนที่ด้วยรายการกีฬา ละคร และรายการทอล์คโชว์

สำหรับสถานีโทรทัศน์ด้านบันเทิงอื่นๆ ได้แก่ สถานีโทรทัศน์เอสทีเอส (STS) ทีเอ็นที (TNT) และเรนทีวี (Ren TV) ซึ่งเน้นด้านภาพยนตร์ การแสดง โชว์ และอื่นๆ นอกจากนั้นก็ยังมีเน้นด้านดนตรี ได้แก่ สถานีโทรทัศน์มูซทีวี (Muz TV: เพลงป๊อปของรัสเซีย) และสถานีโทรทัศน์เอ็มทีวี (MTV: เครือข่ายทั่วโลก) ทั้งนี้ในบรรดาโทรทัศน์ช่องรายการบันเทิงทั้งหลาย สถานีโทรทัศน์เรนทีวี (Ren TV) ได้รับความนิยมมากที่สุด

ส่วนรายการโทรทัศน์ที่มีการนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษในประเทศรัสเซีย นั้น จะสามารถติดตามชมได้โดยผ่านระบบดาวเทียม เช่น โคสโมสทีวี (Kosmos TV) หรือดีไวทีวี (Divo TV ในกรุงมอสโก) ทั้งนี้ช่องทางที่จะสามารถเข้าถึงข่าวสารได้มากที่สุดส่วนใหญ่แล้วจะเป็นสถานีโทรทัศน์ซีเอ็นเอ็น (CNN) บีบีซีเวิลด์ (BBC world) ยูโรนิวส์ (Euronews) บลูมเบิร์กส์ (Bloomberg) และดิสคัฟเวอรี (Discovery)

ก. วิทยุ สื่อประเภทวิทยุในรัสเซียนั้น ปัจจุบันยังเป็นที่นิยมอยู่ โดยสามารถสังเกตได้จากการที่ทุกบ้านจะมีปลั๊กสำหรับใช้เสียบปลั๊กวิทยุ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเทศรัสเซียมีขนาดใหญ่มาก ดังนั้นสถานีวิทยุจึงมีคลื่นความถี่แตกต่างกันไปในแต่ละที่ตั้ง โดยมีคลื่นความถี่ตั้งแต่ 60-108 FM สำหรับสถานีวิทยุหลักที่ออกอากาศจะใช้ระบบออนไลน์ โดยสถานีวิทยุที่ได้รับความนิยมมากที่สุดมีหลายสถานี ได้แก่ สถานีมายาค (Mayak) ในกรุงมอสโก คลื่น

ความถี่ 67.22 FM และ 549 AM แอคโค มอสโควี (Ekho Moskv) คลื่นความถี่ 91.2 FM เป็นสถานีวิทยุที่เผยแพร่ข่าวสารและมีการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งสามารถรับได้เฉพาะในกรุงมอสโกเท่านั้น

ส่วนสถานีวิทยุด้านบันเทิงที่นิยมเปิดเพลง ได้แก่ รัสเซียเรดิโอ (Russkoe Radio) คลื่นความถี่ 105.7 FM เป็นสถานีเพลงป๊อปของรัสเซีย แมกซิมัม (Maximum) คลื่นความถี่ 103.7 FM เป็นสถานีที่เปิดเพลงยอดนิยมทั้งของรัสเซียและต่างประเทศ ซึ่งมีทั้งแนวเพลงป๊อป อัลเทอร์เนทีฟ และร็อก ยูโรปพลัส (Europa-Plus) คลื่นความถี่ 106.2 FM ซึ่งรับฟังได้ในกรุงมอสโกเป็นสถานีวิทยุที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในรัสเซีย ส่วนใหญ่เปิดเพลงป๊อป นาเชเรดิโอ (Nashe Radio) คลื่นความถี่ 101.7 FM ในกรุงมอสโกเป็นสถานีเพลงแนวป๊อปและอัลเทอร์เนทีฟของรัสเซีย ไดนามิทเอฟเอ็ม (Dinamit FM) คลื่นความถี่ 101.2 FM ซึ่งรับฟังได้ในกรุงมอสโกเป็นสถานีวิทยุสำหรับวัยรุ่นซึ่งมีแนวเพลงในแนวเต้นรำโดยจะจัดรายการในช่วงเย็นและกลางคืน และเรดิโอแจ๊ส (Radio Jazz) คลื่นความถี่ 89.1 FM เป็นสถานีวิทยุที่เปิดแนวเพลงแจ๊ส

จ. นิติสาร ในประเทศรัสเซียมีนิติสารท้องถิ่นหลายฉบับเช่น โปรไฟล์ (Profil) และ เดงกิ (Dengi) ซึ่งเป็นนิติสารทางด้านธุรกิจและเศรษฐกิจรายสัปดาห์ สำหรับนิติสารที่มีขนาดเล็กจะถูกบริหารจัดการโดยนิติสารที่มีชื่อเสียงจากทางซีกโลกตะวันตก และถ้าประชาชนในรัสเซียต้องการอ่านนิติสารภาษาอังกฤษจะต้องทำการสั่งซื้อผ่านทางเมลล์ ส่วนนิติสารต่างประเทศ ประชาชนอาจค้นหาได้จากห้างสรรพสินค้าหรือร้านเล็กๆ บางร้านรอบกรุงมอสโก ฆานเมืองรัสเซียหรือเมืองเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก

2. สิทธิและเสรีภาพในการเผยแพร่ข่าวสารของสื่อมวลชนโซเวียต-รัสเซีย เนื่องจากในยุคสหภาพโซเวียตปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ ดังนั้น ความเป็นอิสระของสื่อมวลชนจึงมีอยู่อย่างจำกัด เพราะต้องอยู่ภายใต้กรอบและแนวนโยบายของรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์อย่างเข้มงวด หรืออาจมีความเป็นอิสระได้บ้างพอสมควรในยุคที่ผู้นำใช้นโยบายผ่อนปรน และแม้กระทั่งในยุครัสเซียที่ปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย สื่อมวลชนของรัสเซียก็ยังมีเสรีภาพในการเผยแพร่ข่าวสารได้อย่างเป็นอิสระภายในขอบเขตที่รัฐบาลให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้สามารถแบ่งเป็นยุคต่างๆ ดังนี้ (1) ยุคสหภาพโซเวียต (2) ยุคสหภาพโซเวียตสมัยเปลี่ยนผ่าน และ (3) ยุครัสเซียสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน

ก. ยุคสหภาพโซเวียต ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชนภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสนองตอบนโยบายและกลไกการทำงานของรัฐบาล ดังนั้นสื่อจึงไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์หรือนำเสนอข่าวที่นอกเหนือจากคำสั่งของรัฐบาล และถึงแม้ดูเหมือนรัฐธรรมนูญของโซเวียตจะให้สิทธิและเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสารตามหลักรัฐธรรมนูญสากลก็จริง แต่ขณะเดียวกันรัฐบาลก็มีกฎหมายที่ให้อำนาจตรวจสอบเนื้อหาสาระของสื่อก่อนที่จะเผยแพร่ (censor) อยู่ด้วย ประกอบกับมีกฎหมายห้ามเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นความลับของรัฐบาล ดังนั้น รัฐบาลจึงใช้ช่องทางตามกฎหมายดังกล่าวในการควบคุมสื่อ อันเป็นผลให้สื่อยังคงต้องนำเสนอข่าวสารที่เป็นไปตามที่รัฐบาลหรือผู้นำประเทศต้องการในทางปฏิบัติ

ในสมัยของสหภาพโซเวียตช่วงปี ค.ศ. 1970-1990 นั้น ชาวรัสเซียแทบทุกคนล้วนมีหนังสือพิมพ์วารสาร หรือนิติสารอย่างน้อยก็ครัวเรือนละ 1-2 เล่ม เช่น ปราวดา (Pravda) อิซเวสเทีย (Izvestiya) ทรูด (Trud) โซเวียต

ภาษา รัสเซีย (Sovetskaya Rossiya) เป็นต้น โดยสิ่งพิมพ์เหล่านี้จะมีราคาถูกลงมาก แต่เนื่องจากราคาที่สะท้อนต้นทุนที่แท้จริงนั้นมีราคาสูง จนเป็นเหตุให้รัฐจำเป็นต้องใช้เงินงบประมาณสนับสนุนสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ดังนั้น สื่อในยุคนี้จึงต้องอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐจนขาดเสรีภาพในการแสวงหาข่าวสาร (Freedom of Information) โดยส่วนมากสื่อจะรับข้อมูลจากภาครัฐที่ต้องการเผยแพร่แนวความคิดคอมมิวนิสต์แต่ด้านเดียว นอกจากนั้นยังไม่มีเสรีภาพในการพิมพ์ (Freedom of Printing) เพราะรัฐบาลโซเวียตจะทำการตรวจสอบ ก่อนตีพิมพ์/เผยแพร่ข่าวสาร อีกทั้งไม่มีเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ (Freedom of Criticize) โดยในสมัยนี้หากสื่อวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรงก็จะถูกปิด ตลอดจนเสรีภาพในการจำหน่ายแจก (Freedom of dissemination) ก็ยังมีไม่มากนักเพราะจะถูกควบคุมโดยรัฐบาล อย่างไรก็ตาม การล่มสลายของสหภาพโซเวียตในเวลาต่อมาได้ทำให้รูปแบบการดำเนินงานเหล่านี้เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง

ข ยุคสหภาพโซเวียตสมัยเปลี่ยนผ่าน ระยะนี้จะพิจารณาครอบคลุมในช่วงก่อนยุคประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ซึ่งจะเริ่มจากสมัยประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟที่เปิดโอกาสให้สื่อมวลชนมีเสรีภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและวิพากษ์วิจารณ์ได้มากขึ้น จนกระทั่งต่อเนื่องไปถึงสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน

สมัยในประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ ที่มีนโยบายกลาสนอสต์-เปเรสตรอยกา เป็นผลให้ประเทศเปิดกว้างสู่โลกภายนอกมากขึ้น รัฐบาลได้ยกเลิกการตรวจสอบสื่อ พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้สื่อสามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลโซเวียตได้มากกว่าเดิม อันเป็นผลให้แนวคิดสื่อมวลชนแบบคอมมิวนิสต์โซเวียตได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบมีอิสระและเสรีภาพมากขึ้น โดยยังคงต้องอยู่ภายใต้อำนาจและการดูแลของรัฐ อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนในรัสเซียก็ได้เรียกร้องสิทธิและเสรีภาพมาโดยตลอด โดยพิจารณาได้จากเหตุการณ์ที่มีการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพในลักษณะต่างๆ ตั้งแต่สมัยของประธานาธิบดีกอร์บาชอฟเป็นต้นมา

ลิทีราตูรนายา กาเซียตา (Literaturnaya gazeta) เป็นผู้ที่หนึ่งที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลโซเวียต-รัสเซียปฏิรูปด้วยการเปิดโอกาสให้สื่อมวลชนมีสิทธิเสรีภาพกว้างขวางมากขึ้น ทั้งนี้นับตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีกอร์บาชอฟเป็นต้นมา โดยมีทักษะและข้อเสนอแนะดังนี้

(1) ให้วางรากฐานการทำงานของสื่อทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ ซึ่งปรากฏผลว่าในยุคของกอร์บาชอฟได้ให้เสรีภาพในการนำเสนอบทความที่แสดงทรรศนะต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้

(2) ให้มีกฎหมายสื่อ (Media law) เพื่อส่งเสริมเสรีภาพในการนำเสนอข่าวสาร ซึ่งปรากฏผลว่าต่อมาได้มีผลบังคับใช้ในวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1990 โดยมีบทบัญญัติห้ามการตรวจพิจารณาการระงับข่าว (กฎหมายนี้รวมถึงสถานีวิทยุด้วย) หรือปิดหนังสือพิมพ์โดยคำสั่งศาลหรือด้วยจุดมุ่งหมายพิเศษ

(3) ท้ายสุด ในปี ค.ศ. 1991 ได้ขอให้มีผู้ประกอบการสื่อโทรทัศน์เพิ่มขึ้น ซึ่งปรากฏผลว่าตั้งแต่วันที่ 13 พฤษภาคมในปีเดียวกันนี้ สื่อโทรทัศน์ของรัสเซียก็สามารถจัดรายการของตนเองได้ แต่ทว่ายังคงมีการปิดเบี่ยงข่าวที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบกับสื่อของประเทศอื่นๆ ในเครือของสหภาพโซเวียต

(4) ลิทีราตูรนายา กาเซียตา เห็นว่าแม้การล่มสลายของสหภาพโซเวียตในวันที่ 27 ธันวาคม 1991 จะเป็นโอกาสสำคัญช่วยให้สื่อมีเสรีภาพเปิดกว้างได้มากขึ้น แต่ทว่ากฎหมายสื่อฉบับใหม่ที่ได้บังคับใช้ในสมัยของประธานาธิบดีเยลต์ซินนั้นแตกต่างไปจากเดิมในปี ค.ศ. 1990 เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และสื่อก็ถูกควบคุมเหมือนเดิม

(5) ในกฎหมายว่าด้วยสื่อมวลชนของสหพันธรัฐรัสเซียมาตราที่ 8-15 นั้น ในทางหลักการต้องถือว่าถูกต้อง เพราะแม้ว่าสื่อทั้งสถานีวิทยุและหนังสือพิมพ์จำเป็นต้องจดทะเบียนตามกฎหมายก็ตาม แต่ก็ได้ให้สิทธิในการอุทธรณ์ หากสื่อปฏิเสธการจดทะเบียน กล่าวคือตามมาตรา 3 ที่ว่าด้วย “การไม่ยอมรับในการตรวจสอบสื่อ”²⁴ (Inadmissibility of Censorship) นั้น กฎหมายบัญญัติไว้ว่า ห้ามเจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรของรัฐ สถาบันหรือองค์กรอื่นๆ ของรัฐ เข้ามาทำการ ตรวจสอบสื่อ (censorship) หรือข้อมูลข่าวสารของสื่อมวลชนโดยที่ไม่ได้มีการตกลงกันไว้ก่อนล่วงหน้า (ยกเว้นกรณีที่ เจ้าหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบบัญชี) และนอกจากนั้นยังห้ามระงับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไม่ว่าจะทั้งหมดหรือบางส่วน ห้ามการตรวจพิจารณาสื่อก่อนออกอากาศ ห้ามจัดตั้งหรือสนับสนุนทางการเงินต่อหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการตรวจ พิจารณาสื่อ อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วรัฐกลับไม่ได้ให้อิสระอย่างแท้จริง และยังคงห้ามเปิดเผยข้อมูลที่เป็น ความลับของรัฐ หรือห้ามยุยงส่งเสริมเกี่ยวกับเชื้อชาติ ความแตกต่างทางศาสนา ตลอดจนความแตกต่างทางชนชั้น

นอกจากนั้น ยังมีการควบคุมสื่อในด้านอื่นๆ อีก อาทิ ตามมาตรา 4 “การไม่ยอมรับให้มีการใช้อิสรภาพของ สื่อสารมวลชนในทางที่ผิด”²⁵ (Inadmissibility of Misuse of the Freedom of Mass Communication) ระบุว่าการใช้สื่อ ในการยุยงให้เกิดการต่อต้านระบบด้วยความรุนแรงจะถูกกฎหมายลงโทษ นอกจากนี้แล้วยังห้ามเผยแพร่สื่อวัสดุ ลามกอนาจารอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ยังมีมาตรการคุมเข้มสื่อจนถึงขั้นปิดสื่อตามคำสั่งศาลอีกด้วย กล่าวคือในมาตรา 16 ที่ว่าด้วย “การสิ้นสุดภาระหน้าที่ของสื่อมวลชนนั้น”²⁶ กฎหมายระบุว่าหน้าที่ของสื่อสารมวลชนอาจจะสิ้นสุดหรือระงับชั่วคราว ได้โดยการตัดสินใจของผู้ก่อตั้ง หรือโดยคำสั่งศาล การฟ้องร้องคดีจะทำได้โดยผู้ที่จดทะเบียนหรือทำโดย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสารสนเทศและสิ่งพิมพ์ของประเทศรัสเซีย ข้อวิจารณ์ต่อกรณีนี้ก็คือแม้กฎหมายจะห้ามการ ปิดสื่อใดๆ ก็ตามแต่ก็มีข้อยกเว้นให้กระทำได้หากเป็นการปิดโดยคำสั่งศาลที่ได้มีการตกเดือนมาก่อนหน้า นอกจากนี้ กฎหมายในปี ค.ศ. 1991 ก็ยังคงเหมือนกับปี ค.ศ. 1990 คือ รัฐยังมีอำนาจควบคุม เนื่องจากสื่อโทรทัศน์และวิทยุยังคง ต้องอยู่ภายใต้การกำกับของหน่วยงาน (Federal Commission) ด้านโทรทัศน์และวิทยุ ตามมาตรา 30-32 ซึ่งมีอำนาจใน การอนุมัติให้สัมปทานสัญญาอนุญาตวิทยุโทรทัศน์²⁷

ตั้งแต่กลางปี ค.ศ. 1980 ในสมัยประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ ที่มโนนโยบายล้มเลิกการตรวจสื่อก่อน เผยแพร่ ปรากฏว่ามีสื่ออิสระเพิ่มขึ้นถึง 13,000 แห่ง โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์และนิตยสารทุกประเภท ซึ่งเปิดกว้างใน การนำเสนอทั้งด้านการเมือง ชาติพันธุ์ หรือตามกระแสสังคม แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลยังคงถือหุ้นส่วนใหญ่ในสื่อต่างๆ ที่มีเครือข่ายกว้างขวางทั่วประเทศ

สิทธิและเสรีภาพของสื่อที่เปิดกว้างขึ้นในสมัยของกอร์บาชอฟดังกล่าวได้คลี่คลายตัวไปจนถึงสมัยของ ประธานาธิบดีเยลต์ซิน โดยเป็นยุคที่สื่อมีความเป็นอิสระในการบริหารมากขึ้นจากเดิมที่เคยตกอยู่ภายใต้การควบคุม

²⁴ http://www.medialaw.ru/e_pages/laws/russian/massmedia_eng/massmedia.15/01/2007

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

²⁷ http://findarticles.com/p/articles/mi_m3955/is_n3_v48/ai_18452302_12/01/2007

อย่างไม่เป็นทางการของรัฐบาล แนวคิดของสื่อมวลชนในช่วงนี้จึงเปลี่ยนเป็นแบบว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคมที่มีอิสรภาพมากขึ้น อย่างเช่น เรื่องการนำเสนอเกี่ยวกับการสนับสนุนพรรคการเมืองโดยปราศจากการควบคุมของรัฐ ตามวิถีทางระบอบเสรีประชาธิปไตย เป็นต้น ซึ่งสื่อก็สามารถทำหน้าที่นำเสนอข้อมูลเพื่อเพิ่มความรู้ให้ประชาชนใช้ประกอบการตัดสินใจได้เป็นอย่างดี

ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านระบบการปกครองนี้ได้ส่งผลกระทบให้ประเทศโซเวียตต้องตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ภายใต้อาณัติการเงินเพื่อที่สูงมากและภาระภาษีที่เพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้นักหนังสือพิมพ์หลายฉบับต้องปิดตัวลง เช่น มอสโก เนียซาวิซิมายา กาเซตา(Moscow Nezavisimaya gazeta) ที่ปิดตัวลงอย่างชั่วคราวในปี ค.ศ. 1995 ด้วยความจำเป็นทางการเงินของสื่อทำให้จำต้องหันมาพึ่งแหล่งเงินกู้จากรัฐบาล จนเป็นผลให้นักหนังสือพิมพ์ขนาดเล็กจำนวนมากถูกซื้อโดยนายทุนรุ่นใหม่ และได้เปลี่ยนสื่อให้มีลักษณะเชิงพาณิชย์มากขึ้น อาทิเช่น อิซเวสเทีย (Izvestiya) การผลิตรายการและนำเสนอข่าวในเชิงพาณิชย์เช่นนั้นช่วยให้ไม่จำเป็นต้องรับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาลอีกต่อไป โดยบริษัทมีรายได้ 90% ที่มาจากค่าโฆษณา นอกจากนั้น การนำเสนอข่าวสารอย่างเสรียังมีส่วนช่วยส่งเสริมการขายได้อย่างมากเช่นกัน อาทิ หนังสือพิมพ์รายวันมอสโกเดลีและมอสโกโพลีเทคนิคมอสโคว์ (The Moscow daily and Moskovskii komsomolets) มียอดจำหน่ายสูงขึ้นมากเป็นล้านฉบับจากการนำเสนอข่าวการคอร์รัปชันของกองทัพ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี การที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับต้องประสบวิกฤตเศรษฐกิจจึงทำให้บทบาทของสื่อประเภทโทรทัศน์เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น แต่โดยภาพรวมแล้ว แม้สื่อจะได้รับอนุญาตให้เปิดกว้างมากขึ้นก็ตาม ทว่าสื่อยังคงสามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้เพียงในเชิงทฤษฎีเท่านั้น ขณะที่รัฐบาลยังคงควบคุมอุตสาหกรรมสื่อ สิ่งพิมพ์ การวิพากษ์วิจารณ์ของนักเขียน และเครือข่ายการแจกจ่ายหนังสือพิมพ์อยู่เหมือนเดิม

ในยุคของประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ ซึ่งเป็นยุคเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดตามนโยบายเปเรสตรอยกา ประเทศรัสเซียต้องประสบปัญหาวิกฤตทางการเงินกระทั่งส่งผลให้รัฐบาลสูญเสียการใช้อำนาจเงินเพื่อควบคุมสื่อ ดังนั้นจึงเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนได้เข้าสู่ธุรกิจด้านสื่อมากขึ้น จนธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์ตกเป็นเหยื่อของระบบการใช้สื่อแบบพาณิชย์ ในขณะที่ระบบการสนับสนุนแบบคอมมิวนิสต์ค่อยๆ หายไปงานเขียนและนิตยสารจำนวนมากได้ปิดตัวลง และยอดวางจำหน่ายก็ลดลงในช่วงก่อนที่จะมีอิสระ จนกระทั่งในช่วงต้นปี ค.ศ. 1990 บรรณาธิการตลอดทั้งเจ้าของธุรกิจสิ่งพิมพ์ต้องจ่ายเช็คให้พนักงานล่าช้าและบริษัทมียอดหนี้จากภายนอกจำนวนมหาศาล สถานการณ์เหล่านี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งในช่วงกลางของทศวรรษ 1990 เมื่อนักธุรกิจรัสเซียรุ่นใหม่ได้หันไปทำธุรกิจสิ่งพิมพ์ใหม่อีกครั้งหนึ่งทั้งด้านบันเทิง แฟชั่น วารสาร และนิตยสาร อย่างไรก็ดี การเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี ค.ศ. 1990 ได้ทำให้ธุรกิจสื่อเหล่านี้ลดบทบาทในเชิงพาณิชย์ลงโดยหันไปให้ความสนใจกับการเมืองมากขึ้น และถึงแม้ว่าการต่อสู้ทางการเมืองนั้นจะใช้สื่อโทรทัศน์ก็ตาม แต่ธุรกิจสิ่งพิมพ์ก็เข้าไปเกี่ยวข้องในการโยนโครงสร้างทางการเมืองเข้ากับการเป็นเจ้าของสื่ออยู่ดี ต่อมา ในช่วงครึ่งหลังของปี ค.ศ. 1990 ถึงแม้ดูเหมือนเจ้าของธุรกิจสิ่งพิมพ์ที่มีเจ้าของใหม่จะมีความเป็นอิสระ แต่แท้จริงก็ยังคงมีข้อแลกเปลี่ยนทางการเงินกับภาคการเมืองอยู่ อาจกล่าวได้ว่าสื่อของรัสเซียก้าวไปถึงจุดสูงสุดได้ในปี ค.ศ. 1999 เพราะหลังจากนั้นสื่อที่นำเสนอข่าวที่ได้แย้งหรือ

ต่อต้านแนวความคิดของรัฐบาลที่จะถูกเปลี่ยนตัวผู้บริหาร และยังมีการให้ผลประโยชน์ตอบแทนกับสื่อที่สนับสนุนรัฐบาลอีกด้วย²⁸

ต่อมา การปฏิรูปสื่อในสมัยประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน ส่งผลให้มีนายทุนขนาดใหญ่ เช่น บริษัทพลังงานขนาดใหญ่ของรัสเซีย ธนาคาร พ่อค้าใหญ่หรือนักธุรกิจ ได้เข้าเป็นเจ้าของสื่อโทรทัศน์ สถานีวิทยุ หนังสือพิมพ์และนิตยสารจำนวนมาก อาทิเช่น บีริโซฟสกี และ กูชินสกี เป็นต้น โดยบีริโซฟสกี เข้าถือหุ้นบริษัท โออาที ซึ่งเป็นเครือข่ายสถานีโทรทัศน์ที่ใหญ่ที่สุดในรัสเซียถึง 49% ส่วนกูชินสกี นั้น ก่อนปี ค.ศ. 2001 ได้ถือหุ้นของเอ็นทีวี ถึง 51% ซึ่งนอกจากเอ็นทีวีจะเป็นเครือข่ายสถานีโทรทัศน์เพียงแห่งเดียวที่ไม่ใช่ของรัฐแล้ว ยังเป็นเจ้าของเครือข่ายสถานีวิทยุ หนังสือพิมพ์แอคโค มอสควี และนิตยสารใหม่อย่าง อีโดกิ (Itogi) อีกด้วย อย่างไรก็ตาม การที่มีพ่อค้าและนักธุรกิจที่มีอิทธิพลเข้ามาครอบครองสื่อจำนวนมากในสมัยนี้ได้ทำให้รัฐบาลเริ่มคิดถึงเรื่องอิสรภาพของสื่อ และเริ่มเข้าไปแทรกแซงสื่อในท้ายที่สุด²⁹

โดยภาพรวมด้านสิทธิและเสรีภาพของสื่อในฐานะเป็นผู้ส่งสาร (Source) ในสมัยของการเปลี่ยนผ่านนี้ สื่อมีสิทธิและเสรีภาพมากขึ้นกว่าช่วงยุคสหภาพโซเวียต ทั้งทางด้านเสรีภาพในข่าวสาร เสรีภาพในการพิมพ์ เสรีภาพในการจำหน่ายแจก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเสรีภาพในการวิจารณ์ แต่อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของประเทศตะวันตกก็ยังคงเห็นว่าสื่อในรัสเซียยังคงถูกครอบงำโดยสิทธิและเสรีภาพอยู่ และสื่อตกเป็นเครื่องมือสำหรับผู้ดำเนินการปฏิรูปทางการเมือง (Glasnost theory) นั่นคือสื่อยังคงถูกใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมือง โดยนักธุรกิจหรือกลุ่มธุรกิจจะเข้าไปซื้อสื่อมวลชนผ่านการสนับสนุนทางการเงิน เพื่อใช้สื่อในฐานะเป็นผู้ส่งสารให้เป็นประโยชน์ทางการเมือง ได้แก่ ใช้สื่อเพื่อสร้าง/จัดตั้ง/ชี้แนะความคิดเห็นของสังคมโดยเฉพาะในช่วงก่อนการเลือกตั้ง

ก. ยุคสมัยของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน สมัยนี้ถือว่าได้ก้าวเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ เนื่องจากได้รับกระแสอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมจากตะวันตก จนทำให้สื่อมวลชนมีแนวคิดผสมกันระหว่างฝ่ายอิสรภาพนิยม กับสื่อมวลชนว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้ว สื่อมวลชนยุคนี้ยังถูกจำกัดและควบคุมการเผยแพร่ข่าวสารในบางเรื่อง โดยเฉพาะหากขัดต่อความต้องการของผู้นำประเทศ ทั้งนี้แม้แต่สื่อที่ถือว่าได้รับอิสระในการเผยแพร่มากที่สุด ในรัสเซีย คือ การเผยแพร่ของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็ยังคงถูกแทรกแซง

นโยบายการใช้อินเทอร์เน็ตภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน³⁰ นั้น คือการใช้สื่อเพื่อสนับสนุนการบริหารประเทศในรูปแบบผสม ระหว่างการใช้สื่อเพื่อสนับสนุนหรือควบคุมอำนาจทางการเมือง และการให้อิสระและเสรีภาพกับสื่อในการแสดงออกทางการเมือง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาประเทศให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มาตรการหรือวิธีการของรัฐบาลในยุคปูตินจะไม่ใช้วิธีการเข้าไปจำกัดขอบเขตหรือควบคุมอินเทอร์เน็ตโดยตรง แต่จะให้สื่อจำกัดอิสรภาพในการพูดของตนเอง โดยรัฐบาลใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างสาธารณะ (public information

²⁸ <http://www.ejc.nl/jr/emland/russia.html>, 12/01/2007

²⁹ Stephen White, Alex Pravda, Zvi Gitelman, *Developments in Russian Politics*, Basingstoke, p 125.

³⁰ <http://www.accessmylibrary.com/coms2/summary 028618504744 ITM 28/02/2007>

space) ในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารของรัฐบาล ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว ระบบอินเทอร์เน็ตมีความสำคัญอย่างมากในการแสดงถึงคามมีอิสรภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารอันนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย

เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐมักจะใช้วิธีการควบคุมที่เข้มงวดต่อสื่อในรูปแบบเดิม เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ดังนั้น อินเทอร์เน็ตจึงมีความสำคัญและถือเป็นสื่อที่มีอิสรภาพในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมากขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้การควบคุมทางด้านการเมืองของรัฐบาลที่ใช้อำนาจเผด็จการลดน้อยลง นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มทั้งอิสรภาพส่วนบุคคลในช่วงระยะเวลาสั้น และนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยในระยะยาว ในขณะที่อิสรภาพในรัสเซียถูกมองว่าลดน้อยลง รัฐบาลรัสเซียจึงได้ตั้งเป้าหมายอย่างจริงจังในการพัฒนาอินเทอร์เน็ต อย่างไรก็ตาม วิธีการวัดผลที่เข้มงวดในการสนับสนุนให้มีการพัฒนาการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นเพียงขั้นตอนที่สำคัญที่สุดขั้นตอนหนึ่งของนโยบายการใช้อินเทอร์เน็ตของประเทศไทย โดยจำนวนของสื่อออนไลน์ในประเทศไทยที่สำคัญมีประมาณ 10%

ต่อมา ในช่วงระยะเริ่มต้นของปี ค.ศ. 2002 รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนในการลงทุนมูลค่า 2.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ในอุตสาหกรรมด้านเทคโนโลยีการสื่อสารหรือไอที (Information Technology – IT) เพื่อปฏิบัติตามข้อเรียกร้องขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization) รัฐบาลของรัสเซียได้ผ่านร่างกฎหมายการลงลายมือชื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Signature) ซึ่งเป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต จนกระทั่งในช่วงเริ่มต้นของปี ค.ศ. 2004 จึงมีกฎหมายฉบับใหม่เกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารในการให้อำนาจในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของตลาดโทรคมนาคม (telecommunication market)

อย่างไรก็ตาม สมัยวาระแรกของปูตินในปี ค.ศ. 2003 ตลาดผู้ให้บริการทางอินเทอร์เน็ต (Internet Service Provider: ISP) ได้ดำเนินการโดยมีผู้ให้บริการรายใหญ่อยู่เพียง 5 ราย ของการให้บริการทางอินเทอร์เน็ตทั้งหมด 300 ราย โดยมีมูลค่ารวมการให้บริการมากกว่า 220 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งครอบคลุม 84% ของรายรับจากการเข้าถึงบริการอินเทอร์เน็ตทั้งหมด เมื่อพิจารณาถึงผลการดำเนินธุรกิจอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยในช่วงสั้นๆ จะพบว่าอินเทอร์เน็ตสามารถช่วยเผยแพร่ข้อมูลที่ต้องการได้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งการมีร้านให้บริการอินเทอร์เน็ต (internet café) เกิดขึ้นในรัสเซียยังถือเป็นช่องทางในการใช้อินเทอร์เน็ตสืบต่อมาจนปัจจุบัน

3. อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเมืองโซเวียต-รัสเซีย เนื่องจากในยุคสหภาพโซเวียตปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์จึงทำให้ความเป็นอิสระของสื่อมวลชนมีอยู่อย่างจำกัด เพราะต้องอยู่ภายใต้กรอบและแนวนโยบายของรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์อย่างเข้มงวด หรืออาจมีความเป็นอิสระได้บ้างพอสมควรในยุคที่ผู้นำใช้นโยบายผ่อนปรน และแม้กระทั่งในยุคที่รัสเซียเป็นประชาธิปไตย สื่อมวลชนของรัสเซียก็ยังมีเสรีภาพในการเผยแพร่ข่าวสารได้อย่างเป็นอิสระภายในขอบเขตที่รัฐบาลให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้สามารถแบ่งเป็นยุคต่างๆ ดังนี้ คือ (1) ยุคสหภาพโซเวียต (2) ยุคสหภาพโซเวียตสมัยเปลี่ยนผ่าน และ (3) ยุครัสเซียสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน

ก. ยุคสหภาพโซเวียต สิทธิและเสรีภาพของนักข่าวในการนำเสนอข่าวสารในรัสเซียยุคสหภาพโซเวียตจะถูกจำกัดสิทธิอย่างมาก รวมทั้งรูปแบบและความหลากหลายของสื่อมวลชนก็ยังมีอยู่น้อยมาก การนำเสนอข่าวสารข้อมูลจะถูกจำกัดและควบคุมโดยภาครัฐ และห้ามแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ เนื่องจากรัฐบาลต้องการเผยแพร่แนวความคิดคอมมิวนิสต์ ดังนั้นการนำเสนอข่าวสารจึงทำได้แต่เพียงในแง่บวกต่อภาพลักษณ์ของรัฐบาลเท่านั้น

ตามปรัชญาและแนวคิดเกี่ยวกับสื่อมวลชนของคอมมิวนิสต์โซเวียตนั้น สื่อคือเครื่องมือสำคัญในการรักษาอำนาจทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ ดังนั้น สื่อในช่วงนั้นจึงมักจะถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการควบคุมทางการเมือง แต่ทว่าสื่อก็ยังพยายามต่อสู้อย่างลับๆ เพื่อที่จะสร้างอุตสาหกรรมสื่อวิทยุ โทรทัศน์และสิ่งพิมพ์ให้มีความทันสมัยขึ้นบ้าง ผู้นำสหภาพโซเวียตมักจะใช้สื่อเพื่อสื่อสารให้สาธารณชนได้รับรู้ถึงค่านิยมของผู้นำสังคมนิยมคนใหม่ และให้การสนับสนุนระบอบการปกครองของตน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์หรือสร้างความเข้าใจให้กับระบบสังคมนิยม โดยการเข้าไปควบคุมและตรวจตราสื่อ

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารัฐบาลในสมัยนั้นจะไม่ได้เข้าควบคุมใช้อำนาจสั่งการโดยตรง แต่รัฐบาลก็มักจะใช้วิธีการให้การสนับสนุนกิจการสื่อทางการเงิน ซึ่งระบบการควบคุมนโยบายภายในลักษณะดังกล่าวนี้มีประสิทธิภาพมากเพราะเจ้าของกิจการสื่อข่มขู่ไม่ยากตงาน และสื่อก็ค่อนข้างจะเอาใจรัฐบาลอยู่แล้วด้วย ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และประชาสัมพันธ์ (เริ่มจากวิทยุต่อมาก็เป็นโทรทัศน์) จึงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์เหตุการณ์เฉพาะกิจทางการเมืองของรัฐบาลตลอดมา

ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ประกอบกันจึงทำให้ธุรกิจหนังสือพิมพ์ในสหภาพโซเวียต มีวงจรการพิมพ์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ยกตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. 1980 มีหนังสือที่พิมพ์รายวันภาษารัสเซียของพรรคคอมมิวนิสต์ชื่อ ปราฟดา ซึ่งมีความหมายว่า ความจริง (Truth) มียอดพิมพ์รายวันถึง 11 ล้านฉบับ ขณะที่หนังสือพิมพ์ภาษารัสเซียฉบับอื่นอย่าง อิซเวสเทนิวส์ ซึ่งมีความหมายว่า ข่าว (News) มียอดพิมพ์รายวัน 7 ล้านฉบับ โดยที่ทั้งสื่อวิทยุและโทรทัศน์สมัยนี้ต่างก็สนับสนุนการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี หรือนำเสนอมุมมองทางด้านบวกต่อสหภาพโซเวียต ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดจากยุคสมัยสหภาพโซเวียตต่อมาจนถึงยุคประชาธิปไตยก็คือการนิยมนำสื่อเพื่อการรณรงค์ทางการเมือง

ข. ยุคสหภาพโซเวียตสมัยเปลี่ยนผ่าน ก่อนจะถึงช่วงเสรีประชาธิปไตยโดยสมัยประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน สื่อมวลชนรัสเซียได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ทั้งในสมัยปฏิรูปตามนโยบายกลาสนอสต์-เปเรสตรอยกาของประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟในยุคสหภาพโซเวียต และยุคเสรีประชาธิปไตยสมัยประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซิน ยุคนี้เป็นช่วงที่ประเทศกำลังเปลี่ยนแปลงให้เป็นเสรีมากขึ้น ดังนั้น สื่อจึงได้รับอิสระทางความคิดในการนำเสนอมากขึ้น โดยสื่อสามารถอภิปราย สนับสนุน และได้แย้งรัฐบาลได้อย่างอิสระ แต่ก็ต้องอยู่ในขอบเขตที่ไม่ทำลายรัฐบาลมากเกินไป ทั้งนี้รัฐบาลได้ออกกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองและให้อิสระกับสื่อมากขึ้น ถึงแม้ว่าจะยังคงทำการควบคุมในนามของเอกชนก็ตาม โดยที่การแสดงออกของสื่อในยุคนี้ไม่ได้มุ่งทำการต่อต้านหรือสนับสนุนรัฐบาลเป็นการเฉพาะ อย่างไรก็ตามถึงแม้คนทั่วไปจะเห็นว่าประธานาธิบดีเข้าไปควบคุมสื่อ แต่สื่อก็ยังจะสามารถเสนอมุมมองที่หลากหลายของพลเมืองได้ ซึ่งก็ต้องถือว่าเป็นเรื่องที่ดีสำหรับพลเมืองรัสเซียในการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น

ในช่วงสมัยของประธานาธิบดีมิกฮาอิล กอร์บาชอฟ เสรีภาพในการนำเสนอข่าวของนักข่าวมีมากขึ้น รวมทั้งเริ่มมีการแสดงความคิดเห็นในเรื่องของความเป็นประชาธิปไตย แต่ก็ยังมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับประเทศประชาธิปไตยในทวีปยุโรปและอเมริกา ต่อมาหลังจากกอร์บาชอฟได้หมดวาระลง รัสเซียก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของประธานาธิบดีเยลต์ซิน ซึ่งบทบาทของสื่อมวลชนในยุคนี้มีความเป็นอิสระและมีรูปแบบในการนำเสนอข่าวสารที่หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งความขัดแย้งในการนำเสนอข่าวสารระหว่างรัฐบาลกับสื่อมวลชนก็ยังไม่รุนแรงมากนัก

ค. ยุคสมัยของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน บทบาทสื่อมวลชนด้านการเมืองสมัยปูตินได้ยึดแนวคิดแบบสื่อมวลชนว่าด้วยความรับผิดชอบทางสังคม กล่าวคือ สื่อทำหน้าที่ส่งสารโดยการนำเสนอข้อเท็จจริงในเรื่องการสนับสนุนหรือโต้แย้งระบบการเมือง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในการตัดสินใจ แต่อย่างไรก็ตาม สื่อก็ไม่ได้ถือว่าตนมีอิสระมากถึงขนาดแนวอิสรภาพนิยม เพราะรัฐก็ยังมีอิทธิพลอยู่ในวงการสื่อ ดังตัวอย่างในยุคประธานาธิบดีปูตินที่ได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั้งสมาชิกรัฐสภาในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 2003 และการเลือกตั้งประธานาธิบดีในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 2004 โดยที่รัฐบาลรัสเซียได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องในการกำหนดมาตรการหรือระเบียบทางกฎหมายที่เข้มงวดเพื่อใช้กลไกการทำงานของหน่วยงานภาครัฐเข้าไปควบคุมการทำงานของสื่อมวลชนภายในประเทศ

ในด้านรัฐสภา หลังจากได้ผ่านการออกกฎหมายเกี่ยวกับสื่อในเดือนมิถุนายน ประธานาธิบดีปูตินก็ให้ความเห็นชอบและลงนาม โดยมีการให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสื่อสารมวลชน คณะกรรมการกลางการเลือกตั้ง (Central Election Commission: CEC) และคณะกรรมการการเลือกตั้งส่วนภูมิภาค (Regional Electoral Commission) มากขึ้นกว่าเดิม ในการดำเนินการปิดสื่อสิ่งพิมพ์ หรือการออกอากาศของสื่อที่มีอคติในการวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองระหว่างช่วงที่มีการเลือกตั้ง ซึ่งในทัศนะของสื่อถือว่าพวกตนได้ทำหน้าที่ถูกต้องแล้ว แต่กลับถูกกีดกันโดยอำนาจรัฐ นอกจากนั้น ศาลฎีกาของรัสเซียยังได้ออกกฎหมายในเดือนตุลาคมปีนั้น โดยกำหนดให้นักหนังสือพิมพ์ต้องตรวจสอบตัวเอง (self-censorship) และบรรณาธิการของสำนักพิมพ์ก็จะต้องเขียนสนับสนุนการเลือกตั้งโดยย่อ (แต่ต้องให้เห็นชัดเจนมากนักเพื่อไม่ให้ผิดกฎหมาย)³¹ แน่แน่นอนว่ากลุ่มของหนังสือพิมพ์รัสเซียต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์ทั้งคณะกรรมการกลางการเลือกตั้งและคณะกรรมการส่วนภูมิภาคอย่างมาก

4. วิเคราะห์ผลการควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน สถานภาพของสื่อในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อไปสู่สังคมเสรีประชาธิปไตยในสมัยปูตินนั้นว่ายังมีความสับสนอลหม่านอยู่พอสมควร โดยที่สื่อยังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลอย่างใกล้ชิด ภายใต้การอ้างเหตุผลความชอบธรรมเพื่อความมีเอกภาพในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายในวิกฤตการณ์เชเชเนีย จนกระทั่งส่งผลให้คณะกรรมการคุ้มครองนักหนังสือพิมพ์ (The Committee to Protect Journalists: CPJ) มีความวิตกกังวลในสถานการณ์ของความเป็นอิสระของนักหนังสือพิมพ์ที่กำลังเสื่อมลงอย่างรวดเร็วภายใต้การปกครองของรัฐบาลปูติน โดยเฉพาะการที่รัฐบาลไม่สนใจสืบสวนหาฆาตกรซึ่งลอบสังหารนักหนังสือพิมพ์ รวมทั้งมีการร่างข้อเสนอในการจำกัดขอบเขตของนักหนังสือพิมพ์ตามกฎหมาย นอกจากนั้นยังมีการสร้างความปั่นป่วนด้วยการจับนักหนังสือพิมพ์มาลงโทษด้วยข้อหาเกี่ยวกับการรายงานข่าวสงครามที่เกิดขึ้นรอบเชเชเนีย ตลอดจนมีการตรวจสอบสถานีโทรทัศน์อย่างไม่เป็นทางการ ในการนำเสนอข่าวซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงของประเทศอีกด้วย

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการลดทอนสิทธิและเสรีภาพของนักหนังสือพิมพ์คือ กรณีที่ประธานาธิบดีปูตินได้ฟ้องร้องคณะกรรมการคุ้มครองนักหนังสือพิมพ์ในข้อหาหมิ่นประมาท โดยวลาดิมีร์ รัคมันคอฟ (Vladimir Rakhmankov) หัวหน้าบรรณาธิการสื่อเว็บไซต์เคอร์ซีฟ (Kursiv) ซึ่งได้เขียนข่าวเกี่ยวกับประธานาธิบดีปูติน ได้ถูก

³¹ <http://www.cpj.org/attacks03/europe03/russia.html>, 12/01/2007.

นักสืบจากสำนักงานอัยการส่วนภูมิภาคจูโจมไปที่ห้องทำงานเพื่อทำการยึดคอมพิวเตอร์ส่วนตัว คันที่พัก และบังคับให้เปลี่ยนผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (internet provider) ต่อมา รัคมันคอฟก็ถูกพิจารณาคดีที่เมืองอิวาโนโว (Ivanovo) ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของมอสโก จากการที่เขาเขียนข่าวล้อเลียนการที่ปูตินรณรงค์ส่งเสริมอัตราการเกิด โดยเขียนเนื้อหาล้อเลียนเป้าหมายที่ประธานาธิบดีปูตินเคยกล่าวสุนทรพจน์ไว้ในเรื่องของการเพิ่มประชากร ทั้งนี้ภายใต้กฎหมายมาตรา 319 ของประมวลกฎหมายอาญาของประเทศรัสเซีย (Russia's criminal code) ระบุไว้ว่า การพุดจาอุหมิ่นเจ้าหน้าที่รัฐ ดังเช่น กรณีของรัคมันคอฟจะถูกลงโทษให้ไปทำงานเป็นกรรมกร

อย่างไรก็ดี แม้ว่าสื่อท้องถิ่นจะรายงานว่า อัยการท้องถิ่นพิจารณาคดีโดยไม่เกี่ยวข้องกับประธานาธิบดีปูติน หรือตัวแทนของประธานาธิบดีก็ตาม แต่ทว่า โจเอล ไซมอน (Joel Simon) ผู้อำนวยการบริหารของซีพีเจ(CPJ) ได้แสดงความคิดเห็นว่า “อัยการท้องถิ่นฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งโดยแท้จริงแล้วอัยการท้องถิ่นควรจะต้องนำเอากฎหมายอาญาที่อธิบายเกี่ยวกับการเขียนข่าวของสื่อมวลชน ซึ่งเป็นนโยบายสาธารณะที่นักการเมืองนำมาหาเสียงตอนเลือกตั้ง ไปประกอบการพิจารณาด้วย และอัยการไม่ควรใช้กฎหมายอาญาเพื่อที่จะปกป้องเจ้านายของตัวเองให้พ้นจากสื่อ ทั้งนี้เพราะการเขียนล้อเลียนเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นองค์ประกอบสำคัญของวาทกรรมประชาธิปไตย พวกเราจะเรียกร้องผู้มีอำนาจเพื่อช่วยให้วลาดิมีร์ รัคมันคอฟพ้นข้อหาโดยด่วน”³²

ในช่วงนั้น ประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ต้องเผชิญกับปัญหาสถานการณ์ในหลายๆ ด้าน ซึ่งมีผลมาจากเรื่องสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนรัสเซีย จึงก่อให้เกิดการควบคุมและการแทรกแซงสื่อตามมา สื่อมวลชนยุคนี้ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างมากเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไปเป็นประชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ตาม สื่อในรัสเซียก็ไม่สามารถทำหน้าที่ตามแนวคิดของสื่อแบบตะวันตกได้ เนื่องจากการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้อำนาจของปูตินยังไม่เข้มแข็งพอที่จะสามารถให้อิสระกับสื่อตามแนวอิสรภาพนิยมเฉกเช่นประเทศประชาธิปไตยในตะวันตก ด้วยเหตุนี้ การที่สื่อจะนำเสนอข่าวผ่านช่องทางต่างๆ (channels) ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุหรืออินเทอร์เน็ตก็ตาม ทั้งสื่อและรัฐจึงต้องคำนึงถึงภาพลักษณ์ของประเทศและความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกันด้วยว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเทศ และการรับรู้ข่าวสารของประชาชน

ประธานาธิบดีปูตินได้อ้างเหตุผลในการเข้าไปแทรกแซงและควบคุมสื่อว่าเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากหากสามารถควบคุมสถานการณ์ในประเทศและสร้างความเชื่อมั่นให้กับต่างชาติ จนพากันเข้าไปลงทุนและค้าขายกับรัสเซียตามเป้าหมายได้แล้ว เศรษฐกิจรัสเซียก็จะสามารถเจริญเติบโตตามแผนพัฒนาประเทศตามที่วางไว้ กระทั่งทำให้รัสเซียสามารถฟื้นตัวจนเข้มแข็งและกลับมาเป็นขั้วอำนาจที่สำคัญของโลกได้อีกครั้ง

การเข้าไปแทรกแซงสื่อของปูตินนั้นเริ่มตั้งแต่การเลือกตั้งเลขที่เดียว โดยได้พยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงเจ้าหน้าที่รัฐทั้งจากหน่วยงานกลางและระดับภูมิภาค อย่างไรก็ดี แม้เขาจะได้ออกกฎหมายอนุญาตให้ใส่นำระดับภูมิภาคออกได้ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการขับไล่ผู้นำที่มีชื่อเสียง ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากท้องถิ่น เช่น กรณีที่รัฐบาลพยายามใช้สื่อเพื่อทำลายชื่อเสียงของเยฟเกนี นาซดราเทนโก (Yevgeny Nazdratenko) อดีตผู้ว่าการเมืองวลาดิ

³² <http://www.cpj.org/news/2006/europe/russia21sept06na.html>, 29/01/2007

วอสต็อก เพื่อให้ลาออกจากตำแหน่งแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ สุดท้ายก็ต้องหันมาทำการสนับสนุนและเลื่อนตำแหน่งให้แทน ความพยายามในการเข้าไปควบคุมการเมืองในระดับท้องถิ่นนั้นได้สิ้นสุดลงในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2002 หลังจากศาลรัฐธรรมนูญของรัสเซีย (Russian Constitutional Court) ตัดสินว่าไม่สามารถทำได้(เพื่อปกป้องให้ประธานาธิบดีของทาทาสถาน (Tatarstan) ได้รับเลือกเป็นสมัยที่สาม) ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว รัฐบาลต้องการให้วาระในการทำงานของท้องถิ่นเป็นไปตามวาระของผู้นำประเทศ จึงได้พยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงกฎหมายนี้ และต่อมาก็นำมาใช้กับการเลือกตั้งในสมัยของประธานาธิบดีปูติน

ในการวิเคราะห์ผลการควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยปูตินจะแบ่งหัวข้อการพิจารณาเป็น 2 ส่วนคือ (1) ประเด็นการถูกควบคุมและแทรกแซงสื่อรัสเซียโดยรัฐบาลปูติน และ (2) วิธีการที่รัฐบาลปูตินเข้าไปควบคุมและแทรกแซงสื่อรัสเซีย

ก. ประเด็นการถูกควบคุมและแทรกแซงของสื่อรัสเซียโดยรัฐบาลปูติน สิทธิและเสรีภาพของสื่อรัสเซียได้ถูกเข้าไปควบคุมและแทรกแซงในประเด็นต่อไปนี้คือ (1) การสูญหายตัวของนักหนังสือพิมพ์ (2) การโจมตีนักหนังสือพิมพ์ (3) การกักกันและการจับกุมนักหนังสือพิมพ์ (4) การฟ้องร้องดำเนินคดีกับนักหนังสือพิมพ์ (5) การฟ้องร้องดำเนินคดีและการสร้างความกดดันต่อสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์ (6) การไม่อนุญาตหรือการสร้างอุปสรรคในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของสื่อมวลชน และ (7) การไม่สืบสวนและการค้นหาข้อเท็จจริงในการโจมตีและการฆาตกรรมนักหนังสือพิมพ์

(1) การสูญหายของนักหนังสือพิมพ์

- (1.1) นักหนังสือพิมพ์ได้หายตัวไประหว่างการปฏิบัติหน้าที่ในการทำข่าวสงครามเชชเนีย
- (1.2) การสูญหายตัวของนักหนังสือพิมพ์ไม่ได้รับความสนใจในการติดตามสืบสวน
- (1.3) นักหนังสือพิมพ์ที่ได้สูญหายตัวไปเนื่องจากอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของพวกเขา

(2) การโจมตีนักหนังสือพิมพ์

- (2.1) การโจมตีนักหนังสือพิมพ์ที่กำลังเข้าไปปฏิบัติงานหรือเข้าไปติดต่อในการปฏิบัติงานของพวกเขา
- (2.2) นักหนังสือพิมพ์ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุหรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการปฏิบัติหน้าที่ของพวกเขา

(3) การกักกันและการจับกุมนักหนังสือพิมพ์

(4) การฟ้องร้องดำเนินคดีกับนักหนังสือพิมพ์

(5) การฟ้องร้องดำเนินคดีและการสร้างความกดดันต่อสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์

- (5.1) การดำเนินการค้นหาโครงสร้างการบริหารของสื่อที่มีอำนาจ
- (5.2) การขโมยและการกำหนดขอบเขตของการขโมย
- (5.3) การฟ้องร้องคดีต่อสื่อมวลชน

(5.4) การออกกฎหมายเกี่ยวกับการก่อการร้าย หรือภัยคุกคามของการก่อการร้าย (ออกเป็นพระราชบัญญัติ)

(5.5) การพยายามดำเนินการจับกุมบรรณาธิการที่ตีพิมพ์ข้อมูลข่าวสาร

(5.6) การดำเนินการตัดเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวกับสื่อมวลชน

(5.7) การหาวิธีการหลากหลายต่างๆ ในการสร้างความกดดันต่อสื่อมวลชน

(6) การไม่อนุญาตหรือการสร้างอุปสรรคในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของสื่อมวลชน

(7) การไม่สืบสวนและการค้นหาข้อเท็จจริงในการโจมตีและการฆาตกรรมนักหนังสือพิมพ์

ข. วิธีการที่รัฐบาลปูดินเข้าไปควบคุมและแทรกแซงสื่อรัสเซีย สิทธิและเสรีภาพของสื่อรัสเซียได้ถูกเข้าไปควบคุมและแทรกแซงด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้คือ (1) การใช้สื่อของรัฐโฆษณาประชาสัมพันธ์ฝ่ายเดียวและกีดกันคู่แข่งทางการเมือง (2) การใช้สื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งให้กับตนเอง (3) การใช้กฎหมายที่มีอยู่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของสื่อในการตีพิมพ์เผยแพร่ข่าวสาร (4) การเตรียมการออกกฎระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต (5) การใช้กฎหมายการหมิ่นประมาทที่ล้าสมัย (6) การแทรกแซงการนำเสนอข่าวของสื่อโดยการให้ข้อมูลด้านเดียว และ (7) การตรวจสอบสื่ออย่างไม่เป็นทางการ

(1) การใช้สื่อของรัฐโฆษณาประชาสัมพันธ์รัฐบาลฝ่ายเดียวและกีดกันคู่แข่งทางการเมือง

ประธานาธิบดีปูดินได้ใช้สื่อของรัฐเพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์รัฐบาลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถพิจารณาจากหลายกรณี เช่น กรณีเรือดำน้ำครุสค์ (Kursk) จม ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์สำคัญที่มีผลกระทบต่อประธานาธิบดีปูดิน เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ. 2000 โดยเรือดำน้ำครุสค์ที่ขับเคลื่อนด้วยพลังนิวเคลียร์ซึ่งได้แสดงให้เห็นแสนยานุภาพทางทหารของกองทัพรัสเซียได้ฟื้นคืนชีพอีกครั้งหนึ่ง (Resurgent) เกิดจมลงในทะเลบาเรนท์ (Barents) ในขณะที่เกิดเหตุปูดินได้ไปเที่ยวในวันหยุดที่เมืองท่าตากอากาศโซชีแถบทะเลดำ (Black Sea resort of Sochi) ส่วนผู้บัญชาการทหารสูงสุดของรัสเซียยังคงมีปฏิริยาที่ไม่กระฉับกระเฉงในการแก้ไขปัญหา เกี่ยวกับเหตุการณ์นี้สื่อมวลชนตะวันตกต่างพากันโจมตีรัสเซียว่าเป็นการแสดงให้เห็นว่าประธานาธิบดีปูดินนั้นให้ความสำคัญกับความภาคภูมิใจในความเป็นชาวรัสเซียมากกว่าชีวิตของลูกเรือ

ถึงแม้ว่าพื้นที่ที่เรือดำน้ำครุสค์จมลงจะถูกจำกัดไม่ให้สื่อมวลชนเข้าไปทำข่าว แต่มีสื่อส่วนบุคคลบางกลุ่มได้พยายามที่จะเข้าไปทำข่าว โดยการติดสินบนทหารเรือรายหนึ่งด้วยจำนวนเงิน 18,000 รูเบิล (US\$ 650) หลังจากเรือดำน้ำครุสค์จมในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2000 มีเพียงสถานีโทรทัศน์อาร์ทีอาร์ ซึ่งเป็นสถานีของรัฐเพียงสถานีเดียวที่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปรายงานข่าวอย่างใกล้ชิดในการถ่ายภาพอุบัติเหตุ รวมทั้งการทำข่าวการพบปะระหว่างประธานาธิบดีปูดินกับญาติผู้เสียชีวิตเพื่อประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ที่ดีของปูดินต่อสาธารณชน โดยหัวหน้าสถานีโทรทัศน์อาร์ทีอาร์คือ โอลีก โดบรอเดเยฟ (Oleg Dobrodeev) ได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดีปูดินในการดูแลเนื้อหาข่าว และเขาก็มีความมั่นใจว่าจะไม่ทำให้งานนี้ล้มเหลว โดยได้เข้าไปแก้ไขข้อมูลบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเสียหายทางการเมืองต่อปูดินได้

(2) การใช้สื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งให้กับตนเอง ปูตินได้ใช้สื่อรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งตำแหน่งประธานาธิบดีในสมัยที่ 2 ของตน และเพื่อให้ชนะเลือกตั้งเขาได้พยายามเข้าไปเปลี่ยนแปลงเจ้าหน้าที่รัฐทั้งจากหน่วยงานกลางและระดับภูมิภาค ด้วยการออกกฎหมายที่อนุญาตให้ไล่ผู้นำระดับภาคออกได้

(3) การใช้กฎหมายที่มีอยู่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของสื่อในการตีพิมพ์เผยแพร่ข่าวสาร การใช้กฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของสื่อในการตีพิมพ์ เผยแพร่ข่าวสารต่อสาธารณชน ของปูติน จะเห็นได้จากกรณีการจับตัวประกันของผู้ก่อการร้ายที่โรงละครดูบรอฟกา (Dubrovka) เหตุการณ์ในครั้งนี้ไม่เหมือนกับเหตุการณ์ของเรือดำน้ำครุสค์ โดยผู้ถูกจับเป็นตัวประกันได้ถูกผู้ก่อการร้ายควบคุมตัวในเมืองใหญ่แห่งหนึ่งที่มีประชากรประมาณ 10-12 ล้านคน เหตุการณ์ในครั้งนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐได้รายงานว่ามีปัญหาในเรื่องของท่าเลที่ตั้งซึ่งเปิดโอกาสให้นักข่าวสามารถเข้าไปรายงานข่าวได้อย่างง่ายดาย จนทำให้สถานการณ์ยืดเยื้อถึง 57 ชั่วโมงตั้งแต่วันที่ 23-26 ตุลาคม ค.ศ. 2002 เนื่องจากรัฐบาลไม่กล้าดำเนินการอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้ในระหว่างที่เกิดเหตุการณ์นี้ สื่อข่าวได้ทำการออกอากาศสถานีโทรทัศน์เอ็มทีวีและทีวีเอส รวมทั้งสถานีวิทยุเอคโค มอสโกวี โดยเผยแพร่เหตุการณ์ครั้งนี้ตลอด 24 ชั่วโมง

หลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงข่าวสารของรัสเซียจึงเริ่มแสดงบทบาทสำคัญในการเข้าไปควบคุมและแทรกแซงสื่อบางแห่ง เช่น สถานีโทรทัศน์มอสโกเวีย (Moskovia) เป็นสถานีโทรทัศน์เล็กๆ ได้ถูกสั่งระงับการแพร่ภาพเป็นระยะเวลาหลายชั่วโมง ภายใต้กฎหมายต่อต้านการก่อการร้าย ซึ่งระบุว่าห้ามตีพิมพ์เผยแพร่คำพูดหรือข้อความของผู้ก่อการร้าย สถานีวิทยุเอคโค มอสโกวี ได้ถูกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงข่าวสารของรัสเซียคุกคามโดยการสั่งปิดเว็บไซต์ หลังจากที่คำสัมภาษณ์ของผู้ก่อการร้ายได้รับการเผยแพร่ และสำหรับสถานีวิทยุเรดิโอ มายัค (Radio Mayak) และหนังสือพิมพ์รอสซิสกายา กาเซียตา (Rossiskaya Gazeta) ก็ได้ถูกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงข่าวสารของรัสเซียดำเนินในเรื่องการตีพิมพ์ภาพถ่ายร่างกายของเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายที่ถูกลากออกมาจากโรงละคร

สำหรับการใช้กฎหมายที่มีอยู่จำกัดสิทธิเสรีภาพของสื่อในการตีพิมพ์เผยแพร่ข่าวสารของรัฐบาลปูตินนั้นสามารถแยกวิเคราะห์เป็น 5 ประเด็นดังนี้ (1) การใช้อำนาจรัฐจัดการกลุ่มนายทุนทางด้านสื่อ (2) การที่รัฐเข้าไปเป็นเจ้าของสื่อเสียเอง (3) การกดดันสื่อโดยใช้กฎระเบียบที่เข้มงวดในการจดทะเบียนและขอใบอนุญาต (4) การทำความผิดโดยได้รับการยกเว้นจากการลงโทษ และ (5) การออกกฎหมายใหม่หรือแก้ไขกฎหมายเดิมเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน

(3.1) การใช้อำนาจรัฐจัดการกลุ่มนายทุนทางด้านสื่อ รัฐบาลปูตินได้ใช้อำนาจรัฐเข้าไปควบคุมสถานีโทรทัศน์ของกลุ่มนายทุนทุนนิยม ซึ่งได้วิพากษ์การทำงานของปูตินอย่างรุนแรงในกรณีสงครามเชเชน และพฤติกรรมของปูตินต่อประเด็นโศกนาฏกรรมเรือเรือดำน้ำครุสค์ นอกจากนี้ สถานีโทรทัศน์เอ็นทีวียังโจมตีปูตินอย่างหนักโดยออกอากาศรายการในเชิงล้อเลียนถากถาง และต่อมา เยฟเกนี คิเซเลฟ (Yevgenii Kiselev) ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์เอ็นทีวีก็ออกมากล่าวอ้างว่าเขาได้รับการติดต่อจากเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐบาลให้ยุติการแสดงล้อเลียนดังกล่าว

ต่อจากเหตุการณ์ข้างต้น ในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. 2000 เจ้าหน้าที่เก็บภาษีของรัสเซียได้จับกุมตัวกูชิน สกียที่สำนักงาน และใน 2-3 วันต่อมาเขาก็ถูกจำคุกในข้อหาขโมยออก ต่อเมื่อมีการต่อต้านจากนานาชาติในการกระทำ ดังกล่าว รัฐบาลรัสเซียจึงได้ยกเลิกข้อกล่าวหาและปล่อยตัวกูชินสกียไป

(3.2) การที่รัฐเข้าไปเป็นเจ้าของสื่อเสียเอง จากกรณีที่รัฐบาลได้ใช้อำนาจรัฐในการจับกุมกูชินสกีย ต่อมาเขาจึงหนีไปอยู่ที่ประเทศสเปน โดยมีข้อแลกเปลี่ยนในการปล่อยตัวว่ากูชินสกียต้องโอนทรัพย์สิน 300 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ของมีเดียโมสต์ทั้งหมดไปให้บริษัทก๊าซโพรม (Gazprom) ซึ่งเป็นบริษัทผลิตกระแสไฟฟ้าที่ถือหุ้นโดย รัฐบาล และเมื่อศาลรัสเซียได้ตัดสินให้มีเดียโมสต์ล้มละลายและให้บริษัทก๊าซโพรมเข้าไปถือหุ้น 25% ของทุกบริษัท ในเครือของมีเดียโมสต์ ในที่สุดก๊าซโพรมก็ได้เข้าไปควบคุมกิจการทั้งหมดและปิดหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของกูชินสกีย คือหนังสือพิมพ์เซวโดเนีย (Sevodnya) และไล่พนักงานในโรงพิมพ์รวมทั้งทีมงานที่ทำนิตยสารอีโกดิ ออก ส่วนบีริชอฟสกีย ก็โดนกดดันจากรัฐบาลให้สละหุ้นของเขาในโออาร์ที เช่นกัน แต่เขาก็ต่อต้านได้สำเร็จในภายหลัง

(3.3) การกดดันสื่อโดยใช้กฎระเบียบที่เข้มงวดในการจดทะเบียนและขอใบอนุญาต การบริหาร ประเทศในสมัยที่ 2 ของประธานาธิบดีปูตินได้ถูกโจมตีจากสื่อเป็นอย่างมาก ดังนั้น เขาจึงหาโอกาสที่จะเข้าควบคุมสื่อ จนกระทั่งมีช่องทางในการควบคุมได้ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2000 กล่าวคือ ได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ที่สถานีสื่อสารออสตังกิโน (Ostankino) ในกรุงมอสโกจนส่งผลให้การออกอากาศทั้งวิทยุและโทรทัศน์อยู่ในภาวะชะงักงันเป็นเวลา หลายวัน จากสถานการณ์นี้ รัฐบาลรัสเซียจึงได้สบโอกาสในการเข้าไปวางกฎระเบียบด้านสื่ออย่างเข้มงวด และดึงสิทธิ ในการจดทะเบียน การขอใบอนุญาตประกอบธุรกิจสื่อ การเรียกใบอนุญาตคืน และระงับการออกอากาศของสื่อเป็นการ ชั่วคราว³³

(3.4) การทำความผิดโดยไม่ได้รับการยกเว้นจากการลงโทษ (Impunity) หลังจากปูตินชนะการเลือกตั้งในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2000 ทำให้เขาเริ่มใช้นโยบายและวิธีการต่างๆ ในการควบคุมและบริหารประเทศเพื่อสร้าง “ประชาธิปไตยแบบการจัดการ” (Managed democracy) โดยเป้าหมายของเขาอยู่ที่การใช้กลไกและเครือข่ายของรัฐบาล ในการควบคุมความเป็นอิสระของสื่อมวลชน³⁴

ในฐานะที่นักหนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทสำคัญในการรายงานข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ ให้ประชาชน ได้ทราบ และเกิดความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ต่างๆ แต่ปรากฏว่าภายใต้การบริหารประเทศของปูติน นักหนังสือพิมพ์ที่รายงานข่าวภายในประเทศรัสเซียได้รับอันตราย บาดเจ็บ และบางรายถึงขั้นเสียชีวิตมาอย่างต่อเนื่อง โดยหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษไม่ได้ เพราะเจ้าหน้าที่ตำรวจ อัยการและศาลประสบความสำเร็จในการสืบสวน และจับกุมตัวผู้กระทำความผิด ปรากฏว่ามีนักหนังสือพิมพ์ถึง 11 คน ได้ถูกฆาตกรรมนับตั้งแต่ประธานาธิบดีปูตินเข้า บริหารประเทศมาเป็นเวลา 5 ปี (ตั้งแต่ ค.ศ.2000-2004)³⁵ และไม่มีใครที่นำเรื่องที่นักหนังสือพิมพ์ถูกฆ่าเหล่านี้เข้าสู่ กระบวนการยุติธรรมเพื่อตามหาฆาตกร

³³ Stephen White, Alex Pravda, Zvi Gitelman, **Developments in Russian Politics**, Basingstoke, 125.

³⁴ <http://www.cpij.org/attacks03/europe03/russia.html> .12 มกราคม 2550.

³⁵ <http://www.cpij.org/protests/05/trs/Russia20feb05pl.html>.15 มกราคม 2550.

ตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็คือในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 2003 มีนักหนังสือพิมพ์คนหนึ่งถูกฆ่าเพราะการปฏิบัติหน้าที่สื่อมวลชนของเขา และนักหนังสือพิมพ์รายที่ 2 ก็ตกเป็นเป้าหมายเพราะผลงานของเขา โดยในเดือนตุลาคม อเล็กเซ ซิโดรอฟ (Aleksii Sidorov) หัวหน้าบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์โทยาตินสโกเย โอเบซเรนีเย (Tolyatinskoye Obezreniye) แถบลุ่มน้ำโวลก้า (Volga River) เมืองตัลยาตี (Tolyatti) ได้ถูกแทงจนถึงแก่ความตายนอกบ้านของเขา เพราะผลงานของเขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดการปัญหาอาชญากรรมและการทุจริตคอร์รัปชันของรัฐบาลรัสเซีย โดยที่เขาเป็นหัวหน้าบรรณาธิการหนังสือพิมพ์คนที่ 2 ที่ถูกฆ่าตายในรอบ 18 เดือน

นักหนังสือพิมพ์รายต่อมาคือ ดมิทรี เชวีตส์ (Dmitry Shvets) ซึ่งมีตำแหน่งเป็นรองผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ช่อง 21 (TV-21) ในเมืองทางตอนเหนือของมูร์มานสค์ (Murmansk) ถูกยิงตายนอกสถานีโทรทัศน์ในเดือนเมษายน เพราะสถานีโทรทัศน์ช่อง 21 ได้รายงานข่าวเกี่ยวกับนายกเทศมนตรีและเชื่อมโยงไปเกี่ยวข้องกับเรื่องอาชญากรรมต่างๆ สำหรับกรณีล่าสุด เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2004 คือ การลอบสังหารพอล เคล็บนิคอฟ (Paul Klebnikov) ซึ่งเป็นบรรณาธิการของนิตยสารฟอร์บส์สาขารัสเซีย (Forbes Russia) โดยถูกสังหารนอกสำนักงานของเขาในกรุงมอสโก

วัฒนธรรมของการทำความผิดโดยไม่ได้รับโทษ (Culture of impunity) เหล่านี้ ถือเป็นวิธีการควบคุมและตรวจสอบสื่อ ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น และการกระทำแบบนี้ย่อมสะท้อนถึงความล้มเหลวของรัฐบาลในการบังคับใช้กฎหมายให้ถูกต้องตามหลักนิติรัฐ (Rule of law) นั่นเอง

(3.5) การออกกฎหมายใหม่หรือแก้ไขกฎหมายเดิมเพื่อจำกัดสิทธิและเสรีภาพ (Legal Restrictions) ของสื่อมวลชน การออกกฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพต่อสื่อมวลชน จะช่วยเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการเข้าไปควบคุมและแทรกแซงนโยบายของสื่อมวลชน โดยกฎหมายที่กำลังจะพิจารณาในรัฐสภาของรัสเซียที่เกี่ยวข้อง มีดังนี้³⁶

(3.5.1) กฎหมายการต่อต้านการก่อการร้าย (Anti-Terrorism) กฎหมายการต่อต้านการก่อการร้ายนี้ได้รับการพิจารณาโดยรัฐสภา ซึ่งเนื้อหาใจความหลักของร่างกฎหมายฉบับนี้คือ การขอให้หนังสือพิมพ์ที่ทำข่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติการของผู้ก่อการร้าย จะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐบาลก่อนในการรายงานข่าว นอกจากนี้ในร่างกฎหมายยังกำหนดให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถตรวจสอบเนื้อหาของรายงานข่าวของนักหนังสือพิมพ์ก่อนจะถูกตีพิมพ์เผยแพร่ (Prior censorship)

(3.5.2) กฎหมายการเดินทางเข้าออกในประเทศ (Visa Law) รัฐสภาของรัสเซียกำลังพิจารณากฎหมายการเดินทางเข้าและออกในประเทศรัสเซีย โดยเนื้อหาใจความของกฎหมายคือ การอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิเสธที่จะออกวีซ่าให้กับชาวต่างชาติที่ถูกพิจารณาว่าไม่ให้ความเคารพหรือดูถูกเหยียดหยาม (Disrespectful) เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือรัฐบาลรัสเซีย หรือเป็นบุคคลที่อาจทำให้เกิดอันตรายหรือความเสียหายต่อผลประโยชน์ของ

³⁶ <http://www.cpi.org/protests/05/trs/Russia/20feb05pl.html>. 15 มกราคม 2550.

ประเทศรัสเซีย ซึ่งปรากฏว่าถ้อยคำในร่างกฎหมายฉบับนี้มีความคลุมเครือ จนทำให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถใช้ในการห้าม (Ban) นักหนังสือพิมพ์ไม่ให้วิพากษ์วิจารณ์การทำงานและนโยบายของรัฐบาลรัสเซียได้

(3.5.3) กฎหมายเกี่ยวกับสื่อมวลชน (Media Law) รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อเตรียมการออกกฎหมายใหม่เกี่ยวกับสื่อมวลชนเสนอเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา และกฎหมายฉบับนี้จะถูกนำมาใช้แทนที่กฎหมายสื่อมวลชนในปี ค.ศ. 1991 ในร่างกฎหมายฉบับนี้ได้มีการกำหนดเนื้อหาอย่างคลุมเครือ โดยกำหนดให้สื่อมวลชนต้องไปลงทะเบียนอีกครั้งหนึ่งกับรัฐบาล รวมทั้งการห้ามไม่ให้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นภัยอย่างร้ายแรง (Extremist information) และการจัดระบบความรับผิดชอบในการรายงานข่าวของนักหนังสือพิมพ์ ผลที่เกิดขึ้นจากกฎหมายฉบับนี้ คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจมากขึ้นในการเข้าไปแทรกแซงนักหนังสือพิมพ์ และการออกสื่อที่วิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล นอกจากนี้ รัฐสภาของรัสเซียยังมีความพยายามที่จะแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับสื่อมวลชนในปัจจุบัน โดยให้รัฐบาลสามารถห้าม การออกอากาศของสถานีโทรทัศน์ ซึ่งมีภาพที่แสดงถึงความรุนแรงในระหว่างช่วงเวลาสำคัญ (Prime-time television) และกฎหมายฉบับนี้ยังสามารถใช้ในการกำจัดการรายงานข่าวการโจมตีของผู้ก่อการร้ายและการทำสงครามในเชเชเนียได้

(4) การเตรียมการออกกฎระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต (Internet Regulation) สมาชิกรัฐสภาและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลรัสเซีย กำลังอภิปรายถึงความเป็นไปได้ในการควบคุมตรวจสอบ การใช้งานอินเทอร์เน็ต สมาชิกสภาบางคนของฝ่ายรัฐบาลได้ทำร่างกฎระเบียบข้อบังคับ โดยอันเดร โรมันเชนโก (Andrei Romanchenko) รองผู้อำนวยการสหพันธ์ตัวแทนนักข่าว นักหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียงและสื่อ (Federal Agency of Press, Broadcasting and Media) ได้เรียกร้องให้มีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับ แม้ว่ากฎหมายเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตจะไม่ผ่านการพิจารณาของรัฐสภา แต่การโต้เถียงเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ทำให้เกิดการควบคุมอย่างรวดเร็วเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ตไปทั่ว เมื่อเร็วๆ นี้ เว็บไซต์สตึกฮิอีโดทอาร์ยู (Stikhi.ru) ได้ถูกขัดขวางไม่ให้เผยแพร่ข้อเขียนที่วิพากษ์วิจารณ์ประธานาธิบดีปูติน และผู้สนับสนุนของเขา รวมทั้งห้ามไปตั้งหลักแหล่งทำข่าวสงครามในเชเชเนีย และไม่ให้เขียนข่าวเกี่ยวกับการประท้วงต่อต้านรัฐบาลในเรื่องการปฏิรูปเกี่ยวกับสวัสดิการ

(5) การใช้กฎหมายการหมิ่นประมาท (Criminal Libel) ที่ล้าสมัย อัยการยังคงใช้กฎหมายที่ล้าสมัยในยุคโซเวียต (Outdated Soviet-era) ในเรื่องกฎหมายการหมิ่นประมาทในการที่สื่อมวลชนรายงานข่าวในประเด็นเรื่องการใช้อำนาจในทางที่ผิดของรัฐบาล (Government abuses) เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมตัวเอ็ดคูอาร์ต อับราซิมอฟ (Eduard Abrosimov) ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ของหนังสือพิมพ์ซาราตอฟ โปวอลซยา (Saratov Povolzhya) เขาได้ถูกจำคุกเป็นเวลา 3 ปี ในข้อหาวิพากษ์วิจารณ์อัยการในภูมิภาคแม่น้ำโวลก้า ในเมืองซาราตอฟ นอกจากนี้ยังมีกิร์มัน กัลกิน (German Galkin) ผู้จัดพิมพ์ของหนังสือพิมพ์ ราโบชายา กาเซตา (Rabochaya Gazeta) ในเมืองอูราล (Urals) ทางตอนใต้ของเชลยาบินสค์ (Chelyabinsk) ซึ่งได้พิมพ์เนื้อหาที่คัดค้านและไม่เห็นด้วยกับการทำงานของภาครัฐ จนมีผลทำให้เขาถูกจำคุกเป็นเวลา 3 เดือนในปี ค.ศ. 2003 ในข้อหาการเขียนข่าวเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงินที่ผิดวัตถุประสงค์ในการบริหารงานของเชลยาบินสค์

(6) การแทรกแซงการนำเสนอข่าวของสื่อโดยการให้ข้อมูลด้านเดียว ประธานาธิบดีปูตินได้เข้าไปแทรกแซงการนำเสนอข่าวของสื่อ โดยการให้นำเสนอข้อมูลแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากกรณีของสื่อและสงครามเชเชนครั้งที่ 2 (Media and the Second Chechen War) กล่าวคือ ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 2001 มีข้อความที่ลงนามโดยกลุ่มผู้สื่อข่าวกลุ่มหนึ่งจากสื่อของรัฐในส่วนท้องถิ่นคือ วีจีทีอาร์เค (VGTRK) โดยได้แสดงความคิดเห็นถึงความลำเอียงและการให้ข้อมูลด้านเดียวเกี่ยวกับสงครามเชเชนโดยฝ่ายรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นขัดแย้งและการประท้วงของกลุ่มผู้สื่อข่าวที่เป็นสื่อของรัฐในครั้งนี้ จัดได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นครั้งแรกที่ถูกบันทึกไว้ในสถานการณ์ความขัดแย้งที่เชเชน ดังข้อความส่วนหนึ่งที่นักหนังสือพิมพ์ได้แถลงไว้อย่างกระชับชัดเจนว่า

“ตั้งแต่มีการเริ่มต้นรณรงค์หรือส่งเสริมให้มีการต่อต้านการก่อการร้าย (Anti-terrorist) ในเชเชน สื่อของประเทศรัสเซียโดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์โออาร์ทีและอาร์ทีอาร์ ได้เก็บตัวเงียบในการเปิดเผยข้อมูลที่แท้จริงของตัวเลขผู้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต...ความจริงซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่มขึ้นและไม่น่าสลดขึ้นจะต้องมาปรากฏในจอทีวีของเรา”³⁷

สงครามข้อมูลข่าวสาร (Information War) เป็นการต่อสู้กันของความน่าเชื่อถือ (Battle of credibility) ผู้ชนะในการต่อสู้มีแนวโน้มว่าจะเป็นผู้ชนะใจและประชาชนจะให้ความไว้วางใจมากกว่า ในการต่อสู้จะมี 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายต่อต้านรัฐบาล โดยทั้ง 2 ฝ่ายจะพยายามรายงานข้อมูลซึ่งอาจจะมีการพิสูจน์ว่ามีอันตราย และพยายามจะตั้งกลุ่มสื่อมวลชนต่างๆ เป็นของแต่ละฝ่าย เพื่อที่จะทำการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตามที่แต่ละฝ่ายต้องการ

รัฐบาลรัสเซียยังคงดำเนินการจำกัดขอบเขตของการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารในเชเชน โดยการเข้มงวดในการอนุญาตให้นักหนังสือพิมพ์เข้าไปทำข่าวในพื้นที่ในเขตเชเชน ในขณะที่ตัวแทนทางรัฐบาลก็อ้างว่า คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนกำลังจะกลับคืนสู่ภาวะปกติ องค์การการดูแลความมั่นคงของรัฐ (The Federal Security Service: FSB) และอัยการในคอเคซัสเหนือ ได้ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ในการจับตัวนักหนังสือพิมพ์ และการแสดงออกของสื่อที่ยังคงรายงานข่าวความขัดแย้งในเชเชน

สำหรับกรณีของสื่อต่างประเทศนั้น ยูริ บาโกรอฟ (Yuri Bagrov) ซึ่งเป็นชาวรัสเซียที่รายงานข่าวสังกัดสมาคมนักข่าว ได้ย้ายจากจอร์เจียไปยังรัสเซียในปี ค.ศ. 1992 และเขาเคยถูกจำคุกในข้อหาปลอมแปลงเอกสารที่ได้รับมาจากประชาชนชาวรัสเซีย หลังจากนั้น 2-3 เดือน เจ้าหน้าที่เอฟเอสบี (FSB) ได้บุกเข้าไปในบ้านของเขา ปัจจุบันนี้ บาโกรอฟได้ทำงานให้กับสถานีวิทยุเรดิโออิสระยุโรปหรือสถานีวิทยุเสรี (Radio Free Europe/Radio Liberty) นอกจากเหตุการณ์นี้แล้ว ครั้งหนึ่งเขาก็เคยถูกข่มขู่เอาชีวิตจนทำให้ต้องหนีออกนอกประเทศรัสเซีย นอกจากยูริ บาโกรอฟแล้ว เจ้าหน้าที่ตำรวจยังรายงานผลว่าไม่มีความคืบหน้าในการดำเนินการสอบสวนในช่วงเดือนกรกฎาคม 2003 ในคดีการลักพาตัวผู้สื่อข่าวชาวฝรั่งเศสชื่อ อาลี อัสตันมิรอฟ (Ali Astamirov) ซึ่งเขาได้หายตัวไปหลังจากการเข้าไปแทรกแซงเป็นเวลาหลายเดือนของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และเจ้าหน้าที่เอฟเอสบีในทางตอนใต้ของอินกูเชเทีย (Ingushetia)

ส่วนกรณีของสื่อท้องถิ่นนั้น เจ้าหน้าที่เอฟเอสบีได้ดำเนินการให้มีการสอบสวนคดีอาชญากรรมทางการเมืองกับสถานีสลาฟ ดมิตเรฟสกี (Stanislav Dmitrievski) หัวหน้าบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อ “ปราโว-ชาซ

³⁷Gregory Simons. Russian crisis management communications and media management under Putin: Uppsala University. 2005

ซิดา” (Pravo-zashchita) ในเมืองแม่น้ำวอลก้า ซึ่งเขาเป็นผู้รายงานข่าวเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในเชชเนีย ต่อมา
อัยการได้ตั้งข้อหาว่าคมิตเรฟสกีพยายามล้มล้างรัฐบาล หลังจากที่เขาพบรายงานที่อ้างอิงคำพูดของผู้นำกบฏเชชเนียใน
บทความที่ถูกตีพิมพ์ในเดือนมีนาคมและเมษายน ปี ค.ศ. 2004 เจ้าหน้าที่เอฟบีไอได้บุกกุ้โจมสำนักงานของ
หนังสือพิมพ์และสอบปากคำทีมงานของคมิตเรฟสกี ต่อมาเจ้าหน้าที่ของรัฐในเมืองมอสโกได้ออกกฎระเบียบในการ
คัดค้านอย่างเป็นทางการต่อหนังสือพิมพ์รายวันชื่อคอมเมอร์แซนต์ในการตีพิมพ์ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ เรื่องคำให้
สัมภาษณ์ของอัสลัน มัชฮาโดฟ (Aslan Maskhadov) ผู้นำกบฏเชชเนีย

อย่างไรก็ดี ในทางกฎหมาย เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถทำการปิดการดำเนินการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของ
สื่อมวลชนได้ ถ้ามีการคัดค้านจำนวน 3 ครั้งในระยะเวลา 1 ปี

(7) การตรวจสอบสื่ออย่างไม่เป็นทางการ (Informal Censorship) ในอดีตที่ผ่านมา รัฐบาลรัสเซียได้
ดำเนินการทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในการควบคุมทางการเมือง ด้วยการเข้าไปกำกับควบคุมสื่อซึ่งครอบคลุม
สถานีโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลในระดับชาติ เช่น สถานีโทรทัศน์ช่อง 1 สถานีโทรทัศน์รัสเซียทีวี (Russia TV) และ
สถานีโทรทัศน์เอ็นทีวี ของบริษัทน้ำมันก๊าซโพรม ซึ่งล้วนแล้วแต่ดำเนินการโดยรัฐบาล การที่รัฐบาลเข้าไปควบคุม
ดำเนินการกับสื่อต่างๆ จึงทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาลลดน้อยลง นอกจากนี้ยังมีรายงานของเจ้าหน้าที่
รัฐในการป้องกันการรายงานข่าวการประท้วงต่อต้านรัฐบาลรัสเซียของสถานีโทรทัศน์ในระดับภูมิภาคเพิ่มมากขึ้นด้วย
สำหรับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตรวจสอบอย่างไม่เป็นทางการของเจ้าหน้าที่รัฐ สรุปได้ดังนี้

(7.1) เมืองเบสแลน (Beslan) หน่วยงานด้านความมั่นคงและเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ทำการขัดขวางการ
ออกอากาศเรื่องผู้ประท้วงท้องถิ่นทำการเรียกร้องให้ผู้นำของเขาลาออก เพื่อรับผิดชอบในการจัดการแก้ไขปัญหา
วิกฤตการณ์ความยากจนของประชาชน ในกรณีวิกฤตการณ์จับตัวประกันในเมืองเบสแลนทางตอนใต้ของเมืองโอเซเชีย
(Ossetia)

(7.2) การประท้วงการเลือกตั้งผู้ว่าราชการรัฐ (Gubernatorial election protests) เจ้าหน้าที่ของรัฐในเมืองเย
คาเทรินเบิร์ก (Yekaterinburg) ได้ทำการขัดขวางไม่ให้สถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นออกอากาศแสดงการวิพากษ์วิจารณ์
แผนของประธานาธิบดีปูติน ในการกำจัดคู่แข่งในการเลือกตั้งผู้ว่าราชการรัฐ แต่ในทางกลับกัน ผู้สังเกตการณ์ในเมืองเยคา
เทรินเบิร์กได้สังเกตพบว่า มีการจัดให้กลุ่มที่ขึ้นชอบรัฐบาลแสดงความคิดเห็น โดยมีพรรคการเมืองสหรัสเซีย (United
Russia) เป็นผู้ดำเนินการ

(7.3) การประท้วงเพื่อรักษาผลประโยชน์ ผู้อยู่อาศัยในแถบตะวันตกของเมืองปสคอฟ (Pskov) ได้บ่น
ว่าสถานีโทรทัศน์ในส่วนภูมิภาคของปสคอฟล้มเหลวในการรายงานข่าว โดยประชาชนได้กล่าวหาว่าสถานีโทรทัศน์
ปฏิบัติตามคำร้องขอของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งนี้ได้มีการประท้วงต่อต้านการยกเลิกผลประโยชน์ที่เคยได้รับในยุคนของ
สหภาพโซเวียต ซึ่งเป็นข่าวที่รายงานโดยเว็บไซต์เร็กนัมคอตอาร์ยู (Regnum.ru) ในเมืองอูราล

(7.4) นายอเล็กเซ วอโรเยฟ (Aleksai Voroiev) ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานส่วนภูมิภาคของรัฐบาล
รัสเซีย ได้ทำการคุกคามสื่ออย่างหนักโดยการดำเนินการตรวจสอบและประเมินการบริหารของสื่อ ซึ่งผลิตและเผยแพร่
ข้อมูลข่าวสารที่เป็นเท็จเกี่ยวกับผลประโยชน์ ทั้งนี้ประชาชนที่อยู่อาศัยในเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กได้ทำการปิดล้อม

สถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ที่ทำการตัดรายการเกี่ยวกับข่าวการประท้วงเรื่องผลประโยชน์ของท้องถิ่น โดยประชาชน กล่าวหาว่าสถานีโทรทัศน์ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ว่าการรัฐ

5. ปฏิกริยาของนานาชาติที่มีต่อการควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยประธานาธิบดีมีร์ ปูติน จากการศึกษาทฤษฎีสื่อระหว่างประเทศตะวันตกและมุมมองของสื่อในรัสเซียตามแนวคิดของศาสตราจารย์ เอลีนา วาร์ตานิวา แห่งมหาวิทยาลัยมอสโก³⁸ พบว่าโครงสร้างพื้นฐานของการปกครองประเทศ และปรัชญาทางการเมืองระหว่างประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว กับประเทศรัสเซียซึ่งถือเป็นน้องใหม่ในการพัฒนาด้านต่างๆ เช่น ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านกฎหมาย ด้านสังคมและการดำเนินชีวิต อันนำไปสู่ความเป็นมืออาชีพนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก การที่จะทำให้รัสเซียเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ แบบก้าวกระโดดเท่าเทียมชาติตะวันตกนั้น เป็นเรื่องที่ยากและซับซ้อนมาก ถึงแม้ว่าสื่อต้องการมีอิสระจากกลุ่มทางการเมือง แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เพราะสื่อในรัสเซียมีพื้นฐานมาจากการเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์ของรัฐ และสื่อยังคงเป็นแหล่งรวมอิทธิพลทางการเมืองตราบจนถึงปัจจุบัน ทั้งๆ ที่จากคำประกาศเข้ารับตำแหน่งของปูตินในช่วงแรก ต้องการให้สื่อมีเสรีภาพมากขึ้นเพื่อการนำพาประเทศไปสู่สังคมยุคใหม่ แต่ผลลัพธ์ที่ได้คือการจำกัดและแทรกแซงสื่ออย่างเห็นได้ชัด จนทำให้ต่างชาติต้องออกมาวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของรัฐบาลปูติน

ในการวิเคราะห์ปฏิกริยาของนานาชาติที่มีต่อการควบคุมและแทรกแซงสื่อมวลชนรัสเซียในสมัยปูติน จะแบ่งหัวข้อพิจารณาเป็น 3 ส่วนคือ (1) ปฏิกริยาจากรัฐบาลและสภาองเกรสของสหรัฐอเมริกา (2) ปฏิกริยาจากองค์กรแลกเปลี่ยนข้อมูลและการวิจัยนานาชาติหรือไอเร็กซ์ และ (3) ปฏิกริยาจากสถาบันมนุษยชนเฮลซิงกิหรือเอชเอฟเอชอาร์

ก. ปฏิกริยาจากรัฐบาลและสภาองเกรสของสหรัฐอเมริกา สำหรับปฏิกริยาจากฝ่ายรัฐบาลอเมริกัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ นางคอนโดลีซา ไรซ์ (Condoleezza Rice)³⁹ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ของสื่อมวลชนในประเทศรัสเซียว่า “เป็นสิ่งที่สำคัญที่ประเทศรัสเซียจะต้องทำความกระจ่างให้โลกรู้ว่า ประเทศรัสเซียมีความเข้มงวดทางกฎหมาย มีการดำเนินการตัดสินคดีอย่างเป็นอิสระเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการอนุญาตให้สื่อมวลชนมีความเป็นอิสระและมีเสรีภาพอย่างแท้จริง” ซึ่งแสดงถึงการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยความสุขุม แต่ก็เต็มไปด้วยความเปิดเผยตรงไปตรงมามากพอสมควร

ส่วนสภาองเกรสกลับมีความเห็นที่แตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของอิสรภาพของสื่อในรัสเซีย โดยทัดเดอุส แม็คคอตเตอร์ (Thaddeus McCotter) จากพรรคริพับลิกันได้กระตุ้นเตือนกลุ่มต่อต้านรัสเซียในสภาองเกรส เกี่ยวกับประเด็นเรื่องเสรีภาพในการพูดและการพิมพ์ของประเทศไทย โดยยกตัวอย่างกรณีของนักข่าวอเมริกันคือ พอล เคลฟนิคอฟซึ่งเป็นอดีตบรรณาธิการนิตยสารฟอร์บส ประเทศไทย ที่ถูกฆ่าโดยกลุ่มก่อการร้ายเชเชนในเชเชเนีย ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการฆ่าและโจมตีสื่อ แต่กลับไม่มีใครถูกลงโทษ ทั้งที่สหรัฐอเมริกาที่เคยได้รับรายงานเกี่ยวกับการ

³⁸ Elena Vartanova, *Russia Media between the west and the East*,

(http://www.helsinki.fi/aleksanteri/maisterikoulu/opintoopas/luentokurssit/oppimateriaali/russian_media_model/Lecture_4.ppt) .9 มกราคม 2550.

³⁹ <http://www.cpj.org/protests/05ltrs/Russia20feb05pl.html>.15 มกราคม 2550.

ควบคุมความเป็นอิสระบางส่วนของสื่อในประเทศรัสเซียแล้ว ดังนั้น ความเพิกเฉยของรัฐบาลอเมริกันจึงเท่ากับเป็นการยอมรับการควบคุมดังกล่าว อันนำไปสู่การข่มขู่และโจมตีสื่อโดยไม่มีการลงโทษ และในที่สุดจึงเกิดอาชญากรรมขึ้น ซึ่งโดยแท้จริงแล้วเมื่อพอล เคลฟนิคอฟ ยังมีชีวิตอยู่นั้น เขาไม่เคยได้กล่าวถึงความรุนแรงของรัฐบาลต่อเสรีภาพของสื่อในรัสเซียเลย และนิตยสารฟอร์บส์ก็มีอิสระในการพิมพ์โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐบาลด้วยซ้ำ ดังเป็นที่รู้กันว่า มีหนังสือพิมพ์และนิตยสารของอเมริกันจำนวนมากที่สามารถเข้าไปจำหน่ายในรัสเซียได้

ด้วยเหตุดังกล่าว แม้คอกทเตอร์จึงเห็นว่าถึงแม้คนอื่นจะมองว่าสื่อในรัสเซียไม่มีอิสระ แต่เขากลับเห็นว่าโดยแท้จริงแล้วสื่อมีสิทธิและเสรีภาพอย่างมากในรัสเซีย ร้านหนังสือในกรุงมอสโกสามารถจะวางจำหน่ายหนังสือพิมพ์และนิตยสารที่หลากหลาย ซึ่งมีนาฬิกาสะท้อนทั้งแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์ เสรีนิยม องค์กรที่สนับสนุนรัสเซีย และองค์กรที่ต่อต้านรัสเซีย หรือแม้กระทั่งหนังสือเกี่ยวกับพวกกรักร่วมเพศก็ตาม และพอล เคลฟนิคอฟที่เสียชีวิตไปแล้วนั้นก็ค่อนข้างจะมีความสุขกับอิสระและเสรีภาพดังกล่าวด้วย ซึ่งถ้าเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาแล้วนักเขียนที่มีความเห็นแตกต่างจากบรรณาธิการหรือรัฐบาลก็จะถูกลงโทษ เช่น ถูกให้ออกจากงาน อย่างกรณีของโอลิเวอร์ สโตน (Oliver Stone) ที่ทำภาพยนตร์เกี่ยวกับการลอบสังหารอดีตประธานาธิบดีจอห์น เคนเนดี (John Kennedy) แล้วถูกห้ามเผยแพร่ โดยรัฐบาลอเมริกันอ้างว่าภาพยนตร์ดังกล่าวให้ข้อมูลที่บิดเบือนจากความเป็นจริง และสโตนคาดว่ารัฐได้ควบคุมสื่อต่างๆ ในสหรัฐฯ ไม่ให้สนับสนุนภาพยนตร์ดังกล่าว⁴⁰

ข. ปฏิกริยาจากองค์กรแลกเปลี่ยนข้อมูลและการวิจัยนานาชาติหรือไอเร็กซ์ (International Research and Exchanges: IREX) จากการสำรวจดัชนีชี้วัดด้านความยั่งยืนของสื่อมวลชนหรือเอ็มเอสไอสำหรับประเทศในกลุ่มยุโรปและเอเชียกลาง (Media Sustainability Index: MSI for Europe and Eurasia) ของไอเร็กซ์ ที่ประชุมของคณะทำงานได้แสดงความเป็นห่วงในการบัญญัติกฎหมายของประเทศรัสเซีย ว่ามีแนวโน้มจะมีความขัดแย้งกับกฎหมายรัฐธรรมนูญที่มีการอ้างสิทธิและเสรีภาพของการพูดและการใช้เหตุผล ทั้งนี้ในการสำรวจดัชนีชี้วัดด้านความยั่งยืนของสื่อมวลชน ได้กำหนดหัวข้อในการประเมินผล 5 ประเด็นดังต่อไปนี้คือ (1) ความเป็นอิสระในการพูดและแสดงความคิดเห็น (Free speech) (2) ความเป็นมืออาชีพของนักหนังสือพิมพ์ (Professional journalism) (3) ความหลากหลายของแหล่งข่าว (Plurality of new sources) (4) การบริหารจัดการธุรกิจ (Business management) และ (5) การสนับสนุนของสถาบันอื่นๆ (Supporting Institution) เช่น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ (Non-governmental Organization: NGO) กลุ่มสมาคมที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน เป็นต้น

สถาบันไอเร็กซ์ (IREX) ได้ทำการสำรวจดัชนีเอ็มเอสไอ (MSI) แล้วพบว่า สถานการณ์ด้านสื่อมวลชนในรัสเซียอยู่ในสภาพที่แย่ลงโดยได้คะแนน 1.7 ในปี ค.ศ. 2002 และลดลงมาโดยตลอดในช่วงปี ค.ศ. 2003-2004 ต่อเนื่องถึงปี ค.ศ. 2005 ก็ได้คะแนนลดลงมาเหลือ 1.49 (คะแนนเต็ม 4.0 คะแนน) การที่ประเทศรัสเซียได้คะแนนในระดับไม่ถึง 2 คะแนนนี้แสดงให้เห็นว่าระบบกฎหมายและการบริหารของรัฐบาลมีการเข้าไปคัดค้านหรือแทรกแซงระบบการทำงานของสื่อมวลชน จนทำให้ขาดความเป็นอิสระ ด้วยเหตุนี้ สถาบันไอเร็กซ์จึงได้วิเคราะห์และเสนอความ

⁴⁰ <http://english.pravda.ru/print/russia/politics/9115-freedom-0.15> มกราคม 2550.

คิดเห็นว่าทางรัฐบาลรัสเซียควรจะมีการพัฒนาและสนับสนุนให้สื่อมวลชนมีความเป็นอิสระเสรีมากขึ้น โดยมีการเพิ่มความ เป็นมืออาชีพ⁴¹

ก. ปฏิกริยาจากสถาบันสิทธิมนุษยชนเฮลซิงกิหรือเอชเอฟเอชอาร์ (Helsinki Foundation for Human Rights: HFHR) องค์การเฝ้าระวังหรือวอชด็อก (Watchdog) ซึ่งให้ความสนใจกับประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนแห่งนี้ มองว่า ประเทศรัสเซียมีความล่าช้าและไม่เคารพสิทธิมนุษยชนเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในยุโรป โดยมาเร็ค โนวิกกี (Marek Nowicki) ประธานสถาบันสิทธิมนุษยชนเฮลซิงกิได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวในการประชุมที่กรุง วอร์ซอว์ ประเทศโปแลนด์ ว่า “ศาลสิทธิมนุษยชนของยุโรปจะได้รับคำร้องเรียนเกี่ยวกับประเด็นการละเมิดสิทธิ มนุษยชนในรัสเซียเป็นจำนวนมากทุกปี แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าประเทศรัสเซียจะมีชื่อเสียงในแง่ที่ไม่ดีเกี่ยวกับความ รุนแรงในเรื่องสิทธิมนุษยชน”⁴² โดยการประชุมครั้งนี้ได้ยกประเด็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชนใน ประเทศรัสเซียและเครือรัฐเอกราช ประเทศในยุโรปตะวันออก ประเทศในคาบสมุทรบอลข่านและประเทศตุรกีขึ้นมา พิจารณา โนวิกกีได้กล่าวตำหนิรัสเซียว่า บ่อนทำลายของค์กรสิทธิมนุษยชนด้วยการออกกฎหมายมาจำกัดสิทธิ ซึ่งโดย ปกติคำร้องเรียนทั่วไปไม่ได้ชี้ให้เห็นว่ารัสเซียละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่การออกกฎหมายจำกัดสิทธิต่างหากที่เป็นการ บ่อนทำลายสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ เขายังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า กลุ่มงานสถาบันเฮลซิงกิที่ศึกษาเกี่ยวกับรัสเซียได้ร่วมกับองค์กรนิรโทษ กรรมสากล และกลุ่มสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ในยุโรปอีกมากมายเพื่อยื่นคำร้องไปยังสภายุโรป (the European Union's Parliamentary Assembly) โดยขอให้รัฐบาลรัสเซียหาวิธีการใหม่ในการดูแลสิทธิมนุษยชนในเชชเนียและคอเคซัสเหนือ ของประเทศรัสเซีย เนื่องจากสถานการณ์สิทธิมนุษยชนขณะนั้นอยู่ในช่วงรุนแรงในระดับภูมิภาค ประเด็นนี้ ศาสตราจารย์อีรีนา รเซพลินสกา (Irena Rzeplinska) ซึ่งเป็นหนึ่งในหัวหน้าทีมกล่าวว่า ความขัดแย้งในเชชเนียเป็น สถานการณ์ภายใน แต่ขณะเดียวกันก็จะถูกจับตามองในเรื่องของสิทธิมนุษยชน

6. สรุป จากการศึกษาเรื่องนี้พบว่าสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูตินเป็นยุคที่สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมาก โดยเฉพาะสื่อมีอิสรภาพมากขึ้นในเชิงธุรกิจ แต่ทว่าการนำเสนอข่าวต่างๆ ยังคงถูกควบคุมโดยรัฐบาลอยู่บ้าง ดังนั้นจึง ทำให้สื่อสามารถดำเนินหน้าที่ตามแนวคิดแบบมีอิสรภาพได้ แต่ก็ต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและประชาชน พร้อมกันไป ก่อนหน้าที่ประธานาธิบดีปูตินจะเข้าบริหารประเทศ ความเป็นประชาธิปไตยของสถาบันการเมืองและ ระบบราชการในประเทศรัสเซียมีความอ่อนแอ และไม่มีเอกภาพ แต่หลังจากปูตินได้ขึ้นเป็นประธานาธิบดีในสมัยแรก ความเป็นประชาธิปไตยในรัสเซียกลับมีความเคลื่อนไหวอย่างรุนแรงในทางแย่ง โดยรัฐบาลภายใต้การนำของปูตินได้ เสนอแนวความคิดเรื่องระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างเล่ห์หลอว่าเป็น “ประชาธิปไตยแบบมีการจัดการ” (Managed democracy) แต่ในขณะเดียวกัน แนวทางการบริหารประเทศกลับเป็นแบบ “เผด็จการที่มีรูปแบบการแข่งขัน” (Competitive authoritarianism) ซึ่งมีการปฏิบัติการในลักษณะต่อต้านหรือไม่สนับสนุนความเป็นประชาธิปไตย ด้วย

⁴¹ Media Sustainability Index .รายงานการสำรวจดัชนีชี้วัดความยั่งยืนของสื่อมวลชน, สถาบัน IREX., 2005

⁴² http://www.times.spb.ru/index.php?action_id=18181.29 มกราคม 2550

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน (หนึ่งในบรรดาตัวชี้วัดที่สำคัญของสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยคือ ความเป็นอิสระภาพของสื่อมวลชน)

นอกจากนั้น จากการศึกษาสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนในรัฐเซียยุคของประธานาธิบดีปูตินตั้งแต่สมัยแรก จนถึงปี ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550) พบว่าเกิดความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง โดยที่สาเหตุของความขัดแย้งมักมาจากความเป็นอำนาจนิยมเบ็ดเสร็จของรัฐบาลเป็นหลัก และมีปัจจัยเสริมคือ ความไม่เข้าใจของรัฐบาลที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งสื่อมวลชนเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่รัฐบาลสามารถใช้เป็นกระบอกเสียงที่ดีได้ อย่างไรก็ดี เนื่องจากสื่อมีอิสระและเสรีภาพ ดังนั้นโอกาสที่สื่อจะวิพากษ์วิจารณ์หรือเสนอภาพในเชิงลบของรัฐบาลจึงมีความเป็นไปได้สูง ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลปูตินจึงเลือกวิธีการที่จะเข้าไปแทรกแซงสื่อในทุกๆ วิถีทางเพื่อให้การยึดโยงอำนาจเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเพื่อให้สื่อทำหน้าที่เป็นเครื่องมือและกระบอกเสียงในการเผยแพร่ข่าวสารของรัฐบาลเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลรัสเซียภายใต้การบริหารประเทศของประธานาธิบดีปูตินและสื่อมวลชนนั้น นับว่ากำลังอยู่ในภาวะวิกฤตเต็มที่เนื่องจากรัฐบาลปูตินขาดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อบทบาทของสื่อ ในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญของการเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งมุมมองในแง่ลบที่ฝ่ายรัฐบาลและสื่อมวลชนมีต่อกันตามแนวความคิดของรูปแบบความสัมพันธ์แบบปฏิปักษ์ อันที่จริงแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสื่อมวลชนนั้น น่าจะเป็นไปในทางส่งเสริมและเติมเต็มซึ่งกันและกันตามแนวทางของรูปแบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน นั่นก็คือ การแลกเปลี่ยนข่าวสารซึ่งกันและกัน โดยที่ต่างฝ่ายต่างมุ่งผลประโยชน์ในการทำหน้าที่ของตนในกระบวนการประชาธิปไตย กล่าวคือสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้รายงานข่าวและเหตุการณ์ที่เป็นเรื่องของนโยบายและการดำเนินงานของรัฐบาลไปสู่ประชาชน พร้อมทั้งให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์เพื่อให้ประชาชนนำไปใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจ รวมไปถึงการทำหน้าที่เป็นเวทีในการอภิปรายวิพากษ์วิจารณ์ และการระดมประชามติในประเด็นสาธารณะ ส่วนรัฐบาลก็ทำหน้าที่ในการวางนโยบายและดำเนินงานบริหารประเทศในด้านต่างๆ โดยควบคู่ไปกับการรับฟังความคิดเห็น และข้อเท็จจริงจากประชาชน ผ่านการรายงานข่าวของสื่อมวลชน ทั้งนี้เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจดำเนินการใดๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน ดังนั้น รัฐบาลจะต้องทำความเข้าใจในสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน และไม่ทำการใดๆ ที่เป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพดังกล่าว ทั้งในทางนโยบาย ทางกฎหมายหรือทางเศรษฐกิจ เพราะนอกจากจะเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญรัสเซีย อันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศแล้ว ยังเป็นการจำกัดโอกาสของตนเองที่จะได้รับฟังความคิดเห็นและความต้องการของ “ประชาชน” ผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง

บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการรักษาความมั่นคงของประเทศ

The Role of Russian Special Force in Defend National Security

นายธนศ เทชะวนิช

Tanes Tejavanija

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการรักษาความมั่นคงของประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ โครงสร้าง และบทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียต่างๆ นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงที่หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียเริ่มมีบทบาทสำคัญในการรักษาความมั่นคงของประเทศ ทั้งจากภายนอกและภายในประเทศจนถึงปัจจุบัน การศึกษานี้ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับหน่วยปฏิบัติการพิเศษของ รัสเซียได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นแนวทางให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาและค้นคว้าให้ลึกซึ้งต่อไป อันเป็นการสร้างความก้าวหน้าทางด้านวิชาการให้กว้างขวางมากขึ้น

หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ หน่วยปฏิบัติการพิเศษทางการทหาร ซึ่งมีทั้งจากกองทัพบก กองทัพเรือ และพลร่ม โดยสังกัดกองบัญชาการข่าวกรองกลาง (จีอาร์ยู) และหน่วยปฏิบัติการพิเศษที่รับผิดชอบด้านความมั่นคงภายใน โดยเฉพาะภัยจากการก่อการร้าย หน่วยปฏิบัติการพิเศษต่างๆ ของรัสเซียตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการป้องกันภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศมาหลายต่อหลายครั้ง ตั้งแต่ในสมัยสงครามเย็นบนสมรภูมิที่อัฟกานิสถาน ทั้งจากการกิจลอบสังหารประธานาธิบดี อาฟิซุลเลาะห์ อามิน ในปี ค.ศ. 1979 และการกิจกวาดล้างพวกมูจาฮิดีน ในปี ค.ศ. 1980-1988 รวมทั้งภารกิจในการช่วยเหลือสนับสนุนผู้ที่ฝักใฝ่ฝ่ายตนในประเทศโลกที่ 3 ด้วยการเข้าไปแทรกแซงทางการเมืองการทหารและการสนับสนุนด้านอาวุธยุทโธปกรณ์และยุทธปัจจัยต่างๆ

จนกระทั่งหลังจากที่สหภาพโซเวียตล่มสลาย หน่วยปฏิบัติการพิเศษของรัสเซียต้องเข้าไปปฏิบัติการกิจสำคัญต่างๆ ในสงครามเชชนียทั้ง 2 ครั้ง นอกจากนี้ หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ยังมีหน้าที่สำคัญในการต่อต้านการก่อการร้าย และตอบโต้การก่อการร้ายที่เกิดขึ้นในรัสเซีย อาทิ เหตุการณ์ที่โรงพยาบาลในเมืองบูเดียนอฟสค์ เหตุการณ์ที่โรงละครดูรอฟเกียในกรุงมอสโก และเหตุการณ์ที่โรงเรียนหมายเลข 1 ในเมืองเบสลาน

จากการศึกษานี้พบว่า บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อรักษาความมั่นคงของชาติ ทั้งในยามปกติ ที่คอยทำการป้องปรามและป้องกันภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศ ในยามขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นปฏิบัติการการก่อวินาศกรรม การบ่อนทำลาย การลาดตระเวนพิเศษ การแทรกซึมเข้าไปสอดแนมหาข่าวกรองทางทหาร หรือการต่อต้านและตอบโต้การก่อการร้าย รวมทั้งในยามสงคราม ไม่ว่าจะเป็นปฏิบัติการในระดับยุทธศาสตร์ ระดับยุทธการ หรือระดับยุทธวิธี

คำสำคัญ: หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย, ขบวนการมูจาฮิดีน, อัฟกานิสถาน, สงครามเชเชน, การก่อวินาศกรรมและการก่อการร้าย

AN ABSTRACT

This study on “The role of the Russian Special Force in defending national security” aims to study the history, evolution, structure and role of this force since the end of the Second World War. The Russian Special Force has had distinct roles in defending national security -- both external and internal -- up to the present-day. In yielding better understanding of the force, the study provides grounding for those who are interested in pursuing a more in-depth study of the subject, which would contribute to the build-up of our knowledge of it.

The Russian Special Force can be classified into two types, namely the military special force, which includes naval and airborne troops under the Main Intelligence Directorate (GRU), and the special force that has been responsible for internal security, especially in combating terrorism. Since the end of the Second World War, the special forces have had important roles in meeting the threat to national security on many occasions, such as during the Cold War, on the battlefield of Afghanistan, where the special forces operated both the assassination of Hafizullah Amin in 1979 and the extermination of the Mujahideen in 1980-1988, and in the operations of the Russian special forces to support the allied nations of the Third World in the form of political and military interference in these nations and delivery of military equipments and supplies.

After the fall of the USSR in 1991, the Russian Special Force undertook many important missions in the First and Second Chechen War. Moreover, the force has taken anti- and counter-terrorist actions such as in tackling the Budyonnovsk hospital hostage crisis, the Moscow theater hostage crisis, and the Beslan school hostage crisis.

The study found that the Russian Special Force has been very important to the protection of national security since the end of the Second World War up to the present-day. The role of force in normal time is the prevention of threats to national security. In time of conflict, it has engaged in sabotage, reconnaissance, espionage, anti- and counter-terrorism, and in war time, it has undertaken military operations and other actions on the strategic level.

Key words: Russian Special Force, Mujahideen Movement, Afganistan, Chechen War, Sabotage&Terrorism.

บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการป้องกันความมั่นคงของประเทศ

นายธเนศ เตชะวณิช*

การรักษาความมั่นคงของประเทศถือเป็นนโยบายสำคัญที่สุดของทุกๆ ชาติในโลก เพื่อรักษาเอกราชอธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดน สวัสดิภาพของประชาชน และเกียรติศักดิ์ศรีของชาติ รวมถึงการรักษาผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งอาจเกิดการขัดแย้งกันด้านผลประโยชน์แห่งชาติ จนเกิดความขัดแย้งระหว่างชาติต่างๆ ที่ต้องการรักษาผลประโยชน์ของชาติตน อันอาจนำไปสู่สงครามระหว่างกันได้ จากประวัติศาสตร์ในอดีตได้ชี้ให้เห็นว่า ชาติที่มีความพร้อมกว่าย่อมจะได้เปรียบชาติที่ด้อยกว่า และสงครามที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นก็มียุทธศาสตร์ที่ฝ่ายที่มียุทธศาสตร์ที่ดีกว่ากลับมีกำลังคนและอาวุธน้อยกว่าฝ่ายที่พ่ายแพ้ ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถของกำลังคน อาวุธ และการวางแผนที่มีประสิทธิภาพกว่า

นอกจากการทำสงครามในรูปแบบแล้ว การทำสงครามนอกแบบก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน ซึ่งอาจเป็นตัวชี้วัดผลแพ้ชนะในสงครามนั้นๆ ได้ เนื่องจากการทำสงครามนอกแบบต้องอาศัยหน่วยปฏิบัติการพิเศษ หรือหน่วยรบพิเศษที่มีขนาดเล็กกว่าหน่วยรบหลัก และมีประสิทธิภาพที่สูงกว่าในการปฏิบัติการให้ลุล่วง ทั้งการสอดแนมหาข่าว การลาดตระเวน การก่อวินาศกรรมสถานที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ ชาติต่างๆ จึงให้ความสำคัญกับการสร้างหน่วยปฏิบัติการพิเศษของตนเพื่อปฏิบัติการดังกล่าว อาทิ หน่วยรบพิเศษจากหน่วยเอสเอสของเยอรมนีสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีบทบาทสำคัญในการบุกยึดครองชาติต่างๆ ในสมัยนั้น หรือทางฝั่งอังกฤษก็มีหน่วยเอสเอเอส (SAS) ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นหน่วยปฏิบัติการพิเศษที่ยอดเยี่ยมที่สุดในโลก ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการป้องกันความมั่นคง และรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของอังกฤษไว้ได้หลายต่อหลายครั้ง ในส่วนของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นมหาอำนาจทางการทหารในปัจจุบัน ก็มีหน่วยปฏิบัติการพิเศษมากมาย อาทิ หน่วยกรีนบารेट (Green Baret) เรนเจอร์ (Ranger) เนวีซีล (Navy Seal) เดลตา (Delta) เป็นต้น ซึ่งในแต่ละหน่วยก็จะมีประวัติความเป็นมาและบทบาทสำคัญในการรักษาความมั่นคงของประเทศที่น่าสนใจแตกต่างกันไป

*ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสติศึกษา) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาโทด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สาขาการทูตของสหพันธรัฐรัสเซียและรัฐต่างๆ คณะความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กแห่งรัฐสหพันธรัฐรัสเซีย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าหน้าที่การค้าระหว่างประเทศ บริษัท เจริญโภคภัณฑ์ ประจําสหพันธรัฐรัสเซีย

1. **ความเป็นมา** การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน่วยปฏิบัติการพิเศษของประเทศรัสเซีย เป็นกรณีศึกษาที่นับว่ามีความสำคัญ เนื่องจากรัสเซียมีประวัติศาสตร์ด้านการใช้หน่วยปฏิบัติการพิเศษ หรือที่ในภาษารัสเซียเรียกว่า สเปซนาซ (Spetsnaz) มานานนับศตวรรษ ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ทางการทหารรัสเซียได้บันทึกไว้ว่า บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงเหตุการณ์ปฏิวัติตุลาคมน ปี ค.ศ. 1917 ซึ่งประเทศรัสเซียในขณะนั้นเต็มไปด้วยความวุ่นวาย แม้ว่าฝ่ายบอลเชวิคจะสามารถสถาปนาระบอบโซเวียต และดำรงตนเป็นรัฐบาลกลางได้ แต่ในขณะเดียวกัน รัสเซียต้องเผชิญภัยคุกคามจากภายนอกและภายในอย่างหนัก หลังจากที่รัสเซียได้ถอนตัวจากการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ความวุ่นวายทางการเมืองก็ทำให้บรรดารัฐต่างๆ ที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิรัสเซียตามส่วนต่างๆ ของประเทศ ได้ถือโอกาสประกาศอิสรภาพ จนทำให้โซเวียตรัสเซียของฝ่ายบอลเชวิคในขณะนั้น มีอาณาเขตเหลือเพียงแค่ในสมัยปี ค.ศ. 1600 เท่านั้น ระหว่างในปี ค.ศ. 1917-1919 นั้นเป็นช่วงที่โซเวียตบอบช้ำอย่างหนักจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งนอกจากระบบอุตสาหกรรมในประเทศจะเสียหาย และกำลังพลในกองทัพก็เหลือเพียง 5 แสนคนแล้ว อาวุธที่ใช้ก็ยังเป็นแบบเก่า เทคโนโลยีทางการทหารที่ใช้ก็ล้าหลัง จะมีอาวุธใหม่ก็เพียงที่ยึดได้จากฝ่ายเยอรมนีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เท่านั้น ในขณะที่ฝ่ายตรงข้ามได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากบรรดามหาอำนาจที่ต้องการทำลายล้างพวกบอลเชวิค

ด้วยเหตุนี้ สภาโซเวียตสูงสุดจึงมีมติให้จัดตั้งกองกำลังในรูปแบบหน่วยจรยุทธ์ หรือหน่วยรบขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพสูง ขึ้นมาต่อกรกับกองกำลังฝ่ายขาวด้วยวิธีการรบนอกแบบ โดยใช้ชื่อว่า โอเปโรดา (Operoda) หน่วยรบนี้มีภารกิจแทรกซึมเข้าไปในเขตยึดครองของกองกำลังฝ่ายขาว เพื่อสอดแนมหาข่าว และทำสงครามกองโจรรบกวาน โดยยึดหลักในการทำงานคือทำการบ่อนทำลายในทุกวิถีทาง ไม่ว่าจะเป็นการทำลายระบบสาธารณูปโภคทุกชนิด ตัดเส้นทางลำเลียง ทำลายสะพานหรือถนน การเชื่อมต่อโทรคมนาคม ทำลายสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ สายโทรเลข การติดต่อ สื่อสารต่างๆ เสาะหาและทำลายคลังเก็บเสบียง รวมทั้งทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อกองกำลังฝ่ายขาว สืบเสาะจัดหาข้อมูลทางการทหารเกี่ยวกับจำนวนที่แน่นอน และการจัดการต่างๆ ของกองกำลังฝ่ายขาว ให้กับกองทัพแดง ตลอดจนทำลายขวัญและกำลังใจของกองกำลังฝ่ายขาว ด้วยการปล่อยข่าวลวง ข่าวลือต่างๆ หรือการแจกใบปลิวให้แก่ประชาชนในเขตยึดครองของกองกำลังฝ่ายขาว จนสามารถปราบ กองกำลังฝ่ายขาว และขับไล่กองทัพจากต่างชาตออกไปได้สำเร็จ

ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือมหาสงครามเพื่อพิชิตภูมิ กองทัพโซเวียตก็ยังคงตกเป็นรองฝ่ายตรงข้ามคือเยอรมนี จึงทำให้โซเวียตต้องกลับไปให้ความสำคัญกับยุทธวิธีการรบนอกแบบอีกครั้ง ด้วยการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการพิเศษเพื่อปฏิบัติการกิจการรบนอกแบบ หน่วยรบที่สำคัญคือหน่วยออมสบอน (OMSBON) และหน่วยออมสดอน (OMSDON) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการแทรกซึมเข้าไปปฏิบัติการยังหลังแนวข้าศึกเยอรมนี จนทำให้โฉมหน้าของสงครามโลกครั้งที่ 2 ต้องเปลี่ยนไป หลังจากนั้นรัฐบาลโซเวียตจึงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการพิเศษ เพื่อปฏิบัติการกิจสำคัญต่างๆ ในการรักษาความมั่นคงของโซเวียต และรักษาผลประโยชน์แห่งชาติเอาไว้ นับตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงก่อนที่จะล่มสลาย โซเวียตนับเป็นประเทศหนึ่งที่ได้ชื่อว่ามีหน่วยปฏิบัติการพิเศษประจำการ ซึ่งปฏิบัติการกิจต่างๆ ในการปกป้องความมั่นคงของประเทศมากเป็นอันดับต้นๆ ของโลก อาทิ ในสงครามอัฟกานิสถาน หรือปัญหาการก่อการร้ายต่างๆ ที่เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นในปลายศตวรรษที่ 20 อย่างไรก็ดี แม้ว่าในปัจจุบันโซเวียตจะล่มสลายไปแล้ว พร้อมกับการปรับโครงสร้าง ยุบ และย้ายหน่วยงานความมั่นคงต่างๆ แต่รัสเซียซึ่งเป็นประเทศผู้สืบสิทธิ์อันดับหนึ่งของโซเวียต ก็ยังคงเป็นประเทศที่มีหน่วยงานปฏิบัติการพิเศษประจำการมากมาย อยู่เช่นเดิม ในปัจจุบัน รัสเซียมีปัญหาที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของชาติที่เรื้อรังมานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องภัยก่อการร้าย และปัญหาเชชเนีย ซึ่งยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม จนหน่วยปฏิบัติการพิเศษของรัสเซียต้องเข้าไปแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งมีทั้งที่ประสบความสำเร็จ และไม่ประสบความสำเร็จหลายต่อหลายครั้ง อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายๆ ด้าน ดังนั้น บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ทั้งในยามปกติ ในยามขัดแย้ง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาความมั่นคงของชาติ นับตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักนิยามพื้นฐานของหน่วยรบพิเศษ⁴³ การปฏิบัติการของหน่วยรบพิเศษในสงครามนอกแบบ ย่อมแตกต่างไปจากการปฏิบัติการของหน่วยทหารที่ทำการรบในสงครามตามแบบ เพราะจะมีลักษณะเฉพาะตัวตามสภาพแวดล้อมของสนามรบในระดับยุทธวิธี ยุทธการและยุทธศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่มีสภาพที่เหมาะสมต่อการใช้หน่วยรบพิเศษมากกว่าการใช้หน่วยรบตามแบบ ซึ่งอาจจะเป็นห้วงระยะเวลาในยามปกติ ใกล้เคียงสงคราม หรือระหว่างสงคราม การกำหนดภารกิจและบทบาทของหน่วยรบพิเศษดังกล่าวขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้งานตามที่อยู่บังคับบัญชาได้มอบหมาย หลักนิยามการจัดหน่วยและรูปแบบยุทธวิธีของหน่วยรบพิเศษ จึงค่อนข้างอ่อนตัวไปตามสภาพแวดล้อมของสนามรบ แต่ความคล้ายคลึงกันกับหน่วยรบตามแบบก็คือการใช้หลักการพื้นฐานร่วมกัน เช่น หลักการสงคราม หลักการจัดอำนาจกำลังรบ หลักการวางแผนและการอำนวยความสะดวก เป็นต้น

ก. ความหมายของการปฏิบัติการสงครามพิเศษ การปฏิบัติการณ์นี้หมายรวมถึงการใช้มาตรการต่างๆ ทั้งทางทหารและแบบกึ่งทหาร ที่เกี่ยวข้องกับการสงครามนอกแบบ การป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ และการปฏิบัติการจิตวิทยา การปฏิบัติการต่างๆ ดังกล่าวจะกระทำโดยกำลังทหาร หรือกำลังกึ่งทหารที่มีการจัดหน่วยและรูปแบบการยุทธ์ การฝึก และยุทธโศปกรณ์เป็นพิเศษ โดยเฉพาะเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หลักในทางทหาร ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ หรือทางสังคมจิตวิทยา ด้วยวิธีการรบนอกแบบในพื้นที่ของข้าศึก พื้นที่ที่ข้าศึกยึดครอง หรือพื้นที่ที่มีความล่อแหลม ห้วงเวลาในการปฏิบัติสามารถดำเนินการได้ทั้งในยามสงบ ยามขัดแย้ง หรือยามสงครามอย่างเป็นอิสระ หรือประสานการปฏิบัติกับกำลังรบตามแบบ การกำหนดรูปแบบของการรบนอกแบบมักจะเกิดขึ้น เมื่อพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมในการดำเนินการ ซึ่งอาจจะเป็นทางการเมืองหรือการทหาร ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักนิยามในการปฏิบัติการจึงต้องอาศัยเทคนิคของการอำพราง การปกปิด และการปฏิบัติการลับ เพื่อป้องกันผลเสียต่อ

⁴³ ชาตรี อินทรานนท์, พ.อ., *หลักนิยามพื้นฐานของหน่วยรบพิเศษ* (ส่วนวิชาสงครามพิเศษ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง, 2546).

ภาพลักษณ์และผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งการกำหนดวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมายในการปฏิบัติจะอยู่ในกรอบของวัตถุประสงค์ทางยุทธศาสตร์ ยุทธการ และยุทธวิธีเป็นหลัก

ข หลักนิยมในการปฏิบัติการสงครามพิเศษ หน่วยรบพิเศษจัดว่าเป็นทั้งหน่วยกำลังรบและหน่วยสนับสนุนทางการรบของกองทัพหรือหน่วยงานต้นสังกัด ดังนั้น การวางแผน การอำนวยความสะดวก และการใช้หน่วยรบพิเศษจะต้องสนับสนุนต่อเป้าหมายของกองทัพ หรือหน่วยงานต้นสังกัดของหน่วยรบพิเศษนั้นๆ การดำเนินการสงครามพิเศษสามารถดำเนินการได้ในทุกสภาพแวดล้อม ทั้งในยามสงบ ยามขัดแย้ง และยามสงคราม ตามปกติแล้วการปฏิบัติการของหน่วยรบพิเศษจะเป็นการปฏิบัติการร่วม โดยเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานรวม และอาจเป็นการปฏิบัติการในการยุทธร่วม โดยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่ดำเนินการด้านความมั่นคง นอกจากนั้นยังอาจให้การสนับสนุนหน่วยรบตามแบบ เหตุนี้บทบาทของหน่วยรบพิเศษจึงแตกต่างไปตามสภาพแวดล้อม

โดยทั่วไปแล้ว การปฏิบัติการสงครามพิเศษจะครอบคลุมกิจกรรมหลักๆ ดังต่อไปนี้ คือการสงครามนอกแบบ การป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ การปฏิบัติการจิตวิทยาและกิจการพลเรือน การปฏิบัติการกิจโดยตรง การลาดตระเวนพิเศษ การป้องกันและปราบปรามการก่อการร้าย การป้องกันภายในให้กับมิตรประเทศและกิจกรรมพิเศษอื่นๆ ตามธรรมดาแล้ว การปฏิบัติสงครามไม่ตามแบบด้วยการทำสงครามพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นรูปสงครามนอกแบบ การป้องกันและปราบปรามการก่อความไม่สงบ การปฏิบัติการจิตวิทยา หรืออื่นๆ จะแตกต่างจากการปฏิบัติในสงครามตามแบบ โดยพิจารณาจากระดับของความเสี่ยงต่างๆ ด้าน เช่น การปกปิดอำพรางสถานะ หรืออำพรางการปฏิบัติ ความมีอิสระในการสนับสนุนตนเอง การใช้ข่าวกรองที่กว้างขวางในการวางแผนปฏิบัติการ รวมทั้งการพิจารณาใช้กำลังกึ่งทหารเพื่อเสริมสร้างศักยภาพอำนาจกำลังรบของฝ่ายตน

ค หน่วยรบพิเศษ หน่วยรบพิเศษเป็นกำลังทหารที่มีการจัดหน่วย จัดยุทธโศภรณ์และการฝึกพิเศษ เป็นเครื่องมือสำคัญของกองทัพในทางยุทธศาสตร์ ยุทธการ หรือทางยุทธวิธี กำลังของหน่วยรบพิเศษจะเป็นกำลังที่มีความอ่อนตัว การจัดตั้งหน่วยรบพิเศษจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเสริมสร้างอำนาจรบตามแบบในการเตรียมการป้องกันประเทศ การดำเนินการสงครามพิเศษจึงต้องสามารถดำเนินการได้ในทุกสภาพแวดล้อม ดังนั้น บทบาทของหน่วยรบพิเศษจึงแตกต่างไปตามสภาพแวดล้อมและระดับของภารกิจที่กำหนดขึ้น โดยที่การจัดกำลังหน่วยรบพิเศษจะมีความสัมพันธ์กับยุทธวิธีในรูปแบบต่างๆ ในกรอบของสงครามพิเศษ

(1) บทบาทของหน่วยรบพิเศษ

(1.1) ในยามปกติ

(1.1.1) บทบาทในการป้องกัน หน่วยรบพิเศษเป็นหน่วยซึ่งมีขีดความสามารถทางยุทธศาสตร์ ในการมีส่วนร่วมในการฝึกซ้อม/ผสม เปรียบเสมือนเป็นการแสดงพลังอำนาจทางทหารวิธีหนึ่ง ด้วยการแสดงออกถึงขีดความสามารถทางทหาร การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการยุทธในพื้นที่ที่มีปัญหา โดยที่การปฏิบัติของหน่วยรบพิเศษจะส่งผลในทางยุทธศาสตร์และทางจิตวิทยา รวมทั้งความล่อแหลมในทางการเมือง

(1.1.2) บทบาทในการป้องกัน ในภาวะปกติ หน่วยรบพิเศษจะได้รับมอบภารกิจอย่างต่อเนื่อง เช่น การปฏิบัติการตามแผนป้องกันประเทศ ซึ่งในขั้นการเตรียมกำลังตั้งแต่ในยามปกตินั้นได้มีการกำหนดแนวความคิดในการ

ปฏิบัติได้อย่างชัดเจน นอกจากนั้นยังมีการฝึกพิเศษอื่นๆ ที่กองทัพหรือหน่วยงานต้นสังกัดของหน่วยรบพิเศษนั้นๆ มอบหมาย โดยที่หน่วยรบพิเศษมีความอ่อนตัวที่สามารถปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในยุทธบริเวณได้ ส่วนความอ่อนตัวในการปรับสภาพแวดล้อมภายในองค์กรนั้น หน่วยรบพิเศษก็สามารถปรับให้อ่อนตัวได้ตามลักษณะของกำลังพล เครื่องมือ และวิธีการปฏิบัติ เนื่องจากชุดปฏิบัติการรบพิเศษมีลักษณะเป็นองค์กรขนาดเล็ก ซึ่งง่ายต่อการปรับการปฏิบัติตามภารกิจ

(1.2) ในยามขัดแย้ง ในสถานการณ์ของความขัดแย้ง ประเทศอาจจะถูกฝ่ายตรงข้ามกดดันด้วยมาตรการใด มาตรการหนึ่งเช่น มาตรการทางการเมือง มาตรการทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ในสภาพดังกล่าวการใช้กำลังรบตามแบบอาจไม่เหมาะสมและอาจขยายความขัดแย้งจนควบคุมไม่ได้ การใช้หน่วยรบพิเศษจึงจะเป็นทางเลือกทางหนึ่งในลำดับต้นๆ แต่หากความขัดแย้งขยายตัวเพิ่มขึ้นก็อาจเป็นบทบาทของหน่วยกำลังรบตามแบบที่ต้องเข้าปฏิบัติการ ซึ่งหมายถึงระดับของสงครามจะขยายตัวมากขึ้น จากการตกลงใจเพิ่มการใช้พลังอำนาจทางทหารมากขึ้น

การดำเนินการสงครามพิเศษยามขัดแย้งนั้น หากความขัดแย้งได้เพิ่มระดับขึ้น ก็จะมีการใช้มาตรการทางทหารมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาส ทางเลือกและขีดความสามารถของฝ่ายเราและฝ่ายข้าศึก รวมทั้งบริบทของการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งนี้หน่วยรบพิเศษอาจทำสงครามกองโจร การต่อต้านการก่อการร้าย การปฏิบัติการโดยตรง การก่อวินาศกรรม การบ่อนทำลาย การลาดตระเวนพิเศษหรือภารกิจอื่นๆ เพราะการเผชิญหน้ากันด้วยกำลังรบตามแบบนั้น อาจทำให้ความขัดแย้งขยายตัวเพิ่มขึ้น เมื่อได้ตกลงใจใช้กำลังทหารในระยะเวลาจำกัด จึงขึ้นอยู่กับสภาพความพร้อมรบของหน่วยทหารที่มีการจัดเตรียมไว้แล้ว ซึ่งหน่วยรบพิเศษเป็นหน่วยหนึ่งที่มีการเตรียมความพร้อมตั้งแต่ภาวะปกติ และสามารถเข้าปฏิบัติการได้ในลำดับความเร่งด่วนต่างๆ ดังนั้น ในการเข้าปฏิบัติการภารกิจหน่วยรบพิเศษจึงสามารถเข้าปฏิบัติการได้ตั้งแต่ภาวะปกติ ขึ้นเตรียมการและขึ้นการทำสงครามได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้การปฏิบัติการของหน่วยรบพิเศษจะสามารถปฏิบัติได้ทั้งเชิงรุกและเชิงรับหรือผสมผสานควบคู่กันไป

(1.3) ในยามสงคราม ในสงครามจำกัดและสงครามทั่วไป หน่วยรบพิเศษสามารถปฏิบัติการได้ทั้งในระดับยุทธศาสตร์ ยุทธการ และยุทธวิธี การปฏิบัติการของหน่วยรบพิเศษสามารถใช้ได้ทั้งในพื้นที่ระวังป้องกัน พื้นที่การรบ และพื้นที่ส่วนหลัง อย่างไรก็ตาม บทบาทขั้นต้นของหน่วยรบพิเศษก็คือการปฏิบัติการและการสนับสนุนการปฏิบัติการในทางลึก โดยอยู่ในกรอบของแนวจำกัดการรุกของกำลังรบตามแบบของฝ่ายเรา การปฏิบัติการดังกล่าวอาจขยายความลึกเข้าไปในเขตหลังของข้าศึกเพื่อคุกคามต่อเส้นทางคมนาคม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศักยภาพของข้าศึก ผลการปฏิบัติของหน่วยรบพิเศษจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเขตยุทธบริเวณ เพื่อให้ฝ่ายเราสามารถดำรงขีดความสามารถที่เหนือกว่าข้าศึกเอาไว้ได้

(1.3.1) ในระดับยุทธศาสตร์ การปฏิบัติการพิเศษในระดับยุทธศาสตร์ หน่วยรบพิเศษจะมุ่งทำลายขีดความสามารถ และอำนาจกำลังรบของฝ่ายข้าศึกในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติการพิเศษในระดับยุทธศาสตร์ มักจะเป็นการโจมตี ริดรอน ขัดขวางและทำลายโดยตรงต่อศักยภาพและพลังอำนาจของฝ่ายข้าศึกโดยมุ่งต่อจุดศูนย์กลางระบบอำนาจการยุทธ์ ขวัญและเจตจำนงในการสู้รบของชาติข้าศึก รวมทั้งระบบการยิงสนับสนุน สนามบินและเป้าหมายทางยุทธศาสตร์อื่นๆ

ภารกิจที่ชุดปฏิบัติการรบพิเศษอาจได้รับมอบให้เข้าไปปฏิบัติในดินแดนของข้าศึกคือการรวบรวมข่าว สนับสนุนการก่อความไม่สงบในพื้นที่เขตหลังข้าศึก ก่อวิน บ่อนทำลายระบบเศรษฐกิจ การขัดขวางทำลายระบบโทรคมนาคม และเส้นทางในพื้นที่เขตหลังของฝ่ายข้าศึก

(1.3.2) ในระดับยุทธการ หน่วยรบพิเศษยังคงสนับสนุนแผนยุทธการของกองทัพในยุทธบบริเวณเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางทหาร ในยุทธบบริเวณ ผู้บัญชาการในยุทธบบริเวณอาจใช้หน่วยรบพิเศษทำการขัดขวาง รั้งหน่วยการรุกคืบหน้าของฝ่ายข้าศึก เพื่อให้ได้เวลาในการเตรียมกำลังเพื่อเข้าปฏิบัติการภารกิจที่ชุดปฏิบัติการรบพิเศษอาจดำเนินการ เช่น การลาดตระเวนหาข่าวเพื่อรวบรวมขีดความสามารถ และเป้าหมายในทางทหารของฝ่ายข้าศึก รบกว่น ขัดขวางวิตรอน ทำลายจังหวะการปฏิบัติของข้าศึก หั่นเหและดิ่งกำลังหรือให้ข้าศึกกระจายกำลัง สนับสนุนเข้าร่วม และขยายผลการปฏิบัติของขบวนการต่อต้านในเขตหลัง ดินแดนข้าศึก การโจมตี หรือยึดรักษาลังสิ่งอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญในดินแดนของข้าศึก

(1.3.3) ในระดับยุทธวิธี ในระดับยุทธวิธี หน่วยรบพิเศษจะสนับสนุนการปฏิบัติของหน่วยรบตามแบบหรืออาจขอรับการสนับสนุนจากกำลังรบตามแบบเมื่อพื้นที่ปฏิบัติการของทั้งสองฝ่ายมีอิทธิพลต่อกัน แต่ในการใช้หน่วยรบพิเศษสนับสนุนหน่วยรบตามแบบในการรบประชิดนั้น หน่วยรบพิเศษจะขาดอำนาจการยิง ความคล่องแคล่วในการเคลื่อนที่และการสนับสนุนทางารบบบางอย่าง ที่อาจทำให้หน่วยรบพิเศษขาดประสิทธิภาพในการรบประชิดได้ ดังนั้นชุดปฏิบัติการรบพิเศษจึงจะใช้หลักการจู่โจมเพื่อชดเชยอำนาจการยิง ด้วยการจู่โจมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3. บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการปกป้องความมั่นคงของประเทศในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ก บทบาทในการสงคราม ในอดีตที่ผ่านมา ประเทศรัสเซียต้องเผชิญภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศมาโดยตลอด โดยมีหลายเหตุการณ์ที่รัสเซียถูกภัยคุกคามทั้งจากภายนอกและภายใน เมื่อพิจารณาจนเกือบสูญเสียชีวิตเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งดินแดนประวัติศาสตร์ทางการทหารของรัสเซียที่ได้บันทึกถึงความสำคัญของบทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ในการป้องกันความมั่นคงของประเทศด้วยวิธีการรบนอกแบบ ทั้งในพื้นที่ของตนเอง พื้นที่ของข้าศึก พื้นที่ที่ข้าศึกยึดครอง หรือพื้นที่ที่มีความล่อแหลม ทั้งในยามสงบ ยามขัดแย้ง และยามสงคราม จะพบว่าบทบาทต่างๆ เหล่านี้ เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยสงครามกลางเมืองหลังจากการปฏิวัติตุลาคมน ปี ค.ศ. 1917 รวมทั้งในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยทั้ง 2 เหตุการณ์ดังกล่าว ประเทศรัสเซียหรือสหภาพโซเวียตในขณะนั้นเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างมาก เนื่องจากเป็นรองในด้านต่างๆ ทั้งด้านกำลังพล ยุทโธปกรณ์ และยุทธปัจจัย ซึ่งหากเกิดการปะทะกันโดยตรงตามสงครามตามแบบเพียงอย่างเดียว ฝ่ายโซเวียตก็อาจเกิดการสูญเสียอย่างใหญ่หลวง จนอาจนำไปสู่ความพ่ายแพ้ได้ด้วยเหตุนี้ ในยุคนั้นจึงได้เริ่มมีการใช้กองกำลังในรูปแบบหน่วยจรยุทธ์ หรือหน่วยปฏิบัติการพิเศษ ซึ่งเป็นหน่วยรบขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพสูง ไปปฏิบัติการกิจช่วยเหลือกองกำลังหลัก โดยการทำสงครามกองโจรรบกว่นข้าศึก รวมทั้งภารกิจในการแทรกซึมเข้าไปในเขตยึดครองของศัตรูเพื่อสอดแนมหาข่าว การบ่อนทำลายระบบสาธารณูปโภค

ทุกชนิดที่เป็นประโยชน์ต่อข้าศึก และการก่อวินาศกรรมในพื้นที่ยึดครองของศัตรู ซึ่งถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้โซเวียตได้รับชัยชนะในสงครามทั้ง 2 ครั้ง

อย่างไรก็ตาม หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียตั้งแต่สมัยสงครามกลางเมืองจนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงเป็นหน่วยที่มีขึ้นเฉพาะกิจเท่านั้น เมื่อภารกิจสิ้นสุดลงหน่วยปฏิบัติการพิเศษเหล่านี้ก็จะถูกยุบไป โดยยังมิได้มีการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการพิเศษขึ้นอย่างถาวร หรืออย่างเป็นระบบเพื่อประจำการในกองทัพ เหตุนี้จึงทำให้ความสำคัญของบทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่ปรากฏชัดเจนเท่าใดนัก แต่ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความสำคัญของบทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษแห่งรัสเซียในการป้องกันความมั่นคงของประเทศในเวลาต่อมา ทั้งนี้นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โลกได้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายโลกเสรีที่นำโดยสหรัฐอเมริกา และฝ่ายโลกคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียต ต่อมาประเทศทั้ง 2 ได้กลายเป็นประเทศมหาอำนาจของโลก จนก่อให้เกิดภาวะสงครามเย็นซึ่งเป็นการขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ ที่นำไปสู่ความขัดแย้งกันในด้านอื่นๆ และเกิดการแข่งขันกันระหว่างในด้านต่างๆ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ การทหาร เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ ฯลฯ แนวนโยบายต่างประเทศที่สำคัญประการหนึ่งของทั้งสหรัฐฯ และโซเวียต คือ การแสวงหาพันธมิตร โดยให้การช่วยเหลือประเทศที่มีอุดมการณ์เดียวกับตน ทั้งนี้ก็เพื่อแสวงผลประโยชน์จากประเทศเหล่านั้นนั่นเอง โดยเฉพาะสหภาพโซเวียตได้พยายามที่จะสร้างรัฐบาลบริวาร เพื่อเป็นรัฐกันชน ในการป้องกันภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศ เนื่องจากโซเวียตเคยมีบทเรียนมาแล้วในอดีตที่ถูกโจมตีโดยฉับพลันแบบไม่ทันตั้งตัว จนเกือบที่จะเสียเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งดินแดนไปหลายต่อหลายครั้ง

ดังนั้น โซเวียตจึงจำเป็นต้องหาทางป้องกันภัยคุกคามความมั่นคงดังกล่าว โดยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันออกเกือบทุกประเทศ ได้กลายเป็นรัฐบาลบริวารของโซเวียต ทางฝั่งเอเชียกลางก็เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญของโซเวียตเช่นกัน โดยเฉพาะประเทศอัฟกานิสถาน ซึ่งโซเวียตต้องการจะยึดครองมาตั้งแต่อดีต จนเกิดสงครามแย่งชิงดินแดนแห่งนี้หลายต่อหลายครั้ง จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 อัฟกานิสถานก็ได้กลายเป็นรัฐบาลบริวารของสหภาพโซเวียต และต่อมาในปลายทศวรรษที่ 1970 อัฟกานิสถานภายใต้การนำของประธานาธิบดีอาฟิซุลเลาะห์ อามิน ต้องการจะตีตัวออกห่างจากโซเวียตและหันไปเป็นพันธมิตรกับสหรัฐฯ เหตุนี้ทำให้สหภาพโซเวียตไม่มีทางเลือกอื่น จึงต้องจัดการกับอัฟกานิสถาน ทั้งๆที่โซเวียตในขณะนั้นยังไม่มีความพร้อมก็ตามที

ภาพประกอบที่ 1
เหล่านักรบมูจาฮิดีนในอัฟกานิสถาน

การทำสงครามในอัฟกานิสถานถือเป็นหายนะอย่างแท้จริงในประวัติศาสตร์ทางการทหารของรัสเซีย ซึ่งการทำสงครามครั้งนี้ถือว่าแตกต่างจากการทำสงครามครั้งใหญ่ๆ ที่เคยเกิดขึ้นในอดีต ไม่ว่าจะเป็นสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือสงครามกลางเมืองที่เคยเกิดขึ้น เนื่องจากในสงครามดังกล่าวฝ่ายโซเวียตเป็นฝ่ายเสียเปรียบศัตรูในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านประสิทธิภาพของกำลังพลและอาวุธยุทโธปกรณ์ จึงจำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีการรบแบบสงครามกองโจรในการรบ นอกแบบจนได้รับชัยชนะ แต่ในสงครามอัฟกานิสถานนั้น ฝ่ายโซเวียตที่ในขณะนั้นเป็นมหาอำนาจทางการทหารของโลกมีความเหนือกว่าในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านกำลังพล ยุทโธปกรณ์ และความฮึกเหิมมั่นใจในศักยภาพกำลังพลของตนเอง ดังนั้นจึงได้ตัดสินใจบุกอัฟกานิสถาน โดยหวังจะพิชิตดินแดนแห่งนี้ในระยะเวลาไม่นานนัก อย่างไรก็ตาม ต่อมาโซเวียตก็ต้องประสบกับเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ที่กองทัพสหรัฐฯ ได้ประสบมาแล้วในสงครามเวียดนาม ซึ่งสหรัฐฯ ได้เข้าไปทำสงครามด้วยความเหนือกว่าในเกือบทุกด้านเช่นเดียวกับโซเวียต แต่กลับต้องประสบกับปัญหาการรบนอกแบบของฝ่ายเวียดนามเหนือที่ทำสงครามกองโจร โดยอาศัยความชำนาญในด้านภูมิประเทศและภูมิอากาศ ทำการลอบโจมตีกองกำลังของสหรัฐฯ จนทำให้สงครามยืดเยื้อ และสหรัฐฯ ต้องเป็นฝ่ายยอมรับความพ่ายแพ้ในที่สุด

เหตุการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพโซเวียตที่ต้องเผชิญกับการรบแบบกองโจรจากฝ่ายมูจาฮิดีน ซึ่งได้รับการสนับสนุนทั้งด้านยุทโธปกรณ์และการฝึกจากสหรัฐฯ อีกทั้งพวกเขายังมีความคุ้นเคยกับสภาพภูมิประเทศบนภูเขาสูงซึ่ง เต็มไปด้วยอุปสรรคต่างๆ เช่น ความร้อน ความแห้งแล้ง ความกดอากาศสูง ความชันของพื้นที่ เป็นต้น จนสามารถทำการลอบโจมตีกองกำลังของโซเวียตให้เกิดความสูญเสียอย่างใหญ่หลวง ต่อมา โซเวียตจึงได้เริ่มเล็งเห็นว่าสมรภูมิในอัฟกานิสถานนั้น มีสภาพที่เหมาะสมต่อการใช้นโยบายปฏิบัติการพิเศษมากกว่าการใช้นโยบายรบตามแบบ เนื่องจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวไปตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าหน่วยรบปกติ ดังนั้นต่อมาจึงได้ส่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษเข้าไปปฏิบัติการในอัฟกานิสถานภายหลังสงครามเริ่มไประยะหนึ่ง

ภาพประกอบที่ 2

หน่วยปฏิบัติการพิเศษของกองทัพในอัฟกานิสถาน

หน่วยปฏิบัติการพิเศษของโซเวียตในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเป็นระบบเพื่อเข้าประจำการตามภาคทหารบกต่างๆ ภาค มิได้จัดขึ้นเฉพาะกิจเหมือนอย่างช่วงสงครามกลางเมืองและสงครามโลกครั้งที่ 2 หน่วยปฏิบัติการพิเศษทางการทหารทั้งหมดนี้จะขึ้นตรงต่อกองบัญชาการข่าวกรองกลางหรือจีโอาร์ยู (Glavnoe Razvedyvalnoe Upravlenie: GRU) ซึ่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษของจีโอาร์ยูได้ถูกส่งเข้าไปปฏิบัติการในอัฟกานิสถานร่วมกับหน่วยปฏิบัติการพิเศษของเคจีบี เพื่อคอยทำการสนับสนุนหน่วยรบปกติในภารกิจที่ต้องอาศัยความสามารถและความชำนาญในพื้นที่ของสมาชิกหน่วยปฏิบัติการพิเศษที่มีเชื้อชาติคล้ายคลึงกับชาวอัฟกัน ภารกิจดังกล่าวมีความเหมาะสมกับการปกปิดอำพรางสถานะหรืออำพรางการปฏิบัติการ ความมีอิสระในการสนับสนุนตนเอง และการใช้ข่าวกรองที่กว้างขวางในการวางแผนปฏิบัติการ หน่วยปฏิบัติการพิเศษเหล่านี้สามารถปฏิบัติการกิจสำคัญประสบผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี จนสามารถลดการสูญเสียของกองทัพโซเวียตลงได้อย่างมาก แม้ว่าฝ่ายตะวันตกจะวิพากษ์วิจารณ์ว่าหน่วยปฏิบัติการพิเศษของโซเวียตนั้น ยังอ่อนเยาว์และยังอ่อนประสบการณ์ อย่างไรก็ดี ดูเหมือนว่าพวกฝ่ายต่อต้านในอัฟกานิสถานจะไม่คิดเช่นนั้น เพราะพวกเขาพบว่ามาตรฐานในการฝึกและยุทธวิธีในการรบของหน่วยปฏิบัติการพิเศษโซเวียต โดยเฉพาะทหารพิชขวานั้นอยู่ในระดับสูงและมีฝีมือที่น่ากลัว จนถึงขนาดมีการตั้งค่าหัวหัวหน้าหน่วยเหล่านี้เป็นจำนวนเงินถึงรายละเอียด 2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ⁴⁴

⁴⁴ “Spetsnaz had defeated the Mujahidden by the summer of 1986”, [http://www.militaryphotos .net/forums/ archive/index.php/t-5079.html],

ภาพประกอบที่ 3
การตอบโต้ของหน่วยปฏิบัติการพิเศษจอร์ยู ต่อฝ่ายมูจาฮิดีน

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าการทำสงครามในอัฟกานิสถานจะเป็นความล้มเหลวในประวัติศาสตร์ทางการทหารของรัสเซีย แต่การพ่ายแพ้ดังกล่าวก็ได้ส่งผลกระทบต่อทรศนะของทหาร และสาธารณชนที่มีต่อรัฐบาลโซเวียตในอดีตเป็นอย่างมาก แม้กระทรวงกลาโหมโซเวียตจะประกาศว่าได้สูญเสียทหารจำนวน 13,831 นายในสงครามนี้ แต่นักการทหารทั่วไปพากันเชื่อว่าตัวเลขนี้เป็นเพียงจำนวนผู้สูญเสียชีวิตโดยตรงในการสงครามเท่านั้น เพราะหากนับรวมการเสียชีวิตทั้งหมดในอัฟกานิสถาน จะพบว่ามีจำนวนถึง 36,000 นาย⁴⁵ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาเฉพาะจากการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียแล้ว ไม่น่าจะถือเป็นความล้มเหลว เนื่องจากการสูญเสียของฝ่ายต่อต้านนั้น 75 % มาจากฝีมือของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ทั้งที่พวกเขามีจำนวนเพียง 3 % ของกำลังทหารโซเวียตที่ยกเข้าไปในอัฟกานิสถาน⁴⁶

ภาพประกอบที่ 4
การถอนทหารโซเวียตออกจากอัฟกานิสถานในปี 1988

ในทศวรรษที่ 1990 หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลาย พร้อมกับปัญหาต่างๆ อีกมากมายที่ตกทอดมา ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ สมัยประธานาธิบดี บอริส เยลต์ซิน นับว่าเป็นยุคมีดของรัสเซียและรัฐที่เคยอยู่ภายใต้อดีตสหภาพโซเวียตอย่างแท้จริง เนื่องจากปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจบีบคั้นทำให้เยลต์ซินต้องการความช่วยเหลือสนับสนุนจากชาติตะวันตก ทั้งนี้ด้วยการยอมปรับลดกำลังทางทหารเป็นข้อแลกเปลี่ยน โดยทำการยุบองค์การกติกาสันธิสัญญาวอร์ซอ (WARSAWPACT) ปรับลดกำลังพล งบประมาณ และยุบหน่วยทหารที่มีความสำคัญ

⁴⁵ สุรชาติ บำรุงสุข, “ยุทธบทความ: สงครามอัฟกานิสถาน 10 ปีของโซเวียต 2 สัปดาห์ของสหรัฐ”, *มติชนรายสัปดาห์*, 22 ตุลาคม 2544.

⁴⁶ เพิ่มศักดิ์ โตสวัสดิ์, *สปรินกซ์: สูดยอดหน่วยรบพิเศษแห่งรัสเซีย*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อนิเมทกรุป, 2548), หน้า 70.

หลายหน่วย โดยไม่มีแผนรองรับกำลังพลที่ถูกปลด จนทำให้กองทัพรัสเซียในขณะนั้นมีสภาพอ่อนแอเป็นอย่างมาก ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ทำให้รัฐต่างๆ ที่ไม่พอใจรัฐบาลรัสเซียต้องการจะแยกตัวออกจากรัสเซียตาม รัฐใหญ่ๆ ในอดีต สหภาพโซเวียตที่แยกออกไปก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะสาธารณรัฐเชเชเนียที่ต้องการแยกตัวเป็นเอกราชจากประเทศรัสเซีย แต่ฝ่ายรัสเซียไม่อาจยอมได้จนนำไปสู่การทำสงครามกับเชเชเนียในปี 1994

อย่างไรก็ดี การรบที่กรอชเนียเมืองหลวงของเชเชเนียได้ชี้ให้เห็นถึงสถานะของกองทัพรัสเซียว่าตกต่ำลงทั้งทาง ยุทธศาสตร์ และยุทธการ เนื่องจากกองทัพโซเวียตไม่สันทัดในการทำสงครามกองโจรในเมือง (urban guerilla warfare) หรือ สงครามในเมือง (urban warfare) ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการสงครามที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในอดีตการทำสงคราม รูปแบบนี้กำลังของฝ่ายที่ถูกยึดครองจะใช้วิธีการต่อสู้กับกำลังของผู้ยึดครอง โดยอาศัยความชำนาญพื้นที่และภูมิประเทศ ที่เป็นชอกตึกและและตรอกซอยเล็กๆ เพื่อเป็นจุดซุ่มโจมตีหรือคอยดักทำร้ายกำลังของข้าศึกและหนีไปอย่างรวดเร็ว (hit and run) ดังนั้น การสู้รบในพื้นที่เขตเมืองจึงเป็นเรื่องที่มีความยากลำบากอย่างมาก ตัวอย่างจาก ประสบการณ์ของกองทัพสหรัฐฯ ในโมกาดิชู ประเทศโซมาเลีย ในปี ค.ศ. 1993 เป็นกรณีที่ย่ำเตือนนักการทหารของชาติอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะหน่วยทหารซึ่งถือเป็นหน่วยชั้นนำของกองทัพสหรัฐฯ คือ กรมเรนเจอร์ที่ 75 ก็ถูกพาให้เข้าไปติดกับสงครามในเมือง ซึ่งในกรณีนี้ทหารสหรัฐฯ ต้องสูญเสียชีวิตถึง 18 นาย และเฮลิคอปเตอร์ถูกยิงตกด้วยอาวุธประทับไหล่แบบอาร์พีจี โดยที่นักรบกองโจรในโมกาดิชูไม่ได้มีอะไรที่ทันสมัยนอกจากปืนประจำกายแบบเอเค-47 (AK-47) และอาวุธยิงประทับไหล่แบบอาร์พีจี แต่พวกเขาก็สามารถทำให้หน่วยทหารชั้นนำของสหรัฐฯ ตกอยู่ในวงล้อมของสงครามในเมือง จนในท้ายที่สุดสหรัฐฯ ก็ตัดสินใจถอนทหารออกจากโซมาเลีย⁴⁷

การรบแบบกองโจรในเมืองเช่นนี้นับเป็นสิ่งใหม่สำหรับรัสเซีย โดยเฉพาะเมื่อเปรียบกับสงครามใน อัฟกานิสถาน ซึ่งมีลักษณะเป็นสงครามในพื้นที่ที่เป็นถ้ำและโตรกผา แต่ในเชเชเนียจุดชี้ขาดของสงครามจะทำกัน ในเขตเมืองเป็นหลัก อีกทั้งฝ่ายกองกำลังเชเชเนียยังรู้รายละเอียดต่างๆ ด้านยุทธวิธีการรบของฝ่ายรัสเซียเป็นอย่างดี แม้แต่ กองกำลังจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียที่ถูกส่งเข้าไปปฏิบัติการ เนื่องจากมีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในการรบ แบบนี้มากกว่า แต่เนื่องจากกองกำลังจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษเหล่านี้ในขณะนั้นมีสภาพอ่อนแอ เนื่องจากปัญหาต่างๆ ไม่ต่างจากกองกำลังหลัก เหตุนี้จึงทำให้ฝ่ายรัสเซียประสบความสูญเสียอย่างต่อเนื่องในการรบในเชเชเนียในครั้งแรก แต่อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์จากการรบครั้งนี้ ได้ทำให้รัสเซียหันมาสนใจกับการเตรียมความพร้อม และพัฒนาหน่วยปฏิบัติการพิเศษมากขึ้น โดยเริ่มมีการนำระบบอาสาสมัครสู้รบจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษเข้าไปใช้ และเพิ่มงบประมาณ ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงมากขึ้น

⁴⁷ สุรชาติ บำรุงสุข, “ยุทธบททความ: ยุทธการยึดเมือง: สงครามกองโจรในแบกแดด”, *มติชนรายสัปดาห์*, 18 เมษายน 2546.

ภาพประกอบที่ 5

สงครามเชเชนปี ค.ศ. 1994-2000

เมื่อสงครามเชเชนครั้งที่ 2 ได้เริ่มขึ้นในปี ค.ศ. 1998 การรบครั้งนี้ทางกองทัพรัสเซียได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ต่างๆ ในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษ ทั้งในระดับยุทธศาสตร์ อันได้แก่การรวบรวมข่าว การก่อความบ่อนทำลายระบบเศรษฐกิจ และการขัดขวางทำลายระบบโทรคมนาคมและเส้นทางในพื้นที่เขตหลังของฝ่ายกบฏ ในระดับยุทธการ อันได้แก่การลาดตระเวนพิเศษหาข่าว การจัดวางระบบป้องกันบริเวณพรมแดนเชเชน-ดาเกสถานปราบปรามขบวนการค้าย้ำมันเถื่อนที่ลักลอบขายเพื่อแลกกับอาวุธยุทธปัจจัย และทำการปราบปรามแหล่งอาวุธสนับสนุนจากต่างชาติ รวมทั้งในระดับยุทธวิธี โดยหลีกเลี่ยงการเข้าปะทะโดยตรง ด้วยการแบ่งกำลังเป็นหน่วยย่อยๆ ขนาดเล็กเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติการ ไม่ว่าจะเป็นการสังเวยการสังหาร หรือการหาข่าวเกี่ยวกับจำนวนกำลังพล การเคลื่อนไหว และที่ตั้งของฝ่ายกบฏ ส่วนด้านการวางยุทธวิธีการรบก็มีประสิทธิภาพและมีความยืดหยุ่นเข้ากับสถานการณ์มากขึ้น จนเกิดการสูญเสียอย่างหนักแก่ฝ่ายกบฏเชเชน จนต้องทำการถอนกำลังออกจากกรอชเนียและพ่ายแพ้ไปในที่สุด

ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาได้ชี้ให้เห็นว่าบทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในยามสงคราม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติการในระดับยุทธศาสตร์ ระดับยุทธการ ระดับยุทธวิธี หรือการทำสงครามกองโจรและภารกิจอื่นๆ ที่สำคัญนั้น ได้มีส่วนอย่างสำคัญยิ่งในการป้องกันความมั่นคงของรัสเซีย ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ต่อมาความขัดแย้งที่ยังไม่มีข้อยุติระหว่างฝ่ายเชเชนกับรัสเซียได้ขยายวงจากการก่อความไม่สงบเพื่อต่อต้านรัสเซียในเชเชนไปสู่การก่อการร้าย และในอีกด้านหนึ่งของปัญหา ก็จะเห็นถึงการใช้มาตรการที่แข็งกร้าวของรัฐบาลรัสเซียที่มีต่อปัญหาเชเชน มาตรการทางทหารในการปราบปรามการก่อความไม่สงบดังกล่าว ที่ใช้วิธีการรุนแรง ชนิดตาต่อตา ฟันต่อฟัน ได้ส่งผลให้ชาวเชเชนเป็นจำนวนมากต้องสูญเสียชีวิต และรู้สึกโกรธแค้นจนคิดหาทางออกด้วยวิธีการก่อการร้าย ซึ่งได้กลายเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของรัสเซียที่สำคัญยิ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบที่ 6

หน่วยปฏิบัติการพิเศษของกองทัพบกในสงครามเชเชเนีย

ข บทบาทในการต่อต้านการก่อการร้าย ปัญหาการก่อการร้ายเป็นปัญหาความขัดแย้งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศรัสเซีย และเป็นปัญหาที่มีความเด่นชัดในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จนรัสเซียให้ความสำคัญกับปัญหานี้เป็นอันดับต้นๆ การที่รัสเซียมองว่าภัยจากการก่อการร้ายถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง และผลประโยชน์ของชาติที่สำคัญ จึงให้ความสำคัญกับหน่วยปฏิบัติการพิเศษที่มีหน้าที่ในการต่อต้านและตอบโต้การก่อการร้าย ด้วยการสนับสนุนในด้านยุทธปัจจัยต่างๆแก่หน่วยดังกล่าว เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติการกิจ แต่อย่างไรก็ตาม แม้หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียจะสามารถปฏิบัติการกิจต่อต้านการก่อการร้ายในกรณีต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์แบบจนเป็นที่พอใจของทางการรัสเซีย และประชาชนจำนวนมาก แต่ทว่ากลับถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากต่างชาติ โดยเฉพาะจากชาติตะวันตก ในเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชน อาทิเหตุการณ์ที่โรงพยาบาลในเมืองบูเดียนอฟสค์ ซึ่งผู้ก่อการร้ายจำนวนมากบุกเข้าไปจับคนไข้ และผู้ที่อยู่ในโรงพยาบาลขณะนั้นจำนวน 3,000 คนเป็นตัวประกัน โดยทางการรัสเซียได้ส่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษเข้าไปทำการตอบโต้การก่อการร้ายครั้งนี้ จนมีผู้ก่อการร้ายเสียชีวิต 58 คน และตัวประกันเสียชีวิตถึง 143 คน หรือกรณีเหตุการณ์ที่โรงละครดูรอฟเกียในกรุงมอสโก ซึ่งผู้ก่อการร้ายชาวเชเชนจำนวนหนึ่ง บุกเข้าจับประชาชนเป็นตัวประกันจำนวน 800 คน ผลจากการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียครั้งนี้ ทำให้มีผู้ก่อการร้ายเสียชีวิต 33 คน แต่มีตัวประกันเสียชีวิตถึง 118 คน ส่วนเหตุการณ์ที่โรงเรียนหมายเลข 1 ในเมืองเบสลาน นั้น ผลจากเหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้มีผู้ก่อการร้ายเสียชีวิต 31 คน ส่วนตัวประกันเสียชีวิตถึง 331 คน ซึ่งกว่าครึ่งหนึ่งเป็นเด็กนักเรียน

ภาพประกอบที่ 7

ตัวประกันผู้เคราะห์ร้ายจากเหตุการณ์จับตัวประกันที่โรงเรียนในเมืองเบสตัน

เมื่อพิจารณาถึงการสูญเสียดังกล่าวที่จำนวนตัวเลขผู้เสียชีวิต ซึ่งเป็นตัวประกันจากเหตุการณ์เหล่านี้ที่มีจำนวนสูงมาก โดยเฉพาะหากเทียบกับผลการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษ ที่ทำหน้าที่ในการตอบโต้การก่อการร้ายจากชาติมหาอำนาจอื่นๆ ที่จำนวนผู้เสียชีวิตไม่มากเท่าแล้ว จึงเป็นผลให้การปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย รวมทั้งรัฐบาลรัสเซียภายใต้การนำของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักจากสื่อมวลชนรัสเซียและจากนานาชาติประเทศ ที่ต่างวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางในประสิทธิภาพการปฏิบัติการกิจของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย อาทิ กรณีวิกฤตการณ์จับเด็กนักเรียนเป็นตัวประกันที่โรงเรียนหมายเลข 1 ในเมืองเบสตันนั้น หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียซึ่งอยู่รอบๆ บริเวณโรงเรียน มิได้มีการเตรียมความพร้อม กับสิ่งที่เกิดขึ้นเลย พวกเขารู้แต่เพียงว่าผู้ก่อการร้ายติดตั้งระเบิดไว้ในโรงเรียน และผูกกระบิดไว้กับตัวและบนหลังคา แต่พวกเขาไม่มีแผนที่จะสามารถรองรับหากเกิดการระเบิดขึ้น ดังนั้นเมื่อเกิดการระเบิดขึ้น จึงทำให้เกิดความโกลาหลตามมา เพราะหลังจากบรรดาเด็กนักเรียนวิ่งหนีออกมาพร้อมๆ กับพวกผู้ก่อการร้าย หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียกลับไม่สามารถคุมสถานการณ์ได้ จนส่งผลให้ผู้ก่อการร้ายจำนวนหนึ่งหนีรอดออกไปได้ นอกจากนี้ยังไม่มีรถพยาบาลแม้แต่คันเดียวที่จะคอยรับตัวประกัน ผู้ได้รับบาดเจ็บไปโรงพยาบาล เด็กนักเรียนจำนวนมากต้องเสียชีวิตไปด้วยการถูกเจ้าหน้าที่จากหน่วยปฏิบัติการพิเศษยิง เนื่องจากพวกเด็กๆ ถูกผู้ก่อการร้ายจับเป็นตัวประกันเพื่อเป็นที่กำบัง ขณะที่ผู้ก่อการร้ายทำการระดมยิงต่อสู้กับเจ้าหน้าที่หน่วยปฏิบัติการพิเศษ อีกทั้งยังมีความเป็นไปได้ที่หลังจากตึกที่ถล่มลงมาทับร่างเด็กนักเรียนที่ถูกจับเป็นตัวประกันนั้น มาจากการที่ถูกโจมตีด้วยจรวดที่ยิงโดยเจ้าหน้าที่จากหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียด้วยซ้ำ⁴⁸

ส่วนกรณีเหตุการณ์ที่โรงละครดุรอฟเกียในกรุงมอสโก ที่หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียใช้ยุทธวิธีปล่อยแก๊สสลบที่มีส่วนผสมของสารเฟนทานิล (Fentanyl) เข้าไป จนส่งผลให้ตัวประกันเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก แต่ทางการรัสเซียกลับไม่สามารถตอบคำถามต่างๆ ว่า แก๊สที่ถูกปล่อยเข้าไปในโรงละครเพื่อให้ผู้ก่อการร้ายสลบเป็นแก๊สชนิดใด เป็นอาวุธเคมีต้องห้ามที่ไม่เคยถูกนำมาใช้มาก่อนหรือไม่ หรือว่าเป็นสารที่ได้รับการยอมรับแล้ว แต่ถูกนำมาใช้ในปริมาณที่มากเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อตัวประกันอยู่ในสภาพที่อ่อนแอหลังจากที่ถูกจับเป็นตัวประกันมานานถึง 50 ชั่วโมง และเหตุใดจึงไม่มีการเตรียมยาแก้พิษเอาไว้ให้ตัวประกัน เมื่อสามารถทำการบุกเข้าไปในโรงละครได้ อีก

⁴⁸ Oleg Gordievsky, "Mr Putin will not be moved by this tragedy", [<http://www.telegraph.co.uk/opinion>

[/main.jhtml?xml=/opinion/2004/09/05/do0501.xml](http://main.jhtml?xml=/opinion/2004/09/05/do0501.xml)], 5/9/2004.

ทั้งการลำเลียงผู้บาดเจ็บไปโรงพยาบาลก็เป็นไปอย่างล่าช้า ซึ่งทั้งรัฐบาลและประธานาธิบดีปูตินไม่สามารถที่จะตอบคำถามเหล่านี้ได้⁴⁹

อย่างไรก็ตาม ทางฝ่ายที่สนับสนุนการปฏิบัติการครั้งนี้ได้ออกมาแก้ต่างว่า เมื่อพิจารณาถึงเงื่อนไข ปัจจัย และสภาพแวดล้อมต่างๆ ในขณะนั้น จำนวนตัวประกัน 800 คน กับผู้ก่อการร้าย 50 คนซึ่งมีอาวุธครบมือพร้อมระเบิดอีก 60 กิโลกรัม และเมื่อไม่มีทีท่าว่าจะประนีประนอมแต่ประการใด จึงทำให้เหลือทางออกให้เลือกอยู่ไม่มากนัก แน่นอนว่าไม่มีใครอยากให้เกิดการสูญเสีย แต่หากปล่อยเวลาให้เนิ่นนานออกไป โอกาสที่จะช่วยเหลือตัวประกันก็ยิ่งหมดไป ประสพการณ์จากเหตุการณ์ที่บูเดียนอฟสค์ ซึ่งให้เห็นว่า การยอมอ่อนข้อให้กับผู้ก่อการร้ายไม่ได้ทำให้เหตุการณ์ดีขึ้นเลย ดังนั้น ทางออกที่เหลืออยู่ในขณะนั้นจึงเหลืออยู่เพียงทางเดียวคือ การรักษาชีวิตคนส่วนใหญ่ให้ได้มากที่สุด⁵⁰

จากเหตุการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นทำให้ทั้งรัฐบาลรัสเซียและประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ถูกวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ลบจากหลายฝ่ายเป็นอย่างมาก โดยมีการกล่าวว่า ประธานาธิบดีปูติน ได้เพิกเฉยต่อชีวิตมนุษย์ เช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่เรือดำน้ำพลังงานนิวเคลียร์เคิร์สค์จมอยู่ภายใต้ก้นทะเลบอลติก กระทั่งส่งผลให้ลูกเรือกว่า 118 คน ซึ่งต้องทนความหนาวเย็นจนเสียชีวิตลง แต่ปูตินกลับไม่ยอมแม้กระทั่งให้ใครมารบกว้นวันหยุดพักผ่อนของเขา และเมื่อเขาให้สัมภาษณ์กับผู้สื่อข่าวจากซีเอ็นเอ็นในเวลาต่อมาเกี่ยวกับเรื่องเคิร์สค์ เขาเพียงแค่อธิบายแล้วก็กล่าวเพียงว่า เขาได้เดินทางไปที่นั่นแล้ว โดยมีได้กล่าวถึงลูกเรือ 118 คนที่เสียชีวิตไปแล้ว นอกจากนี้ จำนวนคนตายหลายพันคนที่เสียชีวิตไปในสงครามเชเชเนียก็ไม่ได้ทำให้เขารู้สึกเศร้าใจแม้แต่น้อย เขาเชื่อว่าพวกคนที่ตายไปเป็นเพียงเศษขยะธรรมดาเท่านั้น ซึ่งคุ้มค่ากับที่จะต้องแลกกับการที่รัสเซียสามารถควบคุม เชเชเนียเอาไว้ได้ ปูตินเชื่อว่าเขาสามารถบังคับให้พวกกบฏเชเชนยอมจำนนได้ จำนวนคนเสียชีวิตหลายร้อยคนในโรงเรียนหมายเลข 1 รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอื่นๆ ไม่เพียงพอที่จะทำให้เขาเปลี่ยนแปลงนโยบายที่แข็งแกร่งของเขาได้ และเขาก็ไม่เคยยอมรับความผิดพลาดในการดำเนินนโยบายแก้ปัญหาดังกล่าวเลย⁵¹

อย่างไรก็ตาม แม้หลายฝ่ายจะวิพากษ์วิจารณ์นโยบายแก้ปัญหาของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน แต่ทว่าด้วยการตัดสินใจที่แน่วแน่ เด็ดขาด และความเอื้อเฟื้อของปูติน กลับทำให้เขาเป็นที่ชื่นชมของประชาชนชาวรัสเซียเป็นอย่างมาก ซึ่งการที่ปูตินเป็นผู้นำที่มีบุคลิกภาพที่แข็งแกร่งนี้ นับเป็นสิ่งที่ประชาชนชาวรัสเซียต้องการ⁵² เหตุนี้จึงมีเสียงสนับสนุนจากประชาชนชาวรัสเซียเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับการปฏิบัติการใดๆ ก็ตามในการแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ถึงแม้ว่าจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบจากต่างชาติก็ตาม

นอกจากนี้ สาเหตุสำคัญสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษในการแก้ปัญหาดังกล่าว จนส่งผลในทางลบต่อรัฐบาลรัสเซียและประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูติน ก็คือ การควบคุมสื่อของ

⁴⁹ Stephen Dalziel, "Soviet methods for a Russian crisis", [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2368879.stm>], 28/10/2002.

⁵⁰ เท็มสคัล โดสวัสต์, เรื่องเดิม, หน้า 211-212.

⁵¹ Oleg Gordievsky, "Mr Putin will not be moved by this tragedy", [<http://www.telegraph.co.uk/opinion/main.jhtml?xml=/opinion/2004/09/05/do0501.xml>], 5/9/2004.

⁵² Paul Reynolds, "Putin: Foreign support but also concern", [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2367735.stm>], 28/10/2002.

รัสเซียในขณะนั้น ที่ปล่อยให้สื่อโดยเฉพาะสื่อต่างชาติเข้ามาเกาะติดสถานการณ์และนำเสนอข่าวอย่างใกล้ชิด จึงสามารถวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียได้อย่างชัดเจน ทั้งๆ ที่เมื่อครั้งที่ปูตินดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ ความสำเร็จในการปราบปรามพวกกบฏเชเชน ถือเป็นผลงานชิ้นสำคัญของเขา ที่ได้รับการชื่นชมจากสื่อเป็นอย่างมาก จนเป็นผลที่ทำให้เขาได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในปี ค.ศ. 2000 สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาได้รับการสนับสนุนจากสื่อ ก็เป็นวิธีการเดียวกับที่อดีตประธานาธิบดีบอริส เยลต์ซินเคยใช้มาในสมัยสงครามเชเชนในปี ค.ศ. 1994 ถึงปี ค.ศ. 1996 นั่นคือวิธีการควบคุมตรวจสอบการนำเสนอข่าวที่กำลังจะออกมาจากเชเชนก่อนที่จะออกสู่สาธารณะ⁵³

อย่างไรก็ดีดูเหมือนว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้น ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากถึง ยุทธวิธีการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษของรัสเซีย รวมถึงนโยบายการแก้ปัญหาของรัฐบาลในการแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว นับตั้งแต่การอับปางของเรือดำน้ำพลังงานนิวเคลียร์เคิร์สค์ในปี ค.ศ. 2000 ซึ่งถูกรัฐบาล และกองทัพเรือรัสเซียพยายามปกปิดเป็นความลับ แต่ก็ไม่สามารถควบคุมได้ทั้งหมด จนมาถึงเหตุการณ์ก่อการร้ายต่างๆ ที่ผู้ก่อการร้ายทำการจับตัวประกันเอาไว้ ซึ่งประธานาธิบดีปูตินไม่อาจจะควบคุมจำกัดการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อจากต่างชาติได้มากนัก

การเปิดโอกาสให้สื่อสามารถมีเสรีภาพในการนำเสนอข่าวดังกล่าว หากพิจารณาแล้วมีความคล้ายคลึงกับนโยบายกลาสนอสต์ ซึ่งมีคอสตาโกร์บาชอฟได้นำมาใช้ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 ที่เปิดโอกาสให้สื่อมวลชนสามารถนำเสนอข่าวอย่างมีเสรีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แนวนโยบายดังกล่าวได้ส่งผลให้มีการขูดขูดและวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างหนัก จนเป็นสาเหตุนำไปสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต และยังได้ส่งผลกระทบต่อรัฐบาลรัสเซีย⁵⁴ และนี่นับเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้รัฐบาลรัสเซียในระยะหลังพยายามที่จะจำกัดสิทธิเสรีภาพในการนำเสนอข่าวของสื่อ เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลในแง่ลบต่อประเทศและต่อรัฐบาลด้วย

สำหรับการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย หลังจากเหตุการณ์การจับตัวประกันของผู้ก่อการร้ายที่เกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้ง แม้จะสามารถปฏิบัติการกิจได้อย่างสมบูรณ์คือสามารถช่วยเหลือตัวประกัน และปลิดชีพเหล่าผู้ก่อการร้ายได้ ซึ่งทางรัสเซียถือว่าเป็นภารกิจที่ประสบความสำเร็จ แต่สำหรับต่างชาติแล้ว การที่มีตัวประกันเสียชีวิตเป็นจำนวนมากนั้น ถือว่าเป็นความล้มเหลวโดยสิ้นเชิง จึงมีการวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบต่อการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียตามมา ถึงแม้ว่าหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียจะเป็นที่กล่าวขานกันถึงในเรื่องของความน่าสะพรึงกลัว โหดเหี้ยม ทารุณ และมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติการสูง แต่ในความเป็นจริงมิได้เป็นเช่นนั้นเสมอไป เพราะแม้พวกเขาจะมีความโหดเหี้ยม แต่กลับเกิดความไม่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติการเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แม้กระทั่งในช่วงสมัยสงครามเย็น เมื่อพวกเขาปฏิบัติการจู่โจมสังหารประธานาธิบดีอามินแห่งอัฟกานิสถานในปี ค.ศ. 1979 ก็นับเป็นปฏิบัติการที่เป็นไปอย่างขาดความถี่ถ้วน เพราะแม้ว่าพวกเขาจะสามารถสังหารประธานาธิบดีอามินได้สำเร็จ แต่ก็เกิดขึ้นหลังจากที่มีการยิงพวกเดียวกันไปหลายสิบนาย เนื่องจากพวกเขาต้องทำการปฏิบัติการในความมืด จนทำให้

⁵³ Stephen Dalziel, "Soviet methods for a Russian crisis", [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2368879.stm>], 28/10/2002.

⁵⁴ Ibid.

ไม่อาจทราบได้ว่าใครเป็นใคร จึงเกิดความสับสนและความไม่มีประสิทธิภาพในขณะปฏิบัติการ กระทั่งส่งผลให้มีการยิงพวกเดียวกันจนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก⁵⁵

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียจะมีชื่อเสียงในด้านความโหดเหี้ยม ทารุณ และไร้ความปราณีมากที่สุดในโลก จากการปฏิบัติการในอัฟกานิสถานและในเชเชเนีย แต่มักพบว่ามีย่อยครั้งยุทธวิธีต่างๆ ในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียที่ได้มีการเตรียมไว้ล่วงหน้าอย่างดีพอ โดยมักเกิดจากการคิดขึ้นมาทันทีทันใดเมื่อเกิดสถานการณ์เฉพาะหน้าต่างๆ ขึ้น ซึ่งแตกต่างจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษของชาติตะวันตก ที่มีการเตรียมยุทธวิธีการปฏิบัติการในสถานการณ์ต่างๆ ล่วงหน้าเอาไว้ จึงทำให้สามารถปฏิบัติการกิจได้ลุล่วงง่ายกว่าหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย⁵⁶

หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียมักเน้นในเรื่องศักยภาพของผู้ปฏิบัติแต่ละนายเป็นสำคัญ โดยเน้นการฝึกการสังหารบุคคลด้วยมือเปล่าและโดยการใช้มีดพก ซึ่งเป็นสิ่งที่หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียมีความภาคภูมิใจอย่างยิ่งในความสามารถ และลักษณะบุคลิกภาพที่มีความโหดเหี้ยมของพวกเขาอย่างไรก็ตาม ภาพลักษณ์ความน่าสะพรึงกลัวของพวกเขามีได้เข้ากับกับอาวุธยุทธโธปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติการกิจเลย ทั้งนี้เพราะอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับด้านวิสัยทัศน์ในเวลากลางคืนที่มีเทคโนโลยีขั้นสูง และอุปกรณ์สำหรับการป้องกันต่างๆ ตามมาตรฐานของหน่วยปฏิบัติการพิเศษของชาติตะวันตก ไม่ได้ถูกจัดเตรียมเอาไว้สำหรับหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียแต่อย่างใด ซึ่งอุปกรณ์ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปฏิบัติการช่วยเหลือตัวประกัน ซึ่งต้องพึ่งพาอุปกรณ์ที่มีเทคโนโลยีขั้นสูงในการปฏิบัติการ อีกทั้งการใช้อาวุธเคมีของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียที่ไม่ได้มีการศึกษาถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับตัวประกัน จึงมีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมากทำให้ผลจากการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย

ผลจากการดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวของประธานาธิบดีปูติน และยุทธวิธีการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายดังกล่าว ทำให้มีการวิเคราะห์กันว่าการปฏิบัติการแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้นของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย เป็นการมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือตัวประกัน รองลงมาจากการสังหารผู้ก่อการร้าย⁵⁷ อย่างไรก็ตาม หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียก็ยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในยามขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาการก่อการร้าย ซึ่งถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัสเซียที่สำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน ซึ่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียได้มีบทบาทสำคัญในการต่อต้าน และตอบโต้การก่อการร้ายที่เกิดขึ้นในประเทศรัสเซีย

ค แนวโน้มของบทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ปัจจุบันประเทศรัสเซียกำลังเผชิญกับภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศ ทั้งจากกองกำลังนาโต และกองกำลังจากชาติตะวันตกที่เริ่มแพร่ขยายเข้าไปใกล้พรมแดนรัสเซีย

⁵⁵ Oleg Gordievsky, "Mr Putin will not be moved by this tragedy", [<http://www.telegraph.co.uk/opinion/main.jhtml?xml=/opinion/2004/09/05/do0501.xml>], 5/9/2004.

⁵⁶ Mark Galleoti, "Spetsnaz: Russia's elite force", [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2369273.stm>], 28/10/2002.

⁵⁷ Mark Galleoti, "Spetsnaz: Russia's elite force", [<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/2369273.stm>], 28/10/2002.

รวมทั้งกองกำลังติดบ้านตามชายแดนประเทศในเครือรัฐเอกราช ที่คอยสนับสนุนการก่อความไม่สงบและการก่อการร้ายในประเทศเหล่านี้ ความตึงเครียดทางทหารบริเวณชายแดนรัสเซียกับจอร์เจีย ที่มีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นต่อไป ความไร้เสถียรภาพในบริเวณดินแดนแอมเคซัสเหนือ อาทิ ปัญหาการแบ่งแยกดินแดน การก่อความไม่สงบ ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขได้อย่างเป็นรูปธรรม ปัญหาต่างๆ เหล่านี้จึงถือเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของรัสเซียที่สำคัญในอนาคต ที่รัสเซียต้องเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับปัญหาความขัดแย้งต่างๆ เหล่านี้ รวมทั้งความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์ของความขัดแย้งต่างๆ เหล่านี้ ทำให้พบว่าการใช้กำลังรบตามแบบทั่วไปอาจไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังอาจทำให้เกิดการขยายความขัดแย้งจนไม่อาจควบคุมได้ การใช้หน่วยปฏิบัติการพิเศษเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งนี้อาจดีที่สุดในการแก้ปัญหาดังกล่าว เนื่องจากโอกาสที่ความขัดแย้งเหล่านี้จะนำไปสู่การเกิดสงครามตามแบบ ที่มีการปฏิบัติการของหน่วยทหารขนาดใหญ่ในการทำสงครามครั้งใหญ่เต็มรูปแบบในอนาคต มีโอกาสที่จะเกิดขึ้นไม่มาก แต่น่าจะเป็นในรูปแบบสงครามนอกแบบ หรือสงครามที่ไม่ใช่การเผชิญหน้า หรือเกิดการปะทะกันโดยตรงมากกว่า ทั้งนี้เพราะการเผชิญหน้ากันด้วยกำลังรบตามแบบนั้นอาจทำให้ความขัดแย้งขยายตัวเพิ่มขึ้น นอกจากนั้น หน่วยปฏิบัติการพิเศษยังสามารถทำการปฏิบัติการก็ได้โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการก่อวินาศกรรม การบ่อนทำลาย การลาดตระเวนพิเศษ หรือภารกิจอื่นๆ ในระยะเวลาอันจำกัด เนื่องจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษเป็นหน่วยที่มีการเตรียมความพร้อมตั้งแต่ภาวะปกติ และสามารถทำการปฏิบัติการได้ในลำดับความเร่งด่วนต่างๆ ดังนั้น บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการแก้ไขสถานการณ์ความขัดแย้งจึงจะยังคงมีความสำคัญต่อไปในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่นับได้ว่ามีความสำคัญที่สุดของรัสเซียในปัจจุบัน และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นต่อไปเรื่อยๆ ก็คือปัญหาการก่อการร้าย ซึ่งนับจากเหตุการณ์การก่อการร้ายเมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 จนมาถึงเหตุการณ์ก่อการร้ายที่เกิดขึ้นกับโรงเรียนหมายเลข 1 ในเมืองเบสลานของรัสเซียเมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 2004 โดยทั้ง 2 เหตุการณ์ถือเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงสภาพ “อภิมหาความรุนแรง” ของการลงมือกระทำการของมนุษย์จำนวนหนึ่ง ถึงแม้ว่าความรุนแรงของเหตุการณ์การบุกจีตัวประกันในโรงเรียนที่รัสเซีย อาจดูเหมือนไม่รุนแรงมากเท่ากับการถล่มตึกเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์และตึกกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯก็ตาม แต่การจับตัวประกันที่เป็นเด็กนักเรียนนั้น เท่ากับตอกย้ำสภาพการณ์ของ “อภิมหาความรุนแรง” ที่มาในอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะแม้กระทั่งเด็กนักเรียนเล็กๆ ในโรงเรียนก็ถูกจับเป็นตัวประกัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือของการต่อรองทางการเมือง ปรากฏการณ์ของการก่อการร้ายเหล่านี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าการก่อการร้ายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จะไม่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดของตัวบุคคล สถานที่ เวลา เพศ หรืออายุแต่อย่างใด

ภาพประกอบที่ 8
ผู้ก่อการร้ายที่เป็นสตรีในเหตุการณ์ที่โรงละครดุรอฟเกีย

นอกจากนี้นับจากเหตุการณ์ที่โรงละครดุรอฟเกียในกรุงมอสโก จนมาถึงการบุกยึดโรงเรียนและจับเด็กนักเรียนเป็นตัวประกัน โดยที่ในจำนวนผู้ก่อการร้ายเหล่านั้นเริ่มมีสตรีเข้าร่วมในปฏิบัติการมากขึ้นนั้น ชี้ให้เห็นว่า สังคมรัสเซียในปัจจุบันตั้งอยู่บนความเสี่ยงจากการก่อการร้ายเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งชาวเชเชนที่ทำการตอบโต้รัสเซียด้วยวิธีการก่อการร้ายนั้นเป็นชาวมุสลิม จึงทำให้เกิดการตีความได้ว่าขบวนการก่อการร้ายของเชเชนนั้น มีความสัมพันธ์โดยตรงกับกลุ่ม อัล กออิดะห์ของโอซามา บิน ลาดิน และการก่อความไม่สงบของชาวเชเชน ก็ถูกจับตามองอย่างใกล้ชิดว่า จะเป็นพื้นฐานสำคัญของโอกาสที่เปิดให้กลุ่มผู้ก่อการร้ายจากภายนอกแทรกตัวเข้าไปได้โดยง่าย นอกจากนั้นยังจะเป็นโอกาสทำให้สามารถใช้ศาสนาในแนวทางจารีตนิยมเข้าไปผสมผสานกับแนวคิดในเรื่องชาตินิยมแบบเดิม รวมทั้งยังถูกทับซ้อนด้วยเรื่องของชาติพันธุ์อีกด้วย อันทำให้เห็นได้ชัดว่า รากเหง้าของปัญหาไม่ได้เป็นแต่เพียงเรื่องเอกราชชาตินิยมในแบบเดิมเท่านั้น หากแต่ยังเป็นไปในลักษณะของ “ชาติพันธุ์ชาตินิยม” (Ethnonationalism) มากกว่า ซึ่งปัญหาเช่นนี้กำลังกลายเป็นชนวนเหตุสำหรับการก่อการร้ายในอนาคตทั้งของรัสเซียและชาติอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี⁵⁸

การก่อการร้ายในปัจจุบันมีลักษณะรุนแรงมากกว่าในอดีต ดังจะเห็นได้จากจำนวนการสูญเสียจากการก่อการร้ายในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะจำนวนผู้เสียชีวิตจากการก่อการร้ายที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการโจมตีของผู้ก่อการร้ายที่มีความรุนแรงมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง และในอนาคตคาดว่าจะมีการก่อการร้ายที่มีความรุนแรงขึ้นไปอีก โดยจะมีขีดความสามารถปฏิบัติการแบบข้ามชาติ ซึ่งได้เกิดขึ้นแล้วในปัจจุบัน การก่อการร้ายดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติและลักษณะของการก่อการร้ายข้ามชาติ ที่มีทั้งการเน้นการโจมตีเป้าหมายที่มีลักษณะต่างชาติ อาทิ สายการบิน สถานทูตหรือสำนักงานของบริษัทข้ามชาติ และการที่ผู้ก่อการร้ายมีขีดความสามารถในการข้ามพรมแดนเข้าไปปฏิบัติการในอีกประเทศหนึ่งที่เป็นเป้าหมาย โดยพวกเขาไม่จำเป็นต้องปฏิบัติการในดินแดนที่ตนอาศัยอยู่

นอกจากนั้น องค์การก่อการร้ายในโลกแห่งทุนนิยมในปัจจุบันยังมีแหล่งทุนของตนเอง โดยองค์การก่อการร้ายที่สำคัญต่างๆ สามารถที่จะสร้างฐานทางการเงินของตนเองให้เกิดขึ้นได้อย่างมั่นคง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การก่อการร้ายในอนาคตจะมีลักษณะของการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจมากกว่าการก่อการร้ายในอดีต ในบางกรณีองค์กร

⁵⁸ สุรชาติ บำรุงสุข, “ยุทธบทพทวาม: เชเชน VS รัสเซีย: จากการก่อความไม่สงบสู่การก่อการร้าย”, *มติชนรายสัปดาห์*, 17 กันยายน 2547.

ก่อนการร้ายเหล่านี้ อาจจะลงทุนผ่านองค์กรธุรกิจบังหน้า เพื่อใช้ในการสร้างรายได้ของตนเอง หรือการได้รับการสนับสนุนจากการบริจาค โดยจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องของอาชญากรรม เพราะเป็นหนทางของการได้มาซึ่งทุนขนาดใหญ่ที่จะใช้ในการก่อการร้าย

ยิ่งไปกว่านั้น การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ของผู้ก่อการร้าย ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์ กล้องถ่ายภาพที่สามารถพกพาได้ ตลอดจนดาวเทียมสื่อสาร ล้วนแต่ช่วยให้ปฏิบัติการของผู้ก่อการร้ายที่ถูกส่งออกไปยังผู้รับทั่วโลก กระทำได้ง่ายและรวดเร็ว อีกทั้งพวกเขายังสามารถใช้ระบบสื่อสารสมัยใหม่ในการโฆษณาเพื่อเผยแพร่ความเชื่อ และแนวคิดของพวกเขาได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์เท่านั้น อีกทั้งพัฒนาการของระบบสารสนเทศสมัยใหม่ ก็ยิ่งเอื้อประโยชน์ให้แก่องค์กรก่อการร้ายร่วมสมัยอย่างมาก พวกเขาสามารถสร้างเครือข่ายผ่านเว็บไซต์ทั้งแบบปิดและเปิด หรือการส่งคำสั่งต่างๆ ก็สามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว และยังสามารถปิดลับได้ด้วยการเข้ารหัส อีกทั้งยังสามารถใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการแสวงหาสมาชิก หรือการโฆษณาถึงปฏิบัติการแบบต่างๆ⁵⁹ ซึ่งแนวโน้มของการก่อการร้ายดังกล่าว ถือเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของชาติที่สำคัญอย่างยิ่งในอนาคต ซึ่งสามารถที่จะเกิดขึ้นได้กับทุกๆ ชาติ รวมทั้งในประเทศไทยด้วย ที่นับวันปัญหาการก่อการร้ายจะทวีความรุนแรงมากขึ้นต่อไปเรื่อยๆ หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียจึงต้องเตรียมความพร้อมต่างๆ ในการรับมือกับปัญหาเหล่านี้ เพื่อที่จะรักษาความมั่นคงของชาติให้คงอยู่ต่อไป

การเตรียมความพร้อมของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการต่อสู้กับการก่อการร้ายในอนาคตนั้น หากวิเคราะห์ถึงนโยบายการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและปัญหาการก่อการร้ายของรัฐบาลรัสเซียภายใต้การนำของประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูตินในปัจจุบันจะพบว่ามักใช้นโยบายแข็งกร้าวในการแก้ไขปัญหา และไม่ยอมประนีประนอมกับฝ่ายศัตรูหรือผู้ก่อการร้าย โดยมักเลือกใช้วิธีการที่รุนแรง โหดเหี้ยม และเด็ดขาดในการแก้ไขสถานการณ์ความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมจากยุทธวิธีการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ที่ต่างชาติต่างพากันวิพากษ์วิจารณ์ถึงยุทธวิธีของพวกเขาว่า เน้นการสังหารผู้ก่อการร้ายมากกว่าที่จะรักษาชีวิตตัวประกันเอาไว้ แต่อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้ว นโยบายที่แข็งกร้าวและยุทธวิธีของหน่วยปฏิบัติการพิเศษของรัสเซียเหล่านี้ ถูกใช้กันมาตั้งแต่อดีตตั้งแต่สมัยโซเวียตแล้ว และมักจะสามารถใช้แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างได้ผล ถึงแม้จะต้องแลกกับการต้องสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมากก็ตาม ซึ่งเป็นวิธีการที่ถือปฏิบัติกันมาของโซเวียต จนกระทั่งถึงสมัยประธานาธิบดีวลาดิมีร์ ปูตินที่เคยเป็นประธานาธิบดีมาก่อน ก็นำวิธีการดังกล่าวมาใช้

การที่ประธานาธิบดีปูตินสามารถใช้วิธีการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพในหลายๆ เหตุการณ์ แม้ว่าจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบชาวรัสเซียส่วนใหญ่ก็ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ และเมื่อได้รับการสนับสนุนจากชาวรัสเซียในการดำเนินนโยบายแก้ปัญหาดังกล่าว ทำให้เขาไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงนโยบายแก้ปัญหาดังกล่าวแต่อย่างใด ดังเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของประธานาธิบดีปูตินต่อสื่อต่างชาติ ซึ่งเขาได้กล่าวอย่างเยือกเย็นว่า “เราเคยใช้วิธีการที่โหดร้ายและทารุณมาก่อน และเราก็จะใช้วิธีนี้ต่อไปในอนาคต”⁶⁰

⁵⁹ สุรชาติ บำรุงสุข, “ยุทธบทความ: การก่อการร้ายใหม่: ข้อคิดถึงทศวรรษ 9/11”, *มติชนรายสัปดาห์*, 29 กันยายน 2549.

⁶⁰ Michael Meyer, Anna Nemtsova, “Awaiting the big fire”, *Newsweek*, 28 November 2005; 23.

เมื่อพิจารณาผลจากการดำเนินนโยบายแก้ไขสถานการณ์การก่อการร้ายของรัสเซียในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า ปัญหาการก่อการร้ายในรัสเซียในอนาคตมีแนวโน้มจะไม่ทำให้สามารถลดลงไปได้โดยง่าย แต่อาจจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น และทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก นอกจากนั้น ปัญหาเหล่านี้จะยังคงเป็นสิ่งท้าทายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไข ปัญหา โดยเฉพาะหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียที่มีหน้าที่โดยตรงในการต่อต้านและตอบโต้การก่อการร้ายต่อไป ซึ่งแน่นอนว่าหน่วยปฏิบัติการพิเศษนี้จะต้องเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญในการแก้ปัญหการก่อการร้ายในอนาคต ดังเห็นได้จากการที่รัฐบาลของประธานาธิบดีปูตินเพิ่มงบประมาณสนับสนุนให้กับกองทัพต่างๆ ของรัสเซีย กองบัญชาการ ข้าราชการกลาง (GRU) สำนักงานรักษาความมั่นคงภายใน (FSB) โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษต่างๆ ของ รัสเซีย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นในการป้องกันความมั่นคงของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นค่าตอบแทนที่เพิ่มมากขึ้น หรืออาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยขึ้น อย่างไรก็ตาม ยุทธวิธีในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในอนาคต อาจจะเป็นไปได้ใน 2 ทิศทางดังนี้คือ

ทิศทางแรกคือยุทธวิธีการปฏิบัติการที่เน้นความรุนแรง เด็ดขาด โหดเหี้ยม ทารุณ และไม่สนใจในเรื่องสิทธิมนุษยชน โดยเน้นเป้าหมายที่ผู้ก่อการร้ายเป็นสำคัญ วิธีการนี้ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยสหภาพโซเวียตจนถึงปัจจุบัน และน่าจะยังคงอยู่ต่อไป แม้ว่าจะถูกหลายฝ่าย โดยเฉพาะต่างชาติวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบถึงยุทธวิธีดังกล่าว ที่ส่งผลให้เกิดความสูญเสียอย่างมาก แม้จะสามารถปฏิบัติการกิจได้สำเร็จก็ตาม อย่างไรก็ตาม สำหรับรัฐบาลรัสเซียรวมทั้ง ประชาชนส่วนใหญ่ต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่ายุทธวิธีดังกล่าวของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และสมเหตุสมผลแล้ว ดังนั้น ยุทธวิธีดังกล่าวของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในอนาคตน่าจะยังคงเป็นเช่นเดิมต่อไป แม้กระทั่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตัวประธานาธิบดีรัสเซียในปี ค.ศ. 2008 ก็ตาม ดังนั้น ตามทิศทางนี้ นโยบายของรัฐบาล ในการแก้ไขปัญหการก่อการร้ายจะยังคงเป็นเช่นเดิม และยุทธวิธีในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียจะ ยังคงเหมือนเดิมต่อไปในอนาคต

ทิศทางที่สองคือยุทธวิธีการปฏิบัติการจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นในเรื่องของสิทธิมนุษยชน โดยลด ความรุนแรง โหดเหี้ยม และเน้นการรักษาชีวิตตัวประกันเป็นสำคัญ เนื่องจากในปัจจุบันวิธีการแก้ไขสถานการณ์ที่ รุนแรงและโหดเหี้ยม โดยมิได้คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ได้ส่งผลให้ประเทศรัสเซียในสายตาของชาวโลกเป็นไปในแง่ลบ จนส่งผลต่อการดำเนินความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ กับต่างชาติ อาทิ มักถูกกีดกันในการขอเข้าร่วมในองค์กรความ ร่วมมือต่างๆ โดยการหยิบยกเรื่องปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนมาเป็นข้ออ้าง ซึ่งฝ่ายรัสเซียก็เริ่มตระหนักในจุดนี้ มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม หากรัสเซียต้องการความร่วมมือจากต่างชาติในการแก้ไขปัญหความขัดแย้งในอนาคต โดยเฉพาะปัญหาการก่อการร้ายที่จะขยายตัวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบขององค์กรข้ามชาติที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น และ วิธีการก่อการร้ายที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่อาจจะรับมือได้อย่างเพียงพอได้ รัสเซียจะต้องดำเนินนโยบาย แก้ไขปัญหาดังกล่าวตามแนวทางตะวันตกมากขึ้น นับตั้งแต่การวางแผน การบุก การช่วยเหลือตัวประกัน การเลิกใช้ ยุทธปัจจัยต่างๆ ในการแก้ไขสถานการณ์ โดยเน้นประสิทธิภาพในการปฏิบัติการมากขึ้น และคำนึงถึงหลักสิทธิ มนุษยชนเป็นสำคัญ

4. บทสรุป

บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการป้องกันความมั่นคงของประเทศ มีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่ภายหลังการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1917 ในสงครามกลางเมืองระหว่างกองทัพแดงของฝ่ายบอลเชวิคและกองทัพขาวของฝ่ายต่อต้านรัฐบาลบอลเชวิค จนมาถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียเริ่มมีส่วนสำคัญในการปกป้องความมั่นคงของประเทศ จนสามารถรักษาเอกราช อธิปไตย และบูรณภาพแห่งดินแดนเอาไว้ได้ ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สหภาพโซเวียตได้กลายเป็นมหาอำนาจของโลกในด้านต่างๆ รวมทั้งทางด้านการทหาร และเมื่อเกิดความขัดแย้งกับมหาอำนาจของโลกอีกขั้วหนึ่งคือสหรัฐอเมริกา รวมทั้งต้องการป้องกันความมั่นคงของประเทศและรักษาผลประโยชน์ของชาติเอาไว้ จึงได้มีการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียขึ้นอย่างเป็นระบบ เพื่อเข้าประจำการในกองทัพต่างๆ ทั่วประเทศ บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการป้องกันความมั่นคงของประเทศ จึงเริ่มมีความเด่นชัดในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สามารถจำแนกได้จากภารกิจหลักร่วมกับต้นสังกัดของแต่ละหน่วย โดยหน่วยปฏิบัติการพิเศษทางการทหารจากทั้ง 3 เหล่าทัพ ได้แก่ กองทัพบก กองทัพเรือ และพลร่ม ซึ่งทุกหน่วยจะสังกัดกองบัญชาการข้าวกรองกลาง (GRU) โดยมีหน้าที่หลักๆ ในการแทรกซึมเข้าไปสอดแนมหาข่าวกรองทางทหาร หรือทำการก่อวินาศกรรมภายนอกประเทศ ทั้งในยามสงบ ยามขัดแย้ง และในยามสงคราม ยุทธวิธีในการรบของหน่วยนี้จะเน้นการรบนอกแบบ หรือสงครามกองโจรเป็นหลัก อาทิ หน่วยปฏิบัติการพิเศษจากกองพลน้อยปฏิบัติการพิเศษ (อิสระ) ที่ 16 ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในการปฏิบัติการในสงครามเชเชเนีย หน่วยปฏิบัติการพิเศษจากกองพลน้อยปฏิบัติการพิเศษ (อิสระ) ที่ 15 ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในการปฏิบัติการในอัฟกานิสถาน หน่วยปฏิบัติการพิเศษลาดตระเวนทางทะเล (MRP SpN) หน่วยเคลฟีน ชุดปฏิบัติการป้องกันการโจมตีได้นำ (PDSS) ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในสมัยสงครามเย็น กรมปฏิบัติการพิเศษส่งทางอากาศ (อิสระ) ที่ 45 ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญในการปฏิบัติการในสงครามเชเชเนีย

ทางด้านหน่วยปฏิบัติการพิเศษที่รับผิดชอบด้านความมั่นคงภายใน อาทิ กองกำลังอาฆอนที่สังกัดกรมตำรวจ หน่วยปฏิบัติการพิเศษเคลื่อนที่เร็ว กองพลอิสระทหารราบยานยนต์ปฏิบัติการพิเศษ ที่สังกัดกองกำลังป้องกันภายใน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการป้องกันภัยจากอาชญากรรมต่างๆ การควบคุมฝูงชน และการปราบปรามจลาจล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน่วยอัลฟา และหน่วยวีมเปิลหรือเวกา ที่สังกัดสำนักรักษาความมั่นคงภายใน ซึ่งเป็นหน่วยที่มีบทบาทสำคัญในการต่อต้าน และการต่อต้านการก่อการร้าย ที่ถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศที่สำคัญของรัสเซียในปัจจุบันและในอนาคต

บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประเทศรัสเซียต้องเผชิญภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศมาหลายต่อหลายครั้ง ตั้งแต่ในสมัยสงครามเย็นบนสมรภูมิที่อัฟกานิสถาน ซึ่งกองกำลังของโซเวียตต้องประสบกับปัญหาต่างๆ อย่างมาก ทั้งจากสงครามกองโจร สภาพภูมิประเทศที่ทุรกันดารและไม่คุ้นเคย จนกองทัพโซเวียตเกิดความสูญเสียอย่างหนัก จนกระทั่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษโซเวียตได้ถูกส่งเข้าไปปฏิบัติการเพื่อลดการสูญเสียที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภารกิจลอบสังหารประธานาธิบดี อาฟิซูลเลาะห์ อามิน ในปี ค.ศ. 1979 โดยหน่วย

ปฏิบัติการพิเศษจากกองพันปฏิบัติการพิเศษที่ 154 หรือกองพันมูสสุลมาน ปฏิบัติภารกิจกวาดล้างพวกมูจาฮิดีน ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980-1988 โดยหน่วยปฏิบัติการพิเศษต่างๆ จากหลายๆ กองพันในสังกัดจิอาร์ยู ซึ่งสามารถทำให้กองกำลังของ โซเวียตลดการสูญเสียได้เป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากการสูญเสียของฝ่ายต่อต้านนั้น 75 % มาจากฝีมือของหน่วยปฏิบัติการพิเศษโซเวียต ที่มีจำนวนเพียง 3 % ของกำลังทหารโซเวียตที่ยกเข้าไปในอัฟกานิสถาน

นอกจากนี้ บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษโซเวียตในสมัยสงครามเย็น ยังได้มีส่วนสำคัญในการปฏิบัติการช่วยเหลือสนับสนุนผู้ที่ฝักใฝ่ฝ่ายตนในประเทศโลกที่ 3 โดยการส่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษเข้าไปปฏิบัติการกิจ ทั้งการแทรกแซงทางการเมือง การทหาร สนับสนุนด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ และยุทธปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปฏิบัติการวอสต็อก ในปี ค.ศ. 1970 ปฏิบัติการที่เบรุต ในปี ค.ศ. 1984 หรือปฏิบัติการที่ฮังโกลา เป็นต้น

ต่อมาหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลาย ประเทศรัสเซียก็ยังคงต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะภัยคุกคามจากภายในประเทศ กรณีปัญหาเชเชเนียที่เป็นปัญหาสำคัญในช่วงทศวรรษที่ 1990 และยังมีสงครามระหว่างฝ่ายรัสเซียกับฝ่ายกบฏเชเชนถึง 2 ครั้ง โดยในการทำสงครามเชเชนครั้งแรกนั้น กองกำลังรัสเซียที่ถูกส่งเข้าไปอยู่ในสภาพที่อ่อนแอหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลาย หรือแม้กระทั่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียที่ถูกส่งเข้าไปปฏิบัติการก็ตกอยู่ในสภาพที่ไม่มีความพร้อมที่จะปฏิบัติการกิจในสงครามกองโจรในเมืองที่เกิดขึ้นบนสมรภูมิที่เชเชเนีย ด้วยเหตุนี้ เมื่อสงครามเชเชนครั้งแรกได้ยุติลง ทั้งกองกำลังปกติและกองกำลังจากหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียจึงเกิดการสูญเสียอย่างมาก

ในการทำสงครามเชเชนครั้งที่ 2 หน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย ทั้งจากจิอาร์ยูและจากกรมปฏิบัติการพิเศษส่งทางอากาศ (อิสระ) ที่ 45 ที่มีหน้าที่เข้าไปปฏิบัติการกิจในสงครามดังกล่าว ได้ทำการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ต่างๆ ในการปฏิบัติการให้มีประสิทธิภาพ และมีความเหมาะสมกับสภาพการณ์มากขึ้น ทั้งในระดับยุทธศาสตร์ ในระดับยุทธการ และในระดับยุทธวิธี กระทั่งทำให้ฝ่ายกบฏเชเชนเกิดความสูญเสียอย่างหนัก จนต้องถอนกำลังออกจากกรอซนีและพ่ายแพ้ไปในที่สุด

นอกจากนี้ ปัญหาการก่อการร้ายที่เกิดขึ้นในรัสเซียในช่วงทศวรรษที่ 90 จนถึงปัจจุบันได้กลายเป็นปัญหาที่มีความสำคัญอย่างมากต่อประเทศ เนื่องจากการใช้มาตรการทางการทหารที่รุนแรงในการปราบปรามการก่อความไม่สงบของฝ่ายรัสเซียที่มีต่อปัญหาเชเชเนีย ทำให้การก่อการร้าย โดยเฉพาะการก่อการร้ายรูปแบบใหม่ที่มีความรุนแรงมากขึ้นกว่าในอดีต ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้การกระทำดังกล่าวของฝ่ายรัสเซีย อาทิ เหตุการณ์ที่โรงพยาบาลในเมืองบูเดียนอฟสค์ เหตุการณ์ที่โรงละครดูรอฟเกียในกรุงมอสโก เหตุการณ์ที่โรงเรียนหมายเลข 1 ที่เมืองเบสลาน ฯลฯ ซึ่งเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ถือเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของรัสเซียที่สำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้ หน่วยปฏิบัติการพิเศษที่ทำหน้าที่ต่อต้านการก่อการร้าย และตอบโต้การก่อการร้ายของรัสเซีย ทั้งหน่วยอัลฟา และหน่วยวีมเปิลหรือเวกา ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ดังกล่าว

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าผลของการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการแก้ไขสถานการณ์เหล่านี้ จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในด้านลบเป็นอย่างมากจากตะวันตก เนื่องจากมีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมากในเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งก็มาจากยุทธวิธีในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียที่ยังไม่มีมาตรฐานเทียบเท่าหน่วย

ปฏิบัติการพิเศษจากตะวันตก เนื่องจากยุทธวิธีในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย เน้นความรุนแรง เด็ดขาด ไม่ยอมประนีประนอม เน้นการสังหารผู้ก่อการร้ายมากกว่าการรักษาชีวิตตัวประกัน และไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ซึ่งบ่อยครั้งได้เกิดความผิดพลาดขึ้นจนทำให้เกิดการสูญเสียอย่างมากกว่าที่ควรจะเป็น อย่างไรก็ตาม กลับพึงพอใจยุทธวิธีดังกล่าวประชาชนชาวรัสเซียส่วนใหญ่ ที่ต้องการเห็นความเด็ดขาดในการแก้ไขปัญหานี้ ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากการที่ประชาชนชาวรัสเซียรู้สึกเคยชินกับการปกครองที่มีความเด็ดขาดมาตั้งแต่อดีต และเคยชินกับการแก้ปัญหาที่ใช้ความรุนแรงและโหดเหี้ยมในหลายๆ เหตุการณ์มาตั้งแต่อดีตแล้ว

นอกจากนี้ การที่ประเทศรัสเซียมีวัฒนธรรมทางการเมืองและสังคมแตกต่างจากชาติอื่นๆ รวมถึงการที่ประชาชนให้การสนับสนุนรัฐบาลของประธานาธิบดีปูติน ในการบริหารประเทศเป็นอย่างดี ถึงแม้มีบ่อยครั้งที่นโยบายในการแก้ปัญหาต่างๆ ของรัฐบาลของปูติน จะเป็นนโยบายที่แข็งกร้าวและรุนแรงก็ตาม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ารัสเซียภายใต้การบริหารของประธานาธิบดีปูติน มักจะคำนึงถึงเสถียรภาพของชาติที่มั่นคง มากกว่าที่จะคำนึงถึงคะแนนนิยมเหมือนชาติตะวันตกอื่นๆ เพราะผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษของชาติตะวันตกเหล่านั้น อาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาลได้ ในขณะที่รัสเซียสามารถดำเนินการใดๆ ก็ตามที่จะรักษาเสถียรภาพ และความมั่นคงของชาติไว้ได้ ถึงแม้ว่าผลของการดำเนินการจะทำให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก และได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากต่างชาติก็ตาม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ายุทธวิธีในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในการแก้ไขปัญหาการก่อการร้าย จะได้รับการสนับสนุนจากประชาชนส่วนใหญ่ แต่ทางด้านสื่อต่างๆ ทั้งของรัสเซียและของต่างชาติ ต่างก็พยายามวิพากษ์วิจารณ์และกล่าวโจมตียุทธวิธีต่างๆ ในการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย และนโยบายในการแก้ปัญหาของรัฐบาลประธานาธิบดีปูติน นอกจากนี้ การที่สื่อต่างๆ ของรัสเซียเหล่านี้ ส่วนใหญ่มีเจ้าของเป็นผู้ที่เสียผลประโยชน์จากนโยบายการบริหารประเทศของปูติน จึงต่างพยายามที่จะดำเนินการใดๆ เพื่อบั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาล ดังนั้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลรัสเซียพยายามจะจำกัดสิทธิเสรีภาพในการเสนอข่าวของสื่อเหล่านี้ในปัจจุบัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลในแง่ลบต่อรัฐบาลและต่อประเทศ

ทางด้านแนวโน้มของบทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในอนาคตนั้น ความเป็นไปได้ที่จะเกิดสงครามตามแบบ ที่มีการปฏิบัติการของหน่วยทหารขนาดใหญ่ นับว่ามีโอกาสเกิดขึ้นได้น้อย แต่จะเป็นในรูปแบบสงครามนอกแบบ หรือสงครามที่ไม่ใช่การเผชิญหน้า หรือปะทะกันโดยตรงมากกว่า โดยที่การใช้หน่วยปฏิบัติการพิเศษอาจจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดในการทำสงครามแบบนี้ เนื่องจากเป็นหน่วยที่มีขนาดเล็กกว่าหน่วยปกติทั่วไป นอกจากนั้นยังสามารถปฏิบัติการยืดหยุ่นไปตามสภาพการณ์ต่างๆ ได้ และยังมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติการมากกว่าหน่วยปกติทั่วไป อีกทั้งรัฐบาลในปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียอย่างมาก โดยมีการเพิ่มงบประมาณสนับสนุนให้กับกองทัพอากาศของรัสเซีย กองบัญชาการข่าวกรองกลาง สำนักงานรักษาความมั่นคง และกระทรวงมหาดไทย ซึ่งหน่วยปฏิบัติการพิเศษต่างๆ ของรัสเซียสังกัดอยู่

ส่วนยุทธวิธีการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซียในอนาคตนั้น คาดว่าหากประชาชนชาวรัสเซีย ยังคงสนับสนุนยุทธวิธีการปฏิบัติการของหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย และนโยบายในการแก้ไขสถานการณ์เหมือน

อย่างเช่นในปัจจุบัน ที่เน้นความรุนแรงและเด็ดขาดในการแก้ปัญหาตามที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยโชเวียตแล้ว ในอนาคตก็คาดว่าหน่วยปฏิบัติการพิเศษรัสเซีย จะยังคงยึดถือวิธีการดังกล่าวต่อไป แต่ถ้าหากรัสเซียต้องการจะมี ภาพลักษณ์ที่ดีในสายตาของต่างชาติ รัฐบาลก็อาจปรับเปลี่ยนนโยบายในการแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน มากขึ้น แต่ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร บทบาทของหน่วยปฏิบัติการพิเศษแห่งรัสเซียในการรักษาความมั่นคงของประเทศใน อนาคตจะยังคงมีความสำคัญต่อไปอย่างแน่นอน
